

İLÂHİYAT KÜLLİYATI

Basım Sıra No.

16

HAKİKAT İLMİ
İRFAN

[Hadisi şerif : «Allahım, her şeyin hakikatini
olduğu gibi göster]

Yazan

Ömer Fevzi Mardin

Tevzi Yeri

İstanbul Ankara Caddesi No. 62

İbrahim Hilmi Kitabevi

Aydınlık Matbaası — İstanbul

1946

İLÂHİYAT KÜLLİYATI

Basım Sıra No.

16

HAKİKAT İLMİ

İRFAN

[Hadisi şerif : «Allahım, her şeyin hakikatini
olduğu gibi göster]

Yazan

Ömer Fevzi Mardin

Tevzi Yeri :

İstanbul Ankara Caddesi No. 62

İbrahim Hilmi kitabevi

Aydınlık Matbaası — İstanbul

1 9 4 6

ÖN SÖZ

Hakikat ışığından mahrum insan; karanlıktadır. Zayıf bilgili ise alaca karanlıkta gibidir. Öylesi her şeyi müphem ve şüphe ile görür. Çünkü yarı aydınlıkdaki şeyler vuzuhsuzdur. Vuzuhsusluk; insanı daima tereddüde bırakır ve rahatsız yaşatır.

Hayatta fikir kararsızlığı; iman ve kanaat za'fına; bu da itminansızlığa sebep olur. Böyle bir insan huzursuz ve rahatsızdır. Sıkıntılı ve kasvetlidir.

Meselâ öyle bir insan vardır ki; Allahın varlığını işitmiştir. Fakat ne olduğunu bilmez. Yer, gök diye bir şey görür fakat hikmetini bilmez. İnsan kalabalığına katılmıştır, fakat ne kendinin ne de etrafındakilerin hikmeti vücudunu bilmez. Halbuki bunlar bilinmedikçe hakikî nizam teessüs edemez. Haklar, vecibeler taayyün edemez, hayat hedefine doğrulamaz, hakikî mecrasında ceryan edemez. Her hareket hayırsızdır, her emek beyhudedir, hiç bir şey; hakikî yerini bulamaz. Ve insan; hakkını alamaz. Hakikî ölçüler olmadıkça hayatın hakkı verilemez. Bilgisiz hedef ve gaye beliremez, bu halde Şahsa göre her şey değişiktir. Fikirler ve şahsî menfaatler daimî bir çatışma halindedir.

Zaten; hilkatte zayıf yaratılmış bulunan insan; birde hakikatini ve ölçülerini bilmediği bu hayat içinde elbette büsbütün zaafa düşer, böylesi elbette korkuludur, şaşkındır. İfrat ve tefrit içindedir. Neden korkacağını, nelerden korkmayacağını, nereden kuvvet alacağını bilmez. Tesadüflerin, hadiselerin ceryanına kendini kaptırmıştır. Böylesinin ne yarından ümidi, ne de geleceğe ait bir tellisi; bir hakikate istinad edebilir.

İşte bu halin huzursuzlukları, ıztıraplarıdır ki insanları düşünmeğe, tarih boyunca hakikatleri araştırmağa

sevketmiştir. Ve bu kitabın nakledeceği hakikatler; nesillerce araştırılmış hakikatlerin ana hatlarından ve elde edilmiş neticelerin hulâsasından ibarettir.

Bize dinimizi getiren Peygamberimiz Efendimizin bu esasta Allahtan bir dileği de bu olmuştur.

Peygamber Efendimizin duası:

«*Allahümme erinî Hakayıkl eşya Kemâ hiye*»

Maâli şerîfi:

«Her şeyin hakikatini bana olduğu gibi göster Allahım»

Hakikat İlmi

Hakikati bilinecek esasların en başı; Allahtan başlar ve sırası ile Allaha ait şeylere, mahlukata gelir. Hiç bir şey yoktur ki o; Allahın olmasın. Ve Allaha ait bir şey yoktur ki onda Allahın alâkası ve mukaddes hakları olmasın.

İmdi: Hakikat bilgisi; Allahı, mahlûkatı ve Allah ile mahlûk arasındaki münasebetleri ve Allahın onlar üzerindeki mukaddes haklarını ve insanın insana karşı vazife ve mükellefiyetlerini bildirir, ve bu suretle bu bilgi; Allah hakkının Allaha, insan hakkının insana, yerin hakkının yere verilmesine yarar. Ancak böylece insan evine, köyüne, memleketine ve bütün dünyaya hayırlı, faydalı bir unsur olur, hakikî saadete erer.

Garb Müeyyideleri:

«Voltaire» şöyle demiş:

«Hakikati arayanlar; bütün insanlığın malı olur.»

Evet!

Çünkü hakikati arayanlar; insanların en büyük ihtiyacını karşılayacak ve en büyük iyiliği temin edecek bir şeyin peşindedirler. Zira insanları ıstıraplara düşüren; yanlış fikirler, ters hareketlerdir. İnsanların bir türlü emniyet ve istikrar bulmasına, rahat bir nefes almasına imkân vermeyen şeyler bunlardır, fena hareketlerdir. İnsanların kurtuluşuna yarayacak hakikatlere Bütün insanların ihtiyacı ebedîdir. Hakikatler insanlığın esas malıdır. Bulduğu andan itibaren benimsenir ve ebedileşir. Nitekim Peygamberimiz Efendimiz bir hâdîs şerifinde:

«Kelimeî hikmet; mü'minin bir zâyîi gibi aradığı şeydir. Onu nerede bulursa malı gibi alır. [Yani benimser ve hıfzeder]. »

İnsanlara fenalık edenler; eğriyi doğru diye gösterip aldatanlardır. İnsanları şahısları hesabına istismar için eğri yollara götürenlerdir. Hakkı batıl, batılı hak ve hakikat diye gösterenlerdir.

Bir aileye iyilik telâkki edilen şey; eğer başkasına zararlı ise o hakikatte iyilik değildir. Kapı komşu aileler için bu böyle olduğu gibi komşu memleketler ve milletler için de bu böyledir. Zira her haksızlığın ergeç tesiri zuhur eder. Zarar gören husumet eder. Ve bir gün bu fena işin fena neticesi bir belâ halinde gelir çatar.

Bütün dünya ferdleri ve milletleri yalnız nefsini ve kendini düşünmek kaygısıyla çalıştığından ve başkalarını kendi gibi saymadığından; herkesi bir tutmadığından bu güne kadar ıstırap çekmiştir. Mukaddes Kitaplarda Allah insana: «Komşunu kendin gibi seveceksin» buyuruyor. Bu komşuluk; ve komşuluk hukuku; ev komşusundan başlar. Memleket, ülke, kıt'a komşuluklarına kadar uzanır. Ve komşunun hangi ırktan, hangi mezhebden olduğu sorulmadan genişler, yayılır. Komşu; insanın hayatî zaruretlerle temas ve muamelede bulunduğu yerdir. İmdi:

İnsanın her hangi bir vesile ile temas, münasebet ve muamelede bulunduğu her yer., komşudur. Zira mevzû; insanın insanla muamelesidir ve maksad; bu muamelede insanın fenalıktan kaçınması ve iyiliği yaşatmasıdır. Muvâsale ve muamele itibarile hergün birbirile münasebette bulunmayan memleket kalmamıştır.

İmdi hakikate ermek ve ona hizmet etmek fikri; bir milletin, bir din ehlinin veya bir kıt'a sakinlerinin hususî bir düşünceleri değil, bütün dünyanın bir ihtiyacı ve zarurî bir düşüncesidir. Hatta en kat'î ihtiyacı, ve en yüksek idealidir. Binaenaleyh buna dair bütün dünya efkârına ve bu meyânda Garp Alem'inin kanaatlerine bir misal

getirmiş olmak üzere [Amerikada bu 1946 senesi başında
intişar eden] hikemî ve ahlâkî garp vecizelerinden bazıla-
rını haşiyeye dercediyorum [1]

Allah ve Allah hakkı

1 — Allahı bilmek

İnsanın ancak kendi mahiyetini bilmesile Allahı bil-
mesi mümkün olur.

2 — Allah hakkı

A — Allahın hilkatteki muradını ve mahlûklarıyla
münasebetlerinin mahiyetini bilmek ile.

B — Allahın halktan istediklerini bilmek ile bilinir.

C — Ve Allahın insandan istediklerini yapmak
ile ödenir.

[1]

«Hakikat sözleri»

Şu altı kelime pek kıymetlidir:

Kendini bil:

Socrates

Kendini kullan!

Cicero

Kendini ver!

Hazreti İsa

«Bir insanın fevkal'ade faideli işler görebilmesi
için fevkal'ade istidad sahibi bulunması lâzım gelmez.
Allaha hizmet etmekle mükellef olduğumuzu bilmesi
kâfidir. »

W. Robertson

1 — Allahı Bilmek

Allahın mahiyetini bilmiyen ya şirk hatâsına düşer, veyahut Onun ümid ve teselli veren, Onun (bütün manâsiyle) rahatlık veren vasıflarından habersiz ve mahrum kalır. Böyle bir insan; derin bir yetimlik, geniş bir garip-lik içindedir, rahatsız, huzursuzdur, emniyetsiz, korkulu, avâredir. Binnetice ömrü kararsızlık ve rahatsızlık içinde geçer. İnsan hakkiyle Allahı bilmeli ki evvelâ hakkiyle inansın, tam olarak Ona güvensin ve Ona muhabbetle sarılsın ve Ona güvenerek hayatta endişesiz çalışsın. Ve bu âzamî çalışma sermayesile kendini, muhitini ve cemi-yetini faydalasın, yükseltsin.

[1] nci haşiyenin devamı

Münacat

«Cenabı Hakkı senâ edelim! Yarabbi, bize akıl ve hikmet ihsan et. Bize cesaret ihsan et. Tâ ki bu gün-leri yaşayabilelim.»

E. Fosdick

«Kuvvetli ol !

Biz bu âleme, gülüp oynamağa, hülyalara dalmağa gelmedik. Görülecek çetin bir işimiz vardır. Kaldıra-çağımız yük ağırdır. Bu mücadelece karşı omuz silk-me. Mücadeleyi göze al. Çünkü bu Cenabı Hakkın işidir.

Kuvvetli ol!

Geçirmekte olduğun günlerin kötü günler olduğunu söyleyerek ellerini kavuşturup durma. Bun-dan kim mes'uldür? Ayıp değilmi? Kalk! söyle! cesa-retle söyle. Allah namına söyle!»

Maltbie T. Babcock.

2 — Allah Hakkı

İnsan; Allahın hilkatteki muradını ve mahlûktan istediklerini bilmedikçe kendini onun rızâsına nasıl uydurur? Onun istediği yolu nasıl bulur? O yolda nasıl yürür? Hayattan ve ahiretten nasıl emin olur? Ferd için bu böyle olunca., böyle istikametsiz, gagesiz, ferdlerin

[1] nci haşiyenin devamı

Mukaddes kitapdan:

«Ey sizler, Rabba ümid bağlayanlar, hepiniz kuvvetli olun ve yüreğiniz cesaretli olsun.»

Mezurlar — 31 — 24

«Kuvvetiniz itimad ve güvenle hasıl olur.»

Eş'ya — 30 — 15

«Harbin korkunç âkibetlerine karşı mücadele ile devamlı bir barışın husûlü için çalışıldığı böyle günlerde imanlı olmanızı isterim. Yarının hazırlanmasındaki gayretimizi azaltacak olan şey., bu günkü şüphe ve tereddütlerimizdir. İleriye doğru yürüelim faal bir iman ile kuvvetli olarak.

Amerika Cumhurreisi müteveffa Roosevelt

«Harp; Demokrasinin en büyük düşmanıdır.»

Amiral Byrd

«Hürriyet için en büyük tehdid Halkın uyuşukludur.»

Amerika hâkimlerinden Brandeis

«İnsan ırklarında siyah ile beyaz var. Halbuki hep si de müşterek ahenkli bir netice vücûda getirir. Her insan Allah içindir. Ehemmiyetli nokta budur. Yoksa derilerin beyazlığı siyahlığı değil.»

Agrey

«Fikrimizin pencerelerini geniş açalım. Aydınlık

teşkil edecekleri cemiyetler de muvazenesiz, kararsız olur. Şuriş, zulüm, istirab yeri olur. Ferd öyle cemiyetlerin içinde huzur bulamaz. Rahat bir nefes almak için ıssız ormanlara kaçacak hale gelir. Emniyet bulmak için insan;

[1] nci haşiyenin devamı

Ruhlarımıza iyice gelsin. Kalplerinizi geniş açınız. Tâ ki Allahın muhabbeti iyice yerleşsin. Onu bütün muhabbetimizle ve tapınma kuvvetimizle sevebilelim.»

Rosetti

«Bir insan ufak bir şeydir. Eğer yalnız kendi nefesi için çalışırsa. Lâkin eğer adalet ve muhabbetin emir ettiklerini yerine getirirse ölçüsüz yükselir.»

Emerson

«Sevgi ile birbirine bağlı on adam; yekdiğerinden ayrı on bin adamın yapabileceğini icraya mukteditir.»

T. Carlyle

Mukaddes kitapdan:

«Ruhunu iyi idare edebilen adam; bir memleket zapt edenden iyidir.»

Süleymanın Meselleri — 32(16) — 16(32)

Münacat:

«Yarabbi sen bizi kendin için yarattın. Kalplerimiz vuslatın müyesser oluncaya kadar rahatsızdır. Ancak huzurunla rahat bulacaktır.»

St. Augustine

«Seher vakti bir kuşun ötüşünü; ağacın son baharda solgun yaprakları arasından dinliyorum, onun nağmaları ne kadar sükûnet verici ve mutasavvifânedir. İtmân ile doludur. O derece ki insan onun ötüşünü uzun zaman dinlemeğe dayanamaz. Dizleri üzerine

insandan kaçır. Beşerî ıstırabların menbai budur. İnzibatsız ferdlerin teşkil ettikleri cemiyetler bu hali alır. İnsan merci'siz, melce'siz, istinadgâhsız, rehbersiz, yardımsız, kuvvetsiz, ümitsiz ve tesellisiz yaşayamaz. Bunları insana temin eden Allah'tır. Eğer insan Allahı bilmiyor, tanımıyor ve binaenaleyh Allah mefhumunda bir mutlak

[1] nci haşiyenin devamı

huşû' ile düşer [ibadete koyulur] halbuki öten nedir? Son baharın ölü yaprakları arasına gizlenmiş ufacak bir kuşçağız !

V. A Percy

Münacat

"Her şey, ve herhangi şey olursa olsun hepsi için minnetdarlık göstermekliğime Yarab yardım et. Tâ ki bu imkânla senin her yerde hazır [ve her şey inayetine hâsıl] olduğunu göstermiş olayım.

(Bu günün ışığı) adlı mecmuadan

Mukaddes kitapdan:

«Allah bizim kuvvetimiz, sığınma yerimizdir.»

Mezmurlar — 46 — 1

«Ruhun korkusuz kuvvet ve kudretidir ki [iyilikte] öne düşerek yol açar. Yolu kolaylaştırır.»

.....

"Kavimler birbirinden uzak ve yalnız kalıyorlar. Çünkü birbirlerine köprü kuracak yerde kale duvarları çekiyorlar."

Newton

«Nerede olursanız olunuz bulunduğunuz yer yalnız sizin değil sizi oraya koymuş olan Allahındır.»

İ. Oxenham

«Hâlin içinde yaşarsınız. İstikbali tahayyül ederiz, Lâkin ebedî hakikati (mazi) den öğreniriz.»

Madame Chiang Kai Shek

varlığa güvenmiyorsa [bu ihtiyaçtan vereste kalamıyacağı için] Allahın yerine başka varlıklar ikame etmeğe savaşır, gayrı meşru kuvvetler elde etmeğe, gayrı meşru yollar tutmağa mecbur olur. Bunlar hep ferdin ve cemiye-
tin zararına birer harekettir. Bu gibiler kan kusar ve kan kusturur. İctimaî nizâmını insânî haklara, adâlete, muvazeneye istinad ettirmemiş ve ferdleri vicdan inzibâtı altına girememiş olan ibtidâî cem'iyetler bu zümredendi. Ferdin saltanatına inanıp etrafına toplanmış ve onu te'liye ederek boyunduruğuna boynunu kaptırmış varlıksız milletler bu kabildendi. Put perest Firaunlar. Sezarlar devirlerinde böyle idi.

İnsan hayata; mühim bir mirasa konarak ve madde-
ten en kuvvetli bir adam olarak girse dahi Allaha tutun-
madan giriyorsa rahat edemez. Varlığımı muhafazaya akıl

[1] nci haşiyenin devamı

"Muhabbet için yaratıldım. Husûmet için değil."

Sophocles

«Allaha karşı göstereceğimiz şükran alâmeti; sevinçli ve şen bulunmaktır.»

.....

"Bu dünyada hakikî sevinç menbaları kolayca görülen işlerde değil, zor işleri başarmaktadır."

W. Grenfel

Münacat:

"Yarabbi harp zırhlıları ve kaleleri için değil, kılıcın zaferi için değil, ancak (Ruh) un [fazilatin] zaferi için Sana iltica ve niyazda bulunmayı bize nasib eyle."

William P. Merrill.

«Eğer şerefınızı korumak isterseniz iyi insanlarla beraber olunuz.»

G. Washington

kâfi değildir. İflâs etmiş bu kadar varlıklılar akılsız mıdır? Hayır, hattâ iyi kazanç yapan tüccar; aklını ne kadar beğenir. Aklımla bu serveti yaptım der. Peki sonra nasıl kaybeder? Evvelâ aklını mı kaybeder ? Hayır, kaybetmez, hatta günden güne o, akıl tecrübelerile kıymetlenmiştir bile. Fakat bir mumun ışığı ne kadar gür de olsa göreceği saha mahduddur. Onun daha ötesini gösteremez. Halbuki o karanlık sahada neler gizlidir. Bir gün öne çıka gelir. Buna görünmez kaza, belâ derler. İşte bunları akıl değil yalnız Allah görür. Ve kulunu ondan O korur. Hâdisatı önlemek onun elindedir.

Hadisi şerif :

« Cenabıhakkın bir kulu hakkındaki hidayetine delâletin bütün dünyaya malik olmaktan hayırlıdır. »

Diğeri:

« Hikmeti camia; hakkı bilmek ve onun ile amel ederek batılı fark etmektir. »

Diğeri:

« Allahım bize hakkı hak olarak göster ve ana itti—baı nasib et ve batılı batıl olarak göster ve andan ictinabı müyesser et. »

Yine hakikati bilmekle bilmemek arasındaki farkı gösterecek bir kaç misal zikrederim:

Meselâ: Sırf Allahın rızası olsun diye bir insan nefesine eza ve işkence edecek mahiyette bir harekete geçer ve bunu ibadet zannederse ona ne kadar yazık olur. Çünkü hem Allahın emaneti olan vücudunu tahrip etmiş hemde kendine eza etmekle Allaha da eza etmiş olur.

Yine Allahın muradını, ibadetin mahiyetini bilmiyen öyle insan vardır ki beş vakit namazını kılar fakat namaza yüreği, fikri ibadullaha karşı kötü fikirlerle dolu olarak girer ve sonra da nefsi temayülleri peşinde envâi zulmu

irtikâb eder. İşte o bilmez ki namazla kötülük örtülmez. ve yine bilmez ki namaz ancak kötülöklere mani olmak içindir.

Oruç da böyle. Kelimei Şahadet de böyle. Hac ve orada kesilen kurbanlar da, zekât da böyle hep Halka iyilik içindir. O halde islâmın şartlarından bir kısmı insanda fenalığa mani olacak ve iyiliğe meyil verecek imkânın husulü içindir. Bir kısmı da doğrudan doğruya iyiliğe teşvik ve sevk içindir.

Sonra yine bir kısım insan vardır ki hakikatları bilmediğinden başkasına iyilik yapayım diye fenalık yapar o bunun farkında bile değildir.

Bâtın İlmî — İrfân

Allah sözü [Hadîsi Küdsî]:

« Bâtın ilmi benim sırrımdan bir sırdır ki onu kulunun kalbinde hasıl ederim. Ve ona benden miada kimse vakıf olamaz. »

Bâtında hakikat ilmi ne olabilir diye içten gelecek bir suale verilecek cevap şudur: için sorduğu, aradığı ilim. Ve Allahtan içde hasıl olan irfân.

Her şeyin bir içi ve bir dışı var. Her şeyin dışı posa içi özdür. Özün hakikatini bildiren bilgi Bâtın ilmidir. Meselâ dışta sen ve ben ayırıyoruz. Biz ve Allah ayırıyoruz. Arz ve sema da ayırır. Bütün seyyareler, âlemler de birbirinden ayırır. Halin zâhiri bu, buna ait zâhir bilgisi de böyle. Halbuki bunun hakikati şudur: (Allah) dan başka var yoktur. Allahtan başkasında varlık da yoktur. Binaenaleyh Allah başkasındaki varlığı ikâme eden, yaşatan varlıktır. Mahlûkta öz, hayat, her şey kendinin değil ki, kendinde kendi ile bir varlık olsun, hepsi Allahtandır. Her şeyin hayatı, hayatta kıyamı, yani her bir şeyin ayakta durması, yaşaması, hareketi ve herhangi bir faaliyeti ve hayatiyeti kendinin değil Allahındır.

Diğer bir misâl:

Zahir ilmine göre her insan kendi efalinden mes'uldür. Çünkü irade ve ihtiyarına sahib sayılır. Ve mademki Allahın kitabı mevcuttur. Ona göre yürümek ile mükelleftir. Çünkü zahir ilmine göre insan serbesttir. Her türlü hareket kendi elindedir.

Bunun hakikati şudur:

Ne Şemâdaki âlemler, ne o âlemlerdeki mahlûklar, ne arzımız ve o arzdaki küçük büyük mahlûklar irade ve ihtiyar sahibi değildir. Her biri gelişi güzel kendi harekâtını tanzim eder değildir. Her cüz'üferdde türlü türlü görünen hareketlerin, meşreblerin, tabiatların yapıcısı onlar değildir. Allah'tır. Eğer mahlûk kendi ef'alinin sahibi olaydı. Müsbet, menfi harekette bulunan milyonlarca mahlûk ile dolu olan insan vücudu fesada uğrar yaşamazdı ve bu âlemlerin hepsi de gerek re'sen gerek cüz'en hareketlerinde mütakil olaydı. Her birinde ve heyeti umumiyesinde her gün kıyametler kopardı her biri ve cümlesi hercümerce uğrardı.

Diğer misâl:

İnsanlardan kimisi elinde imkân olduğu halde ve yapmağa tamamile niyet dahi ettiği halde her hangi bir iyiliği veya fenalığı yapamaz. Yine öyleleri vardır ki elinde hiç imkân olmadığı ve aklından da geçmediği halde ansızın zuhur eden bir fırsat veya hadise neticesi eline geçen imkân ile aklında olmıyan iyiliği veya fenalığı yapar. Çünkü Allah irade etmedikçe veya izin vermedikçe hiç kimse ne iyilik, ne fenalık yapamaz. Netekim Kuranı Kerimde gelir.

(37 — Safât — 96): «Ve Allah sizi ve âmellerinizi yarattı.»

Diğeri:

(7 — Araf — 188): « De ki; ben nefsim için men-

faat celbine, ve zarar def'ine malik değilim. Ancak Allah ne dilerse o olur.»

Diğeri:

(28 — Kasas — 68): «İnsanlar için bir şey ihtiyar etmek hak ve imkânı yoktur.»

Diğeri:

(77(76)—Mürselât(Dehr)—31(30)):«Allah istemedikçe siz bir şey isteyemezsiniz.»

Diğeri:

(81 — Tekvîr — 29): «Siz ancak Rabbil'âlemin olan Allahın dilediğini istersiniz»

Hâlik ile mahlûkun mahiyetleri ve münasebetleri

Hakikat ilminde ilk gaye; Allahı bilmektir. Ve insan buna evvelâ kendini öğrenmekle, bilmekle başlar. İşte bu hakikati tevsik eden mukaddes müeyyideler:

Bir hadîsi kudsfide şöyle buyuruluyor: «Ey insan nefsini bil tâ ki Rabbımı bilesin!»

Ve bir diğerinde: «Ancak nefsini bilen Rabbımı bildi.»

İşte ancak bu suretle eserden müessire intikal edilmiş olur. İnsan nefsini bilmeli ki Allahı bulabilsin. İnsan Allahı hakkiyle bilmedikçe hakikatta kendi mahiyetini bilmez, kendinde zahir olan Allahın varlıklarını, sıfatlarını kendinin zan eder. Binaenaleyh şirkten kurtulamaz. Fikrin sâlim yolunu da bulamaz. Allahın varlıklarını tamamıyla Allaha vermedikçe insanın Allah telâkkisi de doğrulamaz. İslâmiyet teslimiyet manasıdır. İnsan teslimiyette tahakkuk etmedikçe de islâmiyette tahakkuk edemez. İslâmiyette tahakkuk için imanda hakikata ermek lâzımdır. Bu da Allahı ve mahlûku tam hakikat ve mahiyetleriyle bilmeğe mütevakıftır.

Nefsini bilen için Allahı da mahlûku da bilmek kolay olur. Çünkü insan kendi yokluklarını hakkiyle ölçebilir; Allahın varlıklarını pek mantikî olarak kolayca ölçebilir. Kendinin bir hiç olduğunu anlıyan kimse pek tabîî olarak kendindeki varlığın sahibine teslim olur. Ve ona tam bir ihtiyaç ile sarılır. İşte bu suretle nefsinin bilen; yaşaması için her an muhtaç olduğu hayatın ve nimetlerin mahiyetlerini ölçebilen insan bunların her an her insan için Allaktan tecelli edip geldiğini anlar ve gerek kendi ile Allah arasındaki ve gerekse insanın her insan ve mahlûk ile münasebetlerinin mahiyetini kavrar. İnsan; bütün bu avalim içinde her hangi küçük bir âlem olduğundan, Allah ile kendi münasebetlerini ve insanların birliğini anlayan insan Allah ile bütün bu avalim arasındaki münasebetin birliğini de anlamış olur.

Bu hakikatler bir ilimdir. Ve bu ilmin mâruf bir ismi de tasavvuttur.

Nefsini bilmek lüzumu yalnız bizim din devrimizde taayyün etmiş bir hakikat değildir. Allah her devirde kullarına hakikati aratmıştır. Meselâ nefsinin bilmek lüzumuna Sokrat dahi kani' olmuş ve şu ana prensibi koymuştur: «İnsan her şeyden evvel kendini bilmelidir.»

Sufizm — Tasavvuf

Tasavvuf ilminde hakikate vasıl olmuş zevattan bazıların tasavvuf tarihi ve târifi hakkındaki kıymetli sözlerini naklediyorum: Ve tasavvuf tarihi hakkında inayetullah Han'dan başlıyorum.

İnayetullah Han: Bu zat Hintli olup 1910 senesinde (Hakikat neşri) gayretile Amerikaya ve Avrupaya gitmiş ve Paris civarında bir irşad merkezi tesis etmiştir. Mühim telifâtı ve Avrupalı, Amerikalı bir çok şakirdi

vardır. Kendi vefat etmiş ise de irşad merkezi ve Avrupa'da çoğalan şubeleri faaliyettedir. (İlham yolu) isimli ve Fransızca metinli tasavvuf hareketine aid bir risalesinden atideki fıkraları naklediyorum:

«Avrupalı Sufizm müverrihleri bu felsefenin asıl menae'ini kâh İslâmiyete, kâh Budizme, kâh Beni İsrail an'anâtına ve Hazreti İbrahim'in talimatına atf ve isnad etmektedirler. Ekser Avrupa âlimleri ise bunun menşeyini «Zerdüş» ün talimatına isnad ediyorlar. Bununla beraber sûfilerin fikirleriyle mülhem ruhlar; beşeriyetin her devrinde vardır. Binaenaleyh sufizm için bir menşe olarak her hangi bir tarihi kabul etmek imkânsızdır. (Sufizm) i her devrin hakikati ve «akıl ve hikmet» ifadesi diye kabul etmelidir. Her hangi itikâda sahib olursa olsun; (mülhem ruhların ifade ettiği şey) demektir. Çünkü muhtelif dinlerde olan «akıl ve hikmet» — zahîrî tehâlûflere rağmen — bu itikadları birleştiren şeydir.

(Sufizm) tâbirinin ilk defa kullanıldığı bir zaman olmuştur. Yâni itikad ve görüşleri bir olanların toplanmaları ile müttehid fikir bu namı almıştır. Ve bu kendi telâkkilerine göre hakikati âleme tanıtmaya uğraşanların mesai birliğini ifade eder.

Muhtelif iklimlerde yetiştirilen aynı nebat şekil itibarile tehalûf eder. Onun gibi muhtelif memleketlerde muhtelif dinler arasında doğmuş olmamıza rağmen bizler; (sufizm) de dar hududların haricinde olarak «hakikatleri anlayış» suretinde birleşebiliriz.

Sûfî nedir?

Her kim ki hakikati kat'iyeyi ararsa [sûfî namını ister alsın ister almasın] bir «Sûfî» dir. Her kesin hayatda kendi hattı hareketini takib ederken küllün iradelerini

ifa etmekte ve yalnız kendi gayesini değil, her şeyin nihâf gayesini istihdaf etmekte olduğuna kanidir. Hayatı anlamağa çalışan ve diğer her hangi bir insanın da aynı gayeye vasıl olabileceğini kabul eden her şahıs; bir sûfidir. Beşerin hayatında ayrılıklar vardır. Fakat akıl ve hikmet sahipleri kendilerini ayıran hususiyetlerin üstünde birleşebilirler. Kabiliyet ve istidatları, içtimaî hizmet ve faaliyetlere müteveccih olanlar; sûfî hareketinde kardeşlik için kendilerine saha bulmuş olurlar. Her kesin gayesi birdir: «Hayatın vahdetini tahakkuk ettirmek, insanlığı yükseltmek, kardeşlik hissi taşımak.»

Kanaatim:

Kanaatimce Sûfilik her zaman yaşamıştır. Zira her devrede Allahın varlığına, vakfidaniyyetine şahadet etmek üzere bir Peygamber bulunmuş ve bu Peygamber Allahtan ilham almış, bir takım hakikatlere vakıf olmuş ve Peygamberliğini ifa edecek şahsî bir olgunluğa ermiştir.

Sûfliğin vasıfları beşeriyete evvelâ Hazreti İbrahimin evsaf ve ahlâkı ile malûm olmuştur. Bu malûmat; mukaddes kitaplarda mevcuttur. Mukaddes kitapların bildirdiğine göre: Hazreti İbrahim; hakkı ve halkı sever halimdir. Rikkatlidir. İnsanlarla tam alâkalıdır. Tam gayretlidir. Halka acır onlar için çalışır. Hakka ve halka tam bağlıdır sadıktır. Bu uğurda da her fedakârlığı göstermiştir. Tam feragat ehlidir. İlhamla Allahı bulmuş ve imanda yürümüştür. Allahla konuşmuştur. İmanın bütün hakikatlerine vakıf olmuştur. Ve Allaha bütün mevcudiyetile teslim olmuştur. İslâmiyet; yani teslimiyet; beşeriyete, ondan onun teslimiyeti örneği ile gelmektedir.

Sûfilik; cemaat hayatında Musevilikle birlikte zuhur eder. Musevî Mukaddes kitapları Sûfilik kelimesi yerinde (peygamberlik) kelimesini kullanır, Sûfiler zümresine (peygamberler zümresi) der. Bu mevzudaki peygamberliğin

manası ilham ehli olmaktır, filhakika Benî İsrail Enbiyasında,

ve bu Enbiyanın mukaddes kitaplarında görülen sûflilik; hakikat ehli, güzel ahlâk ehli, seciye ehli olmaktır. Yani bir kelime ile ıstifâ ehli olmaktır. Sûfliği yaşatan hakikatler, hikmetler; Musevîlikten itibaren cemiyette görülür. Mese-lâ Hazreti Davudun (Zebûr) u ve Hazreti Süleymanın kitabı ve keza Hazreti Eyyubun kitabı bu esadaki hikmetler ve hakikatlerle doludur. Bunlar tasavvuf ilmi için ilk birer şaheserdir. İncil şerif dahi kendi başına böyle bir kıymettedir. Zaten bilindiği gibi İncil şerif şeriat kitabı değil, hakikat kitabıdır. Ve hakikata dayanan ahlâkiyatı talim eder. Hazreti İsa dahi bütün hal ve harekâtile bu hakikatleri yaşamış ve bu yüksek ahlâkı göstermiştir.

İmdi bir Nebi veya Veli yokdur ki hakikat ve tasavvuf ehli olmasın, yüreği Hak ve halk muhabbeti ile dolu, Sadakat ve feragat ehli olmasın.

Tasavvufda gaye

Tasavvuf; hakikatleri beyan eden ilim olduğuna ve bütün bu hakikatler; İlâhiyyata ve insanların ferdî ve içtimâî hayatını nizamlayan Dine ve eşyanın hakayıkine ait olduğuna göre ve her fikrin bir sâıkı, sebebi, ve hedefi olduğuna binaen hilkatin de, Dinlerin de müşterek bir gayesi olacağı şüphesizdir. İşte şimdi bu gaye önünde durmak ve düşünmek sırası geldi.

Dinlerde müşterek gaye

Dünyadan ıstırabı; yani ıstırapları doğuran ayrılıkları gayrılıkları, ihtilâfları ve ihtilâfların doğurduğu çarpışmaları ortadan kaldırmak için, ihtilâfların fena fecî neticelerinden kurtulmak için insanların müşterek bir gayesi vardır. İşte bu gaye Dinlerin her birinin müşterek

gayesidir. Bu mukaddes gayenin insanları, Allahta birliğe, Allahda kardeşliğe, Allahda muhabbete götüreceğini ve din yolu; bu gayeyi hedef tutan felsefe yollarının hepsinden daha âlemşumul, daha hakim ve kuvvetli olduğunu şimdiye kadar basılan bu İlâhiyat külliyatı kitaplarının her birinde her münasebetle göz önüne koydum. Çarpışmaktan kurtulmak için bitişmek, itişmekten kurtulmak için sevişmek, sevişmek için de herkesi Allahın aziz mahlûku bilmek, her kesi kendi gibi tutmak, her meşru' hakkı hiçbir insandan esirgememek lâzım olduğunu yazdım. Kimseyi aşağı görmemek iktiza ettiğini hakiki sebepleriyle izah ettim. Allahın birliği, her ayrılığı birleştireceğini ve bu esasın her ayrılığın üstünde bir hakikat noktası olduğunu her vesile ile söyledim. İnsanların medeniyeti yani fikirde, şuurda olgunluğu, tekâmül hisleri insanların ekserisini bu mukaddes noktaya yükselttiği gün, fena hayat ve her ıstırap sona erecektir dedim. Ve mukaddes kitaplardan bu hakikati tevsik eden ayetleri derc ettim. İşte İnyetullah hanında (tasavvufun insanları birbirinden ayıran her şeyin üstünde insanları Allahda birleştiren bir ilm olduğu) yolundaki tarifini hakikate tam uygun ve fikrime tamamen mutabık buldum. Ve tasavvuf bahsinde bunu başa alarak kitaba esas ittihaz ettim. Şimdi bir de garplı bir mütefekkirin Vatan gazetesinin 29 Mayıs 946 tarihli nüshasında Emery, Reves imzası ile tercümesi yapılan fikrini de aşağıya dercediyorum:

«Millî hükûmete tapma gidişi en ileri mertebesini faşist hükûmette bulmuşsa da; Dini asıl gayesinden ayırarak millî emellere vasıta yapmak yoluna hemen her millet sapmıştır.

Hıristiyanlıktaki ulviyet ve medeniyet kabiliyeti; onun cihanşumul olmasında, bütün insanların Allahın naza-

rında bir olduğunu iddia etmesinde, bütün insanların bir Allah tarafından aynı prensiplerle idare edildiğine inanmasındadır. Bu nazariye, insanlık tarihinde eşsiz bir inkilâp teşkil eder. Ancak millî hükûmet fikrinin doğması; bu kuvvetin medeniyet lehinde kullanılmasına engel olmuştur.

Son asırlarda millîleşme cereyanı başlaması üzerine garb dünyasında millî hisler Hristiyanlığın müdafaa ettiği insanlık hislerine galebe çalmağa başladı. Zaten bir takım hiziplere ayrılmış olan Din; daha fazla inkisama uğradı. Bu mezheplerin hepsi milliyet idealine hizmet etmeğe başladılar. Her memlekette millî siyaset bir Hristiyanlık siyaseti olarak tanınmağa, Hristiyan kiliseleri de millî ayrılık hissini desteklemeye başladı.

Hristiyanlığın en esaslı mefkûresine müthiş bir tezat haline düşerek Katolik ve Protestan papazları, kendi milletlerinin yükselmesine ve diğer milletlerin husrâna uğramalarına dua ediyorlardı.

Umumî bir ahlâki akidenin hükümü; yalnız bazı münferit milletlerin çerçevesine inhisar edecek olursa ne umumî; ne de ahlâki bir mahiyeti kalır. «Öldürmiyeceksin!» emri: «Kendi zümrenden kimseyi öldürmiyeceksin, haramdır, ama başka milliyete mensup ferdleri öldürebilirsin, mübahtır, hattâ sevaptır.» mânasına her halde kastedilmemiştir.

Allahın birliğine inanan üç büyük Dinin üçü de aynı âkıbete uğramıştı. Asırlarca Müslümanlar arasında tesanüt hüküm sürdüğü halde milliyet hisleriyle eski teaanüdün parçalandığını görmekteyiz. Turancılar, bazı Türk ırkına mensup olan kitleleri birleştirmek istediği gibi, Pan-Araplar da bütün Arap halkının bir arada toplanmasını hedef tutarlar. Hind Müslümanları da «Ben en ev-

vel bir Hindli, sonra Müslümanım» demektedir. Bunların hepsi büyük İslâm Dininin başlıca vasfını unutmuşlar ve tesânüt duygusunu milliyet duygusu hesabına feda etmişlerdir.

Yalnız Hıristiyanlar ve müslümanlar değil, Allahın vahdetini ileri sürmekte, bunlardan daha eski olan Musevîlik de Din mefhumunun âlemşümüllüğünü ve insanî mânasını unutmıştır. Bir ve her şeye kadir Rabbin; kendilerini, insanlar arasında tek kanunun hüküm sürmesine çalışmağa memur ettiğini hatırlamamaktadırlar. Ateşli bir hırsla kendi millî hükûmet gayelerini gütmektedirler. Kendilerine yapılan haksızlıklar; dünyaya şümûlü olan böyle ulvî bir fikri milliyet mabedi önünde kurban etmelerine hak vermez.

Dinlerin bugün maksatlarından ne kadar uzaklaşmış olduklarını, ve cihanşümül bir Allah fikrini veren bu Dinlerin cemiyette hürriyet ve demokrasininin gelişmesinde ne büyük rolleri olduğunu hatırd tutmalıyız. İnsanlık ancak herkesi içine alan ve herkesin inandığı bir akide ile kurtulabilir. Eğer Din eski cihanşümüllük mefkûresine dönemezse mahvolacak ve milliyetçilik çöktüğü vakit hâsıl olacak harâbelerden doğan yeni bir insanlık mezhebine yerini terkedecektir.

Bütün tarih boyunca insanların canlarını, mallarını, hür düşünmelerini, hür ibadet etmelerini temin etmekte muvaffak olan; yalnız bir usul olmuştur. Bu usul ise; kanundur.

İçtimaî münasebetleri tanzim etmek işine sulh adını veriyoruz ki bu da ancak büyük, küçük aranmadan, Din, ırk ve nüfuz gözetmeden müşterek bir merkezî kanun sayesinde temin edilebilir. Ayrı ayrı memleketlerde hükümler iki camia arasında, ırk, Din, lisan ve kültür bir-

liği olduğu vakit bile bu mâna ile sulh elde edilmemiştir. İnsanlar ayrı gruplar halinde yaşamak mecburiyetinde oldukları müddetçe çarpışmanın ve harbin önüne geçilemez.

Varılan netice pek sarihtir. Sulh ancak millî hükûmetlerin üstünde bir nizam ve kanunu olan bir müesseseye vücade getirmek suretile temin edilebilir. Bu da şimdiki millî hükûmetlerin haklarından bir kısmını bu yüksek müesseseye devrederek onun dünyayı idare edecek insanî ve müşterek kanunlar yapmasına yardım etmesile olur.

İnsanlar arasındaki harp devri, tarihin diğer türlü devreleri gibi günün birinde mutlaka sona erecektir. Bu gayeye belki de içinde yaşamakta olduğumuz asırda varılacaktır.

Dünyaya şamil kanunlar hazırlamak gayesine de ya akıl yolu ile veya harp ve fetih yolu ile varılacağı tahmin edilebilir.

İnsan tarihinde ilk defa olarak bütün dünyanın bir tek kuvvet tarafından fethedilerek idare edilmesine imkân görülmektedir. Evet, Amerikanın azameti endüstri kudreti olmasa idi, Hitler bu gayeye belki de varacaktı. Eğer her milleti emniyet altına alacak bir nizam gönül hoşluğu ile tesis edilmezse kuvvet yolu ile böyle bir nizamın teessüsü ihtimal haricinde değildir.

Açıkça dava şudur ki, yirminci asrın türlü türlü buhranlarının ifade ettiği mâna, (arz) denilen bu yıldızın, bir araya getirilerek bir tek kanunla idare edilmesinin icabettirdiğinden ibarettir.

Vazifemiz bu tek kontrolü, iknâ ve gönül hoşluğu yolu ile, demokratça usullerle ve en az kan dökülmesi pâhasına olarak vücade getirmektir. Eğer bunda muvaf-

fak olmazsak tarihin değişmez kanunu: bizi gittikçe daha mhlik silhlara başvurmağa, gittikçe büyüyen düşman topluluklariyle bu durumu harp yolu ile temin etmeği bizi mecbur edecektir.»

Yukardaki makalenin 3 - 6 - 956 tarihli Vatan gazetesindeki devamı:

«Avrupada derebeyliğin hüküm sürdüğü devir, onuncu asırla on üçüncü asır arasındaki zamana tesadüf eder. O devrin şartlariyle bugün dünya yüzünde mevcut şartlar arasında son derecede benzerlik vardır.

Roma imparatorluğunun inkırazından sonra garp alemindeki merkezî otorite yıkılmıştı. Bunun zerine halkın mal ve canı; içerideki apulcuların ve dışarıdan gelen istilcların tehdidine maruz kalmıştı.

Garptaki inkişafların bu anarşi safhasıdır. Derebeylik denilen siyasi sistemi yaratmıştır. Derebeylik; geniş halk kütlelerinin emniyete olan ihtiyaından doğmuştu. Topraksız köylülerle kk toprak sahipleri; civarın en kudretli baronuna başvurarak yardım ve iltica imkn istedikler, buna karşılık olarak da hizmetlerini arzettikler, buna karşılık olarak da hizmetlerini arzettikler, buna karşılık olarak da hizmetlerini arzettikler, buna karşılık olarak da hizmetlerini arzettikler. Bu anlaşma mucibince Halk canlarını ve eğer varsa mallarını baronun emrine mde tutuyorlardı. Mukabilinde; sulh zamanında mesken ve gıda, döğüş zamanında da silh ve teizat temin ediyorlardı. Toprağı işliyorlar, barona vergi veriyorlar ve onun emri altında dğşüyorlardı. Ameli bakımdan hkmranlık hakkı; baronların üzerinde toplanmıştı.

Baronlarla tebaaları arısındaki münasebetler, mahalli detlerin erevesi içinde kurulmuştu. Bunlara düzen veren kanunlar vardı. Fakat birbirleriyle komşu olan baronlar arasındaki münasebetler esaslı bir düzenden mahrumdu. Ancak aile bağları, dostluklar, anlaşmalar; bir dereceye kadar düzen temin ediyordu. Pek tabii olarak, komşu, baronlar arasında kıskançlıklar ve rekabetler eksik olmuyordu. Bunlar; olur olmaz vesilelerle kendi tebaalarını

rakiplerinin tebaası üzerine saldırtıyorlardı. Münakale imkânları çoğalınca ve nüfus artınca, komşu sahalarda arasındaki çarpışmalar da çoğaldı ve şiddetlendi.

Her derebeyi komşusunun kudret ve nüfusuna vehim şüphe ve korku ile bakıyordu. Emniyet temini için komşuları bozguna uğratmaktan, topraklarını zaptetmekten, tebaalarını hakimiyet altına almaktan, böylece kendi nüfus sahasını genişletmekten başka çare yoktu.

Bu gelişme safhası tam bir anarşiye yol açtı ve döğüşler devamlı bir şekil aldı. Emniyet bulmak ümidile derebeylere sığınan ve hizmet arzeden insanlar; muratlarına kavuşacak yerde aksine olarak fasılasız bir şekilde harp, âsâyişsizlik, sefalet ve ölümle karşılaşmış bulunuyorlardı. Fakat bunun böyle olduğunu farkedebilmeleri için epeyce zaman geçmesi icabetti.

Bütün bu insanlar nihayet anladılar ki kendileri için emniyet ve kurtuluş imkânı; ancak kavgacı ve huysuz lordların ve baronların iradesinin üstünde bir hükümet kurulmasına bağlıdır. Bunu yapabilmek için de derebeylerin kudretini yok etmek ve mekezî hükümetle tebaa arasında doğrudan doğruya münasebetler kurmak lâzım geldi. Böylece halk; daha üstün bir kanunî nizam temin edebilen hükümdarların etrafında toplandı. Münakale vasıtalarının çoğalması ve halk arasında müşterek fikirlerin yayılması; beş asır müddet Avrupanın mukadderatına hâkim olan derebeylik zamanının çözülmesini ve daha geniş merkezî otoritelerin inkişafını mümkün kıldı.

Ortaçağ cemiyetine ait olan bu uzun ve ıstıraplı gelişmelerle yirminci asrın davaları arasında acaba ne gibi bir münasebet vardır?

İnsan cinsinin tabîî hedefi, o şekil ve ruhta bir ictimaî nizama varmaktır ki ferdlere âzamî hürriyet ve emni-

yet temin etsin. İnsan cemiyetinin tarihî inkişafı şurçu isbat eder: İnsanlık ideallerinin gerçekleşmesi için en mükemmel yol; ferdlerin; umumî, üstün ve merkezî bir hak kaynağıle doğrudan doğruya münasebet haline girmeleridir. Garp medeniyetini inkişafı esnasında bu gayeye varılmasını temin edecek mahiyette iki nevi müesseseye tesadüf edilmiştir: Allahın birliğine inanan dinler ve demokrasi...

Musevi, Hıristiyan ve Müslüman dinlerinin üçü de Allahın birliğine olan iman üzerine kurulmuştur. Allah, hakkı koruyan en yüksek kuvvettir, onun karşısında bütün insanlar müsavîdir. Modern garp medeniyeti işte bu imana dayanır. En yüksek bir varlık ve insanlık mukadderatı üzerindeki biricik kudret kaynağı diye Allahın birliğine iman edilmesi yolundaki gidiş; barışlı bir insan cemiyetinin sağlam bir temel olarak, ne gibi bir hak sistemine muhtaç olduğunu ilk defa olarak ortaya koymuştur.

Cemiyet nizamı hakkındaki bu nazariye ileri sürüldüğü zaman dünyanın hal ve şartları pek iptidâî idi. Nazariyeyi bir siyasî prensip şeklinde tatbika imkân yoktu. Bu cihetle umumî bir kanunun çerçevesi içinde müsavat temini fikri; ancak bir Dinî akide halinde yaşayabildi. Nihayet on sekizinci asırda modern demokrasinin babaları ortaya fırladılar, insanları köle halinde bulunduran ve taziyik altında tutan takım takım kralların hükümlerlik haklarını yok etmek için bir mücadele açmak zaruretini duydular.. Bu mücadele, şu esaslı prensipin ilânına yol açtı ki hâkimiyet ferdlere değil, halka ve cemiyete aittir.

Demokrasinin temelini teşkil eden bu siyasî prensip Allahın birliğine itikat eden Dinî akideye muvazi sayılabılır. Yeni nazariyeye göre kanunun biricik kaynağı, cemiyetin iradesidir. Bu kaynaktan gelen kanunun huzurunda

bütün insanlar müsavidir. Tarihin en büyük facialarından biri şudur ki demokrasi prensipinin kavranması ve ilânı miadından bir asır evvel vukua gelmiştir.

İnsanî mânadaki demokrasi esasları ilân edildiği zaman dünyaya şâmil bir ana kanununa tatbiki, amelî bakımdan imkânsızdı. Dünya çok büyüktü. Bir merkezden kontrol imkânsızdı. İnsanlardan çoğunun geçim vasıtası ziraatten ibaretti, bu bakımdan on sekizinci asırla en eski ve iptidâî çağlar arasında büyük bir fark yoktu. Bu itibarla demokrasi prensiplerinin tatbiki imkânı bakımından amelî bir ikame sahası arandı ki bu saha da milletten ibaretti. On sekizinci asırda dünya ölçüsünde kanunî teşkilât kurulamazdı ve böyle teşkilâtın insanî esaslara istinat ettirilmesine çare bulunamazdı. Muvakkat bir intikal devresi diye ister istemez millet esası üzerinde duruldu.»

Yukardaki makalenin 5 - 6 - 946 tarihli Vatan gazetesindeki devamı:

«Emniyetin desteği diye millî hükûmetler kurulunca ve derebeylerin keyfî hareketleri nihayet bulunca, emniyet davası, bir müddet için, hoşnutluk davet edecek bir şekilde hal oldu. Demokrasi ile idare edilen modern milletin vatandaşları; o zamana kadar yüzünü görmedikleri bir derecede hürriyete, emniyete refaha kavuştular.

Fakat bundan sonra münakale vasıtaları yaman bir derecede çoğaldı ve hızlandı. Muhtelif müstfikil milletler, birbirleriyle sıkı bir temas haline geldiler. Tıpkı orta çağda derebeyler arasında olduğu gibi bu temaslar, çatışmalar ve ihtilâflar yarattı.

Bugün müstakil millî hükûmetlerin tebaası; kendi hükûmetlerinden hürriyet elde edecek, bekledikleri emniyete kavuşacak yerde devamlı bir şekilde tazyika ve şiddete maruz bulunuyorlar. İnsanlık cemiyeti içinde birbirile ihtilâf halinde hükûmetlerin mevcut bulunması; hürriyeti yok etmeğe sebep oluyor ve vatandaşları millî hükûmet-

lerinden beklemeğe alıştıkları güvenden mahrum bırakıyor.

Yirminci asrın ortasında mutlak bir siyasî derebeyliği içinde ömür sürüyoruz. Ortaçağın baronlarının ve derebeylerinin yerine bugün millî hükûmetler geçmiştir. İnsanlık cemiyetinin, millî hükûmetler şeklinde keyfi ve sun'î bölüklere ayrılması yüzüden tebaalar ve komşu hükûmetler arasında peyda olan münasebet tarzı, ortaçağın, derebeylerine tâbi olan adamlarile komşu derebeylerin mensupları arasındaki münasebet tarzının aynıdır.

Bugünkü millî hükûmet gidişinde; bütün insanlık cemiyeti için kanun yapmak kudretinden mahrumuz. Bu kudrete ancak kendi memleketimizin hududu için sahip çıkabiliriz. Bu itibarla Amerikalıların, İngilizlerin ve Fransızların hür ve müstakil insanlar olduğunu söylerken, kendi kendimizi aldatmış oluruz. Bu milletlerin her biri her an hariçten hücumu uğramak ve başka milletler tarafından harbe sürüklenmek tehlikesine maruzdurlar. Bir zamanlar kendi memleketlerinde hüküm süren müstebitler; nasıl vatandaşların hürriyetlerini keyiflerine göre çiğniyorlarsa, bugün de aynı vatandaşlar dünya yüzünde hüküm süren yabancı bazı milletler tarafından ânî surette hücumu uğramak ve emniyetlerini kaybetmek tehlikesine maruzdurlar.

Millî hükûmetlerin derebeyi mevkiine düşmelerinden ibaret olan bu sistem; dünyayı eşi görülmemiş bir barbarlığa sürüklemiş ve cedlerimiz tarafından bu kadar emek ve kan pahasına elde edilen hak ve hürriyetleri hemen tamamen yok etmiştir.

Mevcut millî hükûmetleri; halk hakimiyetinin en son ve en üstün mertebesi diye telâkki etmekte inat edecek olursak bu çıkmazdan kurtulmak hususunda en küçük bir ümit besleyemeyiz ve bizi ihtilâftan ihtilâfa sürükleyen

millî hükûmetler tarafından açılan çığrı değiştirmeyiz, Gün geçtikçe; güvensizlik, ziyankârlık, nefret barbarlık artacaktır. Nihayet günün birinde; millî hükûmetlerden ibaret olan bugünkü derebeylik sistemini yıkmaya ve insanlık cemiyetlerinin hâkimiyetine dayanan bir içtimaî sistem kurmaya mecbur olacağız ki demokrasinin ilk rüyasını gören büyük fikir adamlarının asıl hedefi de buydu. Her tarafta gözümüze çarpan inkişaflar; başka bir çıkar yol olmadığını ispat etmiştir.

Umumiyetle şu fikre saplanıp kalıyoruz ki harbin saıysız saıkları vardır ve bunların hepsini ortadan kaldırmaya çalışmak; tamamen ümitsiz bir iştir.

Eğer batıl fikirlerin çaresiz kurbanları halinde kalmak istemiyorsak, bu iddiayı kabulden imtina etmeliyiz. Bunun aslı var gibi görünüyor, halbuki hakikâtte tamamen esassıdır.

Sathî olarak insana öyle gelir ki harpler, çok çeşitli sebeplerin bir neticesidir. İptidaî insanlar arasındaki aile aşiretler, kabileler; gıda, mesken, kadın, av sahası ihtiyacile birbirlerine saldııyorlar ve birbirlerini ya esir ediyorlar veya yok ediyorlardı. Sonraları medeniyetin daha yüksek bir mertebeye vardđını ve Ninova, Babil, Trova Atina, Sparta, Roma, Karta gibi şehirler halkının birbirleriyle döğüşüklerini görüyoruz. Derebeylik sistemi yıkıldıktan sonra ihtilâf safhaları yeniden değişti. Venedik, Floransa, Hamburg, Danzig gibi mühim ticaret merkezleri birbirleriyle kavgaya tutuştular. Sonra müstebit ve mutlak hükümdarlar, kendi hanedanlarının meenfaati namına bir takım muharebelere giriştiler. Teşkilâtlı Dinî kuvvetler de birbirleriyle döğüşmekten geri kalmadılar. Millî hükümetler kurulduktan sonra ise mecburî surette askere alınan vatandaşlardan mürekkep ordular arasında devler ölçüsünde döğüşler koıtu.

Tarihin eski devirlerine bakarsak harbin yüz kafalı bir ejder olduğunu görürüz. Sulh yapmağa çalışanlar bunlardan birini koparınca, derhal yerine yeni bir kafa peyda olur. Bununla beraber eski muharebelerin sebeplerini tahlil edersek aralarında bir devamlılık bağı olduğu gözümüze çarpar. Harplerin sebebi, birbirinden daima farksız kalmıştır.

Bir içtimaî bütünlük teşkil eden kabileler, hanedanlar kiliseler, şehirler, milletler gibi insan grupları arasında kopan harplerin sebebi, bu grupların hudutsuz hakimiyete, sahip olmalarından ibarettir. Hakimiyet ferdî grupların elinden alınıp daha yüksek ve daha geniş bir heyete emanet edilince o ferdî gruplar arasındaki kavgaların derhal nihayet bulduğu görülür.

Tarihin harbe sebep diye gösterdiği rekabetler birlik husule geldikten sonra da devam eder. Fakat harp yaratmaz. Dinî hislere gelince, bunlar dinî muharebelere tutuşulduğu zamanlara nisbetle, kökünden değişmiştir.

Bütün harplerin asıl sebebinin ne olduğu bir defa anlaşılacak olursa silâhlanmak veya silâhları terketmek yolunda ve heyecan ve ihtiras içinde yapılan münakaşaların ne kadar çocukça ve ne kadar mânasız şeyler olduğu derhal anlaşılır.

Eğer insan cemiyeti o şekilde teşkilâtlandırılırsa birbirleriyle temas haline gelen grupların münasebetlerini demokrasi usullerile vücade getirilen hukukî müesseseler idare etse; modern fenler istedikleri kadar yıkıcı silâhlar hazırlasın, harp kopmaz. Halbuki ayrı ayrı gruplarda münferit hâkimiyet bulunmasına cevaz verir ve bunlar münasebetlerini müşterek bir kanunla idare etmezsek, bir çakiya varıncaya kadar bütün silâhları ortadan kaldırsak bile insanlar sopalara sarılarak birbirinin beynini patlatmanın yolunu bulurlar.

Hâdiselerin tabîî gidişi; ister kapitalist olsun, ister komünist olsun, bütün memleketleri kuvvetli birer millî hükûmet tesisine doğru götürüyordu. Tazyikin en ağır olduğu yerlerde demokrasi prensipleri açıkça istihfafa uğruyor, insan cemiyetinin varabileceği en yüksek gaye olarak faşizm akidesi ileri sürülüyordu.

Hıristiyanlık, sosyalistik ve demokrasi fikirlerine bu kadar zıt olan bu yeni faşistlik mefkûresi; bir orman yangını gibi dünyanın dört tarafını sardı. Faşistlik nedir?

Bir takım sabit fikirlerimizden kurtulmadıkça bu sualin cevabını veremeyiz. Kapitalizmin en verimli bir sistem olduğunu kabul etmeyenlere bolşevik demekle ve Sovyet Rusyanın cennetten bir parça olduğuna inanmıyanlara faşist adını takmakla bu bahiste bir adım ileri gidemeyiz. Fakat şimdi; kuvvete teşne birkaç gangsterin emellerine varmaları için icat ettikleri siyasî bir âlet diye kabul etmekten vazgeçmeliyiz.

Faşizmde; kapitalist ve sosyalist mefkûrelerinin her ikisi mevcuttur. Bununla beraber hakikî hüviyetini hâlâ kısmen esrar perdesi altında saklıyor. Faşizmin en iyi izahını; Benito Mussolini tarafından Enciclopedia Italiana da yazılmış görürüz. Faşizm son iki asrın gelişmelerine karşı bir aksülâmeldir. Demokratça bir ferdî gidişin endividualizm'in iflâsı üzerine insanlar emniyetsizlik içinde, şaşkın bir halde kalmışlardır. Kendilerini tamamilen hükûmete teslim mukabilinde huzur ve emniyet elde edebileceklerine inandırmak için Mussolini faşizmi mistik bir felsefe haline koymuştu.

Mussolini diyor ki: «Bir faşist için her şey hükûmettedir. Bunun haricinde insanî veya ruhî bir şey mevcut değildir. Bu cepheden faşizm totaliterdir.

Bu ifade; faşizmin iktisadî bir mefkûre olmadığını gösterir. Faşizm içtimaî ve siyasî bir fikirdir. Hedefi fertleri köle haline koyarak insanların hayatını en küçük teferruatına kadar bir merkezden tanzim etmektir.

1917 ile 1942 seneleri arasında hiçbir demokrat ve kapitalist memleket komünist olmadığı halde iki düzineye yakın faşist veya faşistliğe meyyal hükûmet türedi.

Bir ihtilâlle komünizmi kuran Rusya; hiçbir vakit ne kapitalist ne de demokratik bir cemiyet olmamıştı. O, derebeylik sisteminde mutlak bir hükümdarlık altında idare edilen geri kalmış halk kütlelerinden ibaret bir topluluk idi. Lâkin demokratik memleketlerde gördüğümüz merkezi hükûmeti kuvvetlendirme cereyanı, komünizm başladıktan sonra burada da meydana geldi.,Bu suretle bugünkü şartlar altında komünizm de kapitalizmin takip ettiği istikameti takip etmekte, yani totaliterliğe doğru gitmektedir.

Kendi zamanımızda hem sosyalistliğin, hem de kapitalistliğin faşizme doğru gittiğini görmüş bulunuyoruz, Zahiri manzarayı bir tarafa bırakırsak faşistliğin ekonomik bir mefkûre olmayıp ancak sanayileşme ile alâkası olduğunu görürüz.

Sosyalistlerle kapitalistler arasındaki kavga, şüphe ve nefret acaba neye yarıyor? Bu gidişle her ikisi için eninde sonunda totaliter ve faşist olmak mukadderdir. Artık bunu takdir edip iki cereyan başbaşa vermeli ve mücadelelerinin müşterek hedefi diye insan hürriyetinin hakiki düşmanı olan (Millî hükûmet) akidesini kabul etmelidirler.

Faşistliğin belirttiği «hükûmet hür olmazsa şahıs hür olamaz» düşüncesi her iki tarafın basiretini bağlamıştır.

Evet, faşistlik kıstası; hükûmetin kudretidir. Bu görüşle modern sanayileşme ihliyaçları mutlak surette mevcuttur ve sanayileşme hareketi mutlaka milliyetçiliğin emri altında kalmalıdır.

Demokrasilerde; halkın komünistlik veya faşistlikten birini seçmek hususunda gösterilen endişelerin yerinde olmadığı ve böyle bir intihap serbestisi mevcut bulunmadığı aşikârdır. Hangi yoldan gidersek gidelim, faşistliğe doğru yol almaktayız. Hakikatte yolun büyük bir kısmı katedilmiş bulunmaktadır. Bir iki memlekette muvaffakiyetli komünist ihtilâli olsa bile totaliterliğe doğru ilerleyişimiz bu gidişle yolundan şaşmıyacaktır. Bunların hepsi millî hükûmranlık mecralarından akıp gitmekte devam edecektir.

Millî hükûmet çerçevesi içinde; ne şahsî kapitalistlik, ne de kollektiv sosyalistlik yaşayabilir. Her iki sistem milliyetçilik körüğü ile faşistlik üretmektedir. Millî kelimesi bu devirde doğrudan doğruya faşistlik mânasına gelmektedir.»

Vatan gazetesinden aynen nakledilen yukarıdaki makaleler bize gösteriyorki tarih boyunca insan toplulukları emniyet ve istikrar aramışlar. Devre devre bir kuvvetli şahsiyetin etrafında toplanmışlar ve bu aradıklarını bulmak için küçükten büyüğe doğru derece derece daha kuvvetli şahsiyetlerin etrafında toplanmışlardır. İnsanlar aradıkları emniyeti bu kademelerde bulamadıkça daha büyüğünde umarak bir kaç birliği birleştirerek cemaati büyültmüşler ve böyle birleştire birleştire derebeylikten büyük kırallıklara kadar topluluklarını genişletmişlerdir. Fakat hiç bir zaman bu emniyete, bu istikrara kavuşmamışlardır. Zira dünyada birlik birden fazla oldukça o ayrı topluluklar başlarındaki hükûmdarların ihtirasları yüzünden çarpışmışlardır ve birliklerin büyüklüğü ve

fennin terakkisi nisbetinde bu çarpışmalar şiddetli olmuştur.

Vasıta ve münasebetlerin çokluğu ve sıklığı nisbetinde saldırganlıklarda sıklaşmıştır. Ve netice itibarile cihanın ibret ve intibah gözü önünde belirmiştirki İnsanlar; kendilerini ayıran fikirlerin üzerinde mukaddes ve muta' bir fikrin, dünyaya hakim bir fikrin, etrafında birleşmedikçe bu aralıklar, bu boşluklar dolmayacak ve İnsanlar çarpıştırılmaktan kurtulamıyacaktır. İşte tasavvufun hedef tuttuğu gaye budur. Ve bu; dinlerin hedef tuttuğu müsterek gayenin hakikatinden ibarettir.

Ne vakit insanlar Allahda birliklerini şuurla anlarlar ve bundan başka çıkar yol olmadığını idrak ederlerse yukarıdaki garblı âlim ve mütefekkirin de ve Sufizmi tarif eden şarklı İneyetullah Hanında dediği olacak, yani Allahın da insanların da asıl istedikleri ve varmağa çalıştıkları hakikate varılmış olacaktır.

Yine bu hakikati tarihî safhalarla inceliyerek neticesini toplu bir bakışla ibret gözüne koyan (Bay Emery Rees) in Vatan gazetesinin 16—6—946 tarihinde intişar eden bir makalesini çok münasip ve ehemmiyetine binaen aşağıya dercediyorum:

«1919 sulhunu yapmağa çalışanlar, şu kanaate çılgınca saplanıp kaldılar. Silâhlanma harbe yol açar. Dünyanın barışa kavuşmasının mutlak şartı; silâhlanmanın umumî bir şekilde azaltılması ve kayıt altına alınmalıdır. On beş yıl müddet silâhsızlanma düşüncesi; milletlerarası fikir cereyanlarına hâkim oldu. Halkın kulağına şu yolda propagandalar geniş bir ölçüde akıtıldı: Hiç bir millet otuz beş bin tondan büyük zırhlı yapmalı, topların kalibresi tahdit edilmeli, denizaltı ve gaz gibi silâhlar yasak edilmeli vesaire vesaire...

Bugünkü liderler ise bunun tamamile aksini söylü-

yorlar. Diyorlar ki: «Ancak kudretli bir silahlanma sayesinde sulh muhafaza edilebilir. Demokrat milletlerin hâkim kuvvette donanmaları, hava kuvvetleri, makineleşmiş orduları olmalıdır. Dünyanın her tarafına dağılan stratejik üsler, bizim elimizde bulunmalıdır.

Silâhsızlanma yoluyla sulhu kurtarmak fikri ne kadar abesse silâhlanma yoluyla aynı hedefe varmak gayreti de aynı derecede manasızdır. Silâh işi ile sulh arasında hiç bir münasebet yoktur. Mecburî askerlik ve geniş askerî kuvvetler vasıtasile sulhu korumak imkânı olmadığı gibi mecburî askerlikten vazgeçmek ve kuvvetleri dağıtmak yoluyla da aynı gayeye yaklaşamaz.

Sulh davası, teknik bir dava değildir, içtimaî ve siyasî bir davadır ki en hassas noktası millî hâkimiyet meselesinin tefsir tarzıdır. Dünyanın dört tarafında türlü türlü meselelerle uğraşan insanların refahı, saadeti, hatta varlığı bu tefsirin doğru bir şekilde yapılmasına bağlıdır. Bu; nazari bir münakaşa mevzuu değildir. Fertler için; ücretlerden, fiyatlardan, vergilerden daha hayati bir davadır, çünkü iki milyar miktarındaki insanın mukadderatı ve hergünkü hayatı, harp felâketine çare bulunmasına bağlıdır.

On beş, yirmi sene evvelki siyasî münakaşalarda (millî hâkimiyet) meselesinin bahsi pek geçmezdi. Bugün bu meseleden pek çok bahsedilmesi, dünyanın siyasî bünyesinde bu bakımdan pek hassas bir nokta bulunduğu delâlet eder. Şuna şüphe edilemez ki (millî hâkimiyet) iddialarının düzelmeğe muhtaç bir tarafı vardır ve bu mefhumun tefsiri işi bellibaşlı bir buhran geçirmektedir.

Hâkimiyetten kastedilen mâna nedir? İnsan cemiyetinin en iptidaî devirlerinde şu kanaate varılmıştır ki bir

aile veya kabile içinde beraberce yaşamının mümkün olabilmesi için tabîî iştiha ve arzuların bazı kayıtlar altına alınması zarurîdir. Öyle kayıtlar ki yapmak istemediğimiz bazı şeyleri de yapmağa bizi mecbur bırakır.

İnsanların tabiatı öyledir ki fertler, kurulu bir otorite tarafından vazedilmeyen kaideleri kabul etmek istemezler. Dünya yüzünde beliren ilk kurulu ve mutlak otorite de Allahlık mefhumudur. Bu itibarla cemiyetin varlığı için hüküm sürmesine lüzum olan usul ve kaidelerin Allahın sarîh emri olduğunu insanlara inandırmak lâzım gelmiştir. İlâhî kuvvetlerle doğrudan doğruya münasebetleri olduğunu ve Allahın iradesinin ifade vasıtaları bulduklarını iddia eden rahipler, sihirbazlığın her şekline başvurarak halkı korkutmağa ve yıldırmağa ve Allahın emrini kendilerine zorla kabul ettirmeğe uğraşmışlardır.

Dünya yüzündeki ilk hâkim otorite, kanunların ilk kaynağı, böylece tabiatın haricindeki bir âlemde aranmıştır. Hükümdarlar, imparatorlar, krallar; otoritelerini ve kanun yapma kudretlerini devam ettirmek ve halkın kendilerini kanunun üstün bir kaynağı diye kabul etmelerini temin etmek için Dinle mümkün olduğu kadar sıkı bir münasebet halinde kalmağa ve kudretlerini doğrudan doğruya Allahdan aldıklarını iddia etmeğe zaruret duymuşlardır.

Rönesans devri ile Onsekizinci asır arasında; ihtilâl mahiyetinde bir içtimaî prensip, ortalığı tutmuştur ki buna göre hiç bir ferde, aileye ve hanedana hâkim kuvvet ve kanun kaynağı gözüyle bakmak caiz değildir. Kanun yapmak hakkına sahip olan hakim otorite ancak halk olabilir. Bu prensip; Amerikan ve Fransız Cumhuriyetleri'nin kurulmasına yol açmış ve İngilterede ve diğer birçok memleketlerde de: «Hükümdar saltanat sürer, fakat hüküm sürmez» esasının kök tutmasını temin etmiştir.

Millet hâkimiyeti prensibinin kabulü; ileriye doğru mühim bir adım teşkil etmiş ve insanlığın çok esaslı terakki hamlelerine imkân vermiştir. İngilterede temsili müesseseler kurulmasının akabinde Amerikanın istiklâlini ilân etmesi ve Fransız ihtilâlinin kopması; kendi hâkimiyet ve istiklâlleri için çarpışmak üzere diğer milletlere yaman bir derecede cesaret vermiştir.

Bu gelişme en yüksek safhasına 1919 sulh muahedelerinin imzası sırasında varmış ve tamamile hâkim ve müstakil olan milletlerin sayısı, ondan evvel misli görülmemiş bir miktarda olarak artmıştır.

Halbuki aradan yirmi yıl geçmeden bütün o mağrur millî hakimiyetler çiğnenmiş ve yok edilmiştir. Bugün ise modern tarihî devirlerde eşi görülmemiş derecede çok miktarda millet; esaret altına düşmüş, felâket ve sefaletle sürüklenmiştir.

Bu hale sebep ne? Sebep şu ki 1919 yılında kurulan siyasî sistem, on sekizinci asır ideallerinin mahsulü bulunuyordu ve yirminci asırda hüküm süren şartlarla tam bir tezat manzarası gösteriyordu. On sekizinci asır için, yani sınaî ihtilâlin başlangıcından evvel mevcut dünya için millî hâkimiyet, istiklâl idealleri ve Devletlerin esasının milliyet olması kaidesi; muazzam bir başarı teşkil ediyordu.

Bizim bugünkü millî hâkimiyet telâkkimiz; gerçekleşen bir idealin bir asır içinde esas mahiyetinden ne kadar uzaklaşabileceğini belli eder. Hâkimiyetin demokratça telâkkisinden maksat; hâkimiyeti bir tek adamın, bir kralın elinden alarak bütün halka mal etmektir. Demokraside hâkimiyet kaynağı cemiyettir.

Hâkimiyetin mahdut bir mânada telâkkisinin saiklerini kavramak için on sekizinci asrın şartlarını gözümüzün önüne getirmeliyiz. O zaman sınaî ihtilâl henüz kopma-

mıştı. Yaylı araba, dünyada mevcut nakliye vasıtalarının en serii idi. Bu şartlar altında demokrasinin tatbik sahası olarak görülebilecek en geniş ufuk; nihayet milletten ibaret olabilirdi. O zaman (Milletin hâkimiyeti) esas ilân edilince, göz önüne gelebilecek bütün bir cemiyetin hâkimiyeti kastediliyordu ki o devir için bundan geniş bir demokrasi sahası tasavvur edilemezdi.

Bugünkü dünyanın teşkilâtına göre mutlaka bütün insanlık cemiyetinin esas hâkimiyete sadık olması icabeder. Halbuki bu hâkimiyete; (millet) adını verdiğimiz ayrı ayrı zümreler sahip çıkmaktadırlar. Bu hal; hakimiyet hakkındaki demokrasi telâkkisine taban tabana zıddır. Gelişen dünya şartlarına göre hâkimiyetin sahası çok dar bir hale düşmüştür, temin etmesi lâzım gelen neticeleri elde etmek kudretinden artık âcizdir.

Evet dünya aynı dünyadır. Demokrasinin ifade ettiği telâkki aynı telâkkidir. Fakat muhit değişmiştir. Dünya yüzünde hüküm süren şartlar değişmiştir.»

Şimdi de aynı gazetenin 27 Haziran 1946 tarihli nushasında intişar eden Bay (Emery Reves'in) son makalesinden son kısmını aşağıya dercediyorum:

(Hükûmet üstünde hükûmet) manzarasını alan millî hükûmetler, harbi önlemek kudretinden mahrum olduktan başka, vakit vakit başgösteren cihan ölçüsünde döğüşlerin bizzat başlıca sebebi olduklarına ve bu harplerden her birini takip eden devir, gelecek şiddetli çarpışma bakımından bir hazırlık devri bulunduğuna göre ömrümüzün yüzde seksen veya doksan derecesinde bir kısmı «fevkalâde» denilen zamanlarda geçmektedir.

Dünya ölçüsünde bir siyasî ve hukukî nizama olan ihtiyacı artık teslim etmeğe mecburuz, çünkü dünya birbirinden sımsıkı bir şekilde tecrit edilmiş bölmelere ayrılmış bir halde kaldıkça, iktisadî ve içtimaî dâvalarımızdan hiçbirini esaslı bir surette tasfiye edemeyiz.

Emeğile geçinen geniş kütlelerin daha iyi hayat şartları, daha fazla ücret, daha çok malûmat, daha ziyade zevk, daha iyi bir mesken, daha geniş sıhî yardım ve içtimaî emniyet elde etmek için gösterdiği hasret karşısında insan derin bir alâka ve heyecan duyuyor. Halbuki hiçbir zaman arkası kesilmeyen harp tehdidi o şekildedir ki dünya halkının makul içtimaî emelleri boyuna tâlika uğruyor. Şu veya bu memleket, halkın arzusunu yerine getirmek maksadile bir takım tesirli tedbirlere başvursa bile, bunlar, ilk çıkacak harp tarafından, tıpkı dağlardaki çöküntülerin küçücük dağ kulübelerini yok ettiği gibi, kaybolup gidecektir.

Dünya, millî hükûmetlerden ibaret sunî bölmere ayrılmış durdukça, bütün insanlara iş temin etmek gâyesi, ya bir hayal kalacak veya faşizm şeklinde hal çarelerine varılacaktır. Herkes için iş temin edecek ve herkes hesabına istihlâk eşyası yetiştirilebilmesini mümkün kılacak tarzda bir iktisadî gelişme, müstakil millî hükûmetler arasında harp çıkması tehdidi ortadan kaldırıldığı takdirde başlayabilecektir. İşte o zaman hariçten hücumu uğramak ve yok edilmek tehlikesi yüzünden millî hükûmeti kuvvetlendirmek zarureti ortadan kalkacak ve ancak umumî mahiyette bir hukukî nizamın temin edebileceği emniyet hisleri ortalığa hâkim olacaktır.

En aziz tuttuğumuz duygularımızı rencide etse bile şu noktayı kavramak zorundayız ki: içinde yaşadığımız sınaî âlemde ferdî hürriyeti tehdit eden en büyük tehlike hükûmet kudretinin boyuna artmakta olmasıdır. On sekizinci asır nihayetinde şahsî istibdatların yok edilmesi sayesinde, bu kadar fedakârlık pahasına elde edilen hürriyet ve insanlık hakları bugün yeniden mahvolmak tehlikesindedir. Çünkü millî hükûmetlerin istibdadı bunları tehdit altında tutuyor.

Diyorlar ki: (İnsanlar arasında türlü türlü farklar var. Bunlar dünyaya şâmil bir kanun nizamının kurul-

masına engeldir.) Bu iddia, hakikate taban tabana zıddır. Lehliler ve Ruslar, Macarlar ve Rumenler, Sırp-lar ve Bulgarlar birbirlerinden şüphe eden adamlardır. Asırlarca müddet Avrupada birbirleriyle döğüşüp durmuşlardır. Fakat aynı Lehliler ve Ruslar, Macarlar ve Rumenler, Sırp-lar ve Bulgarlar; memleketlerini terkedip muhacir sıfatile Birleşik Amerikada yerleştikten sonra döğüşten vazgeçiyorlar ve harbetmeğe lüzum görmeden yanyana, sulh içinde pekâlâ yaşamaları mümkün olduğunu isbat ediyorlar.

Bunun sebebi ne? Bir tek âmilin değışmesi nasıl oluyor da böyle bir mucize yaratıyor?

Çünkü bu mucizeler Avrupada iken, bütün hâkimiyet hakları kendi milletlerinin ve onun namına vazife gören millî hükûmetlerin elinde toplanmıştı. Halbuki Birleşik Amerikada hâkimiyet hakkı millî hükûmetlerden hiçbirinin elinde değildir, hepsinin üstünde olan birleşik idarededir. Fertlerin arasındaki farklar neden ibaret olursa olsun, hepsi birden kanun karşısında müsavidir.

Almanlar ve Fransızlar asırlarca müddet birbirlerine karşı nefret ve şüphe hisleri beslemişler ve birbirleriyle döğüşmüşlerdir. Halbuki iki düşman millî hükûmetin sahaları arasına sıkışan İsviçrede bir milyon Fransız yaşıyor. Bunların Fransızlığı Fransada yaşayan herhangi bir Fransızdan aşağı kalmaz. Aynı zamanda İsviçrede üç milyona yakın Alman vardır. Bunların Almanlığı da Almanya içinde yaşayan herhangi bir Almandan geri değildir. Öyle olduğu halde İsviçrenin Almanlarla Fransızları uzun asırlardanberi tam bir sulh içinde yanyana ömür sürüp gidiyorlar. Birbirleriyle düşmanlık halinde yaşayan insanlar arasında ne gibi uzvî, ırkî, dinî, fikrî, ruhî farklar varsa İsviçrede sulh halinde yaşayan türlü türlü in-

sanlar arasındada aynı farklar hüküm sürmektedir. Bir tek âmilin değişmesi, İsviçrede gördüğümüz iyi neticeleri yaratmağa kâfi gelmiştir.

Fransadaki Fransızlar ve Almanyadaki Almanlar, müstakil millî hükümetlerin hükmü altında yaşıyorlar, oralaradaki hâkimiyet hakları Fransız ve Alman milletlerinin elindedir. Halbuki İsviçredeki hâkimiyet, ne Almanlara ne de Fransızlara ait değildir, sadece her iki tarafın birden kurduğu birliğe aittir.

Bu misaller apaçık gösteriyor ki milletler arasında gerginlikler, ihtilaflar ve harpler; aralarındaki millî ırk, dini içtimaî ve fikrî farklardan ileri gelmiyor, yalnız ve yalnız ayrı ayrı millî hükümetlerin bu farkları şişirmesinden ileri geliyor. Arada ihtilâf kopunca bunu halletmenin çaresi de yumruk yumruğa gelmekten ibaret kalıyor. Mantık yoluyla varacağımız kanaatler de, tarihte geçirilen tecrübeler de şuna delâlet ediyor ki milletler arasındaki harpleri ebedî surete önlemenin imkânı pekâlâ vardır. Fakat aynı derecede berraklıkla şu da muhakkak görünüyor ki bu gayeye ancak bir tek yoldan varılabilir: O da; ihtilaf halinde yaşıyan dağınık millî grupların birleşik ve yüksek bir hâkimiyet altında bir araya gelmeleri ve hep beraber kanunî bir dünya nizamı kurmalarıdır. Öyle bir nizam ki kanun karşısında bütün insanların müsavi derecede emniyete, müsavi derecede vazifelere, müsavi derecede haklara kavuşursun.»

Bu günün hakikat arayıcıları

Şimdide diğer bir hakikat arayıcısının kanaatini, dünya federasyonunu beşeriyetin kurtuluşuna yegâne çare telakki ettiğini bu gazetede görüyoruz, bu fikir; bundan evvelki gazete makalelerinde de B.(Emrey,,Beves) tarafından

müdafaa edilmiş ve dünya gözüne bir hakikat olarak sunulmuş kanaattir. Fakat bu yeni makalede insanın ibretle, takdirle, hayranlıkla göreceği bir şey daha vardır. Herkes için intibahla teemüle ve gıptaya değer bir cihet vardır, o da alel'âde bir adamın dünya ölçüsünde büyük bir iyilik işine tek başına girişebilmesi ve şimdilik Amerika milletini ve devletini kazanmasıdır. Yani bu salâhiyet ve hakkı insan ferdinde görmesidir. İşte bu alel'âde bir insan; Amerika halkını öne atıldığı fikirde çalışa çalışa kazanmış ve Amerika teşriî meclislerine fikrini tasdik ettirecek ve Amerikanın müstakbel dünya siyasetine bu fikri esas ittihaz ettirecek devrelere muvaffakiyetle gelmiştir. Haline, âcizine bakmadan, ümitsizliğe kapılmadan işe başlamış, yalnız ve yalnız kendi fikrinin hakikatine ve her hakikî fikre Allahın yardım edeceğine inanarak harekete geçmiştir. Ve neticedeki muvaffakiyeti, herkesi düşündürecek mütehassis edecek bir mahiyet almıştır.

Ne mutlu o insana ki, inandığına bağlanır ve kendini ona vakfeder. İnsan olduğuna inanır ve kendine hürmet eder. Ve her insan tarafından hürmet göreceğine kanaat eder.

Dünya birliği için tekbaşına mücadele eden adam

YAZAN: O. K. Armstrong

«Hemen, hemen herkes, âmme menfaatle alâkası olan meselelerde bir fikir sahibidir ve «Bu iş kötü; bu iş şöyle olmalı.» diye söylenir. Fakat fikirlerini pervasızca ve açıkça söyleyen ve daha iyisi bu fikirleri gerçekleştirmek için icabında tek başına harekete geçen pek az kimse vardır.

Bugün dünyada (Tek bir dünya) idealine inananlar ve insanlığın refah ve saadetini dünya birliğinde görenler çoktur. Fakat bu fikri kuvveden fiile çıkarmak için tek başına harekete geçen, tek başına mücadele eden tek insan; orta yaşlı, görünüşünde hiçbir fevkalâdeliği olmayan bir Amerikalıdır.

Adı Robert Lee Humber olan bu zat, 1940 danberi Dünya birliği uğrunda bilfiil çalışmaktadır. Şimdiki halde yaptığı şey, hazırladığı bir karar suretini Birleşik Amerika hükûmetlerinin teşriî meclislerine kabul ettirmeye çalışmaktan ibarettir. Meclisler, bunu kabul etmekle, Amerika Birleşik Devletleri kongresinden geçecek bir kanuna dayanmak suretile tek bir dünya devleti kurulması için teşebbüse geçilmesini istemektedirler.

Lee Humber, sevdiği mevzu etrafında çok belîğ bir şekilde konuşur. İkna kabiliyeti o kadar fazladır ki, dünya fedarasyonu fikrinin en ateşli düşmanları bile neticede fikrin makul olduğunu teslim etmeğe mecbur olmuşturlar.

Nitekim Humber, 1945 te Missouri eyaleti meclisinin meşhur infıratçılarından birini iki gün içinde dünya birliği fikrinin en hararetli sözcüsü yapmaya muvaffak olmuştur.

1940 danberi 48 teşriî meclisten 40 ının kabul ettikleri bu karar suretinin en can alıcı kısmı şudur:

«Bütün dünyayı kaplıyan bir milletler arası camia mevcuttur ki bu; tek bir hükûmetin idaresi altında değildir. Bu camia ya totaliterizmin tahakkümü altına düşmiye mahkûmdur, veyahut da bütün milletlerin ve fertlerin müsavâtı esasına dayanan bir demokrasi şeklinde birleşecektir. Bütün insanlar bu dünya camiasının men-

suplarıdır ve bu cemaatin artık muahedelere değil, kanunlara ihtiyacı vardır.

Humber, dünya birliğine fedarasyon adını veriyor. Bu şekle göre her memleket hükümlerini muhafaza edecek, fakat milletler arası kanun ve nizamları muhafaza etmek kuvvetini dünya devletine bırakacaktır. Bu, onca, Birleşmiş Milletler Teşkilâtından daha esaslı ve daha ileri bir gayedir.

Yukarıda söylediğimiz gibi Lee Humber, çok alelâde insandır. Giyinişinde, şeklinde, şemalinde hiçbir başkalık yoktur. Fakat 6 yıl içinde ismini bütün Amerikada duyurmağa muvaffak olmuştur. Yorulmak nedir bilmeden kilometrelerce seyahat etmiş ve fikirlerini her türlü topluluklar önünde aynı belâgatle ileri sürmüştür. O, iman sahibi bir insanın isterse neler yapabileceğinin canlı bir misalidir.

Lee Humber, geçen harpte bulunmuş ve harbin dehşet ve harabîsini yakından görmüştür. Bundan sonra Fransada ve İngilterede tetkikler yapmış ve şimdiye kadar yapılan milletler arası işbirliği projelerinin neden tatbik edilmediğini araştırmıştır. Hele Milletler Cemiyetinin faaliyeti sıralarında Pariste bulunduğu için bu müessesenin kusurlarını ve inkırazının sebeplerini yakından görebilmiştir. Hitler Fransaya taarruz ettikten sonra Amerikaya dönen Humber, ilk iş olarak kendi şehri olan Grenvilledeki 30 komşusunu evine davet etmiş ve hazırladığı Dünya Birliği beyannamesini bunlara okumuştur. Aralarında her sınıftan ve her tahsil seviyesinden insan bulunan bu 30 kişi, fikri, ittifakla kabul etmişlerdir. Humber, bundan sonra bu kabil diğer toplantılar tertip ederek her tarafa mektuplar yağdırarak fikrini yaymaya koyulmuştur.

Fikir bu şekilde bir hayli taraftar topladıktan son-

radır ki Humber hazırladığı karar suretini teşriî meclislere kabul ettirmek faaliyetine girişmiştir. Bu iş hiç de kolay olmamıştır. Humber ağır hücumlara uğramış, ağır ittihamlar karşısında kalmıştır. Fakat bütün bu güçlükleri belagati ve ikna kabiliyeti sayesinde yenmeğe muvaffak olmuştur. Humberin bu hassalarına inzımam eden diğer bir hasleti de bitmek, tükenmek bilmeyen enerjisidir. Yorulmadan kilometrelerce seyahat edebilir ve yüzlerce kişinin önünde saatlerce konuşabilir.

Humberin fikirleri meşhur Amerikalı devlet adamlarının dikkatlerini celbetmekten hâli kalmamıştır. Meselâ (Tek bir dünya) müellifi Wandell Wilkie: (Hiç tereddüt etmeden fikrinize iltihak ediyorum) demişti.

Humber son San Fransisko konferansı esnasında fikirlerini yaymak için milletler arası bir zemin de bulmuştu. Bu konferansta yaptığı temaslardan yabancı delegelerden çoğunun Birleşmiş Milletler teşkilâtından da kuvvetli bir teşkilât istedikleri kanaatine varmıştır. Meselâ Kanada delegesi; Humberin defterine şunları yazmıştır:

(Nihâî hal çaresi federasyondur. Amerikan kongresi bu işe hazır olunca, Kanada da iltihak edecektir.) Bu yazıyı Humberin kendi sözlerle bitirelim: «Dünya federasyonu âkim kalamaz Bu; artık zamanı gelmiş, olgunlaşmış bir fikirdir.»

Tasavvuf kelimesi

Bir izah:

Okuyucularım içinde tasavvufun ne olduğunu bilmek değil belki bu kelimeyi hatırlayamayanlar bile bulunabilir. Hatırlayanlar içinde de kelimenin eskiliğine bakarak türlü mütalâalar yürütenler olabilir. Meselâ:

«Tasavvuf; eski bir kelimedir eski bir fikrin ilmi olsa gerektir. Bunun bu zamanla alâkası ne olabilir?» denbilir.

Diğer biri de şöyle düşünebilir:

"Tasavvuf; olsa olsa mistik bir iç hayatın muhayyel bir parçasıdır. Hakikî hayatla münasebeti ne olabilir.?"

Diğeri:

«Tasavvuf; muhayyel bir âlemdir. Bunun günlük hadiseler ve vak'alarla, günün Realite'si ile ne münasebeti vardır.?"

Diğeri:

«Tasavvuf: Şarklıların hayalinde vücud bulmuş köhne bir düşüncedir. Müsbet ilim devrelerinden evvele ait bir takım tasavvurlar olsa gerektir. Bunun garplılarla bilhas-sa bu zamanın Avrupalı ve Amerikalı mütefekkirlerin ictihadlariyle alâka ve münasebeti ne olabilir? Bu kitaba hatta kitabın ilk kısımlarına Garplıların vecizeleri, ve garp içtimaiyatçılarının dünya şumul düşüncelerine ait yazılar ne diye geçebilir. Bunların bu kitapta yer alması zaman ve mekân itibarile tezad teşkil etmezmi. Bu tezadın te'lifi ve izahı ne ile kabildir?»

Yine tasavvufun ne olduğunu bilmeyen ve yalnız isminin eskiliğine göre bir mâna tahayyül edenlere göre: tasavvuf: İlâhî şeylere ait bir düşüncedir. Meselâ âlemin ilk yaratılışına ait bir fikir veya göklerde mutasavver hayata ait bir mülâhaza olabilir. Fakat bunun bugünkü hayat ile veya yerdeki insanların içtimâî hayatı ile alâkası nedir. İşte tasavvufu hiç bilmeyenlerin kendi zanlarına göre ileri sürecekleri fikirler bu kabilden olabilir.

*
* *

Fakat:

Hakikat başkadır. Taaccüb ve suali mucip yukarıdaki esasların cevapları da hülâsaten şöyledir:

Tasavvufun gayesi: Eski yeni ne varsa her şeyin hakikatidir. Tasavvuf fikri; yerde gökte ne varsa hepsinin hakikatini araştırır. Bu hayat ise ne eskir ve ne tükenir.

İmdi:

Tasavvuf: Bu varlık âleminde, görülen, görülmeyen ne varsa; müphem, meçhul ne varsa; hepsinin hakikatini araştıran yoldur. Etrafımızda ve önümüzde, günlük hayatımızda; doğru, eğri, yanlış veya gerçek, eksik veya ziyade haklı veya haksız neler ceryan ediyorsa hepsinin gerçeğini araştıran bir meslektir. Onların hepsini vuzuhlandırmağı hedef tutan fikirdir. Bu ihtiyaç; dünyanın sonuna kadar ne biter ne tükenir. Her eğriyi doğrultmağa yarayan ve herşeyin iç yüzünü meydana koyarak doğru ise muhafazasını, eğri ise islahını temin eden bu bilginin içine bu günün ve yarının girmeyecek hiç bir müphem tarafı yoktur.

İsmine bakarak, manasını anlamıyarak bazısının zannı gibi tasavvuf; yalnız ahrete müteallik bir düşüncede değildir. Tasavvuf; hayatın dünyadan evvel başladığını, ve dünyadan sonra da devam ettiğini ve bütün muhtaç olduğumuz bilgilerin dünyada öğrenileceğini ve ıstıraplardan korunmak için tedbir alınacak yerin dünya olduğunu ve dünyadaki kazancımızla ahrete gideceğimizi ve ahretdeki hayatımızı kazandıracak sermayenin dünyada olduğunu gösterir. Ve dünya ile ahretin hakikî mahiyetlerini bildirir.

İmdi tasavvuf veya hakikat ilmi; her gün, her nesil, her devir için dünyanın sonuna kadar insanların fikren ve fi'len içinde çalışdığı ve yaşadığı bir hayattır.

(O balıklar ki denizin içindedirler de denizin ne olduğunu bilmezler) mealindeki meşhur darbı mesele göre, hakikate doğrulan her fikir; tasavvufdan bir kısımdır. İstırapları veya emelleri yüzünden hakikati ister istemez

arayan her insan hakikatte tasavvufun tabî birer işçisidir. Tasavvufun ne olduğunu bilmese dahi hakikat böyledir. Binaenaleyh dünyanın sonuna kadar insanlar hakikati araştırmaktan geri durmayacaklar ve tasavvuf ilmi de onların bu mecburiyeti ile birlikte faal yaşayacak ve yeni bulunan her hakikat; tasavvuf ilmi içinde yeni bir yer alacaktır.

Bugüne kadar hakikat ehlinin araştırdığı buldukları neticeler; tasavvuf ilmine mal olduğu gibi bundan sonrakilerde böylece mal olup gidecektir.

Beşeriyetin müşterek malının toplanmasına hizmet edenler; ilham yolları kâfi derece açık ve İlâhiyatta, Dinler ve Mukaddes Kitaplar üzerinde derin tetkikatı ve geniş, düşünceleri ile esasları kavramış, ve böylece başka ilim, fen ve san'atta ihtisas peyda etmiş ve bu şubelerde ilerlemek için muhtaç oldukları yardımcı bilgileri, vasıtaları kazanmış kimselerdir. Hatta her sınıf insanın ilham semereleri de bu müşterek servette dahildir.

Binaenaleyh ilahiyattan başlayarak, Felekiyat, hikmiyat, tabiiyat gibi esaslara ait her hakikat ve içtimaiyata müteallik siyasî, iktisadî ve kültürel her nevi hakikatler bu külle dahildir.

Allahın tabiat ve tekâmül kanunları her an her şeyi yenileştiriyor. Ve insanlar; fikirleriyle amellerile bu terakî ve tahavvüllerde mühim birer yer alıyor. Binaenaleyh ne hakikat eskir ne de hakikate olan ihtiyaç dünyadan ve fikirlerden silinir.

Her insan her gün yaşamak ve daha iyi bir gün yaşamak için yeni gününü bir hakikate göre ayarlamak mecburiyetindedir. İmdi insan her gün bir hakikatin peşindedir. Netekim Peygamberimiz Efendimiz şöyle buyurmuşlardır:

«İki gününü aynı halde geçirenin bir günü zayi'dir.»

Yani her gün; bir evvelkinden daha iyi, daha ileri geçmeli ki insan kemale doğru yürüsün, gayesine ersin. Binaenaleyh insan yarınını; evvelki günlerin tecrübelerine göre tasarlamalı ve olgunluklarına göre düzeltmeli ki yarın bu günden daha iyi [ma'nen ve maddeten, fikren ve cismen] daha müsait geçirilebilsin.

Hulâsa:

Tasavvuf; her günün ilmidir. Zira tasavvuf hakikat ilmidir. Gün bir hakikat olduğuna göre onun içinde ve önünde bulunduğumuz hayatın her safhası da birer hakikati ihtiva etmektedir. Ve bu hakikatlerdir ki her gün bizi kâh cezalandırmakta ve kâh mükâfatlandırmaktadır. Hakikatler Reâlitelerin özleridir. Bu ilimden maksadımız; gördüğümüz cezalar veya mükâfatların sebeplerini, hakikatlerini, hikmetlerini bilmek ve ona göre kendimizi doğrultmak, islâh etmek ve ona göre harekâtımızı ayarlamaktır. Bu günün ceza ve mükâfatı bize yarınki hayatımızın icablarını öğretiyor.

Bozukluk bir insanın fikrinde de olabilir, bir ailenin düzeninde de ve sırasile bir milletin ve nihayet bir dünya nizamında da olabilir, ve bu bozukluklar küçükten büyüğe ve büyükten küçüğe doğru her kademeyi müteessir eder. O halde bozukluğun olmayacağı yer olmadığı gibi hakikatin de girmediği ve giremeyeceği yer yoktur. İmdi hayata tesir eden hiç bir hakikat yoktur ki o tasavvuf ilminin içine girmesin.

İmdi (I) haşiyesinki garp vecizeleri veya yukarıda ki garplı mütefekkirlerin [Gazetede çıkan] makaleleri de tasavvufun hudud ve şumulü içindedir. Bahusus dünya ölçüsünde ehemmiyeti haiz birer kıymettir. Çünkü ferdin, ailenin, milletlerin hayatı dünya nizamına bağlıdır. Bu son ölçüdeki hayat nizamlanmadıkça veya bu nizam;

tam bir emniyeti sağlayacak hakikate ermedikçe ne ferdin fikrinde, ne ailenin içinde ne de milletin hudutlarında emniyet ve rahatlık temel tutamaz.

Garplı mütefekkirler dünya ıstıraplarının çarelerini araştırıyorlar. Ve bir hakikate varmak istiyorlar. Tasavvuf ilmi de hakikatleri araştıranların ve bir hakikate varmak isteyenlerin ilmidir. Bu mütefekkirler; insanları; ıstıraptan kurtarmak için her insanın, her milletin itaat edebileceği hepsinin üstünde bir mercie, bir nizama bağlamak istiyorlar. Tasavvuf ilminin de esası budur: Bu esas; kitabın başında gördüğümüz gibi (insanları ıstıraptan kurtarmak için onları birbirinden ayıran, ihtilafırlara ve ıstıraplara düşüren ne varsa onların hepsinin üstünde bir noktada insanları fikren ve kalben birleştirmek) tir.

Görüyoruz ki fikir; esasta ve gayede tamamen birdir. Ve bu makaleler tasavvufun tam şümulü içindedir.

Meselâ; Garpliler dahi dünyada ıstırap var diyorlar bu bir hakikattir. Ve tasavvufun içindedir. Eğer ona bir çare düşünüyorlarsa her çare gibi bu da tasavvufun düşünceleri içindedir. Ve tasavvufun ruhuna uygundur. Her çare bir hakikat olmasa dahi hakikati araştırma yolunda bir merhaledir. Ve bu yolda her merhale dahi tasavvufun içindedir.

Bu garp vecizeleri ve makalelerini bulduktan sonra bu kitabı yazmağı düşünmüş değilim, onlara bu kitabı yazdıktan sonra rastladım. Ve tam bir alâka ile aldım, zira tasavvuf, bir cemaatin bir milletin malı değildir. Tasavvuf âlemşümul İlâhî bir hakikat yoludur. Her yerden, her fertten, ve her milletten, her din ve mezhep ehlin-den tek bir hakikate doğru yürümek ve ermeğe çalışmak mümkündür. Ve bu çalışma her yerin, her kesin hakkıdır. Zira bu çalışmalar her kesin içinde hissesi olan bir umumî hizmettir. Âmmeye hizmet ise Allaha hizmet de-

mektir. Âlemin nizamına, emniyetine, beşeriyetin saadetine kurtuluşuna yarayan her iş Allahın istediği mukaddes iştir. Dinlerin nüzülündeki gaye; dünyada bu emniyet ve hakikî saadet nizamını kurmak ve sağlamaktan ibarettir.

Tasavvuf cepheleri

Tasavvufun; (dış) ve (iç) olmak üzere bir insan için iki cephesi vardır.

İnsanları ayıran, ihtilâflara düşüren ıstıraplara sebep olan fikir ve hisleri; Allah fikrinde birleştirerek insanları birbirine muhabbetle bitıştirmek, kardeşçe yaşatmak gayesi, yani gerek İnaletullah Hanın ve kendimin tasavvufa esas ittihaz ettiği fikir cephesi; tasavvufun (dış) cephesini vücade getirir.

İnsanları bu ideale hazırlamak üzere insanları iyi fikirli iyi niyetli müsbet amelli yapmak için de insanların fikrini, kalbini temizlemek lâzımdır ki bu cephe de tasavvufun (iç) cephesidir.

İnsan temizlenecekki temiz şeyler his etsin, temiz şeyleri benimsesin, sevsin. Ve netice itibarile Allahı ve Allahın istediklerini sevsin ve bu itibarla halka, bütün insanlara şefkat, alâka, gayret ve feragat göstereyin.

İşte bu ikinci cephe insanın nefsinin islâhı ve ruhunun takviyesi işidir ki bu işlere ait malûmata da (batın ilmi) denilir. [2]

Batın cebhesi

Tasavvuf hakkında Hacı Bektaşî Veli Hazretlerinin mev'izelerini ihtiva adan farsça yazılı "kitabil feva-

İnsan

Tasavvuf ilmine (İnsan) hüviyeti esasında tefekkürle girilir. Yani hakikat ilmine insan evvelâ kendi hakikatı ne olduğunu düşünerek girer.

(2) inci haşiyenin devamı

id" namındaki yazma eserden dahi aynı maksadla şu fıkraları naklediyorum:

(Bu eserin bir yazma nüshası İstanbulda Üniversite kütüphanesinde mevcuttur. Bu eseri doktor Börç isimindeki bir Amerikalı İngilizceye tercüme ile Amerikada tab' ve neşretmiştir.)

Ö. F. M.

Hacı Bektaşî Veli hazretlerinden tasavvuf nedir? diye sordular. Cevabında:

«Tasavvuf öyle bir şeydir ki afiyetle cemolmaz. Yâni tasavvuf Allahtan gayri olandan bizarlıktır. Ve mâsivâ'dan hâli olmaktır.» Buyurmuşlar.

Yine Hazreti Müşarünileyhe (âfiyet) nedir? diye sormuşlar. Cevaben:

«Afiyet kalbin Allah ile bir lahza karar bulmasıdır.» Buyurmuşlardır.

Yine bir gün "Mutasavvıfın hali nasıl bir haldir?" diye sormuşlar. Cevaben:

«O haldir ki, her ne ki kafanda varsa bırakırsın. Ve her ne ki elinde varsa verirsın. Ve kuyuya düşen ne yaparsa onu yaparsın.» buyurmuşlardır.

İzahı:

Kafandaki benliği bırakırsın. Elindeki faideli şeyleri de Allahın kullarına dağıtırsın ve kendin de kuyuda bir kazazade nasıl her an "Aman Allah" diye çırpırsa ve bir an sonraki akıbetini bilmiyerek tamamen Al-

İnsanın insanlığı ve fiki meratibi; onun fikri ile ve fikir yükseklikleriyle ölçülür.

Kur'anı Kerimden:

(2 — Bakara — 221): «[Allah] tezekkür ve tefekkür etmeleri [düşünüp anlamaları] için âyetlerini insanlara beyan ve aşikâr eyler.»

Diğeri:

(60 — Mümtahine — 16(6)): «Allah ancak tefekkür edip düşünürler diye bu misalleri insanlara getirip irad eder.»

Netekim Peygamber Efendimiz şöyle buyurmuşlar: Hadîsi şerif: "Bir saat tefekkür yani [hakikat üzerine

[2] nci haşiyenin devamı

laha teslim olursa, sen de yeryüzünde serbest dolaşırken de bu halde Allaha teslim olmuş bulunursun demektir.

Ö. F. M.

Yine buyurmuşlardır ki:

"Cenabıhak ile kulu arasında hicab ve perde olan şey yer ve gökler değildir. Arş ve kürsü değildir. Öyle tahayyül et ki aradaki hicab senin senliğin; ve benim benliğimdir.»

Müşarünileyhin bu sözleri; yukarıdaki "her ne iki kafanda varsa bırakasın» sözünün izahıdır.

Filhakika insanda benliği ihdas eden; o kafadaki varlıklardır. Ben âlimim; ben hâkimim, ben muktedir, ben zenginim, ben buyum gibi kendine varlıklar izafe etmektedir.. Halbuki hakikatte insanda aciz ve iftikardan başka hiç bir sıfat yoktur. Bütün varlık sıfatları Allahındır. İnsanda bunlar Allahtan tecelli ediyor. İnsan boş birer tecelli kabından ibarettir. İnsan; nâkilden, cihazdan ibarettir.

düşünce] yetmiş yıl ibadetten [yani fikirsiz, taklîdî hareketlerden hayırlıdır.»

İmamı Ali Efendimiz dahi şöyle buyurmuşlardır:
«Bilenin uykusu bilmeyenin ibadetinden, hayırlıdır.»

*
* *

Kuranı Kerimin âyetlerine ve peygamber efendimizin hadis şeriflerine bakarak biz insanlar evvelâ düşünelim, tefekkür kabiliyetimizden istifade ederek kendimizi anlamıya çalışalım. İbadetin esasını teşkil eden bu mühim mevzuu tahlile teşebbüs edelim. Ve kendimize soralım:

Biz neyiz; mahlûk nedir? Abes hiç bir şey yok, her mahlûkun umumî münasebette müsbet menfî bir vazifesi var. Bakınız Cenabıhak ne buyuruyor.

(3 — Alî Umran — 191): «Öyle akıllı kâmil sahipleri ki Allahı ayakta, oturarak ve yattıkları halde zikrederler. Göklerin ve yerin yaratılışı hakkında tefekkür ederler ve derler; Yarabbi bütün bunları beyhude ve abes yaratmadın. Sen batıl ve abes bir şey tüketmekten münezzehsin.»

Yine bir Ayeti kerime de şöyle buruluyor:

(51 — Ezzariyat — 20 ve 21): «İykan ve idrâk eden kavim için yer yüzünde ve kendi nefislerinde kudreti baliğamıza delâlet eden alâmetler vardır.»

İnsanın sıfatları:

İnsanın sıfatları üzerinde tevakkuf edelim. Ve bilhas-sa bu sıfatların kökü olan insanın zaaf ve aczi esasında evvelâ duralım:

İşbu acze işaret ile Cenabıhak Kur'anı Kerimde Allah; insanı zayıf olarak halketti buyuyor.. İşte insanı evvelâ bu noktadan tetkike başlayalım.

Şimdi bu noktadan baktığımızda tetkikatımız bizi insanın zaaf ve aczi esnasında mutlak bir hiçliğine gö-

türür. Bu bir hakikattir. Diğer bir yüden de bakarsak insanı mahlûkatın en şerefli olduğunu görürüz. Çünkü Kur'anı Kerime göre insan mükerremdir. Bu avalim insan için yaratılmıştır. Ve yine biliyoruz ki Allahın tecellilerine en elverişli, mükemmel cihaz ancak insandır. Allahın kemâlâtını alıp izhara en kabiliyetli vasıta ancak insandır. Bu her iki görüş birer hakikat olduğu halde ikincisi, birincinin mahiyetini değiştirmez. Ve insana hiç bir kuvvet ve varlık veremez.. O yine aslında hiçtir. Boş bir toprak kabdır.. Onda görünen ilâhî sıfatlar: İlim, irade, hayat ve kuvvet gibi varlıklar Allahındır. İnsanın hissesi Allaktan tecelli eden, yâni menbaı Allah olan sıfatlara mahalli tecelli ve nakil olmaktan ibarettir. Binaenaleyh insanın mükerrem olması; diğer bilcümle mahlûklara nisbeten ilâhî sıfatları en ziyade alıp izhara müsaid bir cihaz olmasından dolayıdır. Diğer bir noktadan da bakarsak insanları hayvandan daha nankör ve daha şerir buluruz. Bu da bir hakikattir. İşte müsbet ve menfi kabiliyetlerle fitraten mücehhez ve muhtelif istidatlı bir mahluk olan insan; bu noktadan da en câmalı bir mahlûktur.

Nitekim mahlûkatın en yüksek kabiliyetlisi ve marifetullahın tecellisine kâmil bir mazhar olduğuna işaret buyuran Cenabıhak Kur'anı Kerimde

(33—Ahzâb—72 ve 73(72)): «Biz emâneti göklere, yere ve dağlara arzettik. Onu yüklenmekten imtina ettiler. Biz de onlara acıdık. Emâneti insan yüklendi.» buyuruyor. Emaneti yüklenmeğe insandaki kabiliyet; tecelliyata tam bir mazhar hizmeti ifaya olan istidadındandır. Tasavuf ilmi: insandaki aciz ve zaafı esas ittihaz ederek her mahlûkun vasfı mümeyyizini bu aciz ve zaafın ifade ettiği mâna ile kabul eder. Bütün varlık Allahın, bütün yokluk mahlûkun sıfatı olduğunu tesbit eder. Böylece her

varlığın Allaha ve yokluğu kulda olduğu tahakkuk edin-
ce, yâni ilim, irade, hayat, kuvvet Allahın sıfatları olunca
kulun da evsafı bunun zıddı olarak zaaf, aciz, ihtiyac ve
iftikar gibi yokluklarla meydana çıkar. Bu suretle Alla-
hın şanı da, kulun şanı da taayyün etmiş olur. [3]

Hem ne hacet, hayat; Allahtan olunca ve insanın her
vasfının temeli hayat olunca, hayat ile kaim, hayat ile müteza-
hır kabiliyetlerin ve sıfatlarında Allahtan olduğuna, Allahtan

[3]

**Bu hususda (Fusûsu hikem) de Muhiddini Arabî
Hazretleri şöyle buyurur:**

"Sen kendi vücudunle kendi vücûdunda mevcut
değilsin. Senin vücûdun nefsi Rahmanile, nefsi Rah-
manîde zahire ve müteayyine olan suverden bir suret-
tir. Taleb ettiğin şey dahi senin vücûdun gibi vücût
vehmîyle mevcuttur. Serâbın vücûdu gibi.»

Bunu teyiden bakınız Cenabıhak Kur'anı Kerim-
de ne buyurur.

(55 — Rahman — 26 : 28(26÷27)): «Yer yüzünde her ne
var ise fânidir. Celâl ve azamet ve lutfu kerem sahi-
bi olan Rabbinin veçhi bakîdir.)

(55 — Rahman — 29 ve 30(29)) «Göklerde ve yerde
olanlar Ondan isterler.. O her gün bir şeindedir.»

Yine Kitabülfeaiden:

(Vucûd)

(Vacibilvücûd) Haktaalâdır. Zira ki ona iptida ve
nihayet yoktur. Daima mevcuttur. Ve bilcümle man-
zur olan şeylere (Caizülvücud) denir. Zira iptidası ve
nihayeti malûmdur. Ve bilcümle malûmata (mümkünül-
vücud) denmektedir. Zira ilimde malûm dahildir. Ve
(mümteniülvücûd) için de diyorlar ki bu Hakkın şeri-
ki olmamasıdır. Ve mümteniülvücûd budur.

tecelli edip bizde cüz'en zuhûr ettiğine şüphe kalmaz. Bu en basit misalle de bu hakikat göze çarpar. Şimdi Kur'anı Kerimde insanın tavsif buyurulduğu (zaaf) sıfatını; tasavvufun tarif ettiği hiçliğe müntehi bir (aczi mutlak) suretinde göz önüne alarak tahlile ve kendimizi tetkike başlayalım:

1 — Dünyaya gelmemizde, yaşamamızda tesirimiz, var mıdır?

2 — Vücûdumuzun mükemmel bir makine olduğunu görüyoruz. Bunun kurulmasında, tanzîminde, işleminde tesirimiz var mıdır?

3 — Bu makinenin bir tarafı duruverirse zorla onu işletmeğe muktedir miyiz?

4 — Görmek, hissetmek, yürümek, uyumak, uyanmak elimizde mi?

5 — Kazalara mani olabiliyormuyuz?

6 — Ölümden kaçabiliyormuyuz?

7 — Şuuru tanzim, idraki tezyid elimizde mi ?

8 — Hayatımız şuurla mukayyet midir? Uykuda şursuz geçen hayatımız üzerinde tesirimiz var mıdır?

9 — Aklımıza kendi kendine gelen ve giden hatıralarda ve istemiyerek unuttuğumuz ve istemiyerek hatırladığımız şeylerin gelip, gitmesinde tesirimiz var mıdır?

C — Hayır:

Şu halde hayatı izhar ve tanzim eden ilim, irade, hayat ve kuvvet bizim değil.

Peki Biz neyiz? Bu gördüğümüz kalıp bir (anten) den mi ibaret? İki başı delik bir lüle miyiz? Bu lüleden gelip geçen şeylerden tamamile bigâne miyiz? Bu lülenin bir başından giren şey öbür başından çıkarken evsafını muhafaza ediyor mu? Yoksa suyun geçtiği mecranın tabiatından vasıflar alması gibi lülenin halile ondan geçenin

evsafi tahavvüle de uğruyor mu? Bu lüleye gelen şeyleri sevkeden kim? Ve neye göre sevk ediyor?

Bütün bu suallerin cevabı aciz ve zaafımızı bize ifade ederken biz sözü daha umumî bir mikyas ile âleme intikal ettirerek yine araştırmalarımıza devam edelim;

« Alem »

Bu âlem nedir? Nereden gelmiştir veya nasıl vücud bulmuştur? hilkati sebebi, vücudü sebebi nedir?

Tam bu sırada içimiz bize diyor ki:

«İşte sen bir cüz'ü olduğun âlemin sebeb ve sureti tekevvününü, sebebi vücudunu araştırmaya ki O meyanda kendinin nasıl ve niçin vücutta geldiğinin hakikati dahi meydana çıksın».

Filhakika ben derinlikleri ve muhîti görülemiyen koca bir âlemin içinde bir noktayım. Bu âlemin menşeyini ve sebebi neş'etini aramağa koyulurken kendi vücudümün menşe' ve sebebi neş'etini de bulmaklığım mümkündür. Nitekim şu Hadis; bütün şümûlile meseleyi esassından ve mükemmelen hallediyor. Bakınız bu Hadisi kudsîde Cenabîhak ne buyuruyor:

«Ben bir gizli hazine idim. Bilinmeği sevdim. Ve bilinmem için âlemi hâlkettim.»

Bu vesile ile hilkatı âleme aid ayatı kerimeyi ve mütehakkikîn sözlerini mütalea edelim:

(29 — Ankebut — 44): «Allahütaalâ gökleri ve yeri hakkı izhar için hâlketti. Muhakkak bunda mü'minlere ibret ve âyet vardır.»

(2 — Bakara — 29): «O Cehabîhaktır ki yer yüzünde ne varsa cümlesini sizin için hâlketti.»

(59 — Haşr — 24): «O Allah'tır ki hâlk'tir. Mevcudatı âdemden vücade getirendir. Her şeye suret verendir.» [4]

[4]

İkinci âyeti kerimeden bütün mevcudatın insan için hâlk buyurulduğu anlaşılıyor. Nitekim «Fusûsu hikem» de bu hususda şöyle diyor: (Halktan illeti gaiye; âlemin halk olunması ile tahakkuk etmiştir. Fakat marifeti İlâhiyei zâtiye Âdem ile hasıladır. Diğer mahlûkatı ülvîye ve süfliye Âdeme tebaiyetle mahlûkadır».

Ve bu mevzûda Hazreti Hacı Bektaşî Veli buyurur ki:

«Her bir mevcud cemli kemalâtı cami'dir. O halde bu cemiiyet yalnız insana mahsus değildir. Zira cemii mevcudatın külliyetine (teayyünü evvel) mertebesinin sirayeti vardır. Ve şüphe yoktur ki onun camiiyeti bilkuvve ve icmal yolu ile kemalâta memerdır. Fakat hiç bir mazharda tafsil yolu ile zahir olmaz. Meğer ki o mazharın hususiyeti anı iktiza ettirsin ki o da (Ahaddiyeti, cemi') ile mazhariyatı cami' olan vücûd insandır. Ta ki bütün kemalât onda fi'len ve tafsilen zahir olsun (taayyünü evvelde icmâl beynini ve mezâhiri müteferrikai kevniyede tafsil beynini cami' olduğu vecih üzere) insana mahsus olan bu camiiyet icad kaziyesinin sebebidir. Çünkü meza-kiri Esmâda ve melâbisi sıfatta zâtın zuhurundan ibarettir. Aynıyle tohumun ağacın aksamında görülmesi gibi...

(Zübdetülhakayık kitabında) mütehakkikînden Aziz Bin Muhammedül nefesi Hazretleri de buyururlar ki:

Tevhîdi ef'al — iş birliği

Bütün Alemlerin hâliki ve ondaki tabiat kanunlarının nâzımı ve hâkimi Cenabıhaktır. Bu âlemlerin terekekküb ettiği eczayı her an yenileştiren, yaşatan Cenabıhaktır.

[4] üncü haşiyenin devamı

«Dünyaya gelmekten murad marifeti nefi biltahsil marifeti Hüdâyâ nail olmaktır. Onun için (cin ve ins ancak ibadet için yaratıldı) Âyeti Kerimesindeki (İbadet etsinler) kelimesini (bilsinler) ile tefsir etmişlerdir. Bu babda vaki olan ahadisî şerife malûmdur. Ezcümle bir Hâdisi kudsîde (Ya Davud! Ben bir gizli hazine idim Bilinmekliğimi sevdim. Bilinmekliğim için halkı yarattım) buyrulmuştur. Hülâsai kelâm her kim ki tahsili kemâlât etmek ve eşyanın hakayıkını bilip anlamak isterse kendi nefsinin bilip anlamağa gayret etsin.. Hatta bu babda (Allahım eşyanın heka-yıkını bana olduğu gibi göster) Hâdisî Şerifi varid olmuştur.

Bir Farişî nazmın tercimesi: Yerde biten her ot Allah birdir; onun şeriki yoktur. Der».

Diğer bir Farişî nazmın tercümesi: «Ağaçların yeşil yaprakları uyanık gözler için Allahın mârifetinden birer defterdir».

« Hüdâyî Mevhûm »

Evlâdı Âdemden çok kimseler Hüdâyî mevhûm ve masnua taparlar.. Zira her bir şahıs kendi fikir ve hayalinde bir şey tasavvur ve takyid eyler. Ona göre her kesin Allahı odur. İşte Böyle olan insanlar putperestleri de zemederek kendi elleriyle yaptıkları putlara tapıyorlar derler. Bilmezler ki kendileri de hayalhanelerinde aynı şeyi yapıyorlar. Hak olan mabuddan ve İlâhi mutlaktân gaflettedirler.

Âlemler beyninde, ve âlemlerin ecza ve efradı arasında tam bir irtibat ve alâka yaşatan Cenabıhaktır. Binnetice hayatı umumiyeyi sevk ve idare eden, faal bulunduran ve o faaliyetin, o harekâtın sahibi de ancak Cenabıhaktır. İnsanların da maddî ve manevî her varlığına hâkim ve her varlığın sahibi ve dolayısıyla insan ef'alinin sebebi olan irade ve ihtiyarın da sahibi Cenabıhaktır. Cenabıhak Kur'anı Kerimde: "Sizi hem de ef'alinizi yaratan benim.» buyuruyor. Bu ve bunu teyid eden âyatı keriminin bir kısmını dercediyoruz ve bu mukaddes vesikaların sarahatle de anlıyacağız ki hiç bir mahlûkun ne semalarda ne yerlerde, hiç bir zerrenin hareketi [ister muvafık ister muhalif] Cenabıhakkın irade ve ihtiyarı dışında değildir. Yine Kur'anı Kerimin tâlimine göre Allah izin vermedikçe yaprak yere düşmez. O halde bütün âlemlerin harekâtındaki ahenk ve irtibatta bir tek irade ve hakimiyetin nişanesini gördüğümüz gibi bu âlemlerin içinde küçücük birer nesne olan insanların da bu umumî cereyan da diğer ecza gibi Allahın umumî iradesine tebaiyetle hareket ettiğini görürüz. Bir insanın vücudundeki milyonlarca küreyivatın, göze görünmeyecek kadar küçük olan bu mahlukların nasıl muntazam bir faaliyetleri varsa ve muvafık, muhalif fakat hepsi de hikmetler tahında birer suretle hareket ediyorlarsa ve hiç biri kendi keyfine hareket etmeyip müşterek vücudun müşterek sıhhati için çalışıyor ve bu hareketi umumî bir iradeden alıyorsa biz insanlar da böyleyiz, [kürrei arza göre ki biz de göze görünmez bir küçük şeyiz] kürrei arzımız da hariçteki âlemlere karşı aynen öyle pek küçük bir şeydir. Bunların hiç birinde vücud yabancılığı bulunmadığı gibi hareket ve irâde aykırılığı da yoktur. Ferdî muhalefetler, fitrî zıddiyetler eşyadaki musbet ve menfi kabilîyetler gibi netîce itibarile muvazeneye, terakkîye hizmet etmektedir. Şer; münebbih-

tir. Hayrı vücude getiren saiktir. Şer dahi netice itibarile bir hayra inkilâb etmektedir. Binaenaleyh âlemde abes şey olmadığı gibi abes iş de yoktur. Hepsî bir hikmetin tesiri altında zuhur ve hareket etmektedir. [5]

[5]

« Ef'al Vahdeti »

Bursalı İsmail Hakkı Hazretlerînden:
Hadîsi Şerif: (Dehirde vâki olan umûr, Hakkâ muzâf olmakla cümlesinden Hakkı mülâhaza lâzımdır)
Nitekim demişlerdir:

Rüzgâr gerçi sebebi seyri sefinedir Ve lâkin mu harriki evvel olan Haktaalâya müntehîdir. İmdi tevhi-di ef'alde ne esbabı selbetmek, ne de esbaba itimad etmek caiz değildir. Belki esbabın hâliki Allah olduğunu idrak lâzımdır. Cemii eşya ismi mahsusa müstenniddir ki ol isim filhakika esâmii İlâhiyedendir. Binaenaleyh ol nesnenin zuhûru ve hareketi ol ismin ve-saitile Allahutaalâya râci'dir. Anın için mevcudatta hayattan halî nesne yoktur. Zira hay olan Allahın eseri dahi haydır. İmdi rûhsuz ceset olmadığı gibi mu-harriksiz dahi nesne olmaz.. Tevhidi ef'alın hükmü, ef'ali vakıyı Hakka nisbet etmektir.. Tahriki muhar-rike nisbet gibi. Ve lâkin nisbeti mezkûreden kulun seyyat ile muhaza etmemek lâzım gelmez. Zira muha-za dahi muktezayı şanı zâtîsidir..

Mesnevî şerifden: (Tercüme)

Ahuzarîlik bizden değil, sen ahuzar ediyorsun
Biz bir saz gibiyiz mızrabı vuran sensin
Biz ney gibiyiz bizdeki neva sendendir
Biz dağ gibiyiz bizdeki sadâ senin sesindir.

Ef'al vahdetini tevsik eden âyeti kerimelerden

(28 — Kasas — 68): "Ve Rabbın dilediğini ve ihtiyar ettiğini yaratır."

(65 — Talâk — 12): "O Allah ki yedi gökü ve onun misli arzı halketti. Allahın emir ve kazası onlar arasında carî ve nâfiz olur. Tâ ki Allahın her şey üzerine kadir olduğunu ve her şeyi muhit olduğunu bilesiniz."

[5] nci haşiyenin devamı

Esmâda olan tekâbül hasebile müzahirde de kâh galibiyat kâh mağlubiyet zuhur eder. Lutf ve kahir dahi öyledir. Kahrın zımında dahi lutf vardır. Mamafî ismi Âzam cemii halde galiptir.

Tecellî vücud ebedî istitar kabul etmez. Ve mevcud olan bilküllîye mâdûm olup gitmez. Belki meratibi muhtelifede takallub ve tatavvur eden esâmî İlahiyyenin muktezası hattın kalem önünde ve kalemin dahi kâtib elinde zebun ve mağlub olduğu gibi camii eşya dahi desti kudrette böyledir.

Nitekim Kur'anı Kerimde buyuruluyor.

«Bedir ve huneyn gazve ve seferlerinde küffarın yüzüne, gözüne attığın toprağı sen atmadın, Allahu-taalâ attı». Çünkü atarken eğerçi şahıs senindi.. Ve lâkin hüviyet benimdi.. Bu halde (remy eden) yani atan Haktaalâ idi demektedir.. Peygamberimiz Efendimiz demek de doğrudur.

Mesneviden:

Eğer biz ok atarsak o bizden değildir.

Biz kemanız ok atan ancak Hüdadır.

Muharriki aslî ve mebdel evvel ismi Âzâmın mü-sammâsıdır ki, cemii eşyaya tesir andan hasıl olur.. Diğer esma ismi âzama vesait makulesidir.

(3 — Âli Ümran — 110(109)): «Umûrun kâffesi Allahın elindedir.»

(8 — Enfâl — 17): "Onları siz katletmediniz. Ancak Allahütaalâ katletti. Attığın vakitte sen atmadın lâkin Allahütaalâ attı."

(72 — Cin — 20 : 24(21÷22)): «De; ben size bir zarar irasına veyahut sizi irşada kadir değilim. De ki beni Allahın azabından kurtaracak kimse yoktur ve ondan gayrı sığılacak bir yer de bulamam.»

(11 — Hûd — 56) : «Hiç bir hayvan yoktur ki Allah onun nasiyesinden tutmuş olmasın.»

(7 — Âraf — 128): «Arz Allahın mülkü olup kullarından dilediğine onu miras eder. Akibet müttekilerindir.»

(17(18)—Esrâ(Kehf)—86(23÷24)): «Ve bir şey için bunu yaparım deme. Allah isterse yaparım söyle.»

(3 — Âli Ümran — 25(26)): «Söyle, Yarabbi sen mülkün sahibisin. Mülkü istediğin kimseye verir, ve onu dilediğinden nez'edersin. İsteddiğini aziz ve istediğini zelil edersin. Hayırın kâffesi senin elindedir. Ve sen her şeye kadirsin.»

(2 — Bakara — 255): «Onun ilminden ancak dilediği mikdar ihata edilebilir.»

(18 — Kehf — 23(23÷24)): «Bir şeyi Allah isterse demeksiniz yarın yapacağım deme.»

(32 — Secde — 4): «Ondan gayri sizin için bir yardımcı ve bir şefaatchi yoktur, Hiç düşünüp tezekkür etmez misiniz?»

(16 — Nahil — 58(53)): «Sizde olan her nimet Allahahtandır.»

(4 — Nisa — 76(78)): «Eğer onlara bir iyilik isabet etse bu Allahtandır derler, eğer bir fenalık erişse bu sendendir derler, onlara söyle: Her şey gibi bu da Allahtandır.»

(10 — Yûnus — 300): «Allahın izni olmadıkça bir nefis iman edemez.»

(4 — Nisâ — 142(143)): «Allahın yolunu şaşırttığı kimse için hak ve sevâba götürür yol bulamazsın.»

(10 — Yûnus — 99): «Eğer Rabbin istemiş olsaydı yer yüzünde bulunanların cümlesi hep birden iman ederlerdi.»

(15 — Hacer — 12): « Bunun gibi kavminden mücrim olanların kalbine de onu (inkâr ve istihzayı) koyduk.»

(49 — Höcerât — 7 ve 8): «Ve lâkin Allah size imânı sevdirdi ve onu kalplerinizde süsledi ve size küfrü ve fısķı ve isyanı kerih gösterdi. Onlar doğru yolu bulanlardır. Ve doğru yolu bulmak Allahın lütfukere-mi ve nimetidir.»

(51 — Ezzariyat — 12(8÷9)): «Kaza ve kaderde hidayet-ten meylettirilmiş olan kimse Kur'andan ve Resulden başka tarafa meyleder.»

(48 — Fetih — 25): «Allahutaalâ dilediğini rahme-tine ithal eder.»

(35 — Fatır — 16 ve 17(15÷16)): «Ey insanlar siz Allaha fakirler ve muhtaclarız. Ganî ve bizatihi müstehakkı hamd olan Allahtır. Eğer isterse sizi giderip yerinize yeni bir halk getirir.»

(10 — Yûnus — 107): "Eğer Allah sana bir zarar isabet ettirirse onu açacak ve defedecek Allahtan başka kimse yoktur. Eğer sana hayır irade ederse onun kerem ve fazlını da reddedecek kimse yoktur.»

(9 — Tövbe — 52(51)): «Onlara de ki bize ancak Al-lahın yazdığı ve takdir ettiği şey isâbet eder. O bizim mevlâmızdır. İmdi mü'minler Allahutaalâya tevekkül et-sinler.»

(35 — Fatır — 2): «Allahın insanlara açtığı rahme-tini menedecek, menylediğini de ondan başka irsal ve îtâ eyliyecek yoktur. O, emir ve hükmünde galib, hâki-mi mutlaktır.»

(42 — Şûra — 29 : 31(30÷31)): «Allah günah ve kabahtalarının çoğunu affeder. Siz arzda üstünüze hükmolunan mesâibden kurtulur değilsiniz ve sizin için Allah-tan başka ne bir dost ve ne de bir yardımcı vardır.»

(16 — Nahil — 127): «Sabret, sabrın ancak Allahu-taalânın tevfikiledir.»

Bu mühim mevzu' üzerinde biraz daha tevakkuf edelim. Acaba bu hakikatler yalnız Kur'ânı Kerimde mi var? Hayır diğer mukaddes kitaplarda da var. Onları da mütalea edeceğiz. Her varlığın Allahta olduğuna her kabiliyet, faaliyet ve muvaffakiyetin Allahtan geldiğine ve teslimiyetten başka yapılacak hiç bir şey olmadığına ve teslimiyetle her mukadder nasibin telâşsız, endişesiz elde edileceğine dair diğer mukaddes kitaplardan bazı vesaiki de şöylece misal olarak dercediyoruz:

Tevratı Şeriften:

(Tesniye kitabı — 1 — 17): «İnsan yüzünden korkmayınız hüküm Allahındır.»

(Tesniye—8—17 ve 18(17)): «Ve olmaya ki kalbinde bu serveti benim kudretim ve elimin kuvveti bana kazandırdı diyessin.»

(Tensiyeye—8— 8(18)): «Sana servet kazanmak için kuvvet veren O dur.»

(Tesniye— 32— 39): «Ben öldürürüm ve diriltirim, yaralarım ve şifa veririm ve benim elimden kurta-
ran yoktur.»

Musevî mukaddes kitaplarından:

Zebûru şerif den:

(Mezmurlar — 22 — 28): «Ve milletler üzerine hüküm süren O dur.»

(Mezmurlar — 24 — 1): «Dünya ve anın sekeneşi Rabbındır.»

(Mezmurlar— 51— 66(6)): «Bana kâmil anlayış ve ilim talim eyle.»

(Mezmurlar — 127 — 1): «Evi Rab bina etmezse yapıcılar beyhude emek çekerker Şehri Rab hıfzetmezse bekçi beyhude uyanık durur.»

(Mezmurlar — 36 — 6): «Yarab insanı ve hayvanı sen hıfzedersin.»

(Mezmurlar — 36 — 9): «Hayat menbaı sendedir. Senin nurunla nur göreceğiz.»

(Mezmurlar— 47 — 8): «Allah milletler üzerine saltanat eder.»

(Mezmurlar — 62 — 11): «Kudret Allaha mahsusdur.»

(Mezmurlar — 68 — 34): «Allahı kuvvet sıfatile tavsif ediniz.»

(Mezmurlar — 145 — 14): «Rab cümle düşmüşlere destgirdir. Ve cümle çökenleri kaldırır.»

(Mezmurlar — 145 — 15) : «Cümlenin gözü sana bakar. Ve anlara vaktince taamlarını verirsin.»

(Mezmurlar(Eş'ya)—66— 13): «Bir adam valdesi tarafından tesellî bulduğu gibi ben size öyle teselli vereceğim.»

(Emsali Süleyman — 2 — 6): «Zira hikmeti Rab verir ilim ve fehim anın ağzındadır.»

(Emsali Süleyman — 19 — 21): «Âdemin kalbinde çok tedbir var, Lâkin sabit kalan Rabbin muradıdır.»

(Emsali Süleyman — 20 — 24): «İnsanların adımları Rabdan atılır. İmdi bir adam kendi yolunu nasıl anıyabilir.»

(Emsali Süleyman — 21 — 1): «Melikin kalbi Rabbin elinde su cedvelleri gibidir. Her hangi tarafa isterse onu çevirir.»

(Emsali Süleyman — 21 — 31): «Harb günü için at hazırlanır fakat kurtarmak Rabba mahsustur.»

(Emsali Süleyman — 29 — 18): «İlham olmayınca kavım fasid olur.»

(Emsali Süleyman — 29 — 26): «Adamın hükmü Rabdandır.»

(Vaizden — 3 — 13): «Her adamın yeyip içmesi ve bütün emeğinden hayır görmesi Allahın atıyyesidir.»

(Vaiz — 5 — 19): «Ve her hangi adama Allah servet ve mal verir ve andan yemeğe ve nasîbini almağa ve emeğinden lezzet bulmağa kudret verir ise bu Allahın atıyyesidir.»

(Eş'ia — 10 — 15): «Balta, anınla kesen kimse üzerine iftihar eder mi?»

(Eş'ia — 45 — 9): «Vay kendi Hâlıkı ile nizâ' edene, kendisi zeminin kiremid parçaları arasında bir kiremid parçasıdır. Balçık kendisini teşkil edene ne yapıyorsun? Yahut senin yaptığın şey senin hakkında eli yoktur diyebilir mi?»

(Eş'ia — 64 — 8): «Biz balçığız ve sen bizim yapıcımızsın ve cümlemiz senin elinin işiyiz.»

(Eremitiya — 18 — 6): «Ey beyti israil, işte çamur çömlekçinin elinde nasıl ise siz benim elimde öylesiniz (Allah buyuruyor)

(Eremitiya — 10 — 23): «Yarab bilirim ki insanın hayattaki yolu kendi elinde değildir. Kendi adımlarını doğrultmak yürüyen adamın elinde değildir.»

(Eremitiyanın mersiyelerinden — 3 — 37): «Rab emretmedikçe kim söyler de sözü yerine gelir.»

(Zekeriya — 4 — 6): «Kudretle değil ve kuvvetle değil, ancak benim Ruhumla! diye Rabbilcünûd buyurur.»

(Eş'ia — 33 — 22): «Bizim hakimimiz Rabdır. Vazii şeriatımız Rabdır. Hükümdarımız Rabdır.»

(Eş'ia — 41 — 4): «İşleyen ve yapan [(Ben'im) Allah buyurdu.]»

(Eş'iya — 41 — 4) : «İşliyen ve yapan, devirleri iptidadan çağıran kimdir? Ben Yehovayım. [Allahın bir ismi de Yehovadı evvel olan ve sonrakilerle olan Ben'im.]]»
(Eş'iya — 41 — 13) : «Zira senin sağ elinden tutan ve sana korkma senin yardımcınım diyen Allahın Rab Ben'im.»

(Eş'iya — 44 — 6): «Evvel Ben'im âhir Ben'im ve Benden gayrı İlâh yoktur.»

(Eş'iya — 45 — 5): «Bir Ben'im ve gayrı yoktur. Benden gayrı İlâh yoktur.» Sen beni bilmez iken ben seni kuşattım.»

(Eş'iya — 45 — 7): «Nûru vücûde getiren ve zulmeti halkeden selâmeti yapan ve beliyeyi halkeden, bunların cümlesini yapan Rab Ben'im.»

(Eş'iya — 45 — 15(21)): «Haber veriniz ve yaklaştırmınız... Benden gayrı Hak Allah ve halâskâr yoktur.»

(Eş'iya — 15 — 23): «Her diz bana çökecek ve her dil yemin edecektir.»

(Eş'iya — 15 — 24): "Denilecektir ki salâh ve kuvvettim ancak Rab iledir."

(Eş'iya — 46 — 6(4)) : "Ben yarattım ve ben taşıyacağım, ben götürüleceğim (Kemale) ve ben halâs edeceğim (rüşte erdireceğim)."

(Eş'iya — 14 — 17): "Ve anların salâhı bendendir, diye Rab buyurur."

(Eremitiya— 1 — 19): "Ben seninleyim diye Rab buyurur."

(Eremitiya — 17 — 13): "Hayat ceryanlarının menbaı olan Rab..."

(Eremitiya — 49 — 11): "Yetimlerini bırak ben anları sağ saklıyacağım ve dul kadınların bana tevekkül etsin."

(Hazekeyal — 17 — 24): "Ve sahra ağaçlarının cümlesi bileceklerdir ki ben Rab yüksek ağacı alçalttım. Al-

cak ağacı yükselttim. Yeşil ağacı kuruttum ve kuru ağacı yeşillendirdim. Ben Rab söyledim ve icra ettim."

(Hoşa' — 11 — 3 ve 4): "Efrâyimi ben yürüttüm. [Efrayim Beni İsrailin on iki siptından birinin, ismidir]. Anları kollarından tutardım. Anları insanlık bağlarıyla muhabbet bendleriyle çekerdim. Ve onlara boyun üzerinden boyunduruk çıkarıncılar gibi oldum. Ve onları güzellikle besledim."

İncili şeritten

(Matta — 19 — 29(29+30)): "İki serçe kuşu bir paraya satılmaz mı? Ve babanızın (yani Allahın) izni olmadıkça onlardan hiç biri yere düşmez. Hattâ sizin başınızın saçları bile hep sayılıdır. (Yani Allahın malûmudur. Ve onları başınızda tutan Allah'tır."

(Matta — 6 — 31 - 33): "(Hiç bir ihtiyacınız için) kaygı çekmeyin çünkü milletler bütün bu şeyleri ararlar. Zira semavî babanız (Allah;) bütün şeylere muhtaç olduğunuzu bilir.

Fakat önce Onun melekûtünü (Onun rızasına tâbi, hakimiyetine mutî olmağı) ve salâhını (yani salih olmak esbabını) arayın ve bütün bu şeyler size (Allah tarafından) arttırılacaktır."

(Matta — 6 — 34): "Bundan dolayı yarın için kaygı çekmeyin zira yarınki gün kendisi için kaygı çekecektir. Kendi derdi güne yeter."

Hazreti İsanın şakirtlerini etrafa Dinî vazife ifasına gönderdiği zaman Allahdan başka bir şeye güvenmemelerini temin ve bu tevekküle alışdırmak için beraberlerinde ihtiyat olarak kendilerine hiç bir şeyler aldırılmamıştı. İncili şerifdeki aslı şöyledir:

(Matta — 10 — 6 : 10): «İsrail evinin kayıp olmuş koyunlarına gidin. Ve giderken göklerin Melekûtu yakındır diye vaaz edin. Hastaları iyi edin, ölüleri kıyam

ettirin. (Cüzam) lıları pak edin. Cinleri çıkarın. Meccanen aldınız. Meccanen verin. Kemerlerinize ne altın, ne gümüş ne bakır koyun. Ne yolculuk için torba, ne iki gömlek, ne papuç, ne değnek alın. Zira işçi kendi yiyeceğine lâyıktır."

(Resullerin işleri — 17 — 27(27÷28)): «Allahı arasınlar ve her ne kadar her birimizden uzak değilse de onu kabilsel el yordamile bulsunlar. Çünkü biz onda (Allahta) yaşıyoruz, (Allahta) hareket ediyoruz ve (Allahta) varız.»

(1 — Korintoslulara — 3 — 6(6÷7)): «Ben diktim, Apolosuladı, fakat Allah büyüttü. Böylece ne diken, ne de sulayan, bir şey değildir. Ancak büyüten Allah (her şeydir).»

(1 — Korintoslulara — 3 — 9): "Allahın iş arkadaşlarıyız." (Yedi kudretinde birer alet olduğumuzdan)

(1 — Korintoslulara — 8 — 4): "Ve birden başka Allah yoktur."

(1 — Korintoslulara — 26(10) — 10(26)): "Çünkü dünya ve onda olanların hepsi Rabbindir." (Rabbülâlemîn mefhûmu)

(1 — Korintoslulara — 12 — 4(4÷6)): "Ve mevhibelerin çeşitleri var, fakat aynı ruhtur. Ve hizmetlerin çeşitleri var, ve aynı Rabdir. Ve işlerin çeşitleri var. Fakat hepsinde her şeyi işleyen aynı Allahtır."

(1 — Korintoslulara — 14 — 25) : « Allah aranızdadır.»

(1 — Korintoslulara — 15 — 10): " Çalıştım fakat ben değil ancak benimle olan Allahın inayeti çalıştırdı ve muvaffak etti.»

(1 — Korintoslulara — 15 — 28): "Ta ki Allah her şeyde her şey olsun."

(2 — Korintoslulara — 3 — 5): "Kıfayetimiz Allah-tandır."

(2 — Korintoslulara — 6 — 16): "Allah demiştir: Onlarda oturacağım ve yürüyeceğim."

Bu hakikatin izahı:

Görüyoruz ki Hazreti İsâ dahi tâlîm ve terbiyesinde yalnız Allaha güvenmeği, ve her şeyi Allahtan beklemeği; daima esas tutmuştur. Nitekim Havariyûnu yetiştirip irşad için muhtelif memleketlere sevkettiği zaman onlara ihtiyat olarak yanlarına ne para, ne çamaşır, ne ekmek hattâ ellerine baston bile aldırmadı. Her şey de Allaha güvenme ve dayanmaya alıştırmıştır.

Bu mukaddes vesikalardan da anlaşılıyor ki tevekkül yalnız Şarkın bir an'anesi değildir. Şarklının da Garblının da, bütün dünyada Allahı tanıyanların hepsinin kuvvet almak, cesur olmak, müteşebbis olmak, azimli ve ümidli olmak için yapacağı yegâne işdir. Bu Allahın istediği bir teslimiyet keyfiyetidir. Bunun böyle olduğunu bilmiyenler hem haksız olarak başkalarını tenkid etmiş olurlar hem de kökü bir mukaddes hakikata istinad eden tevekkülün lüzûmundan gafil bulunurlar. Hem de tevekkül nimetinin verdiği ferahlık ve manevî kuvvetten ve hayattan âzamî istifâde çaresinden mahrum kalırlar.

Peki bu hakikatlar bir takım sualleri mucib olmuyor mu? Meselâ bir mütevekkil adamın her hangi bir sıkıntısı olan adama teselli verirken (merak etme Allah kerim) demesi mûtaddır. Fakat bu teselli sözünün karşılığı da bazan şöyle zuhur etmiyor mu? (Allah kerim amma, sen çalışmada bak, ekmeğini elde edebilir misin?) Veyahut (şu tedbiri alma da bak derdine çare bulabilir misin?) Denmiyor mu? Fakat, böyle gelişî güzel bir boş lâf ile bir hakikati karşılamak basit insanların itiyadıdır. Halbuki bunun hakikati şöyledir:

Çalışmak da insanın ihtiyar ve iradesinde değildir. Tedbir almak da, insanı çalıştıran da Allahın iradesidir.

Tedbiri aldırın da, ve neticenin müsbet veya menfi zuhuru nasibine de hâkim olan yine Allah'tır. Hadisatta tesadüf yoktur. Hepsi İlâhî tertibin tatbikatı ve ceryanı tezahürleridir. Çok veya az çalışmak ve neticede az veya çok kazanmak veya büsbütün kaybetmek, ve buna benzer her harekete ve her hareketin neticesine hâkim olan Allahın iradesidir. Binaenaleyh tevekkül; insanı atâlete sevk etmez, Çünkü atalet dahi insanın elinde değildir. İşte bu hakikatin bilinmesi; ancak insanın kalbine kuvvet ve rahatlık verir. Allahın insanla, her şeydeki her nefesteki alâkasına; tam, kâmil alâka ve sahâbetine, velâyetine, himayesine, dostluğuna güvenmiş olan bir adamın hayattaki huzuru; her an her yerde her şerait altında kendini Allaha teslim etmiş böyle bir adamın cesareti, atılğanlığı kendini Allaha teslim etmemiş olan bir adamın hayatı ile ne büyük farklıdır. Teslimiyeti olmıyan kimse; dâima endişede, tereddütte, ve sıkıntılı, huzursuz, rahatsızdır. Korkak, döne ve renksizdir. Her hatasını daha büyük hata ile tamire kalkmaktan başka bir şey elinden gelmez. Ve ekseriya, bu hataları ahlâkından fedakârlık yaparak da telâfiye kalkar. Halbuki Allaha güvenen bu hallerden uzaktır. Çünkü bu hareketler kanaatına mugayirdir. O bilir ki her adımda onu sevk ve idare edecek, her mevzuda onun fikrini aydınlatacak, her müşkülde imdadına yetişebilecek olan; her şeyin üstünde ve her şeyin hakimi bir Allah vardır, Ve O; kendi ile de, muhalifi ile de, beraberdir. Ve hangisi doğru, temiz ve Allahın emrettiği yolda yürürse ona yardım edecektir. Ve yine o bilir ki Allah'tan başka güvenilecek bir şey yoktur. Allah'tan başkasında kudret yoktur. İmdi böylesi; elbette kalbinde hem rahatlık duyacak, kuvvet bulacak hem de Allahın doğru yolundan hiç bir vesile ile ayrılmaya sebep görmeyecek ve hiç bir şey için vicdanını satmıyacak ve ahlâkından fedakârlık etmeyecektir.

EndiŒe, ve hakikatların icablarına karŒı cesaretsizlik; hakikatları bilmemekten ileri gelir. Hayatta mânen ve maddeten tam istifade edebilmek, rahat çalıŒmak ve en büyük mikyasta çalıŒmak için tam bir kuvvet, manevî kudret lâzımdır. Madde, para ondan sonra gelir. Parayı insan kazanır, ancak maddî servet vefasızdır. Elden gidebilir; fakat gitmesine kahredip bunu kendine bir felâket vesilesi yapmamak, veya tekrar kazanmak ümidini beslemek lâzımdır. Bunun için de Allahı tanımak ve onu hakkiyle bilmek ve bağlanmak lâzımdır.

Mademki hayatta muvaffakiyet; cesaret ve sebat ile çalıŒmak ve hiç bir müşkülден yılmamak, yeise düşmemek iledir. Şeref ve itibar da; zilleti, şerefsizliği kabul etmemekle mukayyettir. Bunların kahramanları; ancak Allah'a güvenerek bu neticeleri kolay elde edebilirler. Küçük büyük her hadise; dünya tarihleri; buna şahadet eder. Umumî harpte her millet (Allah bizimle) demiyor mu idi? Ve bu sözü kılınçların demirlerine bile kazdırmıŒ değil mi idi ? Fakat insanlar başları sıkıldıkları mertebe bu hakikati izhar ediyorlar. Halbuki başlar sıkılmadan Allah yolunda bulunulsa dünyada ihtilâf da kalmıyacak, ıstırab da, muharebe de!

Bu mühim mevzu önünde biraz daha durmak ve misallerle incelemek faydalı olacak. Hayat sahasında amelî tatbikî bir kaç misal ele alalım:

Fakir bir aile yanında öksüz bir çocuk. Bu çocuk itikadsız ise me'yustur. Ümitsizdir. Çünkü parasızdır, her türlü sermayeden de mahrumdur. Zira hem fakir hem itikadsız bir ailenin çocuğudur. Dünyalık her bir destekten kendini mahrum görmektedir. Mucizeler, hârikalar yaratan Allahı tanımamıŒ ki Ona gözünü diksin ve her akŒam yatağına yarın için ümitle girebilsin, gelece-

ğe ümit bağlasın. Bu haldeki çocuk eğer bu vaziyetin ıztıraplarına ve ümitsizliğin aksül'âmellerine fitrî, ruhî bir mukavemet gösteremezse düşeceği yol, hîlekârlık, hırsızlık vesair fenalıklardır. Çünkü Allah'tan ne ümidi var ne de korkusu. İşte bu cemiyete bir akrep olarak katılmağa namzed bir insan yavrusudur.

Diğer misal: Her hangi bir tehlike veya belaya uğramış veya felâkete düşmüş her hangi bir insan; Allaha ümid bağliyacık halde değilse; dünya mantıkı, hesap, kitabı da çıkar yol göstermiyorsa; bu adamın her şeyi kaybolmuş demektir. Gazetede okumuştum. Bir Fransız (Denizaltı) sı batıyor. Bir bölmenin arkasında sağ kalan iki candan başkaları ölüyor. Sağ kalanın birisi yüzbaşı; birisi çavuş. Yüzbaşı itikadsız, çavuş itikadlı. İtikadsız Yüzbaşı derhal cinnet alâmeti göstermeğe başlıyor. Çünkü hesap, kitab; vaziyette ümid bırakmıyor. Aklını bozan yüzbaşının mantık ve ilim hesabını çavuş bir kelime ile reddediyor. Ve: «Evet vaziyet çok ciddi, fakat her şeye hâkim bir Allah var. Allah isterse bizi burada yaşatır ve neticede kurtarır» diyor. Yüzbaşıyı teselli ediyor. (Denizaltı) bir hafta müddet denizin dibinde kalıyor. Günde bir kaç defa yüzbaşı çıldırıyor ve intihara teşebbüs ediyor, fakat her defasında itikadlı çavuş yine ona ilâç verir gibi ümid vererek bir haftayı geçiriyor. Nihayet her ikisi de Allahın mucizesile kurtuluyor.

Diğer bir misal: Bir savaşta meselâ bir taraf itikadsız fakat maddeten kuvvetlidir. Diğer tarafın maddî varlığı zayıftır. Maddî mukavemet kabiliyeti zayıf olan taraf mücadeleden ne kaçıyor ne de hasma teslim oluyor. Çünkü imanlıdır. Allaha güvenerek dayanıyor. Mukavemet ederken ne harikalar izhar ediyor. Hiç bir aklın, mantığın, hesap ve kitabın kabul etmiyeceği ne neticeler dahi elde ediyor.

Binaenaleyh itikadsız insan maddeten her varlığı olsa da rahat değildir. İtikadlı taraf her maddî varlıktan mahrum dahi olsa rahatsız değildir.

Vakıa iman Allahın mevhibesidir. Peygamberler bile insanlara imanı vermiş değil, anlatmıştır. Çünkü iman nimeti de her nimet gibi Allahın elindedir. Lâzım olan şey; imanlının imanından fert ve cemiyet menfaatine azamî derece istifade temin etmektir. İmanın atâlet tevlid ettiği zihniyeti cahil düşüncesidir. Bugün dünyanın en müterakki milletleri tarakkileri nisbetinde imanlıdır. Ve imanları nisbetinde müterakkîdir. En başta Amerika misali meydandadır.

Teslimiyet mefhûmu

Teslimiyet mefhumu: Bunun hakikatini bilmiyenler; atalet ve miskinlik zan ederler. Bu gibiler hem teslimiyetin delâlet ettiği mâna ve maksattan hem de Dinin esasından gaflettedirler. Teslimiyet atâleti değil, bilâkis tam bir faaliyeti istilzam eder. Çünkü Allaha teslimiyetin hakikî manası; insanın nefsî arzu ve temayüllerini Allahın emir ve nehilerinde ifna etmek, birleştirmektir. Meskeneti tevlid eden nefistir. Teslimiyeti olmıyan bir insan; nefesine uygun gelen işte Allahın emrine uyumuş görünür, işine gelmiyen yolda ayrılır. Bu ayrılış belki bir atâlet, meskenet ve zillet ile de neticelenebilir. Halbuki Allaha teslim olan; kendi temayüllerini Allahın rızasına feda etmiştir. Nefsini Allaha feda ve kendini teslim eden insan; Allahın emirlerini, nehilerini günlük hayatta, kendine üs ve hareket noktası ittihaz etmiştir. Allah ise hayır ve hasenatı, islâhı, imârı emrediyor ve buna mugayir olanları yani başkasına zarar vermediği hakka tecavüz etmediği, zulmetmediği, gasıblığı, ifsadı, tahribi

menediyor. Emirleri yapmak için sermaye lazım. Bu sermayeyi ilmen ve maddeten elde etmek için azamî faaliyet lâzımdır. Gerek hayır ve hasenat; gerek islâh, imar; mad-dî, manevî varlığa mütevakkıftır. Bunları insan elde edecek ki icablarını ifa edebilsin. Elde etmek için insan; bütün manasile batınen ve zahiren çalışmalı ki bir şeyler ele geçirebilsin. Nitekim Din; beşikten mezara kadar çalışmağı emreder, ve iki gününü bir derecede; geçirenin bir günü zayi'dir der. Her günü bir evvelkinden daha müterakki geçirmeğı emreder. (Her kim ki iki gününü müsavi kılar bir gününü kaybetmiş olur.) düstûru Hadîsi Şerîfidir. (İnsan için çalışmaktan başkası yoktur) düstûru Ayeti Kerimedir. Keza; (Kendisinden bin misli işleri başarmağı yetişen insandan mühim bu dünyada ne var?) hakikati de Hadîsi Şerîftir.

Her din gibi dinimiz egoist ferdiyetçiliğı takbih eder. Ferdi; Allahın cemiyetine hâdim kılar. Yani fertleri kendi şahsî menfaatine veya keyfine değil halkın menfaatine bağlar. Ve ferdi her şeyi ile hak lehine fedakârlığa sevkeder. Allah yolunda her şeyi feda etmek hakkındaki mukaddes emirlerin delâlet ettiği mâna budur. Hakikatta Allahın ne mala, ne cana, ne her hangi bir suretle hizmete ihtiyacı yoktur. Bunlara halkın ihtiyacı vardır. Binaenaleyh Allah yolu halk yoludur. Cemiyete hizmet ve fedakârlık Allaha hizmet ve fedakârlıktır. Nitekim İncili Şerifde bir mevzu vardır. Bunun mukabili bizlerde Hadîsi Kudîsi olarak mukayyettir ve maali şudur:

(Mahşerde Cenabıhak her hangi bir kuluna şöyle buyuracak. "Ben açtım senden ekmeğ istedim vermedin." Veya "Ben susuzdum su istedim vermedin." Veya "Çıplaktım giydirmedin." Veya "Hasta idim gelip sormadın." Veya "Zındana atılmıştım gelip aramadın.")

Bu sual ve itablara uğrıyan kullar aman Allahım hiç sen böyle bir hale gelir misin? Diye taacüb ile cevap verecekler. Buna karşı da Allah: "ben acıkmam, susamam ve her hangi bir ıstıraba düşmem. Fakat falan kulum böyle bir hale düşmüş idi sen vazifeni yapmadın. Yapaydın beni onun yanında bulurdun." Buyuracak. Bu mukaddes vesika vesilesile dahi anlıyoruz ki Allah (Hâşa) yalnız gökte oturmuş, insanları şeytanla mücadele etsin diye bu dünyaya başı boş bırakmış değil. Veyahut Allah büyük işlerle meşgul küçük işleri bırakmış değil. Allah her an her yerde, yani her zaman ve mekânda, her mahlûkı ile beraberdir. Çünkü "Allah her şeyi muhittir." Hakikati; Kur'anı Kerimden bir âyettir. Allah her mahlûkunu her zerresi ile muhittir. Allah yine Kur'anı Kerime göre göklerin ve yerin nûrudur. İşte bu nûrla Allah her şeyi, yâni en büyük âlemlerden tutun da tâ insan vücûduna ve o göze görünmez kürreciklerden her birine ve her birinin kendi ecza ve azasına kadar her şeyi muhittir. Onları yaratan, yaşatan, terbiye eden, inkişaf ettiren ve her birine muhitindeki ahenge göre hareket ve faaliyet veren bu nûrdur.

Dinlerin esasına göre Allah, egoizmi (hodgâmlığı) meneder. Diğergâmlığı emreder. Ferd; halkı kendi hesabına istismare mezun değil, ferd halka kendini vakfetmekle, hizmet ve yardımla mükelleftir. Ve bittabi yardım için sermaye lâzımdır. Ve insan ne derece çok yardım sermayesine malik olursa Allaha o nisbette hizmet etmiş olur. Bunun mütavakkıf olduğu şey ise sayıdır. Faaliyettir. Ferdeci bir adam yalnız kendini düşünüp ihtiyacını temin edince atalete kendini bırakabilir. Fakat halkçı bir mü'min hem kendini hem de halk ihtiyacından bir kısmını te'min etmek zaruretindedir. Onun tercihen fazla çalışması yani fazîleti cömertliği nisbetinde çok fazla çalışması el-

zendir. Binaenaleyh teslimiyetkâr insanda atalet olamaz. Bu onun hem Dinine, vicdanına, hissine, hem de sureti umûmiyede Allahın hilkatteki gayesine mugayirdir. Allahın hilkatteki gayesi; kendi kemalini halk mazharında tecelli ve izhar etmek, ve onda görmektir. Kemal; ataletin meskenetin, zilletin, sefaletin zıddıdır. "Allahın sıfatlarile ittisaf ediniz." emri bu kemalin zuhuru içindir; Zillet, meskenet, atalet, süfliyet Allahda olmıyan ve Allahda olanlara zıd sıfatlardır. Kemal mefhumunda, ve Allah muradında böyle bir düşüklüğe ve tereddiye müsaid yer yoktur.

İslâmiyet gibi diğer tevhid Dinlerinin ve hattâ ehli kitab zümresi haricindeki şark Dinlerinin kökleri hep teslimiyet esasındadır. Bahusus ehli Kitabın dini ki kökü Hazreti İbrahimden gelir, birdir. Sarih olarak Din esası; teslimiyyettir. İslâmiyetin manâsı ve gayesi teslimiyyettir. Buna dair olan Âyeti Kerimeleri dercediyoruz.

Ve Hazreti İbrahim teslimiyetin manâsını harekâtile bilfiil göstererek örnek olmuş sevgili bir kuldur. Allah onu metheder. Hakkında iltifat buyurur. Hazreti İbrahime Allah (bana teslim ol) demiş! Hazreti İbrahim teslim olmuş. Çünkü Allaha hakkile inanmış ve güvenmiş, hem tek başına bu kanaati teslimiyet mertebesine çıkarmış. Nemrut onu ateşe atmağa kalkmış, o; Allaha teslimiyet ve sadakattan ayrılmamış. Evlâdını kurban etmek hakkındaki işarete derhal itaat ederek onu Allah yolunda kurban etmeğe götürmüş. Yani Allahın rızası yolunda ne kendi canını ne evlâdının canını esirgememiştir. Hazreti İbrahim Dinlerin teslimiyet örneğidir.

Kemal talebi:

Kur'anı Kerimden:

(186(2) — Bakara — 2(186)): «Onlar da bana itaatla icabet

etsinler ve bana iman eylesinler. Tâ ki hakka ve rüşte erişeler.»

(3 — Âli Umran — 78(79)): «Kâmil ve muhlis olarak Allaha kul olunuz.»

«İslâmiyet — Teslimiyet»

(5 — Mâide — 4(3)): «Bugün Dininizi sizin için ikmal eyledim ve üzerinize nimetimi itmam ettim ve size Din olarak islâmı razı olup ihtiyar eyledim.»

(3 — Âli Umran — 18(19)): «Allah indinde Din; islâmdır.»

(2 — Bakara — 132(131)): «Rabbî İbrahime islâm ol dediğinde İbrahim âlemlerin Rabbına islâm oldum dedi.»

(2 — Bakara — 133(132)): «İbrahim evladlarına ve Yakub da evlâdına islâm ile vasiyet edip, ey oğlum Allahu-taalâ sizin için bir Din ayırdı. İmdi ancak müslüman olduğunuz halde ölünüz dediler.»

(3 — Âli Umran — 66(67)): «İbrahim Yahudî ve Nasranî değildi. Lâkin yanlış ve batıl itikadlardan berî ve Allahutaalâya tamamilen teslim olmuştu ve müşriklerden değildi.»

(22 — Hâc — 77(78)): «Ve emri Dinde üzerinize müşkül kılmadı. O; babanız İbrahimin dinidir bundan evvel bu dinde sizi (Müslüman) diye tesmiye eden odur.»

(2 — Bakara — 129(128)): «İbrahim ve İsmail dualarında: Yarabbi bizi; sana teslimi mevcudiyet etmiş kıl ve zürriyetimizden sana islâm (teslimiyet) ve ihlâs ile muttasıf bir ümmet çıkar. (dediler)»

(60 — Mümtahine — 4): «İbrahim ve onunla beraber olanlar da sizin için iktidaya lâıyk sünneti hase-ne vardır.»

"Alemlerin vücûdu"

Görüyoruz ki; bütün avalimin sebebi icadı, Cenabıhakkın bilinmeği sevmesidir, ve bilinmek için evvelâ isimlerini, sıfatlarını izhar etmiştir ve sonra bu isimleri, sıfatları faaliyete geçirmiştir. Neticede bu görünen şeyleri halk buyurmuştur. Ve koyduğu hikmet ve tabiat kanunlarile bu yarattıklarını yaşatmağa başlamıştır. O halde Allah kendinden izhar ettiği bu âlemi, ve onun her uzvunu, her cüz'ünü, her zerresini tam bir alâka ile seviyor demektir.

Öyleki bu görünen şeyler Allahın hazinesi zatında gizli olan varlıkları idi. O şeyleri zahir görmeği ve o şeylere görünmeği muhabbeti yüzünden istedi. Binaenaleyh âlemin yaradılmasına sebep muhabbettir ve her ne ki mahlûk ve mevcut ise Allahın sevdiği şeylerdir. Ve bütün tecelliyata; Cenabıhakkın kendinden izhar ettiği şeylerin zuhurunda sevgi esas olduğu gibi onların aralarındaki münasebetlerde de sevgi asıldır. Nitekim Allahın isimlerinden biri de (Vedûd) dur. Seven demektir. Bu ismin hükmü; Allahın diğer bütün isimleri üzerinde müessirdir. Meselâ: (Hâlik) isminin, (Rahman) isminin tecellileri nasıl mütemadiyen halketmek ve rahmet etmek ile faâl iseler Allahın diğer isimleri de mahlûkatın diğer ihtiyaçlarını t'emin ve muvazenelendirmek için mütemadiyen faaliyette bulunuyor. Fakat hepsinde asıl müessir sebep Vedûd ismidir. Zira her şeyin yaradılışının sebebi muhabbettir. Güneşten odalarımıza akseden ziyanın ve o ziyanın güneşle olan münasebetini aleddevam idame eden varidatın vücudu gibi zâtî İlâhîden tecelli etmekte olan Allah isimleri kendi sıfatlarının hükmünü Âlemde mütemadiyen icra etmektedir.

Bir (O!) iradesi ile vücud bulan bu âlem; kendi

varlığını daimî bir kâmil münasebet ve alâka ile böylece idame ediyor. [6]

Bütün bu Âlemin yaratılmasına sebep olan muhabbet de insanın da büyük bir hissesi olduğu anlaşılır. Ve Allah ile insan münasebeti; seven ile sevilen arasındaki vaziyetten ibaret olur. Ve bu vaziyette hakikî ifadesini bulur.

Cenabıhak Kur'anı Kerimde: «Onları sever, onları Onu sever.» Buyuruyor. Ve Cenabıhak bir Hadîsi Kudsî de Hazreti Davud'a: «Yâ Davud benim onlara şevkim [muhabbet ve iştihakım] onlarınkinden daha şiddetlidir.» buyuruyor.

Alemin ahvali

Ve Alemde vücud ve efal vahdeti

Bu âlemin her bir cüz'ü hatta bölünmez derecede en küçük zerresi Allahın nuru ile muhat ve Allahın muhabbeti ve cazibeleri ile dolu ve yoğuruludur. Bu âlem; hudsuz bir vahdet nuru içinde ve o muhabbetin cazibe-

[6]

Füsûsu hikemden

Muhakkak Allahutaalâ dürretülbeyza'yı (yani beyaz inciği) halk buyurdu. İlâhî ve celâli nazarile ona nazar edip baktı ve ondan duman hasıl oldu ve gökleri bu dumandan yarattı. Ve arzı onun zübdesinden (yani daha kesif olan tortusundan) halk buyurdu ve onun arşı su üzerinde idi.

sinde durmadan dönüp dolaşiyor. Mütümâdî bir hareket ve semâ' halinde devir ve seyir ediyor. [7]

[7]

« Vahdet »

Aziz Neseî Hazretlerinden:

Ehli vahdet derler ki vücud birdir. O da vücûdü Hüdâdır. Ve eğerçi vücûd birden ziyade değildir Amma ol vücûdün zahiri vardır, batını vardır. Batın bir nûru münbasıttır ki, bi renk, bi beyan, bi nişan, bi had ve bi nihâyedir. Âlem bu nur ile malamaldır. Bu nûr öyle bir bahri ahaddiyettir ki, tûl ve arz ve umuktan münezzehtir. Âlem bu afitâbi hakikatin içinde güneşten zerre va deryadan katre gibidir. Hayat, ilim, iradet, kudret bu nûr iledir. Nitekim erbabı keşif ve şuhûd müşahede ederler; Eşyanın görmesi işitmesi, söylemesi, hareket ve hayatları bu nûrdandır Belki cümle varlık bu nûrdur.. Tabiat ve hassaiyet ve fi'li eşya bu nurdadır.

Zekâî bu mirayâda gören oldur görünende
Mazâhir kesretile vahdeti zata hâlel gelmez.

Eğerçi eşyanın sıfat ve ef'âl ve esamisi çoktur. Fakat bu nurdandır.. Ve bu nûr birdir. Efradı mevcudât kâffeten bu nûrun mazahiridir.

Hazreti Şahı Nakşî bendiden:

Ne senden hâli bir mekân var, ne de sen hiç bir mekândasın.

Yine aziz Neseî hazretlerinden:

Narı gam, nûru safâ, hep bir çırâğın pertevi
Çeşmi irfan ile baksan arada bigâne yok..
Ehli vahdet derler ki; bu eşyanın her birisi bir

Cenabıhakkın zatından sıfâtına ve sıfatından efa-line ve efalinden asârına mütemadiyen tezzahür eden bu alâka ve muhabbet nûru; aynı asardan aynı vasıtalar ile yine zati Hakka dönüyor..

(7) nci haşiyenin devamı

mazhardır Bu nûru vahdetin sıfatı bütün bu mazhar-lardan zuhur ve şûlepaş olmaktadır. Bu nûrun evveli, ahiri olmadığı gibi fena ve âdem dahi ona târî olmaz..

Beyt

**Zehi deryayı bi payan ve bi endaz kim eyler
Kemalî lûtfu sun'undan demâdem mevci nûr peyda**

Lâkin bu nûr kendi mazahirine âşıktır. Zira ke-malini kendi mazahirinde görür ve kendi sıfat ve esâmisini anda müşahede eder. Kendini bilen ve an-lyan bu nûrdur. Âlemin ruhu bu nurdur. Ve efradı âlem şems, kamer ve nücüm ve sair eşya cümlesi, bu nûrun mazharıdır. Bu nûra (Nûrülenvar) derler. (Al-lah semavatın ve arzın nûrudur) Âyeti Kerimesinin delâlet ettiği manâ budur.

Vücûd; abdın değil Hüdânındır. Sâlik bunu an-lamadıkça hakikate vasıl olamaz. Bu vücûdun zahiri vardır. Batını vardır.

Bu vücudun batını bir nûrdur ki âlemin ruhu odur. Bu nûru vahid bu kadar mazahirden görünmüş-tür. Kendisi söyler, işitir, alır, verir, ikrar eder, in-kâr eder. Ârife bu nûra erişmek ve bu nûru görmek gerektir. Ârîf kendi zatını ve âlemi bu nûrdan gör-mek gerektir, ki ehli irfan olup istikamet ve necat bula. Bir kimse bu dereceye varmadıkça şirkten kur-tulamaz. Ve şirkten halâs olmıyan necat bulamaz..

Bu suretle Cenabıhakkın mahlûkatına teveccüh eden muhabbeti; onlardan yine kendine rücu' ediyor. Allahın mahlûkatına teveccüh eden cemaal nazarı bu âlemin her

(7) nci haşiyenin devamı

Eğer salıkta vücud kalmadı ise, şirk dahi kalmadı demektir ki fena hali ve tevhid manası budur.

Âlemi kendi nefsile tedbir etmek: âlemin eczasından bazı ecza ile eczayı âharin bazılarını tedbir etmektir.

Şol esmai ilâhiye ile ki Haktaalâ kendi nefsinin anlar ile tesmiye etti ve anları bize talim eyledi Anlardan her bir ismin manası ve ruhu ol ismin sıfatıdır ki ol ismi, ismî ahardan temyiz eder. Ve esmâi ilâhiyyenin ervahı ve maânisi olan sıfât; hayat, ilim, irâdet ve kudret gibi âlemde sabite ve hasıladır. Zatı Ahadiyet âlemlerden ganîyedir. Ve esma ve sıfatı İlâhiyyenin zatı Ahaddiyetten temyizi haysiyetile anlar âlemlerden ganiye değildir. Zira esmâ; âlemin ayâmı kabilesi surette mütecelliyedir. Allahutaalâ âlemi sureti âlemlerle tedbir eder. Esmâi ilâhiye sureti âlemdir. Veleli validle ve müsebbibi sebeble tedbir ettiği gibi, âlemi de sureti âlemlerle yâni esmâi İlâhiye ile tedbir eder.

Hay, Alim, Mürid, Hâlik, Kâdir, Rezzâk gibi esmâi İlâhiye ile ki Cenabıhak kendi nefsinin tesmiye etti. Hakkın hakayiki itibarile hayat, ilim, irade, kudret, halik ve rezzak gibi sıfatlar mezkûr esmanın ervahıdır. Ve bu sıfat; âlemin kendinde hayat, ilim ve malûm, murad ve makdur, mahlûk ve merzuk olarak da mevcuttur. Zaten matlub va mes'ul olan şey; zatten sadır olmaz. Ancak esmâdan bir ismi hassın hu-

zerresinde kendine mahsus bir dil ile Allaha karşılıklar izhar ediyor. Tekbirler, tahliller, tesbihler, tevhidler, tenzihler yükseltiyor, kendi haline göre rükûlar, sücûdlar, sema'lar yaptırıyor ve her iltifat hamdüsenalarla yine zâta dönüyor.. Şua' zerreleri ziyanın menbaı önünde nasıl titreşir ise, bütün ekvan zereleri de o muhabbet tecelliyatı önünde öylece titreşiyor...

Bütün mevcudattaki hayatiyet elektrik ampullerinin, elektrik menbana olan ceryan münasebeti gibi tam bir münasebet ve ittisal ile devam ediyor. [8]

(7) nci haşiyenin devamı

susiyeti hasabile sadır olur.. Hararet, brudet gibi.. Tabiatta takabül anın hakayıki erbaasından lâzım gelir. Zira zatı tabiatı zatı mâ'kuledir.

Hakayıki erbaa; hararet brudet, yubûset ve rutûbetin mecmûudur. Zira tabiat (Ulûhiyet) mertebesinin zahiridir ki erkânı uluhiyet olan hayat, ilim, irâde ve kuvvetin mecmûudur.

Zıd tekâbül, tabiatın kendi zatında vâki olur. Ve tabiat ulûhiyetin zahiri olmakla ulûhiyetin erkânı olan (hayat, ilim, irade, kuvvet) sıfatı erbaasında dahi takâbül mevcuttur. Keza nefsi Rahmaninin müstelzim olduğu cemii esmai ilâhiyei müteakabile (Mu'iz ve müzil) (Rahim ve muntâkim) gibi esmai müteakabile tabiatta zahire ve müteayyimedir. İmdi tabiatta takâbül; esmai müteakabileden zahir olur. Takâbül; mirayay a'yanda nefsi Rahmaninin zuhuru ve taayyünü hasabile zahir olur.

[8]

« Vahdet eseri »

Aziz Nesefi Hazretlerinden:

Âlemde alânın ednaya şefkati ve binnetice me-

Netekim kıyametin kopması; bir an için ceryanın kesilmesi ve her hayat ışığının sönmesi demektir. Her mahlûkta görünen vasıflar ve hassalar Allahın tecellileri ile za-

[8] inci haşiyenin devamı

yil ve teaşşuku vücûdun vahdetine bir delildir. Çünkü temayül, aynı şeylerin yekdiğeri arasındaki incizabıdır. Mütegayyır [yekdiğerinin gayri olan] yekdiğerine temayül ve teaşşuk etmez. Beyazıt Bastâmi Hazretleri buyurmuş ki;

«Bidayeti halimde dört şeyi yanlış bilmiş idim. Nihayeti halimde doğrusunu anladım:

Birincisi zannedirdim ki Cenâbıhakkı ben talibim. Sonra anladım ki Hak bana talip imiş.

Kur'anı Kerimde «Onları sever ve onlarda Onu severler. Allah onlardan razı oldu ve onlar da Allah'tan razı oldu.» Buyurulmuştur ki muhabbet ve rızanın suduru evvelâ Cenabı kibriyadan ve andan sonra kullarından olduğuna işaret için Allahın sevgi ve rızası kulların sevgi ve rızaları üzerine Âyeti kerimede takdim olunmuştur.

Aşk ödü evvel düşer maşuka andan âşıka

Şem'i görkim yanmadan yandırmadı pervâneyi.

Farisî beyt tercümesi:

Maşûkun gönül ateşi âşıktan dolayı artar

Pervane yanık kanatlı mum ise yanık yüreklidir.

İkincisi: zannedirdim ki Hakkı ben zikrederim. Nihayette bildim ki Hak beni zikredermiş. Bendeki zikir onun zikrinin fer'i [Fer'en zuhûru] imiş.

Üçüncüsü: zannedirdim ki ben kendi nefsimi hayırhâhım. Nihayet bildim ki Barîtaalâ benim hayırhâhım imiş. Ben nefsimi mazarrata sayederimmişim.

Dördüncüsü: bidayette isterdim ki Hakka vasıl olayım. Nihayette bildim ki bidayetimde vasıl imişim.»

hir oluyor. Birer ahizeden ibaret olan bütün mahlûklar ve bütün zerreler, ve zahirde nisbî bir varlık ve kesret gösteren bu âlem, bir tek menbadan gelen hayat ile yaşıyor. Ve gayrı munfasıl bir kül teşkil ediyor. [9]

[9]

« Alemin vahdeti »

Bursalı İsmail Hakkı Hazretlerinden

Eşyanın birbirleri arasında ve cümlesinin Halik ile aralarında irtibat vardır. Cemii eşyaya hüviyeti İlâhiye sırrı sâri olmakla filhakika emri vahiddir. [cümlesi birdir.] Zira hüviyyette taaddüd yoktur. Zahirde kesreti esma ve sıfât hasebile müteaddit görünmek hüviyet cihetile vahdeti münafi değildir. Zira taaddüd taayyünden nâşîdir. Teayyünatın teaddüdü ise; vahdeti müteayyeni kadih etmez. [Birliği bozmaz]

Mesnevî Şerifden:

Zehirle şekerden vaz geçmedikçe
Gülzarı vahdetten ne vakit koku alabilirsin?

«Vahdehû lâşerikeleh — O birdir, Onun şeriki yoktur» deki vahdet; kesret mukabilinde olan vahdeti mahlûka değildir. Belki kesreti mahlûkanın mebde-i olan nefyi şirket mukabelesinde olan vahdettir. Kur'anı Kerimde gelir: (Rabbinin ismi azîmini tesbih et) yâni müsemmayi nekâyîsi imkâniye ve kemalâtı insaniyeden tenzih ediniz. Zira kemalâtı insaniyye dahi Abdın hasır ve tekayyüt ve teayyünü hasebile münhasırdır. Hakda ise itlak zatı vardır. İmdi kemalât dahi ona göredir.

Her mahlûk, her bir zerre; muhat olduğu nûru İlâhîden aldığı feyiz ile tabiatını, mahiyetini, havassını, sıfâtını izhar ve nûru İlâhînin mütemadî tecelliyatı ile hayatta

[9] uncu haşiyenin devamı

Esmâ ve sıfât - Suver ve âyân

Fususu hikemden:

Suretten maksad sureti âlemdir. Sureti âlemden murad; esmâî hüsna ve sıfâtı ülyadır ki, Cenabîhak ol esmâ ile mütesemma oldu.

Suveri şahsiyei hissiye (maddiye) de nükûş ve eşkâl; teayyünattır. Va mütebeddiledir. Suveri müteayyinei batına, suveri hissiyei zahire için ervahdır. Ve sureti zahirede zahir ve mütecelli olan sureti batınıyyedir. Tecelliyatı müteakibe île zahirdeki suretleri tesbit eden ve onları tebdil ve idare eden ve istihale ettiren yani onlarda (suveri zahirede) bilkuvve mevcut olan diğere suretleri izhar eden suveri batınıyyedir.

İmdi âlemi kendi suretile tedbir etmek, eczayı âlemden her bir cüz'ün sureti zahiresini; sureti müteayyinei batınıyyesile tâyin etmek demektir.. Suveri batınıyyeyi tayin ve tedbir eden ise esmâdir.

« Vahdet ehli »

Aziz Nesefî Hazretlerinden:

Ehli vahdet iki tâfidedir. Bir kısmı indinde vücûd birdir. O da vücûdü Hüdâdır. Binaenleyh her nesne ki kâinatta mevcuttur; cümlesi birden vücûdu Haktır.. Ve Hakkın vücûdünden gayri vücûd var demek Allaha şirktir.

istihâleler geçiriyor. Faaliyeti tâtil ve tevakkuf kabul etmeyen esmâi İlâhiye; mütemâdiyen bir taraftan yoketmek

[9] uncu haşiyenin devamı

İkinci tâife derler ki: vücûd iki kısımdır. Bir kısmı vücûdu hakikî bir kısmı vücûdu hayalî ve zillîdir. Şöyleki:

Haktaalanın vücûdü; vücûdü hakikîdir. Âlemin vücûdü, vücûdu hayalîdir.

Bu tâife derler ki: Hüdai taalânın vücûdu görülmiyen bir varlıktır. Âlemin vücûdu ise görülen bir yokluktur. Âlem büsbütün hayal ve numayıştır. Yani aynada görülen akis gibidir ki aslâ vücudu yoktur. Heman görünüşten ibarettir. Vücûdu hakikî Hüdai taalânın vücûdudur. Vücûdu hakikînin hassası bu âlemi mevcut gösterir, fakat hakiki olarak bu alemin vücûdu yoktur. Hayalden, akisten, zılden ibarettir. Bu taife kendilerine ehli vahdet derler.

Vahdeti vücûd Hakikatı eşyâ

İbni Kemal merhumun (Beyanülvücûd) ismindeki gayrı matbu eserinden:

Eşyanın her lemhada varlığını ikame eden varlık; Hakkın varlığıdır. Eşyanın kendi varlığı değildir. Avâlimin küllisi kendi nefisleri cihetince mâdûmiyeti asliyelerde madumdur. Yani âlemlerin aslı ve hakikatı âdem idi. Yine el'an binefsihi madumdur. Kendilerinde Allahutaalânın vücûdu zahir olan avâlim Allahın vücûdile mevcuttur.

İmdi Allahutaalânın vücudu ve avalimin kendisile mevcut olan vücûdu, vücûdu vahiddir. O da Allahutaalânın vücûdudur.

bir taraftan varetmek suretile bu âvalimin bütün ecza ve efradını her anda yenileştiriyor ve halden hale tahvil ediyor. [10]

[9] uncu haşiyenin devamı

Avâlimin kendiliğinden asla vücûdu yoktur. Bu vücuddan murad eşyanın ve suretlerinin kendi ayınlarında, hakikatlerinde subûtu için iktiza eden vücuddur. Yâni vücûdu mümkünin vücûdu, mevcudu kadîmin vücûdudur. Ancak mevcûdu mümkünin zat ve sureti, mevcûdu kadîmin aynı değil gayrıdır. Kadîm ilt Hâdis her ne kadar iki ise de anların kendisile mevcud oldukları vücûd, vücûdu vahiddir. O vücûdu vahidde kadîmin bizzat vücûdu ve Hâdisin bilgayr vücûdudur. Kadîm, zatın aynı olan vücûd ile mevcuttur. Hâdis kendinin gayrı olan vücûd ile mevcuttur. O; zati kadimin aynıdır. Fakat hâdis; zati kadimin aynı değildir.

Cemil mevcudatın üzerine sarî olan vücûd Haktan kat'ı nazar olunursa nefsilemirde mevcudatın kendiliklerinden asla vücutları yoktur. Çünkü hiçbir mevcutta nefis yaratmak imkânı yoktur. Hülûl keyfiyeti de asla mutasavver değildir. O halde nasıl olur da adem olan mahlûka hulûl tasavvuru sahih olabilir. İttihad keyfiyeti de mûmkün değildir. Çünkü: Hak ile halk beyninde hiç bir veçhile müşabehet bulunmıyarak tebayünü külli ile müşabih iki hakikattir. Ülemai rûsûm ve kelâmın dediği gibi halka dahi vücud versek, o vücud yine vücûdu mefruz ve mukadderden ibaret olur ki hakikati yine ademi sırftır.

[10]

Füsûsu hikemden:

Her zerre her bir nefeste mâdum ve mevcut olur.

Hiç bir noktasında bir noksan, takatsizlik, eskilik görülmiyen bu âvalimin bütün zerrelerinin ruhu Haktan-
dır. Ve Hakka rücu edecektir. Her mevcut Haktan gelmiş
her mâdum Hakka dönmüştür.

Bütün eczası yekdiğerine muttasıl, yekdiğerile alâka-
kadar, vazifedâr, mütesanid bir kül, bir tek vücud teşkil
eden bu âlem; Allahın mutlak olan kudretine bir nümu-
nedir. Bu âlem aşınmaz, gevşemez, yorulmaz kanunları
ihtiva eden bir manzûmedir. Bir tek irade ile bir elde iş-
liyen muazzam bir makinedir. (Sebeb ve tarzı hilkatî âle-
me ve vahdeti vücûde ait esasatı tahşiye ediyoruz. [11])

(10) ncu haşiyenin devamı

**İnsanın imkânı cemii evkatta aleddevam anın ademini
iktiza ettirir. Ve tecellii zafî daima anın vücudunu ik-
tiza eder. Tecelliyatı feaalei esmaiye ise alelittisal da-
ima badelâdem anın tekevvününü iktiza eder.**

[11]

Tasavvuf âleminde pek güzide ve ölmez bir kıy-
met ihraz eden Farisî ve manzum metinli «Mağribî»
divanından sureti hilkat ve vahdeti vücuda aid gazel-
lerden bazısını serbest nazımla tercüme ve dercedi-
yorum: Ö. F. M.

Gazel

I

Yüzünün güneşi peyda olunca
İki cihanın zerrelere meydana çıktı

Yüzünün güneşi gölge salınca
Gölgeden eşyâlar göründü

Yüzünün güneşinden her zerre
Birer güneş gibi meydana çıktı

Hilkat

Âlemin hakikati insanda olduğunu ve insanın ise âlemin zübdesi bulunduğunu görüyoruz.. Şimdi tecelliyatı ilâhiyeye birer mahez ve memerden ibaret olan ve mazhar namını alan mahlûkatın ve heyeti umumiyesini teşkil eden âlemlerin yine Allahın İrade ve hikemî tecellilerile nasıl yaratıldığını mutalea edelim. Ve bu maksadla da (meratibi hilkat ve tenezzülât) bahsi diye mâruf olan (hilkat) bahsine girelim.

(11 inci haşiyenin devamı)

**Hem zerre güneşle mevcut oldu
Hem de güneş zerre ile peyda oldu.**

**Deryayı vücûd dalgalandı
Bir dalgası sahraya düştü**

**O dalga indi ve çıktı
Dilârâ suret ve kisvede**

**Bir deste menekşede hakikatin renkleri göründü
Güzel, râ'nâ hatlar ve nakışlar halinde**

**Hakayıkın şakâyiki açıldı
Binlerce yüksek serviler göründü**

**Bütün bunlar mevcin ayni olunca
O mevc dahi ayni derya oldu**

**Mevcut her cüz'; küllün aynidir
Kül de baştan başa eczadan ibarettir**

**Ecza ne idi? Küllün mazharları
Eşya ne oldu ? Esmânın gölgeleri**

**Esmâ ne idi ? güneşin zuhûru
Güneş de; cemali zatı Kibriyâ**

Bu bahis Cenabıhakkın zât mertebesinden tecellilerile hilkat mertebelerine tenezzülü keyfiyetini veyahut merâ-tibi hilkatte hakkın tecellii zuhurunu gösterir ki bu ba-his ile Cenabıhakkın esması sıfâtı ve binnetice ef'ali zu-hurunu mütalea etmiş olacağız. Ve ef'alinin neticesi olarak da mahlûkatın yaratılması keyfiyetini müşâhede etmiş bu-lunacağız.

(11) inci haşiyenin devamı

Sahra ne idi? Zemîni imkân

Ki o, kitabı Haktaalâdır

**Ey mağribî Bu sözü geç
İki cihan sırrını meydana çıkarma
Diğeri — 2**

Hiç bilirmisin ki biz ve siz kimleriz?

Güneşin gölgesi ve Hüdânın nûru!

**Güneşin gölgesi onun zıyasıdır
Zıyası ise güneşin ayındır.**

Güneş kendi şuasından ayrı değildir

Gölgesi; güneşten ayrı değildir.

**Gölge ve güneş bir şeydir
Kesret gösteren o; (vahid) dir.**

Gölge ve güneş bir olunca

Yârab bu kesret neden peyda oldu?

**Gözünü kâinattaki kesrete yum
Ta ki gölgeler sana tek şey görünsün.**

Geç gölgeden ki o güneştir.

Onu ki sen hep gölge okursun

**Şey'i (vahid) di ki zira
Ayni varlıktan oldu cümle eşya**

Bütün a'yânın hepsi aynı (vahid) dir.

Bütün esmânın müsemması birdir

(Hilkat mertebeleri ve tenezzülât tecellileri)

Tenezzülât ve hilkat bahsini üç mertebede hülâsa etmek ve beş mertebe ile de tafsil eylemek mümkündür.

Muhakkikînden bazıları meratibi üç ile ihtisar eylemiş, bazıları beş mertebede cemeylemiş, bazıları da daha ziyadeye taksimatla daha çoğa çıkarmıştır.

(11) inci haşiyenin devamı

Zat ve vecihdir isim, nâ't ve sıfat

Akıl ve nefistir tabı' şekil ve kuvvâ

Bütün her şey onun teayyünâtının nakışlarıdır

Her ne varsa zemin ve semada

Binlerce bin, nakşı garîb

Kendinden kendine gösterir

Cihânın eskisi ve yenisi vardır

Sonuncu adı; Âdem ve Havvadır.

Kâh Mecnun olur kâh Leylâ

Kâh Vamık olur kâh Üzra

O emvac dediğim denizdir ki

Ben ve bizler kisvesinde zahir olmuştur.

Bahri bipâyanın bir mevcinin nakşı da

Mağribidir, sinâî ve sînâdır

Diğeri — 3

Ey cümle cihan hayatbahş yüzünde peyda olan

Ve ay yüzü gün âyinesinden görünen

Şahidi hüsnün ayîneye nazar edince

**Kendi yüzünün gölgesini gördü hayran ve
meclub oldu**

Her lahza yüzü kendine cemal verdi

Yüz; zibâ kisve ile kendi gözünde tecelli ederek

Aşıkların gözünden harice bir nigâh etti

**Ta ki kendi hüsnünü, putların yüzünden te-
maşa eyledi**

İlk hülâsaya göre mertebe üçtür.

1 — Ahadiyyet mertebesi

2 — Vahidiyet mertebesi

3 — Rubûbiyet mertebesi

Bu mertebeler diğer tâbirlere göre de şu isimleri alır:

1 — Zât mertebesi

2 — Ulûhiyet mertebesi

3 — Rubûbiyet mertebesi

İzahı:

Meratibin asıl ve esası, ve tenezzülât tecellilerinin noktai hareketi; Ahadiyet mertebesidir. Tenezzülâtı; vücûde getiren ilk tecelli; bu mertebeyi asliyeden başlıyor,

[11] inci haşiyenin devamı

Yüzün tecellilerile âyîne yaptı

O âyîneye ad koydu Âdem ve Havva

Kendi yüzünün hüsnünü her yüzden onda gördü.

O yüzden o; cümle esmaya ayîne oldu.

Ey kendi hüsnü kendi gözünde tecelli eden

Çehresini kendi gözünde ayân gören

Gören ve görüle de sensin, sende gayri kimse

yoktur.

O halde ne sebeple bütün bu kavgalar ortaya

çıkı.

Ey Mağribi ufuklar velvellerle doldu

Sultanı cemalim vaktaki çadırını sahraya kurdu

Diğeri: 4

Ey yüzü kevn ve zerratin güneşi

Zatı; nefyü isbatın imkân harici

Asıl ve esas bu mertebede (Ahaddiyet mertebesinde) Cenabıhak yalnız nûru zâtı ile, safî bir nûr ile mevcuddur. Meselâ suya nisbetle mâî mukattar gibi. . . Veyahut Cenabıhak bu mertebede nûrunun hakikâti zâtiyesile müte-ayyendir . . Bu halde iken halk ve izhar ettiği hiç bir şey, hiç bir faaliyet yoktur. Çünkü henüz hiç bir irade zahir,

(11) inci haşyenin devamı

**Zerreler nereden güneşe erecekler
Zerreler nerede güneş nerede.. Heyhat!..**

**Esmâ ve sıfâtı kevnin her biri
Zatında fânidirler bizzat**

**Ne isim, ne sıfat olur orada
Ne resim, ne şekil, ne vazı' ve ne hey'ât.**

**Vaktaki mâzâhirden zuhur etti
Esmâ ve sıfât için kemalat**

**Bu iş için vücûd buldular
Yerler, anasır ve gökler**

**Mastur, muayyen ve mübeyyen oldu
Varakı vücûdü âlemde âyât**

**Güzel yüzüde kavabilde
Ayân gördüm ki hep mecazdır.**

**Bir manâ ve yüz bin sûret
Bir sûret ve yüz bin mir'ât**

**Ey mahub; rü'yeti cemâlin için
Kevneyn; şişe ve fanustur.**

**Senin güneşin Mağribîye göründü
O güneş ki, zerratin ayân olması ondandır.**

Hiç bir tecelli vaki' değildir. Her şey batındır. Ve ilimdedir. Meselâ: Bütün bu âvalimi bir gün halkedeceğini Cenabıhak daha o zaman o mertebede ilmen biliyor. Ve bütün bu halkedeceği şeylerin hakayiki; ilim mahiyetinde ve bir kül halinde kendinde, batın hazinesinde gizli bulunuyor. Öyle bir kül halindeki, bu halde her şey

(11) inci haşinin devamı

Diğeri : 5

**Ey sıfâtı; çehrei zâta hicab
Zâti paki; zuhûru sıfata sâik**

**Yüzün güneşi doğunca
Onun nurundan zulumât münhezim oldu.**

**Senin dudağın ölü cihana üfledi
Bir nefes, o nefesten hayat buldu**

**O cihan hurûş ve cûşe geldi
Güneş yüzün önündeki zerreler gibi**

**Âlem için hal; nefiy, ademdi
Lebı canbahşın isbat etti.**

**Cümle âlemdeki cünbüş sendendir..
Yoksa âdemde sükûn ve sebat olmazdı.**

**Neden oldu âlem fakir ve gani
Hazinei zekâttan eğer çıkarmıyaydın**

**Ve âdem denilene gelince
Nushâi âlemdir ve zatın mazharı**

**Mağribi; âlem dediklerine gelince
Ayînede yüzünün gölgesidir.**

iç içedir. Hiç bir şeyin mahiyeti; bir birinden ayrılmış temâyüz ve taayyün etmiş değildir. Her şeyin mahiyeti, gizli ve yekdiğerinin içindedir. Yani her bir şeyin şekli, ismi, vasfı, hassası zahir değil, ayırd görmüş değildir. Siyah ile beyazın, nûr ile zulmetin, tatlı ile acının, şakî ile saidin, hülâsa her şeyin mahiyeti asliyeleri bu mertebede birbirinin içinde ve belirsizdir. Mimarî fenni bilen bir insanın bütün mimarî ilmine ait teferruat nasıl bir kül ha-

(11) inci haşiyenin devamı

Diğeri : 6

Ey kâinat; zatın için sıfâtını muzhir olan

Ve ey basiret ehli indinde sıfâtı zattan zuhur etmiş olan

Vaktaki diltirib yüzün tecellilere başladı

Yüzün; mecmuû kâinata cilvegâh oldu.

Hüsnü cemâlin güneşi zuhur edince

Mümkünâtın botun zerratı zahir oldu

Feyzinin bulutlarındın ademe o kadar rahmet yağdı ki

Zemin ademden bütün hayatın men'baları fişkardı.

Hâki ademe bak ki bir nazarının asârından

Eşya tecelli'yât ve varidata mevrîd oldu

Hem derdsin, hem devâsın, hem hüzünsün, hem ferahsın

Hem anahtar, hem kilitsin, hem hapissin hem necat

Hem hazinesin, hem tılsım, hem cisimsin hem can

Hem isimsin, bere müsamma, hem zatsın hem sıfat

Hem garplısın ve magrib, hem şarklısın ve maşrik

Hem arşsın ve fers ve unsur ve eflâksin ve hem cihât

Diğeri : 7

Ey iki cihandan nihan ve ayân kimdir?

Ve ey aynı âyan olan ya nihan kimdir?

O kimse ki yüz binlerce surette

Her lâhza daima ayân olan kimdir?

linde ve bilkuvve aklında mevcut ise, veya bir meyve ağacının küçük tohumunun içinde o ağacın müstakbel halinin bütün teferruatı nasıl bilkuvve mevcut ise, onlar da Allahın ilminde o halde idi. Cenabıhak Kur'anı Kerimde kendini tarif buyururken bir âyeti kerimede, kendisinin «Semavat ve arzın nurû olduğunu» ve diğer birinde «her şeyi muhit bulunduğunu» söylüyor... O halde mahlûkatı bütün zerrelere ihata ve her zerreye nüfûzetmiş olan bu nûrun menbaı, Allah demek oluyor..

(11) inci haşiyenin devamı

Ve o kimse ki yüz bin tecellî ile

Her zaman cemâlini gösteren kimdir ?.

Diyorsun ki iki cihanda gizliyim

Ya her bir şeyde görünen kimdir?

Diyorsun ki ben her zaman sâkitim

Ya her dilde söyleşen kimdir?

Diyorsun ki cisim ve can dışındayım

Ya cisim ve can libasını örtünen kimdir?

Diyorsun ki ne buyum, ve şuyum

Ya o ki hem burada hem orada olan kimdir?

Ey kendini kenara çekilmiş gibi gösteren

Billâh sen söyle bu ortadaki kimdir?

O kimse ki daima tecelli eder...

Dilberlerin hüsnü cemalinde kimdir.

O kimse ki hüsnünü göstererek

Cihanı karmakarışık etti

Ey onun hakkında şüphede kalan

Belli etmemiş ki, şüphede kimdir?

Mağribînin gözünden nihan ol

Ve onun gözünden bak gör. Ayân kimdir ?

Bütün esmâ ve sıfâtı içinde gizlemiş olan Allah; yaratmağı irade ettiği zaman, gerek âlemleri gerek o âlemlerdeki tabakaları ve o tabakalardaki eşyayı lâtıften başlayarak kesife doğru yaratmış, yani yaratma mertebelerine bu suretle tecellilerile tenezzül etmiştir. Ve bittabi noktai ahaddiyetten itibaren vukûbulan irade tecellileri; mevcudatta lâtıften kesife doğru tedricen mütezayid bir kesafet vücade getirmiştir. Ve nûr tabakalarında bu kesâfetin derecesi; tabakaların noktai tecelliye olan uzaklığı ile mütenasip devam eder..

(11) inci haşiyenin devamı

Diğeri : 8

**Binlerce camı günagündeki; bir şaraptan başka değildir
Gerçi yıldızlar çoktur fakat güneş; birden ziyade değildir
Gerçi denizin suyundan sayısız dalgalar yükselir
Kesret dalgalardadır lâkin su birden ziyade değildir
Vaktaki kendine bir hitab eyledi, kâinat peyda oldu.
Âlemin illeti icâdı, bir kitabdan başka değildir.
Can ve gönül cihanına kendinden bir söz sordu
Cümle ervah için ona verilen cevap birden ziyade
değildir**

**Gerçi bu mânâda bir çok kitaplar yazılmıştır.
Hepsini okudum bu kitaplarda ki bir harften ziyade değildir
Ey ki âleme vücûd vakfedip yüz suyu dökten
Adem beyabanında âlem bir serabdan başka değildir.
Ey âlem nedir diye soran; âlem onun nam ve nişanıdır..
Vücûdu mutlak muhitinde görünen: kabarcıklardan
başka değildir.**

**Ey ki dilberin yüzüne varlığı nikab olmuş olan
Çekil dilberin yüzünden zira ki arada bir nikabdan
fazlası yoktur.**

**Mağribî hicab oldu mağribînin cânına
Ondan geç, sonu yine hâilden başka ne olur?**

Bugün yüksekte alçağa dediğimiz ve hakikatte merkezden muhite doğru ceryan eden letafet ve kesafet kanunu; her şeyde kendini hissettirip göstermektedir. Küreî arz üzerinde yüksek noktalara çıktığımız zaman evvelâ havaî nesîmî tazyîkının azaldığını, yani havanın hafiflediğini, kesafetten letâfete tahavvül ettiğini ve bu keyfiyetin çıkış ve yükseliş nisbetile mütenasip olarak arttığını görüyoruz. Ve letâfetin artma keyfiyeti öyle bir raddeye varıyor ki, artık insan için, yâni unsurî beden taşıyan mahlûkat için; yaşamak imkânı kalmıyor.

Acaba boşluk mu başlıyor? Hayır. Bizim uzviyetimizi yaşatan havanın kesafeti azalıyor, yalnız ruhumuzu yaşatacak olan varlık kalıyor. Artık andan sonraki yüksekliklerde etsiz, kemiksiz vücudlar, yani cismaniyeti, maddiyeti olmıyan mahlûklar, meselâ melekler ve insan ruhları bulunuyor.

İşte bu tek misal bize gösteriyor ki her tabakada tabiat içi, ve tabiat dışı, İlâhi kanunlar hüküm sürüyor. İçinde bulunduğumuz kanunlar tabiat kanunlarıdır ve Allahın zahir ismide «Tabiat» dır.

Her tabaka nûrun letafetine bütün şerâit tabî olmaktadır. Her tabakanın letafet ve kesâfetine uygun mahlûkat bulunmaktadır. Ve her mahlûk: ancak o şerâit içinde yaşayabilmektedir. Havada bu böyle olduğu gibi arzda da öyledir. Arzın merkezine doğru indikçe bütün mahlûkat; insan, hayvan, nebat ve cemâd bu şeraite tabîdir. Meselâ insan arzın üstünde yükselirken teneffüs edemeyecek hale geldiği gibi, arzda alçalırken de teneffüs edemeyecek yere geliyor.. Birisinin letafeti, diğerinin kesafeti teneffüse manî oluyor..

Yer yüzü ile daha aşağısındaki tabakalarda hayvanları tetkik edersek görürüzki onlar dahi halkolundukları tabakayı değiştirenince zaafa ve binnetice inkıraza uğruyorlar. Tetkikatımızı genişleterek bakarsak, Allahın kanunları arzın üstündeki ve altındaki mahlûkata muhitle-rine göre şekil, malzeme, teçhizat, tabiat ve kabiliyet vermiştir. Meselâ: Havada yaşayanları kanatlı görüyoruz. Çok daha cevval ve sabırsız.. Yer yüzündekileri bacaklı ve mûtedil, Yerin dibindekileri de bacaksız ve burgu gibi hareket eden solucan nevinden şeyler görüyoruz. Çünkü o tabakada ne kanada lüzum var ne bacağı... Ancak delici ve sokularak hareketi icab eden bir teşekkülâta ihtiyaç var. Suları da tetkik edersek aynı kanunların orada da mutlak bir tekâmül ile ceryan ettiğini, kanatlı balıkların bacaklı böceklerin yerleri ve hayat şartları kendilerine göre olduğunu anlarız. Şu izahat ile mertebeyi ahadiyet hakkında bir fikir verdiğimizi zannediyorum.. Şimdi tenezzülâtın ilk mertebesi olan (mertebeyi vahidiyete) geçelim:

« Vahidiyet » mertebesine tenezzül

Ahaddiyet mertebesinden vahdiyet mertebesine vakî tenezzülü izah edelim.

Cenabıhak (ahaddiyet) mertebesinde sükûn içinde idi. (Ben gizli bir hazine idim, bilinmeği sevdim) Hadîsi kudsisinde beyan buyurduğu gibi Allah zuhuru murâd buyurdu. Ahaddiyet mertebesinden tecellîlerle diğer mertebelere tedricen indi.. Ve yaratma keyfiyeti bu inişlerle ve şu sıra ile oldu:

İlk irâde tecellisi (mertebeyi esmâ) yı icad ve esmâyı halketti. Bu irade ile hem kendinde gizli bulunan kendi isim ve sıfatları bir kül halinde zuhur edip meydana

çıktı. Hem de hazinei ilminde gizli bulunan eşyanın isim ve hüviyetleri bütün hakayıkî ilmiyesi ile meydana çıktı. Bu mertebede esmâ ve sıfâtın farkolunmasile eşyanın dahi mahiyetleri fark ve temyiz olundu.. Şöyle ki eşya hakikatleri dahi birer ilmi mahiyet olarak teayyün ettiler ve Allah isimlerinin ilmî taayyünâtı mertebesindeki mazharları oldular. Eşyanın bu asılları (A'yânı sabite) namını aldılar. Esmâ ve eşyanın ilmî hakikatlerinin taayyünile de (vahdiyet) veya (ulûhiyet) mertebesi zuhur etmiş oldu... Yani Cenabıhak; vahdiyet mertebesine iniş tecellisinde bulundu.

O mahiyetteki: esmâ; hakikî ve ilmî vasıflarıyla meydana çıkmış oldu, ve isimlerin vasıfları belli oldu.. Fakat esmâ ve sıfatlar; hükümlerini hemen icraya başlamadı.. Esmâ hükümsüz ve sıfatlar; efalsiz olarak yine sakin durdu. Yâni vahidiyet mertebesinde Cenabıhak; izhar ettiği isim ve sıfatlarla derhal faaliyet tecellisine geçmedi. İmdi bu devrede esmâda faaliyet olmadığı gibi eşyanın ilmî hakayıkîni ihtiva eden (âyanı sabite) dahi birer plân, dosya, taslak, proje halinde ruhsuz ve hareketsiz ve yalnız bir manâdan ibaret idi. Çünkü bunların taşıyacakları ruhlar henüz zahir olmamış, ve teşkil edecekleri cisimler hütüz vücud bulmamıştı. Nasıl ki bir mimar bir şehrin inşasına müteallık dimağındaki mâlûmatı ilk proje halinde kâğıt üzerine geçirmiş olursa ve onları kâğıd üzerinde bir teferruatlı plân haline koymuş ve bu plânda her şeyin eb'âd ve eşkâlini tersim ve mahiyetlerini ilmen tesbit ve tayin etmiş olursa bu mertebedeki zuhur dahi o halde idi.

Netice; görüyoruz ki vahidiyet mertebesinde her şeyin esasları, mahiyetleri, projeleri henüz hazırlanmıştır ve o kadarla durmaktadır. Tatbik devresinde değildir. Esmâ ilmî mahiyetinde zuhur etmiştir, fakat faaliyette değildir.

Her şeyin esası ilmen (a'yânı sabite halinde) teayyün etmiştir fakat o hüviyeti izhar edecek ruh ve vücud henüz yoktur.

« Ef'âl Devri »

Bundan sonra yani vahdiyet mertebesinde sonradır ki Cenabıhak âvalimin halk işini vücade getirmek için bir tecellide daha bulunarak halk mertebesine tenezzül buyuruyor. Bu tecelli tenezzülü ile bu mertebe dahi itibarî olarak teayyün ediyor ve Allah âvalimi halk ve icad ediyor. Yâni muallâkta ve gayrı faal bir halde bulunan esmayı faaliyete geçiriyor.. Ve esmai İlâhiye dahi kendi mazharlarını veyahut ayânı sabite mukabillerini vücûdu aynîde izhar ediyor.

Tecelliler

Bunun izahına gelince:

Esmânın faaliyete geçmesi demek; Cenabıhakkın kendi esmâsında tecellisi demektir.. Bu da Cenabıhakkın bu mertebede esmâ ve sıfatlarile âyanı sabiteye tecellisi demektir. Zaten o â'yan da; Cenabıhakkın tecelli eden isim ve sıfatlarının tesirine tâbi olabilecek tam bir münasebet ve mahiyette zuhur etmişlerdir.

Hilkat

Allâhın bu mertebeye tenezzül ve tecellisinin neticesi de şu olmuştur: Her aynı sâbitin (vahidiyet mertebesindeki halinde) teayyün etmiş olan mukadderatına göre mukabilindeki vücudu aynî halk ve icad olmuştur.

Şöyle ki halik ismi yaratmağa başlamış, yani her aynı sâbitin karşılığı olan vücûdu meydana getirmiştir. Allahın diğer isimleriyle başlayan tecellîleri de, bu yaratılan vücudlerin (aynı sâbit) leri aslında evvelce teayyün et-

miş olan hakayıkını yâni fitratlarını, kabiliyetlerini, has-salarını, tabiatlarını vermeğe başlamıştır.

« Hayâtı Alem »

Böylece başlayan ve tâtil, tevakkuf kabul etmez mahiyette fiiliyata geçen esmâ; devam üzere yarattığı mazharlar üzerinde yâni (ayânı sâbite ve vücudu aynîlerde) tecelli faaliyetine devam ediyor.. Ve devam eden bu tecelli faaliyeti her mahlûk ve mevcûdu (Rabbı hâssı) olan (ismi İlâhî) nin terbiye ve idaresi altında yaşatıyor.. Ve (aynı sâbitinde) teayyün etmiş olan mukadderatına göre onu sevk ve idare ediyor. Şöyle ki: Muayyen bir plân dahilinde onu yetiştiriyor. Vakti geldikçe alâkadar esmâ tecelliyatı tesirleriyle mahlûkun hayattaki tahavvülleri vukubuluyor. Terakki, tahavvül ve nihayet ifna ve istihale ve aslına ircâ' keyfiyetleri te'mîn ediliyor. Böylece her mahlûkun (aynı sâbitindeki) nasîbi nisbetinde her (İsmi ilâhînin) her mahlûk üzerinde mukadder vakte göre tesirâtı cereyan ediyor. Bu suretle hayatı umumiyede her esmanın her mevcude karşı alâkası da devam ediyor. Rezzak; kabız, basıt, nafi', manî gibi isimlerin tesirâtı gibi.

Fasıl VII

Evliya Taâlîmi

Kısım — 1

Ahlâkî hakikatler

Allahın irşada memur ettiği bir çok evliyâ gelmiştir. Ömürlerini insanların irşad ve islahına vakfeden bu güzide insanlar; Allaha ve insanlığa bir çok hizmetler etmişler, Şarkta Garpda Şimalde Cenubda dünyanın her tarafında vazife görmüşler ve dünyanın salâhına çalışır insan yetiştirmişlerdir. Ve her asırda, her nesilde iyilik ruhunu, islâh gayretini, uyandırmakta devam etmişlerdir. Dünyayı fitne ve fesada veren, kasıp kavuran yıkıcıların yaşadığı devirlerde bunlar da yaşamışlar, ve bu tahribata mukavemet edecek ahlâkî sedler vücade getirmişlerdir. Dünyanın her tarafında her devirde taşan şer tufyanlarına karşı dünyayı bu sedler korumuştur. Onlar bu mukavemeti kalplere aşılacakları faziletlerle mümkün kılmışlar ve iyilik ruhunu onlar gıdalandırmışlar ve dünyada yaşatmışlardır. İşte bu faslı büyük müşidlerin ahlâk taâlîmine bir örnek misal olmak üzere onlardan birinin bu esastaki yazılarını esas ittihaz ediyorum. Bu yazılar; Seyyid Abdüsselâm hazretlerindedir. Sureti Üniversite kütüphanesinde vardır.

Üniversite kütüphanesindeki yazılar Hazreti Abdüsselâmın dostlarına ve şakirdlerine yazdığı mektuplardan mürekkeptir. Ve her mektup hem ahlâkî hem de tasavvufî esaslardan tereküb etmektedir. Kendim bu yazıları bu iki esas üzerine birbirinden ayırarak tasnif ettim. (Ahlâkî) ve

(tasavvufî) olmak üzere iki kısım olarak tertibettim. Ve ifadeleri açık Türkçe ile sadeleştirdim. İşte aşağıdaki yazılar Üniversite kütüphanesindeki yazıların bu tertib ile nakledilmiş, öz ve esaslarından ibarettir. Ve bu iki kısım tertib birbirini takibedecektir.

Seyyid Abdüsselâm Hazretleri bütün Afrikaca mârûf Afrikada yaşamış bir zattır. 16 ıncı asır ricalindedir. Tür-bei şerifesi: Garp Tarablusunda Zıleytin kazasında denize yakındır.

Hazreti Abdül'islâm El'esmerin mektubatı münderecatı

Sidi Abdürrahman şakirdleri bin Abdülmü'min el Gazâlî'ye yazdıkları mektubdan kısımlar:

Mektup şöyle başlıyor:

Hamdü sena Allaha mahsustur. Her iş onundur ve onun elindedir. Ve Allahtan başkasında kuvvet yoktur. Ey, Allahın koruduğu salih kul! Nefsimle beraber sana sıfatı (takvâ) yı [fenalık yapmaktan ve iyiliği esirgemekten sakınmağı] tavsiye ederim. Her işde onu öne al. Ve Necatı [saadet ve selâmeti] onda bil. Daima murakabe üzere ol. [Yani Allâhı ve İlâhî hakikatleri ve bu âlemin ve onun içindekilerin ve bu meyanda kendinin, hakikatini yaratılış sebebini ve vazifelerini düşün, kavramağa çalış.]

Allahın her şeyi muhit olduğunu [her zerreye varınca bütün mevcudatı Allahın ilmen kavramış hükmen hâkimi ve mutasarrıfı bulunduğunu] hatırından çıkarma.

Sadakat, samimiyet ve tavâzû'dan ayrılma. Nimete şükret. Çilede sabret. Allahın kaza ve kaderine rızadan ayrılma.

Allahın emirlerini her şeye tercih et; her şeyden üstün tut.

Fânî şeylere bağlanıp kalma. Yüreğini Allaha bağla.

Arkadaşlarına üstünlük taslama. Ve nefsi emmareye [nefsin kötülüklerine] uyma. Allahın kitabını, Peygamberin sünnetini her hususta kendine hâkim kıl. Aykırılık gösterme.

İbadetin her nev'ine iyi niyet ile başla ve âdet kabîlinden olan iyi şeylere de iyi niyetten hâlî olma.

İhtiyacını Rabbına arz et ki hâcetin husul bulsun.

Kalbinle ve dilinle Mevlânı çok an. Allahın birliği şahadetini diline dola ve onun yüksek ve alemşumul manasını mülâhaza et.

Allahı anmaktan kalbi gafil bulunan kimse ölü hükümdededir.

Ölümü ve ölümden sonraki hayatı tefekkür et. Dünya hırslarını gidermeğe çalış.

Dünya için kimsenin kalbini kırma.

Her kese güzel muamele et.

İnsanları ıslaha gayret et.

İnsanların arasını bulmağa çalış.

Nasihate muhtaç olanlara gizli nasihat et. İnsanlar arasında kimsenin aybını teşhir ve kendisini rüsvâ etme.

Senin hukukuna riayette kusur eden kimseyi muâheze etme. Meğer ki muhabbeti halis ve hali mücerreb ola. Amma Allah hakkını ifâde tekâsül edenlerle insanların hukukuna tecavüz eyleyenlere müsamaha etme.

Taraf tutucu olma.

Umumî terbiye hususunda herkesin kabiliyet ve istidadına göre hareket eyle.

Talebelerin yenilerine ve pek gönüllü olmıyanlarına sert muamele etme. Her şeyde rıfk ve mülâyemetle [tatlılıkla] hareket insanın muvaffakiyetini temin eder. (Hay-

rın kâffesi rıfk'da) buyurulmuştur. [Hâdisi şerifdir] bunu da kat'iyyen bil ki, Allahın sureti mahsusada korudukları bazı kullar müstesna fakat kusurdan tamamen salim dünyada kimse yoktur. Binaenaleyh kasıtlı ezâ ve tecavüzlerden başka tabiatın sevki ile de bazı tabiî kusurlar olmaktadır. İhtimal ki sen de asla ümid etmediğin kimselerden En halis arkadaşlarından bile yüzüne karşı veya arkandan hatırını kıracak bir takım haller, muameleler görmekteisin, Fakat insan bu türlü vak'aları külliyyen önlemek emelile onları yapanları cezalandırmağa uğraşacak olursa maksadına eremedikten başka üzüntüler içinde kalır.

Bunda tutulacak yolun en salim ve iyisi, af ile muamele ederek bağışlamak, ve o gibiler hakkında Allahtan-salâh niyazında bulunarak bunu kâfi görmektir.

Sana bilhassa daima af ve bağışlamak halini itiyad eylemeni ve şakirdlerine, arkadaşlarına geçen huku-kunu, emeğini helâl etmeni tavsiye ederim ki bu iyi muamele; (ahlâkı Sıddıkiyn) den sayılır.

Dünyalığa haris olma. Şöhretten kaç. Medih ve sena-ya talib olma. [Benliğini okşayacak, seni gururlandıracak, şeylere karşı zaaf duyma yani koltuklanmağı sevme]

İnsanlar arasında sena ve ta'zîme, mesned ve şöhrete sahip olmaktan zehirden sakınır gibi sakın. Amma sen istemiyerek bu sana teveccüh ederse Allahın iradesi diye kabul et. [ve bu nimetlerin karşılığını Allaha ve kullarına öde.]

Sen kendin bu gibi mesnedlere ve şöhretlere meftun ve haris olma, zira; bunlar zaaftır. Kötü nefsin temayülleri cümlesindedir. Bu gibi şeylere karşı zebûn olanlar başka şeylere karşı da zebûn düşebilirler. [Ve seni nefsi temayüllerin en fenalarına kadar götürebilir. Nefsine yenilme ki dünyayı yenesin.]

Bu halis [samimî] vesâyâmı takdir ederek gereğile âmil olursan inşaallah Allahın muhlis [niyeti halis işi temiz] kullarından olursun.

[Son cümle] Allahdan başkasında ne ileri ne geri hiç bir kuvvet ve kudret yoktur.

*
* *

Diğer mektubdan :

Dostlarına yazdığı bir mektubdan:

Besmelei şerife ve salâvatı şerifeden sonra.. "Vacib olan hamdü senayı, salâvât ve tahıyyatı Cenabıhakka arz ettikten sonra sizlere şu bir kaç sahifelik nasayihi edeceğim:

Malum olsun ki nasihat makamında her şeye takdim olunmağa şâyan olan kelâm; (takvâ) ile [yani fenalıklardan sakınmak ve iyilikleri yapmamaktan kaçınmak ile] ve sünneti Ahmediyeye ittiba' hususuna dair olan (eamî' vasiyyet) dir.

Binaenaleyh, ey Allah yolunun yolcuları, ve Allah ile övünen zümrei fıkara; cümlenize şu iki mühim esas muhafaza edebilmeniz için vasiyyet eylerim ki, hiç bir hususta mağşuş cihete gitmiyesiniz [yani halis, temiz olmıyan işlere, fena fikirler, fena niyetler katılmış, dışı başka içi başka, esası bozuk, neticesi muzir işlere katılmayınız.]

Sünnet ve edebe mugayir kötü (bid'at) lara [fena haller] meyletmeyiniz.

İnadçı olmayınız. Kimse ile kavga etmeyiniz. Her şeyden evvel itikadlarınızı doğrultmağa ve imanınızla âmil olmağa itina ediniz.

İbadet ve hizmetlerin (farzı ayın) olanlarını dindeki durumunuzu gerçekleştirecek mertebede ifaya çalışınız.

Tahârete itinâ ediniz. Sarf ve nahiv [gramer] gibi lisan bilgileri ile olsun iştigal etmelisiniz. Onu bilmeyen kimse nesir ile nazm'ın hiç birinde muktedir olamaz.

Mamafi insan fesahat ve belâgatilâ gururlanarak hal-kın bozuk lehçesile istihzaya kalkmamalıdır.

Çocuklarınızı mektebe göndermekde sakın ihmâl etmeyiniz. Daha küçük iken ilimlerin temelleri zihinlerine kurulsun nakşolsun.

Size zarar verecek kimselerle görüşmekten çekiniz. Mâsiyet erbabından [Günahkâr sapıklardan] kalben ve halen uzak olunuz.

Kibirten ve ihtirasa giden her mezmum ahlâktan sakınmağı tavsiye ederim.

Mizah [Tuhaflık] hususunda ifrattan ve her türlü dedikodudan, lüzumsuz, manâsız sözlerden sakınmalısınız.

Kimseye hiddet ve şiddet göstermeyin. Her kese haline göre iyi tesir bırakacak muamelede bulunun.

Salâh ehline, irfan ehline riayet ve hürmette kusur etmeyin. Söyledikleri sözleri dikkat ve ihtimamla dinleyin. Hatta bildiğiniz şeylerden bile bahsetseler bilmez gibi dinleyin. Din ve edebe müteallik söyledikleri sözlerden kendinizi müstağni saymayın.

Meclislerinden ve konuşmalarından fayda çıkmıyacak kimselere sokulmayın. Ve hiç bir yerde lüzumundan ziyade durup beyhude vakit zayi etmeyin.

Arkadaşlarınızın kusurunu örtün, esrarını fâş etmeyin.

Salih kimse ile oturmak; yalnız oturmaktan iyidir, fena kimse ile oturmaktan da yalnız kalmak her halde iyidir.

İnsan yalnız iken bilcümle günahdan uzak kalır.

Üstadım bizi ahmaklarla sohbetten menederdi. Keza nefsinin hava ve hevesine mağlup olanlarla da istişareye müsaade etmezdi. Çünkü nefsin havasına uyanın re'yi insanı fasid yola sevkeder.

İnsanların her sınıfının hal ve mesleğine göre konuşmak bir emri tabiidir. Bunun dışına çıkılacak olursa ülfete devam mümkün olmaz.

Akrabanıza her ne suretle kabil olursa riayet edin. Onlara faydalı ve hayırlı olmakta asla müsamaha etmeyin.

Diğer mektubdan:

Besmelei şerif ve salavâtı şerîfeden sonra

Abdüselâm bin Selimden Allah yolunun yolcuları dostlarına:

Malûmunuzdur ki iyiliğe sevk etmek ve fenalıklardan menetmek din vecibelerindedir. [Kur'anı Kerimde müminin mümine velâyi ve kardeşliği vecibelerindedir].

Bu vazifeye ehilolmağa, ifası şartlarına aşinâ olmağa, çalışmak ve ifasında kusur etmemeğe bütün kuvveti sarf etmek gerektir.

Şunun bunun kapısına ilticadan uzak durun, zaruret kat'ileşmedikçe kimseye müracaat etmeyin.

İhtiyacınızı Allaha arzedin. [ne isterseniz Ondan isteyin ne beklerseniz Ondan bekleyin] yalnız Ona boyun büküp yalvarın.

Her şeyi hadisata bırakarak durmayın [uyuşup kalmayın, fikrinizi işletin ve elinizden gelebilen her şeyi öne alarak ve Allaha sığınarak çalışın]

Allahın kullarına güzel muamele edin. [güzel fikir ve harekette örnek olun].

Düşmanlık edenleri cezalandırmakta acele etmeyin.

Sırrını tevdi eden kimsenin emanetini muhafaza edin. Allahla kul arasına girmeyin, kimin kalbinde ne var? onu yalnız Allah bilir.

Bir şey soranlara doğru cevap verin.

Vaadleşmiş olduğunuz kimseye karşı döneklık göstermeyin.

Sadık mümin odur ki elinden dilinden her kes selâmette olur.

Üç şeyden hazer edin ki üç fena akibetten kurtulasınız:

1) Üstünüz tozlu olmasın, akibeti pisliktir.

2) Çok söylemeyin ki, yalandan korunasınız.

3) Yemin etmeyin ki, doğru olmayan bir şey için dahi ağzınızdan yemin çıkmasın.

Dışınızın içinize uymamasından son derece sakınız. Bu hal insanı münafıklığa kadar götürür.

Kardeşlerim, önümüzdeki geçid [dünya hayatı] çetindir. Ahiret hayatı ise gayet uzundur. Asla tükenmez. [O ebedî hayatı bu dünyanın bir kaç gününe feda etmemek için] Allahın emirlerine göre âmil olun [İşleyin.] Fakat Allahın rahmetini unutup âmellerinize de güvenmeyin.

İnsan kendisini ilimde, âmelde her kese üstün görmemeli. Böyle davalarda bulunmamalı.

Faydalı vaizler gayet mühimdir. Kalbi kuvvetlendirir. [fikir hayatını uyandırır, canlandırır, ufku genişletir] Kardeşlerim, yekdiğerinize merhamet edin. Yoksullara, biçarelere her ne olursa olsun mevcudunuzdan tasaduk ediniz. Hem iyi niyet ile vukubulan infakınızın [nafakalandırmanızın] ecir ve sevabı olacağı şüphesizdir.

(İhyayi ulûm) da gördüğüme nazaran hasenatın efdali sadaka olduğu gibi efdaliyeti de şu ehemmiyet derecelerine göre gittikçe artmak üzere taâkup eder.

1 — Evlâd ve âyalin infakına sarf olunan,

2 — Teehül için,

3 — Ödünç verilen para,

- 4 — Borçluya borcunu ödemek için verilen para,
5 — Mağrem yani milletin hukuk ve mukaddesatının müdafası için verilen para,
6 — İlim tahsili için sarfolunan ve âlimlere muallimlere yardım için sarfolunan para,

Diğer mektuptan:

Besmelei şerîfe, istiğfar ve salavâtı şerîfeden sonra... Allahın fakîri (Abdüsselâm bin Selim) den dostlarına selâm olsun. Ve Allahın rahmet ve berekâtına nail olsunlar.

Bundan sonra, nefsim ve muhiblerime evvelâ Allahın emir buyurduğu (takvâ) sıfatını [fenalıklardan ve iyilikleri esirgemekten sakınmak halinini] tavsiye ederim. Emreden ve nehyedip sakındıran Rabbımızdan gayri İlâh ve ma'bud olmadığı gibi hakikatte Ondan ma'ida mevcut ve maksud dahi yoktur. [Âlemin maksudu Allahın rızası olmak gerektir.]

Saîd:

Saîd [yani iyi insan] o kimsedir ki Allaha bağlanır ve ona güvenir ve bütün işlerinin muvaffakiyetini ondan bekler. Kendini de işini de Allaha tevdi ederek ve her daim Allahdan ümid ve Allahın emirlerine inkiyad ederek çalışır.

Şakî:

Şakî de o nâdan [gafil] kimsedir ki Allahdan ve Allahı anmaktan yüz çevirip nefsinin havasına tâbi olur. Dünyayı ahrete tercih eder. Ve ahreti ziyan eder.

İmdi:

Size (Allaha güvenip onu yegâne merci' bilmenizi ve her hacetinizi Allaha arz etmenizi insanların ellerindeki maldan mülkten tama'nınızı kesmenizi ve hiç bir insanı kendinize doğrudan doğruya merci' ve sığınmak edinme-

menizi [müracaat ve iltica kapısının yalnız Allah kapısı olduğunu bilmenizi ve bu esasa sadık kalmanızı] tavsiye ederim .

İyi yüzden [bir fena maksad olmıyarak] hediye edilen şeyleri kabul edebilirsiniz. Fakat bunu hakikatte her nimet ve ihsanın yegâne sahibi olan Allahdan geldiğini bilmek şartile.

Hediyeyi verenlere karşılık hayır duâ ve teşekkür ve Allaha şükür ve sena etmelisiniz. İhtiyacınızdan fazla olanını da ihtiyacı olanlara vermelisiniz.

Kalb selâmeti, ve nefis cömertliği ve hüsnü muaşeret gibi faziletlerin hiç birini dikkatten ayırmayın ve nefsiniz için nasıl uğraşıyorsanız refakat ettiğiniz kimselerin işlerine ve işelerine de o suretle çalışınız. İnsan kalbi sevindirmeye ihtimam ediniz.

Herkese nasihat ve iyi fikir vererek dünya ve ahret menafiine irşada çalışınız. Bu vazifeden sizi sakın utangaçlık rnen' etmesin. Hayır işlemeğe ve hayra delâlete mani' olan utangaçlık; iman levazımından olan hâya sayılmaz. Şeytanın desisesi sayılmağa şayandır.

Güzel ahlâkınız olsun çabuk uyuşun ve geç gazaplanın. Mü'minlerin şanı budur. Belki de kâmil mümin nefsi için hiç gazab etmeyip her hal ve kârı gibi gazabı da Allah için olur. Hasbelbeşeriye nefsi için gazablana- cak olsa bile intikam almağa imanı mani' olur. Bir adam hazreti Muhammed (s. a.) Efendimize müracaatla bir kaç defa nasihat istemiş ve her defasında (gazab etme) cevabını almıştır.

Ey kardeşler, muharebe, fesad, fitne bulunan memleketlere ve (Tâûn) ve (veba) gibi bulaşıcı hastalık bulunan yerlere girmeyiniz. Böyle bir yere girmek mekruh ve belki haramdır. Bu gibi bulaşıcı hastalıklar olan yerlerde

bulaşıp dışarı çıkmak da öyle memnudur. [İmdat veya vazife gibi] bir mecburiyet olmaksızın böyle yerlere girmek Hadisi şeriflerle kai'yyen nehi edilmiştir.

Ey kardeşler, dilinizi mahzurlu sözlerden ve fuzulî kelâmdan hıfz ediniz.

Bir kimseyi gıybet ile anmayınız. [Çekiştirmeyiniz] gıybet'in zararı pek çoktur. Kur'anı Kerimin kat'î emri ile haramdır. Dinlemesi de söylemesi gibi haramlıkta dahildir. Yalan söylemekten hazer ediniz. Yalan imâna aykırıdır.

Tevazu ediniz. Bütün arkadaşlarınıza aynı ihtiram ile bakınız.

İhlâs ile multasıf olunuz. Yani işleyeceğiniz her iş Allah rızası için olsun. Terk edeceğiniz her fenalığınızı da Allah için terk ediniz.

İhlâs sıfatı şundan ibarettir ki, bir şey (yapmak) da veya (terk) de insanlar arasında itibar kasd eden kimse; riyâkârlık etmiş olur. Riyâ ise ameli iptal ve sahibini ecir ve sevabdan mahrum eder

Hür fikirli insanlarla sohbet edin ve onların güzel fikirlerinden sözlerinden hal ve hareketlerinden istifade edin. Salihleri hayatta kendilerini, ve o gibilerin türbelerini ziyaret ederek hürmetinizi, sevginizi ve haklarındaki hüsnü zannınızı gösterin. Bu şarta riayetle ziyarette kendilerinden şefaaf ve imdat me'muldür.

Salihlerden menfaat elde edemeyip onların berekâtından mahrum kalanlar; onlar hakkında bu şartlara riayette kusur edenlerdir.

Son asırların Evliyayı kiramdan halî olduğu tevehhüm olunuyor. Halbuki Allaha hamd olsun hiç bir zaman bu dünya onlardan halî olmayıp zahiren ve batınan vücutları kat'îdir. Fakat onlara karşı hürmet ve muhabbetle mütehasis ve kalpleri nûrlu insanlardır ki; onların haline agâh olabilirler.

Şerir kimselerden ve onların sohbet ve ihtilâtından gayet çekininiz. Bu makûleler ile ihtilât doğruların eğrilmesine sebep olur. (Sağlama yaklaşmakla uyuz deve illetiden korkulmaz. Fakat sağlam deve uyuz olur.) Maâlindeki beytin söyleyeni ne güzel söylemiştir.

Kasvet ve sıkıntıdan korunmak isterseniz çok yemekten çekininiz. Hatta çok yemeği itiyad etmek; insanı ibadetin helâvetinden ve zikirde nûrların müşahedesinden mahrum eder.

Mekkedeki haremi şerife ta'zim ve ahalisine hürmet edin. Bu mukaddes mâbede mücaveretleri [civarında yaşadıkları] için haklarında hüsnü zan üzere olun. Tahsin etmiyeceğiniz [yakışdırmıyacağınız] bir hallerini görür veya işirderseniz sabır ve sükûtu iltizam edin. Amma sözünüzün tesir edeceğini umuyorsanız güzellikle ihtarda bulununuz. Çünkü aciz tahakkuk etmedikçe batıl işe karşı sükût caiz değildir.

Salihlerin güzel siyretlerine muhalif fena halleri evselâ görebilmek ve düzeltebilmek için insanın onu fark ve his etmesi lâzımdır. Bunun için de insan evvelâ kendini islâha çalışmalı ve Allahdan bunu dilemelidir. İlk meziyet budur.

Diğer mektuptan:

Besmelei şerife, hamdü senâ ve salavâtı şerifeden sonra Sidi Saîd bin Abdülhamîd Salih hazretlerine:

Ey muhibbim, benden nasihat istiyorsun. Daima Allahla kifayet et. . Allahın beğendiği ve te'yid buyurduğu ahlâk ile mütehallik ol. Hakka muvafık ol. Sadık ol. Hakkın kapısından ayrılma. Beyhûde meşguliyetlerden kendini çek. Sana yol gösterecekleri ara, Hakkın emirlerine karşı hareketten kork, Hak yolda yürüyeceklere yardımcı

ol. Din prensiplerine hürmetkâr ol. Evliyayı kirâma hizmet et. Hakkın nimetine şükret. Teslimiyet ve rıza ile Hakkın kazasına sabret: Hak ve hakikat ve sevap ile meşgul ol. Selâmete talib ol. Zikir ve tılâvete müdâvim ol. Her nefesde, her lâhzada Hak şuhûdunu [Allahın tecellilerini] mülâhaza ile mürakıp ol [yani fikrini, kalbini Allaha vererek mürakabede bulun] Hayır ehlinden, ebrar [Erenler] zümresinden ayrılma. Kıyamet, ahiret ahvalini unutma. Rabbin ile kendi aranı islâh eyle ki Allah da seninle kulları arasını islâh buyursun, nefsini hakka münkâd et. [İtaatli kıl] dünya hayatın ahret için kazanç ve saadet sermayesi olsun sermayenin en güzeli de (takvâ) dır. [fenalıklardan ve iyilik yapmamaktan sakınmaktır] Ölüm halini göz önüne getir. [O anda sana zarar veya faydası olacak şeyleri düşün] mezmum emellerden huylardan kalbini temizle.

Merhametin, şefkatin yayılsın. Cefakâra cefa etme. Kendine lâyıık görmediğın muameleyi kimseye hoş görme.

Yola çıktığın vakit gayretli ol. Gözün kalbine yoldaş olsun.

Tevekkül'ün, hüsnü zannın tam olsun, Sadâkat ve samimiyet üzere ol. Daima Allaha iftikar ve iltica üzere ol. Yüreğın bu halden ayrılmasın.

Kabeye vardığında gözün kâbeyi ve kalbin kâbenin Rabbinı görür olsun. Hac etmenin zahiri şeri'at, batnı hakikattır. Hiç birinden gafıl olma ki hakikatleri cem etmiş ve kemâl sahibi olasın.

*
* *

Diğeri mektuptan:

Besmelei şerife, hamdüsenâ ve salâvatı şerifeden sonra...

«Ey Talibi Necib, Allah seni salihler zümresinden ve muvaffak buyursun. Ve kalbini her hayra meyl ettirsin. Sana nefsimle beraber her zaman ve mekânda takvâ [fenalıklardan ve iyilik yapmamaktan sakınmak] ile haşyetullahı

[Allaha karşı muhabbet ve saygı ile yüreğinin titrer olmasını] tavsiye ederim.

Farzları ifa et, haramlardan ictinab et, Allah için hayırlara koş. Cemaatle namaza devam et. Her namazda huşû' ve huzuru kalbe riayet et. Çünkü gaflet ile namaz kılan; namaz kıldı sayılmaz Mükellef isen zekâtını gönül hoşluğu ile fukaraya ver. Gerek zekât verdiğin ve gerek başka suretle muavenet ettiğin kimselerden vesairlerinden teşekkür, senâ, emel ve intizarında olma Daima her iyi şeyi Allah için yapmış ol. Halk üzerinde müessir olmak [tahakküm] için yapılan işler merduddur. Allah için hâlis olan salih ameller makbuldür.

Kur'anı Kerimi okuyarak manasını anlamağa esrar ve hakayıkına vukuf peydasına çalış. İçindeki emirlere ve nehilere riayete dikkat et.

Dilin, kalbin Allahla çok meşgul olsun ki kalbin nûrlansın, gönlün açılsın, sadrın münşerih olsun. Ve günahlarını izaleye nail olasın [Allahın teveccüh eden iltifat ve rahmeti, günahları gidersin ve salâhına yardım etsin]. Ölümü ve ahireti düşünmek, gafleti ve dünyalık gururunu izale eder Hakikati görenler nazarında dünya metai ehemmiyetsiz ve hakîr şeylerdir. Nasıl ki bir Hadisi şerifde vârid olmuştur.

Sılaı rahmi geçirme. Mütekebbir; Allah indinde hakirdir. Sayacağım şeylere itina et:

Sadakayı çoğalt. İyiliği yay. Cömerdlik; evliya ahlâkındandır. Nekeslik düşman halidir. Kalp selâmeti [kalbi selim sahibi olmak] ve şefkat, bunlar da evliya ahlâkındandır, (ebdâl) zevat: bu sayede makam ihraz etmektedir.

Şen ol. Hoş sohbet ol. Selâm vermek, tatlı söylemek, malayâniden ve bilhassa (gıybet) den ictinab etmek lâzımdır. Gıybet hasenatı giderir. Seyyiatı çoğaltır. Hadisi şerifde varid olduğu üzere (mü'minin kanı ve malı gibi namus ve itibarı da muhteremdir.) Gıybet ise itibarı kırıcıdır. Binaenaleyh Kur'ânı Kerimde emri kat'î ile haram kılınmıştır.

Güzel ahlâk sahibi en bahtiyar bir kimsedir. Zira evsaf tartısında ondan ağır hasenat yoktur. Güzel ahlâkı muhafaza edebilmeleri için gençleri sefihlerle ihtilât ettirmemelidir.

Hiddete mağlûb kimseler şeytana oyuncak olurlar. Mü'min kula yaraşan huy bunun zıddı olan (hilim) dir. Vekar, temkin ve sükûnettir. Sen bunlardan ayrılma. Yakınların âşinâların ve komşuların ve bilcümle ihvân haklarında elinden gelebilen iyilikleri esirgeme. Bütün müslümanlara iyilik etmek bir insanın kudreti haricinde değildir. Zira hayır dua dahi bir iyiliktir. Cümlesine karşı alâka ve şefkat duyarak hayır dua etmesi güç bir şey değildir. İnsan kendisine arzu ettiği hayır ve saadeti anlar için de arzu etmelidir. Kendi nefesine lâyıık görmediği bir muameleyi ise dünyada hiç bir insana lâyıık görmemelidir. Bütün efradı beşere asârî şefkat ibrazını esirgeme. Bu esas; insanlığın esas düsturudur. Bu esası irşad makamında Peygamber Efendimiz şöyle buyurmuşlardır: «İmanın tam olması için mü'min; kendi nefsi için istediğini diğerleri için de istemeli ve kendi nefsi için istemediğini diğerleri için de istememelidir.»

Diğer bir hadisi şerifde de şöyle buyurmuşlardır: «Ey ümmetim, siz malınızla bütün mahlûkatı faydalıyamazsınız. Fakat güzel ahlâkınızla bu mümkündür. Bari bu ciheti ihmal etmeyiniz.»

İşte bu gibi Hadisi şerifleri tetebbu' et ki onlar sana güzel ahlâk dersi olsun.

Bir insan bir iyiliği ister ve niyet eder de, sonra yapmağa kudreti yetmezse onu yapmış gibi me'cur olur. Sevabına nâil olabilir.

Her kimin niyeti halis ve güzel ve zamîri [yüreği ve niyeti] pâk ve halis olursa hayır ve hasenatın kâffesini ihraz etmiş [yapmış] gibi olur. Hemen Cenabıhak bizi ve sizi bu halin berekâtile rızklandırsm. Âmin.

Diğer bir mektuplarından:

Besmelei şerife ve Salâvatı şerifeden sonra . . .

«Bundan sonra nefsimle beraber cümlenize mesleki takvayı [fenalıklardan ve iyilikleri yapmamaktan sakınmağı] ve sünneti seniyyeye uymayı ve nazar ve istidlâl ile itikad tashihini ve sair feraiz ve vâcibâtı tezekkür etmenizi, gerek salih gerek facir olsun her mü'mine hüsnü muamelede bulunmanızı ve ezaya tahammül ile her kese af ve müsamaha ile mukabele etmenizi tavsiye ederim.

Bizi mekârimi ahlâka davet eden şu ayeti kerimenin ahkâmına riayet edelim: «Ey müminler; Birliğimi tenzih ettikten sonra valideyninize ve cümle akrabanıza ve yetimlere ve fakirlere, komşularınıza, refiklerinize, garib olanlara köle ve cariyelerinize hüsnü muamele ediniz.» Âyeti kerimede zikrolunan komşu lâfzında yakınlığı olmıyan komşular, yolda ve her meslekte refik [yoldaş ve arkadaş] olanlar, bütün garip kimseler, ve her kesin eli altındakiler [hizmetkârlar ve esirler] dahildir.

Komşu

Bir Hadisi şerifde, komşu hakkı şu suretle tarif buyurulmuştur: «Yardım isterse yardım ediniz. Ödünç isterse veriniz. Komşuyu gıyabında himaye, hastalığında iyâdet [hatır sormak], yoksulluğunda dostluk göstermek, vefatında cenazesini teşyi' etmek, bir hayra nail oldukça

kendisini tebrik etmek, musibete uğradığında taziye etmek lâzımdır. Kendi binanızı uzatarak ve baca dumanıyla komşunuzu rahatsız etmeyin. Ve çocukları evinize geldikde kendilerine yemiş gibi şeyleri esirgemeyin.» diye emir buyurulmuştur.

Diğer hadisi şeriflerde:

«Üç kimseyi iftara davet eden, komşularından üç kimse kendisinden razı olan müminin mağfiret buyuracağı» tebşir,

«Bir kimsenin iyiliğine, fenalığına dair komşularının şahadetleri İndallâh mu'teber olacağı» takrir buyurulmuştur.

Yine hadisi şerifler delâletile anlatılıyor ki: «Komşusu ezasından emin olmıyan kimse cennete giremeyecek komşunun köpeğine taş atmak gibi muamelelerden bile insan mes'ul tutulacaktır. Komşuların hal ve hatırlarını sormak, muhtaç olanlarına kendi yediklerinden, et ve sair yiyeceklerden bir mikdar vermek lâzımdır. Yoksa insanın kazancında bereket kalmaz ve maişetinde lezzet olmaz.

Bir maslahat icabetmedikçe evlerini gözetlemek ve söyledikleri sözleri dinlemek ve âlelîtlak insanların ahvalini araştırmak soruşturmak, aile sırlarına nüfuza çalışmak haramdır». Bunlar münasebetsiz şeyler olduktan maida bir çok gıybet ve dedikodulara sebep olur.

Her kesin amâlinden, kârından, kazancından biz mesul değiliz. Biz kendi nefsimizi ve ailemiz efradını ıslaha çalışalım.

Hizmetkârlar hakkında:

Hizmetiniz için: kullandığınız eşhası iyi tutmanızı tavsiye ederim. Halinize göre yediğiniz ve içtiğinizden ve giyindiğinizden onları da hissedar ediniz. Hüsnü mu-

aşerete buluşup kusurlarını affediniz. Kendilerine hakaretle bakmayınız. Kudretleri haricinde iş teklif etmeyiniz, muhtaç olduklar, din bilgilerini ve mükellef olduklar, dinî, vazifeleri ve namazı ve namaz sureî şeriflerini öğretin. Onları zorla tutmayın [durup gitmekte hür ve ihtiyar sahibi olsunlar]. Oruç ve namaz gibi ibadetlerine mani' olmayın. Liyakatlerine binaen müstahdemlerden bazılarının bazılarına tercih edilmesi meşrûdur, terbiyesizlik edenleri te'dip dahi caizdir. Fakat haksız ceza edilirse onların hakkını da Allah alır.

Ashıbı kiramdan bir zat huzûru Peygamberîye gelecek derki: «Ya Resulullah, kölelerim bana yalan söylemekle ve muhalefetle âsî oluyorlar. Ben de onları cezalandırmaktayım. Üzerimde hakları kalır mı?»

Peygamberimiz Efendimiz buyurdular ki: «Kıyamet gününde onların sana karşı vukubulan isyanlarla senin ettiğin cezalar karşılaştırılacak eğer müsavat bulunursa hiç bir şey lâzım gelmeyecek, eğer isyanları galip gelirse affından dolayı sen mecûr olacaksın. Ve eğer istihkaklarından ziyade ceza ettiğin tahakkuk ederse kısâs olunacaksın»

Bu meseleyi soran zat ağladı. Peygamber Efendimiz de Kur'anı Kerimde (kimsenin ecri zayı' olmayacağı ve kimseye zulüm edilmeyeceği) hakkındaki âyeti kerimeyi zikir buyurdular.

Bunun üzerine o zat hemen şu kararını Peygamber Efendimize söyledi: «Ya Resulullah şimdiden onlardan ayrılmayı hakkımda daha hayırlı gördüğümden cümlesini azad ettim.» dedi.

Bir hadis şerifde de : «İnsan ehli beytinin ve köle ve cariyelerinin terbiyelerinden mes'ul olacağı gibi onları da efendilerine hıyanet ve malına ziyan verirlerse azâba duçar olacakları» beyan buyurulmuştur.

Mezkûr hâdis şerifde: «Her emanete riayetin vücûbu, hatta kadınların zevcleri emvalinde izinsiz tasarrufları caiz olmadığı» da müsarrahtır.

Diğer bir hadis şerifde de: «Köle azad eyleyen kim seyi; Cenabıhak cehennemden azad buyurur» diye tebşir olunmuştur.

Köle de efendisinin emirlerini ifâda tekâsül etmeyip takatı yettiği kadar rızasını tahsile çalışmalıdır. Şu kadar ki efendisi bir mâsiyet teklif ederse; [Allahın rıza göstermiyeceği bir iş yaptırmak isterse] köle itaat edemez. Çünkü: «Halıka karşı isyanda mahlûka itaat edilmez» buyurulmuştur.

Valideyn hakkında:

Valideyninize itaat ediniz. Daima sılaı rahmi gözetiniz. Sılaı rahim bütün akrabanın hukukuna riayet etmektir.

Malı olmiyan kimse; muvâsat'a muhtaç bulunmiyan akrabasını ihyânen ziyaret etmeli. Mektup ve selâm göndermek suretile olsun onları tatyip etmelidir.

Kendisinde kudret ve akrabasında ihtiyaç bulunan kimse; bununla iktifa etmiyerek maddeten dahi yardımda bulunmalıdır.

Vefat edenlerin kabirlerini ziyaret ve ruhlarını sevindirmek için hayrat va hasanatta bulunmak da lâzımdır.

Ebeveyne itaat o derece mühimdir ki, Cenabıhak onların hukukunu hukuku ilâhîyesine mukarin kıldığını Kur'an kerimde zikr buyurmuştur.

Onların rızalarını tahsil edebilmek için muhtaç oldukları takdirde kendilerini geydirmek, yedirmek, hizmetlerinde bulunmak, vukubulan emir ve davetlerine imtisal etmek, huzurlarında tezellül [son derece tevazu'] göstererek tatlı söz söylemek vasair suretlerle ihtiram göstermek, hatırlarını hoş etmeğe çalışmak, gerek zarufi ve

gerek ihtiyarî olsun onların tahammül olunamayacak hallerine karşı sabır ve sükûnu iltizam etmek gerektir.

Pederin ismini anarak çağırarak ve önünde yürümek kendisi ayakta iken oturmak ihtirama mugayirdir.

Manevî baba olan Mürşid ile Âlîmi Kâmil hakkında da böyledir.

Bir de insan kendi nefsi için dua edeceği zaman ebeveyni hakkında da rahmet ve mağfiret dilemelidir. Duada ebeveyni anmak; gayet mühim bir vazifedir.

Valideyne rahmet ve mağfiret duasına devam olunmak suretile şükrü vâcib ifa edilmiş olur.

Bir hadis şerifde de: "Vefat etmiş bulunan peder ve validenin hukukunu helâl ettirmek isteyen kimse; onları daima hayır dua ile yadeylesin" buyurulmuştur. Valideynin rızaları celbine sebep olacak şeylerin başlıcası; evlâdın; Allaha mûtfî olması ve halî hayatlarında sevdikleri ve görüştükları kimselere ihtiram etmesidir. Bir hâdis şerifde: (günahı kebairin tâdadı sırasında icrası vacip olmıyan bir muameleden dolayı valideynin kalplerini incitmek keyfiyeti) de zikr buyurulmuştur. Ama farz olan haccı şerifi ifa veya tahsil ilim için lüzum görülen seferi ihtiyar etmekten evlâdlarını men etmeğe ebeveynin hakları yoktur. Binaenaleyh bundan dolayı müteessir olurlarsa o incinmek değildir.

Ey kardeşler, Cenabıhakka ve kıyamet gününe iman eden kimse dünyada veya ahirette bulunan ebeveynine dua ve itaat etsin. Nasilki erkân ve şeraitini tafsil ettik, görmüş olduğunuz asarı şefkatlerine karşı valideyninize âsî olmaktan çekininiz. Bu nasihatlerimiz bütün müslümanlara âmm ve şamildir.

Fakır:

Sülûk ehli olan fikarâ zümresi; nefsin her türlü muzır temayüllerine, hava ve hevesine uymaktan bilhassa

çekinmelidir. Bilirsiniz ki, fıkârâ; fakirin cem'idir. Fakırdan alınmıştır. Lügatta fakır demek; insan elinin dünya metaından boş olmasıdır. Sûfiye ıstılahında ise kalbin Allahtan gayri şeylerden hâli [boşalmış] olmasından ibarettir. Fakr ile tasavvufun mânaları birbirine gayet yakındır. Çünkü her ikisi de mahviyyet ve fenaya [yokluğa] delâlet eder.

Hakikati Fakr

Hakikati fakrın hülâsası; kalbi dünya alâkalarından boşaltıp İlâhî alâkalara hasr ve tahsisten ibarettir. Bu ise; Halikin kudretine nisbetle (esbabı zahire) nin vücûdu ile ademi vücûdunu müsavî görmekle elde edilebilir ki ancak bu sayede insan; (malik bulunduğu şeylere kendinin nazariyle bakmamak, ve malik olmadığı şeyler için de malik imiş gibi [hatta bütün dünyaya malik imiş gibi bir kalp zenginliği elde etmekle] gınavı kalb mertebesine yükselmiş olur. Bu mertebeye vasıl olarak onun kendine tamamen hal edinmekte (velilik) makamını haiz olmak demektir ki bu haldekilerin bilcümle güzel ahlâk ve sıfatları gösterecek bir kabiliyete ermiş olacakları şüphesizdir.

İmdi her ne derecede olsalar dahi (Allah fıkârası) zümresine [niyetleri ve tuttıkları yolun hakikati itibarile] haklarında hüsnü zanda bulunmak lâzımdır.

Binaenaleyh :

Eğer Fakih [şeriat âlimi] iseniz Fıkaranın halini teslim ediniz. Ve eğer fukaradan iseniz; ulemaya karşı edebinizi takınınız.

Din âlimleri: Kalp hekimleri ve Peygamberlerin emînleri sayılırlar. Yalnız şanlarına lâıyk olmıyan halleri görülenlerden kendinizi sakınınız. Fakat onların bu gibi hallerini, yani şeriata muhalif işlerini sened ittihaz etmeyin, ve haiz oldukları bilgilerin lüzumuna ve sıfatı ilmiyyelerini-

ne riayeten ziyaretlerinden el çekmeyin. Ve musafahalarını terk etmeyin. İlimlerinden istifadeye çalışın:

Musafaha:

Musafaha; [el sıkamak] celbi meveddete medardır. İtlak üzere Peygamber Efendimizin sünnetinden olduğunda ihtilâf yoktur. Yalnız (el öpmek) hususunda ülemâ arasında ihtilâf vardır. Bazı âlimler el öpmeği külliyyen men etmişlerdir. [Böyle ictihad etmişlerdir.] Sebebi, bunu tezellülden [zillet göstermekten] halî görmemişlerdir. Filhaka bu cihetle mekruhtur. Binaenaleyh [bu ictihadda bulunan âlimler] elini öptüren kimseyi de günahkâr sayarlar. Ve buna; haireti Ömerin elini öpmek isteyen bazı arap büyüklerini bundan men buyurmuş olmasını misal gösterirler. Fakat son zamanlarda el öpmek keyfiyeti o kadar şayi olmuştur ki el öpmeyenleri âdeta kibirli gibi görüyorlar.

Öpüşmek:

Muânaka [öpüşmek] dahi ekser ülemâ nezdinde caizdir. Cafer b. Ebi Tâlib Hazretleri Habeşistandan avdet buyurdıkları zaman Peygamber Efendimiz onun boynuna sarılarak iki gözü arasından öpmüştür.

Zaifler hakkında:

Hazreti Peygamber Efendimiz Zuafâ'ya [zavallılara] büyük bir alâka gösterirlerdi. Şu vak'a bu yüksek alâkalarına bir misaldir: «Bir atlının; yolda yürüyen bir zenci cariye'nin taşıdığı buğday torbasına dikkatsizlik yüzünden çarparak yere dökülmesine sebebiyet vermesi üzerine buyurdıkları şu Hadîsi şerif nazarı dikkatte tutulmalıdır: «insanların kuvvetlileri zaiflerine merhamet etmelidir. Böyle insanları çiğneyerek geçenler elbette azâba duçar olurlar.»

*
* *

İbadet yerleri:

Mesâcid şerifeye [ibâdet yerlerine] ihtiram olunmak ve kudsîyetlerine muvafık olmıyan ahval ve efalden muhafaza olunmak lâzımdır. Ezcümle mesâcid şerifede oturarak [cemaate faidesi olmıyan] boş lâkırdılara dalmak hasenatı mahveden bir şerdir. [Mabedin kudsîyetine hürmetsizliktir. Ve ibadette bulunanların huzurlarını muhlidir].

Ey kardeşler, cevami' şerifede i'tikâfe niyet ederek oturunuz. Zıkr ve fikir ile meşgul olunuz.

Ramazan şerif gecelerini tamamen ihyaya çalışınız ki feyizlerine nail olasınız.

Diğer bir mektubdan:

Mesâcid şerifede bulunanların me'cur olmaları şu şartlardır:

Hariçde konuşulması mübah olan sözleri bile terk ederek [tam bir sükûnet içinde] ta'zim üzere [ve Hakka müteveccih olarak] bulunmak.

*
* *

Ey kardeşler, komşularınıza, kölelerinize [emriniz ve eliniz altındakilere] ve ihvanınıza ve bütün arkadaşlarınıza iyilik ve güzel muamele edin.

Peygamber Efendimiz Hazretlerine karşı ve onun varisi olan mürşidlerinize karşı kâffe ahvalde edebe riayet edin. Aksi halde feyiz bulamazsınız.

Seyyid Abdüsselâm Hazretlerinin mektubatından

Seyyid Abdüsselâm Hazretlerinin tasavvufî taâlîmi

Bir mektubları münderecatı
İlim

İlim tahsil etmek; (farzı - ayn) ile (farz - kifâye) ye ayrılmaktadır.

Farzı ayn olan ilim:

(Farzı ayn) olan ilim; insanın dinî mükellefiyetlerini [yani ferdî ve içtimaî, İlâhî ve insanî vazifelerini, içtimaî nizam ve intizamî, muâşeret terbiye ve ahlâkını] öğreten ve onu te'min eden ilimdir. Ve bu bilgiler; umumî ve zarurîdir.

Farzı ayn olan bu ilim ; esasta üç kısma ayrılır.

1 — Birincisi: Tevhid [birlik] ilmidir ki bunun için Allahın zâtı ve sıfatı bilinecek ve Cenabı Hakkın Peygamber vasıtasile haber verdiği itikad esasları öğrenilecektir.

2 — İkincisi: Bunun için, dinin içtimaî nizam esasları ve bu nizama ait birlik ve beraberlik hükümleri, birliğin karşılıklı vazife ve mes'uliyetleri, tesanüd ve taavün mükellefiyetleri öğrenilecek ve muamelâtın tashihine Hak ve adalet üzere ceryanına medar olacak mesaili şer'iyeye vukûf peyda edilecektir.

3 — Üçüncüsü: İnsanları Allaha yaklaştıran ve insanı imanlara faydalı ve şerik kılan ilimdir ki (İlâhî hakikatleri), (insanî hakikatleri) ve (ahlâkî hakikatleri) ihtiva eder. Ve ilimde (tasavvuf ve ahlâk) faslını vücûde getirir.

Faraşı kifaye olan ilim:

Farzı kifaye olan ilim ise; ümmetin Din ve dünyaca selâmet ve saadetlerine yarayan faydalı her türlü ilimlerdir.

Müstahab olan ilim:

Fıkıh [ahkâm] ilminde ve tasavvuf ilminde derin ve geniş bilgi edinmek müstahabdır.

[Hak ve adaleti, içtimaî nizamı temin eden ve buna ait meseleleri halleden ilme fıkıh ümi derler]

Bunlara muhalif ve muzir bilgiler ve falcılığa müteallik ihtisaslar memnu'dur.

Üstadım şeyh Ebu Muhammed Abdül'vahid Derkâlî (Rahmetullahü aleyh) fıkıh kitapları ve tasavvuf mütalâasını gece ibadeti kıyamına tercih ederdi ve Fıkıh ehli kimsenin fıkıh dersi almasını Kur'an kıraatına müreccih sayardı. Zira ibadetin menfaati insanın kendi nefesine mahsustur. Halbuki şeriat ilimlerinin faidesi bütün insanlara netice itibarı ile faidelidir. [Çünkü insanlar ancak Hak ve adalet bilgileri ve ölçüleri ile selâmet ve emniyet içinde yaşayacaklar] derdi.

Bir de ey kardeşlerim, size yukarıda söylediğim haram ilimlere (Simya) ve (Künûz) (fal), (cidal) ve (taklîb klûb) (sihir) ve (azâim) e dair olan bilcümle batıl âmelleri de idhal etmenizi hatırlatırım. Allah yolunda yürüyen kimselere batıl ve haram işlerle iştigal asla lâyıf değildir.

İlim tahsilinde kendilerine uyacağınız ülemâyı salah erbabından ve dindar kimselerden intihap ediniz. Her âlimi arkasında yürünür sanmayınız. [İnsanı yoldan çıkaracak sapıkları da vardır.] Dünyaya kendini kaptırmış âlimler ilimleriyle âmil (hür) olamazlar.

İlim semerelerinin en güzidesi; Cenabıhakkı karşı ihlâs ve ubûdiyeti ve herkesin insanlık hukukuna riayeti sağlayanlardır.

Hakikat yolunda yürüyen fikir ve kanaat erleri; cahillerin tenkit, muaheze ve müdahalelerinden müteessir olmazlar. Gafillerin medih veya zemmini müsavi sayarlar.

İlme talip olan kimse; zahiri gibi batnını da tehlikeli arızalardan temizlemeğe ihtimam ve dikkat etmeli, bilhassa, hırs, kibir, tamah ve bilginlik iddiasından içtinap etmelidir.

Ahiretini düşünerek ilim tahsiline itina edenlere Cenabıhak dünyada da sıkıntı çektirmez, bu; emri kat'idir. Ancak ilim ile beraber iyi niyet, salâh ve takvâ şartlarına riayet etmelisiniz.

Zühd:

Size zühd yoluna salık olmanızı da tavsiye ederim. Zühdün hakikati; dünyaya şahsî emel ve ihtiraslardan çekilmekten ibarettir. Zühd; arpa ekmeği yemek, aba giymek ile tamam olmaz.

(Allah sırrını takdis buyursun), Cüneyd Bağdadî buyurmuşlardır ki: «Zühdün şartı âzamı; dünya taleplerinden kalbin hâlî [temizlenmiş] olmasıdır.»

Sünneti seniyyei peygamberîye muvafık olan dünyevî genişlikler; zühde mâni' değildir. Teehül etmek ve evlâd ve ayâlin nafakalarını genişletmek gibi arzular; bu meydana dır.

Yüksek nasihatlerin en müessirlerinden biri de eslâf büyüklerinden bir zatın şu kelâmıdır: "Dört şeye müptelâ olan kimselere taaccüp ederim ki nasıl olur da devâsı olan dört çareye derhal müracaat ederek derdlerini tedâviye müsâraat etmezler?"

1 — Gam ve hüznere giriftar olan mü'min niçin (la îlâhe illâ ente) demeğe başlamaz?

Bu duaya devam eden Hazreti Yûnûs Aleyhisselâm maksadına ermiştir. Cenabıhak duasını kabul ve kendisini gamdan halâs ettiğini tebşir buyurmuştur.

2 — Bir korkuya giriftar olan mütevekkil kul niçin (Hasbinallah ve nîmel vekil) diye arzı münacai etmiyor?

Halbuki bu suretle dergâhına tazarru' eyleyen ashabı güzün haklarında Allah, kendilerinin kurtarıldıklarını beyan buyurmaktadır.

3 — Düşmanlarının hiylesinden korkan kimse, niçin: (Efvaz emri ilallah) [işimi Allaha havale ettim] demiyor.

Halbuki Cenabıhak bu suretle, Allahına işini tevfiz [havale] eden bir mü'mini vikâye buyurduğunu Kur'anı Kerimde ilân buyurmaktadır.

4 — Cenneti ve ebedî hayatın nimetlerini isteyen uyanık bir insan; nasıl olur da bu nimetlere nail olmak için dünya nimetlerine şükür sadadinde: (Maşaallah la kuvvete illâ billâh) demeye diline dolamaz.

Halbuki bu kelâmı şerifin akabinde Allah tebşiratını ilâve buyurmaktadır.

Diğer bir mektuplarından bir kısım:

Din; Cenabıhakkın bize ziyafeti olup cümlemiz davetliler hükmündeyiz. Gayet uzun bir sefer için dünyadan yiyip içeceğimizi almalıyız, daimî rahat ve huzur; yarın, Allah civarında müyesser olacaktır.

Emevi halîfelerinden Süleyman bin Abdullahın ülemâdan (Rahmetullahi aleyh) Ebu Hazim Hazretleriyle ceryan eden bir muhaverelerini kayd ve tezkâra şayan buluyorum.

Süleyman — Ya Eba Hazim, biz niçin ölümü kerih görürüz?

Ebu Hazim — Çünkü siz dünyanızı mamur, ahiretinizi harap etmektesiniz. Mamureden harabeye intikal bittabi istenmez.

S — Allah huzuruna çıkış ne suretle olur?

H — İyilik işlemiş kullar için gurbetten vatana dönüş gibi, ailesine, dostlarına kavuşan garip gibi, sevinçle, iştiyakla vukubulacak.

Fenalık işleyenler için ise; efendisinden kaçıp da zincire vurularak getirilen esir gelişi gibi, büyük korku ve helecenla! olacaktır.

S — Âmelerin hangisi efdal'dir.

H — Farzları ifa, haramdan içtinap,

S — Hangi dua en makbuldur.

H — Âciz bir mazlumun kendisine yardım edip hukukunu gözetene duası.

S — Hangi sadaka efdal'dir.

H — Eziyet vermiyerek, minnet yüklemiyerek ve nafakadan ayrılarak verilen sadaka.

S — Hangi sözün adalet esasında kıymeti çoktur?

H — Korku salan müstebide karşı söylenen hak ve doğru söz.

S — İnsanlar için en akıllı olmak nedir.

H — Mevlâsına mutî' olmak ve insanları Allaha itaata sevkettir.

S — En ziyana uğramış kimdir.

H — Kendi ahiretini başkasının dünyasına feda edendir.

S — Bana mûciz bir nasihat ver.

H — Rabbini daima öv. Emrettiği yerden uzaklaşma, nehy ettiği yerde görünme.

Netice:

Bu sözlerden müteessir olan Abdülmelik zade ağladı, hazır olanlar; Ebu Hazime; Emiri niye ağlattın dedi-

ler. Ebu Hazim de: ben sorduğu suallere cevap vermekten gayrı bir şey yapmadım, Cenabıhakkın ulemadan böyle [hak ve hakikat üzere] hareket etmelerine dair ahd aldığı bilmezsiniz? buyurdu. Ve sonra evine gönderilen atıyyeyi [hediyeyi] de kabul etmedi.

Ruhlar:

Cenabıhak sevgili kullarını ikaz için şayanı ibret rüyalar gösterir.

Ey kardeşlerim, tereddüdsüz bilmelisiniz ki Mü'iminlerin ruhları ceseden ayrıldıktan sonra da sevgililerinin ahvaline dair haberleri olur. Hususan dünyada aralarında münasebet ve yakınlık olanların ahvaline daha ziyade vakıf olurlar. Bu faraziyeye binaen kabirleri ziyaret meşru' addolunmuştur. Ve hayır istihsali, beliyeye def'i hususunda ahiretteki ruhlardan şefaahat istemek iyi semeler vermektedir.

Zira kâmil insan ruhlarının bedenlerine ve bedenleri bulunan mübarek topraklara alâkaları vardır. Türbeleri ziyaret olunup kendilerine teveccüh olundukta ziyaret edenin ruhu ziyaret edilenin ruhuna mülâki olur. Ve meramını ifade etmiş olur.

Diğer bir mektuplarından :

Huşû'

Huşû'a riayet; her şeyde çok mühimdir. Çünkü ibadet; hakikatte Allahın kapısına tevceühden ibarettir. İnsanın hüviyeti zatiyesinden ibaret bulunan kalbi; dünyevî fena emellere dalmış iken Cenabı Hakka karşı ibadet nümayişinde bulunması kadar şayanı takbih bir hal olamaz

Namaz kolaylıkları:

Salâtin kasır ve cem'i meşru' olan halde [namazın kısaltılıp birleştirilmesi caiz olduğu zamanda] ruhsat ile

âmil olmaktan çekinmeyiniz. [Verilen müsadeye göre öyle yapmaktan çekinmeyiniz]. Çünkü Cenabı Hak azimetle emretmeği sevdiği kadar; ruhsat ve tahfifin de mer'i tutulmasını sever.

Hazar halinde evradınıza devamda gevşeklik göstermeyin. Sefer halinde noksan kalan vazifelerinizi hazar haline geçince kaza ediniz. Kazası mümkün olmıyan kısmından dolayı muâhaze olunmazsınız. Zira Cenabı Hak sefer ve hastalık gibi ahvali lutuf ve merhametile tahfife vesile kılmıştır.

Allahın zikrine her zaman ihtimam ediniz. Hased ile gıl ve gışdan kalbinizi temizleyerek batınî tahârete ve hadesden tahir bulunmağa dikkat ediniz. Zira Hadîsi şerifde varid olduğu üzere Cenabı Hak Musa Aleyhisselâma hitaben: (Sana bir musibet isabet ettiği vakit eğer gayri tahir bulunuyorsan nefsini levme) buyurmuştur. Bundan anlaşılıyor ki namaz ve gusül abdestleri nihayetsiz fezaili ile beraber afetlerden de koruyucudur.

*

**

Diğer bir mektuplarından :

Beytullah:

Muhakkak bil ki Cenabı Hak senin batınında bir beyt [ma'bed] binâ buyurarak Hazreti İbrahim gibi aklını, Hazreti İsmail gibi ilmini onun etrafını tavaf edecek melekler için temiz tutmağa memur etmiştir.

Bu manaya göre insan aklı ve bilgisi ile kendi içindeki Beytullahın [kalbin] temizliğini temin etmezse hazreti İbrahim ve İsmail değil şeytana niyabet etmiş olur. [Ve kalb meleklerin ziyaretgâhı değil şeytanların dolaştığı yer olur. Zira orada Hak mekân tutmuş olmaz, orada ancak zulmet bulunur] ilimlerle amel etmiş âlimler hep bu zümreye dahildir. Bu ifademiz ile: (Beni arzım ve semam

alıp sığdıramadı. Fakat mü'min kulumun kalbi alabildi Ve sığdırdı.) Mealindeki Hadîsi kudsî sırrı müsteban olur.

Hakikî bir Mevlâ kulu; o uyanık insandır ki gerek zahirî ve gerek batınî hiç bir garazla değil, mahaza Allah hukukuna riayet için kulluk vazife ve hizmetleriyle meşgul olur. Bu ise her zamanda kemal yüzünden Allahın (Gavs) ına [irşade manen memur, hâss kuluna], bilcümle mahlûkata vasıtai imdat olan zatı şerife müyesser olur. İşte mü'min kul; bu zattan ibarettir ki kalbi; Rahmanın arşı, ve Sadrı; (Lahût) un kürsîsi olur. O halde arz ve semayı tamamen ihâta etmiş olması şüphesizdir.

Bu kelâmı buraya derc: fikrimizde yoktu. Fakat senin isteklerindeki samimiyetin sebep oldu.

[Bu hitab; Sidi Saîid bin Abdülhamid Salih Hazretlerinedir. Fıkra; ona yazılan mektubdandır.]

*
* *

Diğer bir mektuptan :

Bundan sonra şu halisâne nasihatlerim size gönderildi ki bununla insan nefsinin ıslahına medar olan imanda sıhhat hasıl ve (Farzı ayın) lar tamamen malûm olsun

İslâm dini:

İslâm dininin mebnâsı malûmunuz olan erkâni hamse [beş temel] dir. Bunların tekemmülü de bu şeylere bitişmekle olur ki, bu suretle aslî vazifelerimiz tamam on şeye baliğ olur:

- 1 — Şahadet ve risalet ki; millet
- 2 — Salat ki; fitrat
- 3 — Zekât ki; tahâret
- 4 — Oruç ki ; Cünnet [kalkan]
- 5 — Hac ki: şeriat

- 6 — Cihad ki; mürüvvet.
- 7 — Emri mârûf [iyiliğin yürürlüğü] ki; kuvvet
- 8 — Nehiy anil münker [fenalıklardan sakındırmak] ki; izzet.
- 9 — (İltizamı cemaat) ki; ülfet.
- 10 — İlim talebi ki; cemal ve zinettir.

İslâm şeriati:

İslâm şeriati dört kaide üzerinedir.

- 1 — Söz söyleyenin doğruluğu
- 2 — Emaneti kabul edenin ona riayeti
- 3 — Muahede akdedenin ahbine vefası
- 4 — Hata edenin nedameti.

Şeriatta Müslüman; bu şartları haiz olandır.

Nifak:

Nifakın alâmeti dörttür:

- 1 — Yalan
- 2 — Ahde riayetsizlik
- 3 — Emanete hiyanet
- 4 — Harpdeki düşmanlıkta şer'î hududu tecavüz [yani umumî manâda insanlık hududunu aşmak]

Diyanet:

Dindarlık beş şeyle sıhhat bulur:

- 1 — Akıl
- 2 — İlim
- 3 — Hilim
- 4 — Sıdık [samimiyet]
- 5 — Yakîn [hakikate vukuf]

Beş şeyle de fasid olur.

- 1 — Ahmaklık
- 2 — Cehalet
- 3 — Hırs

4 — Tamah

5 — Yalan

Kalbin farzları:

Şurası da malûm olsun ki kalbin üç farzı vardır. Bunlar üç harame mukabildir:

1 — İman ve itikaddır ki mukabili küfürdür.

2 — İtikad ve sünnettir ki mukabillî bid'at [muhalif, kötü itiyadlar] dır.

3 — Allaha itaat niyetidir ki mukabili mâsîyete azimdir.

İyilik:

Salih ameller [İyilik işleri] dört azaya taallük eder:

1 — Kalbin farzı ki = niyet

2 — Aklın farzı ki, = yakın [hikmet ve hakikate yakınlık]

3 — Lisanın farzı ki = sıdık [doğruluk]

4 — Uzuvarın farzı ki, — itaat vesairedir

İman:

İmanın aksamı yedidir.

1 — Allaha imân:

Cenabı Hakka, meleklerine, kitaplarına, Peygamberlerine, ahiret gününe, ölümden sonra [hayat ve muhasebeye], kabir sualine, sırât ve mîzân'a, Cennet ve Cehenne-
me vesair ahiret ahvaline inanmakhr.

2 — Allah için iman:

İbadette ve bilcümle insanlara hizmetlerde, bütün iyilik işlerinde Allahın rızası maksud olmak, her şeyi Allah için yapmış olmaktır.

3 — Ubûdiyet imanı:

Kulun Süleyman Aleyhisselâmın mülküne dahi malik olsa kendinde varlık ve benlik his etmemesi [kendini Allahdan müstagnî görmemesi] kulluk şanına halel getirtmesidir.

4 — Hususiyet imanı:

Bu o imandır ki; Cenabı Hak kâinatı yarattığı vakit insan ruhlarına hidayet nuru ile tecelli buyurmuştu. Ruhlar; Allahın bu inayetine karşı üç sınıfa ayrıldılar.

A — Bu nurdan tam nasiblerini alacak tabakada bulunanlar, [ki bu yüksek tabakadaki ruhlar; enbiyâ, evliyâ, şühedâ ve salîhin ruhlarıdır.]

B — Hidayet nurunu tam istiğrak derecesinde alamıyanlar [ki bunlar; buldukları tabakanın letafeti o derece mazhariyete müsait bulunmamış olanlardır.] Bu tabakadan olanlar o mü'minlerdir ki dünyaya geldiklerinde istikamet ve sadakatten inhirafdan hâlî olmazlar.

C — Hidayet nurundan büsbütün nasibsiz kalanlar [ki hilkatleri, fitratleri müsaid olmıyanlardır.] Allahı inkâr eden kâfirler, yola girmiyen munafıklar bunlardır.

5 — Kabzateyn imânı:

Bunların da imanı şundan ibarettir:

Allah; Hazreti Âdemi yarattığı zaman sağ canibine bir (Kabzai Rahman) tealluk etti ki andan Suadâ ervahı zahir oldu.

Gayet nûranî [latif] olan mezkûr ruhlar hakkında: «Bunları cennet için yaratırım. Cümlesi Cennet ehli âmelleriyle iştigâl edeceklerdir) buyurdu. Sonra Hazreti Âdemin sol canibine bir (Kabzai Rahman) taalluk ettiki, bundan da şekâvet ehli ruhlar zuhur etti ve zulmânî olan bunlar hakkında da: (Şunları cehennem için yaratım. Kâffesi cehennemliklerin âmelleri ile meşgul olacaklardır.) buyurdu.

6 — Kadere iman — hayır ve şer, kâfei umûru beşer kaderi İlâhî ile olduğuna inanmaktır. Ve bunu kimsenin değiştiremeyeceğini bilmektir.

7 — Nasih ve mensuh'a imân Cenabıhakkın zamanına göre insanların hâl ve mesâlihi iktizalarına riayet ede-

rek bazı âmel ahkâmını nesih [ilga] buyurdıklarını [yani lüzumu kalmıyan hükümleri veya amelî hayata göre yenilenmesi icabeden hükümleri mükellefiyetten kaldırdığını] tasdik etmekten ibarettir.

(Her kim kendini bildi ancak o Rabbini bildi) düsturu şerifi üzere nefsini bilen kimse Rabbini bilmiş olur.

Yani:

A — Nefsin tam bir âciz ve yoksulluğu bilinmekle Allahın kudret, varlık ve kemali bilinmiş olur.

B — Nefsin ubudiyeti kat'iyesi bilinmekle Allahın mutlak Rubûbiyeti bilinmiş olur.

C — Nefsin yoktan varlığı ve her hususda ihtiyaç ve iftikarı bilinmekle Allahın ezeliyeti ve zengin varlığı bilinmiş olur ki bu suretle mukayeselere (fikir ve nazar istidlâli) tesmiye olunur.

Bazı âlimler; «Onlara de ki; Arz ve Semavattaki şeylere nazar ediniz [Yani Allahın varlığını bu şeylerden istidlâl ediniz] meâlindeki âyeti kerimede farz olan bu nazarın vacip mükellefiyetlerin ilk evveli olduğuna zahip olmuşlardır. Fakat Cumhûrun reyine göre ve icabatın ilk evveli Marifetullah (bütün evsafı ile Allahı tanıyıp bilmek) dir. Çünkü Zattan maksud budur. Nazar; maksada vusûl için tutulan yoldaki vesileler kabilindedir. Her san'atın bir sânia iftikarı tabii olmakla Allahın san'at eserleri [ile dolu ve andan ibaret bu âlemler] Allahın varlığına ve bilcümle kemalâtına vazıh birer şهادettir.

İman ve İslam:

İman ve İslâm arasında şu yüzden farklar vardır:

İman; asıldır. İslâm; ferî'dir. İman; ziyade ve noksan kabul etmez. İslâm [Allaha teslimiyet ve itaatın ve bilnetice] a'mâli salihanın [iyilik işlerinin] çoğalıp azalması ile artar veya eksilir.

İman: batın işi olup (kalbin âmeli) dir. İslâm; zahirde fiille tahakkuk ettirilecek işler olup â'mâli cevâhîr (uzuvların gördüğü işler) dir. İslâm; mürekkep olup kabili taksimdir.

(İmânı kâmil) de; (kavil—söz), (amel—iş) , (niyet) ve (sünnete uygunluk) şarttır.

İman bunlardan halî olursa iman: bid'at [sünnete uygunsuz] olacağından sözle işten arî olur. Böyle iman zayıf addolunur.

İslâm:

İslâm üç kısma taksim olunur:

1 — Bedene taallûk eden ki: (Şehadet), (ikrar), (oruç), (namaz) gibi.

2 — Mal ve servete taalluk eden ki; (zekât), ve (sada-kayı fıtır—Ramazan sonu verilen sadaka) gibi.

3 — Zaman ve mekâna taalluk eden ki; o da (Hacc'ı şerif) dir.

İhsan:

Malûm olsun ki iman ve islâm kadar mühim bir büyük vazifemiz daha vardır ki buna ihsan [iyilik] tabir olunmuş ve hadis şeriflerde (Cenabıhakkı görür gibi ibadet etmek) ile tefsir olunmuştur.

(Sahihi müslim) in [bu isimdeki hadis kitabının] baş tarafında ve Cebrail Aleyhisselâmın hadisi unvanile meşhur olan hadîsi şerifde: «İhsan ile» Rabbine öyê ibadet etmelisin ki sanki Allahı görüyorsun Eğer böyle ibadet edemezsen Allahın seni görmekte olduğunu [bari] mülâhazadan halî olma » buyurulmuştur.

Usulleri:

Bunun da sabır ve sükûn, rıza ve tevekkülden ibadet dört usûlü vardır:

İmanın hakikati = tasdik

İmanın yeri = kalp

İmanın tahsil yolu = istidlâl

İmanın kemal şartı = takvâ, ve mü'minlere muhabbet ve muavenetten ibarettir.

Kur'anı Kerimde şöyle buyuruluyor.

"Vahdaniyetine [birliğe] iman ettiğiniz Allahın emrine muhalefetten ittika edip sakınınız."

Hadisî şerifde de şöyle buyuruluyor:

"Kendi nefesine arzu ettiği hayrı mü'min kardeşine arzu etmeyen kimse imanda hakikî mertebeye eremez."

İslâmın hakikati:

İslâmın hakikati; ahkâmı İlâhiyeye inkiyad ve teba'iyetdir. Ve onun yeri geniş ve nurlu [bütün insanları alâka ile bensimseyecek] göğsüdür, [kalbidir.] Onun için Kur'anı kerimde (göğsü islâm için açılan kimse Rabbi tarafından nûr üzerinedir.) âyeti varid olmuştur.

Hususî yol:

Bu; ilim ehline müracaat olub Kur'anı Kerimde: «zikir ehline sorunuz....» buyurulmuştur.

Kemal şartı:

Bu; ezadan el çekmekden [kimseye eziyet etmez olmakdan] ibarettir. «Müslim o kimsedir ki müslimler onun elinden ve dilinden selâmet bulurlar» hâdisî şerifi buna delildir.

İmdi:

(İman sıfatı; aslı itibarile (İslâm) dan daha tamam ise de (kemal) vafına nazaren yekdiğerinden ayrılmazlar.

(İman); kulun sıfatı olmak itibarile mahlûk ise de Allahın ezeldeki nasib ve tevfikine istinadı cihetile bazen [müctehid] imamlar ademi mahlûkiyetine zahib olmuşlardır. Bazı âlimler de diyorlar ki (melâikenin imânı) ziyade

ve noksanı, ve (Enbiya imanı); yalnız noksanı kabul etmez. (Mü'min imanı) ise taât ile ziyadeleşir ve ma'siyet ile azalır.

Bu mes'elede maksud olan şey; imânın aslı olmayıp kemalidir. İmanda kemal vasfıdır.

Kelimeî tevhid:

Kelimeî tevhidin müncî ve müfid olması için; (ilim), (yakın), (ihtiyar), (ihlâs), (devam), (iftikar) ve (gına) tah-tında itikad lâzımdır.

Ma'rifeti tevhid:

Dört kısma inkısam eden Sıfâtı İlâhiyyeyi bilmekle tamam olur: (Zatiye), (ma'neviye), (filiye), (selbiyye).

Sıfâtı zatiyye:

(Vahdaniyet), (vücut), (kıdem), (bakâ), (kıyâmı bizzât) (muhalefet lil havâdis) dir.

Sıfâtı Maneviye:

(İlim), (kudret), (iradet), (hayat) (kelâm), (semi'), (ba-sar), (idrak-i cemi'i melmusât) ki bu da zati mukaddese ile kaim olup künhü ve hakikati bilinmeyen bir sıfâtı İlâhiyedir. (Mezhebi cumhure göre bu sıfat; ilimde dahildir).

Sıfâtı fiiliye:

(Tekvîn), (Terzîk), (rahmet), (gazab), (ihyâ), (imate) gibi e'fali İlâhiyedir.

Sıfâtı selbiyye:

Şerik ve şebihden, [ortak ve benzerden] veled ve va-lidden, [evlâd ve ebeveyinden] vesair noksanlardan Alla-hın münezzeh [kusursuz] olmasıdır. (Leyse kemislihi şey' — Ona benzer bir şey yoktur) emrinde buyurulduğu gibi.

Usuli tevhid:

Tevhid usulü dörttür. (İsim), (zat), (sıfat), (fiil).

İsim = ki (Allahu la İlähe illâ Hû el Hayy-ül-kayyûm) de olduğu gibi

Zât = ki (Kul Hüvallahu ahad) da olduğu gibidir.

Sıfat = ki (Leyse kemslîhi şey' ve Huvessemû-l-basîr.) Âyeti kerimesinde buyurulduğu gibidir.

Fiil = ki: (O her gün bir şeyin dedir.) Âyeti kerimesinde buyurulduğu gibidir.

Tevhid:

Tevhidin; Zahiri (isim), batni (imân), hakikati; (Takvâ) dır ki mü'minin itibarı ve iyiliği ve fenalıklardan vikayesi demektir.

Üstadımın bana her vakit tavsiye buyurdıkları veçhile size ehli sünnet akayidini muhafazayı, ve Allah zikrine mülâzemeti, salâvat ve selâma muvâzabatı tavsiye ederim. Çünkü: (Sülûk ilellah da) Mi'rac; bunlardan ibarettir. [Yani insanın ruhunu Allahın huzuruna yükseltecek ve bunun husuli için Allahın iltifatını mü'mine celb ve tevcih edecek güzel vesilelerin başlıcaları bunlardır]

(Salâvatı şerife); Cenabı Haktan tekrîmi hâs ve tezyîdi ihtisas, Melâikei kiramdan dua ve istiğfar, mü'minlerden de (Allaha takarrub) ma'nasınadır.

Selâm = da; temin ve Tahiyeye ile tefsir olunur.

Cenabı Hakka hamdüsenâ ve şükür ve duada da:

Hamd = Gerek ni'metleri, gerek sair envaı kemalâtın alelittlak en güzel vasıfda senâ ve ta'zimdir.

Şükür = ise her nimeti: ma halak [mahlûkat] lehindekullanmak demektir ki her ibadet bunda dahildir.

Bizim Cenabıhakka olan hamdımız Hâdisden kadîmedir. Allahın zatı sübhânîsine vâkı' olan hamdi İlähisi kadîmden kadîmedir. Kezalik bizim has kullara hamdimiz; Hâdisden Hâdisedir. Allahın Enbiya ve Melâikeye dair olan senâsı kadîmden hâdisedir.

*

* *

Muhakkık olmak:

Her akıl ve baliğ için Cenabı Hak hakkında vacib caiz ve lâzım olan şeyleri bilmek, kezalik Enbiya haklarında dahi bu veçhile itikad etmek lâzımdır ki mü'min; muhakkik olsun. Ve Din babında; basiret üzere bulunsun.

Çünkü:

Ma'rifetullaha cezm ve yakîn suretile olmak; emri vacibdir. Taklid üzere olursa zâil olmasından korkulur. Binaenaleyh imanın mümkün mertebe delâile istinadı icabeder.

Her kes için:

Herkes için bilinmesi lâzımgelen (sıfatı İlâhiye) yirmi-dır: İlk altısına: (sıfatı selbiyye) ve mütebakisine (sıfatı subutiye) denir, Şöyle ki:

1 incisi: (vücut) dur ki; cemi' masnuat, âlemde kâim bütün zerrat; buna şahadet etmektedir.

2 ve 3 üncüsü: (Kıdem) ve (bakâ) dır ki delilleri: (evvel oları odur. Ahir olan odur. Zahir olan odur. Batın olan odur.) âyeti kerimesidir. Ve zıddları hudûs ve fenâ olup şanı Barîde muhaldir.

4 üncüsü: (Muhâlefet lil havâdis) yani şebih ve nazîri olmamak dır ki zıddı olan mümasilet; (leyse kemislihi şey') nassı âlîsile batıldır.

5 incisi: (Kıyam bizzat) dır ki; zıddı; mahalli mahsus-ı iftikar olduğundan muhaldir. Delili: (Feinnallahe ganiyyün anil âlemin) âyeti kerimesidir.

6 ncısı: (Vahdaniyet) tir ki delili; (Kul Hüvallahu ahad) surei şerifesidir. İşte bu sıfatlara (sıfatı selbiyye) denir.

Şimdi görülecek olanlara da (sıfatı subutiyye) denir ki şunlardır:

7 ncisi: (Kudret) dir ki bir delili, ve Hüve alâ küllü şey'in kâdîr. âyeti kerimesidir.

8 incisi: (İradet) dir ki bir delili: (innemâ emruhû izâ erâde şey'en) âyeti kerimesidir.

9 uncusu: (İlim) dir ki bir delili: (Ve Hüve biküllü şey'in alîm) âyeti kerirnesidir.

10 uncusu: (Hayat) dır ki; (Hüvel Hay) âyeti delilidir.

11 ve 12 ncisi: (Semi') ve (basar) dır ki: (ve hüves-semîul basîr) âyeti karimesi delildir.

13 üncüsü: (kelâm) dır ki (ve kelimellahu Mûsa) delilidir.

Bu sıfatı celilenin her biri zikrolunan (edillei nakliye) ve nusûsu kat'iyye ile sabit olduğu gibi (edillei akliye) ile de isbat olunur. Zira herbirinin zıddı şahı Ülühiyet için muhaldır.

Sıfatı maneviye:

Bundan sonra zikrolunacak olan yedi sıfat; sıfatı sübiyenin levazımı olup (sıfatı maneviye) tesmiye olunur. Onlar da şunlardır:

(Kâdir) , (Mürid) , (Âlim) , (Hây) , (Semi') , (Basîr), (Mütekellim) sıfatlarıdır.

Sıfatı Subhaniyyenin cümlesi (kelime-i tevhid) de münderiçtir. Çünkü (la İlähe illallah) ın manâsı: (Cemi' mâsivâdan [her şeyden] müstağni ve her şey kendisine müftakir olan İläh ancak Allah'tır) demektir. Bu esasa binaen zafî Ülühiyeti mukaddese'nin her kemal ile muttasıf olması; her noksandan münezzehe olmasını iktiza ettirir. Tâdad olunan sıfatı İlähiyye ise hep kemalât kabîlinden olmakla zıddları da noksan makulesi şöyledir ki bunlardan münezzehe ve mukaddestir. (Muhammedin resulullah) cümlesi de Enbiya haklarında vacip olan şu sıfatlarla: tebliğ, sıdık ve ismet ve emanet gibi yüksek vasıflar ile onların ittisafına ve bunların zıddı olan ketim ve kizb, Fısk ve hıyanet gibi şeylerden beraetlerine delâlet etmektedir. Çünkü risalet mezkûr evsaf ile vücut bulur. Kur'anı Kerimin hükmünce cenabıhak kendi canibinden rizası dairesinde ifayı risalet edecek zevatı bilip onları istifâ buyurmuştur [onları musaffâ hale getirmek üzere

yetiştirmiş ve o vasıflarla teçhiz etmiştir].

Sıfatı İlâhiyenm taalluk itibarile temeyyüzleri âyetteki vecih üzeredir:

(Hayat) sıfatının bir şeye taallûku yoktur.

(Kudret) ile (iradet); yalnız mümkünata. (semi') ve (basar); cemii mevcudata,

(İlim) ve (kelâm); vacip, mümkün ve müstahsîlin her birine taallûk ederler.

Bu son iki sıfatın taallûku sair sıfatlardan ziyadedir. (Kudret) ile (irade) nin taallûkatı ile (semi') ve (basar) ın taallûkatı beyninde (umumi) ve (hususî) vecihleri vardır. Zira mümkünâti mevcûdeye taallûkda işbu sıfatı celilenin iştiraki olup (kudret) ile (irade) nin fazla olarak mümkünâti ma'dûmeye, (semi') ile (basar) ın zat ve sıfatı Sübhaniyyeye taallûku vardır.

(Kudret) ile (irade) nin taallûkatı; mümkünâta hass olmak emri zarûridir. Çünkü vacibi ezeli olmaklık; kudret ve iradeye müteallik olmadığı gibi (müstahil) de kabili vücud olmadığına mebni onlara da müteallik olamaz.

Taallûk: bir eseri icap edecek nisbet demektir. Meselâ kudretin taallûku; halk ve icad da, iradenin taallûku; tahsisdedir. (Kelâm) ın taallûku da delâlet hususunda tesîr etmektedir.

(Kelâm) sıfatı ezeliyyesi; nefsinde hurûf ve esvattan ârî olup taallûk etmesi ile emir ve nehyî ve ihbarî muhtevî Arabî ve Sıryânî ve sair lisanlara müteallik bir takım elfaz ve hurûf hadis olmaktadır ki bunlara da mahaza Cenabıhakkın (kelâm) sıfatı ile vücud bulmalarına mebni (kelânullah) denmiştir.

Emanet:

Emanet; Enbiyanın emin olmalarına Burhanı aklî şundan ibarettir ki; eğer onların biri ahkâmı tebliğ hususunda hıyanet etmiş olsa, haram veya mekruh olan fiilin tâata inkilâbı lâzımgelir.

Sadakat:

Enbiyanın sadık olmalarına burhan ise; eğer bir

şey de haşâ kendileri kâzip farz olursa hiç bir haberlerine itimad olunmamak, ve binaenaleyh kendileri tebliğ ehli olmamak lâzımgelmesidir.

Agrâzı beşeriyenin bürhanı cevâzı da hastalık ve ölüm gibi hallerin onlarda da müşahede edilmesidir.

Ey kardeşler, tashihi itikad ile beraber zıkr ve duayı teksir etmek ve İlâhî yolumuzun büyük önderi (Allah sırrı âzizini takdis buyursun) Ebül Hasen-i Şazilî Hazretlerinin tavsiyeleri veçhile ed'iyeyi me'sûreyi her duaya takdim ve tercih edip bid'ad'li duaları da terk ediniz. [duanın adap ve erkân ve şeraitine uymıyan ve istenmeyecek şeyleri, söylenmeyecek sözleri ihtiva eden dualardan vazgeçiniz.]

Diğer bir mektuptan:

Besmelei şerife ve salâvatı şerifeden sonra:

Takvâ

«Malûm ola ki, her tavsiyeye takdim olunmağa şayan olan; takvâ ya dair tavsiyeyi Rabbâniye dir ki Kur'anı Kerimle cümlemize tebliğ buyurulmuştur. İşte kâffeî müminîn hakkında ben de bu tavsiyeyi celileyi yeniliyorum. Zira dinin temeli bu olduğu gibi dünya ve ahirette selâmet ve saadet getirecek olan da budur. [Takvâ yani fenalıklardan ve iyiliği esirgemekten sakınmaktır.]

Din; takvâ ile kaimdir. [Ve takvâ dahi ancak Dinde Allahın bildirdiği müeyyidelerle devam edebilir.]

Takvânın mertebeleri vardır:

1 incisi: (Farzı lâzım) mertebesidir ki maâsi ve muharremat'dan (ittika—sakınmak) dir.

2 incisi: (Ver'i hâciz) mertebesidir ki şüpheli şeylerden sakınmaktır.

3 üncüsü: (Zühdi bâliğ) mertebesidir ki füzûlî mübaheselerden sakınmaktır. Bundan maksat mücerred kazayı şehvet [ve fenalık ile neticelenecek] şeyi terk etmektir.

Eğer bu mertebenin iktizası kolaylıkla ve istekle yapılırsa ona: (Zühd) denir, mücahede ve kerahetle yapılırsa (tezehhüd) tesmiye edilir.

Muttakî:

Muttakî o kimsedir ki ittikası; Allah için, yani Allahın rızası için, veya ahiret sevab ve ikâbı mülâhazasile olur. Fakat başka tama' veya endişelerle olursa o kimse mü-râf olur.

İlmi ledün:

Takva mertebesini hakkile ihraz eden zat: (Veraset ilmine) ehliyet kazanır ki bu ilmi şerife; (İlmi Ledün) tesmiye olunur. Bu ilmi; kitap satırları ihtiva edemediği gibi, tedris suretile de tahsil mümkün değildir. Bunu ancak Cenabı Hak Evliya kalplerine ifâze ve inayet buyurur. Nitekim: (Vettekullâhe ve yüallimikullah — ve Allaha ittikâ et ki Allah öğretsin.) Ayeti kerimesi bu müddaâmıza şahadet eder. Nefis ehli ve şehvanî hırslarla içi karışık ve bozuk olanlar; ilmin bu derecesini ihraz edemezler. (Bildigi ile amel edene Cenabı Hak; bilmediğini öğretir.) Mealindeki Hadisi şerif bunu müş'irdir. Kitabullah ve sünneti seniyyeden istifade edip şeriat ilmi ile âmil olan kimsenin ameli; her cihetle şer'i şerife mutabık olunca yani nefsinin şaibelerinden, yalan davalardan ârî ve takvâya hakkile mukarin olunca Ledün ilminden semere edinir. Bu amellerin tafsili bazı asarımızda yazılıdır.

(İlmi nafi') talebine haris olmanı sana tavsiye ederim.

Gevşemiyerek, usanmıyarak gerek mutâlaa ve gerek müzâkere suretile ilimler tahsiline çalışmalısın.

Fakat fenalıklarımı tashih etmek, düzeltmen de gerektir. Bildiğin şeyle âmil olursan ve onu bilmeyenlere de bildirmeğe itina edersen; işte düzeldiğine, niyetini, fikrini doğrulttuğuna bundan alâ delil olamaz.

Tasavvuf kitapları:

Mütâlâa olunacak Dinî kitaplar içinde (Allah sırıra azizlerini takdis buyursun) Sûfiye ülemasının mütedavil eserleri dahildir. Onları dahi kemali itina ile mütâlâa etmeni tavsiye ederim. Nefisleri tehzibe ve kalpleri islâha mezkûr eserlerin büyük yardımı vardır. Hepsini mütâlâaya vaktin müsait olmazsa bunlar içinde İmamı Gazalî Hazretlerinin asarını mütalaa ile iktifa edersen de olur. Çünkü o mübarek zatın bütün eserleri çok nafi' ve çok güzel olduğu cümlemizce musaddaktır. [A]

[A]

İmamı Gazalî Hazretlerinin (İhyâil ülum) kitabı; Garp lisanlarına çevrilmiş mühim ve ilim âlemince tanınmış büyük bir eserdir. Bu eser 19 uncu asrın sonlarına doğru Türkçeye dahi hem çevrilmiş ve hem şerh edilmiştir. Aslından Türkçeye çeviren ve şerh eden Mardinli Yusuf Sıdkı efendi merhumdur. [Bugün (Mardin) soy adını taşıyan âilenin baba ve dedeleri] merhum bu eseri 12 senede terceme ve şerhetmiş ve tercemesi 9 cild vücade getirmiştir. Merhum; bu mühim eserinin tabı' ve neşrine zaman ve imkân bulamadan Hicri 1319 ve [Milâdî 1902 senesinde vefat etmiştir. Bu eserin mutlakiyet rejimine muhalif esasları ihtiva ettiği endişesi ile kitab; o zamanın padişahlık hükûmeti tarafından merhumun evinden gaspedilmiştir. Meşrutiyetin ilanından sonra Sultan Abdülhamidin hal' ini: müteakip bu eser Yıldız

Bu gibi asarı mütalâadan uzaklaşanlar hakikatlere gözlerini kapamış ve karanlıklarda kalmış olurlar.

Huzûru kalp:

Cemi' ibadetinde kalp huzûrundan ve bütün mevcudiyetinle huşû'dan ayrılma ki her tâatin semeresi bu sayede hasıl olmakta ve Allahın feyizleri, nûru, insana bu halde gelmektedir.

Her halinde murakabe üzere ol ve Cenabı Hakkın ilhamını kalbinde ara ve bekle, Kendin kendi nefesine vâiz ve müzekkir ol [hakikatleri, icapları tezkâr edip nefesine bildir] hikmet ve güzel mev'ızeler ile onu [nefsini] Allah yoluna davet et. Allaha tâat'daki sevap ve nimeti, yükselişleri, büyük izzet ve rıf'atı ona [nefsine] anlat. Ve ma'siyei irtikâplarındaki elîm azabı da ihtar et. Zira nefsi emmâre [insanın nefsinin ilk hali] öyle bir tabiattadır ki gayet korkuya düşmeden veya büyük bir istifade onun gözü önüne konmadan hoşlanmadığı şeyi işlemez. Sevdiği şeyi bırakmaz. Onun bu tekâsül ve muhalefeti emri cibillidir.

Boş durma:

Bir lâhza, bir nefes boş durma, beyhude vakit kaybetme. Ahretine yarayacak iyi işler ve iyilik işleri işle. Ve hem de [seni kendine ve başkalarına faydalı kılacak olan] maîşet [geçim] işleriyle meşgul ol.

K a l b:

Kalbini daima ıslâh üzere bulun. Kalp vücudda her varlığın hakimidir. Vücut uzuvlarının salâh veya fesadı kalbin salâh veya fesadına tabi'dir. İlimlerin en faydalısı

(A) haşiyenin devamı

sarayının hususî kütüphanesinde bulunmuş ve o kütüphanedeki diğer eserler meyanında Üniversite kütüphanesine hükûmetçe nakledilmiştir. El yazması bu eser elyevm mezkûr kütüphanededir.

Ömer Fevzi Mardin

olan mârifetullahın zuhur ettiği yer; ve işlere hakim olan niyetlerin menbaı kalptir. Onun hak ile batılı ayırdececek gözü, kulağı [hisleri, ölçüleri ve vasıtaları] vardır. Musaffa bir kalp bu kabiliyetleri haizdir. Lâkin kalp; eğer batıl itikadlarla, mezmum temayüllerle alûde ve malûl ise onun esas temiz hisleri meydana çıkamaz. Bu halde ise şeytanî vesveselere uğrar. Ve nefsin zulmeti altında belirsiz kalır. Bundan dolayı kalp daima murakabe ve tef-tişe muhtaçtır.

Vücutdak saîr uzuvları Hakka muhalefetten vazgeçirecek ve onları günün vazifelerine [ve temiz işlerine] sev-kedecek olan kalptir.

İmdi kalp; nefsin arızalarından muhafaza edilmeyecek olursa; hal ve keyfiyeti değişmesi, ve işinin bozulması melhuzdur.

Bu halde korkulacak ilk şey; Allaha şerik koşmaktır. Ve andan sonra en ziyade muzır olan şey; vacibattan birinin terki ve haram işlerden birinin itiyadı gibi mühim tahavvüller ve bozukluklardır.

Kalbin sıhhati:

Kalbin esas parlaklığı; [temizliği ve sıhhati] üç şeyle istidlâi olunur:

1 incisi: (Haşyetullah bil ayn) iledir ki, rüsvâ olmak, ceza görmek korkuları tesirinde olmayarak sırf Allahın nazarından çekinerek fenalıktan sakınmak,

2 incisi: Allahın nazarında makbul ve rızasına uygun harekâttan [her kimin nazarından düşecek olursa olsun) çekinmemek [Allahın nazarından, rızasından gayri nazarlara ve rızalara ehemmiyyet vermemek]

3 üncüsü: Dünyada âmme selâmetine, umumî niza-ma hâlel verecek, Allahın Din nizamını bozacak şeylerden maida hususal ve hadisâta karşı itidali kaybetmemek, kaza ve kadere rıza göstermek.

Yukarıdaki üç alâmetin zıddı da kalbin harabiyet ve zulmetine delildir.

Havâtır:

İnsan kalbinin inkilâplarına çokluk sebep olan şey kalbin devam üzere sık sık havâtır'a maruz kalmasıdır.

Havâtır kalbiyenin; (Rabbanî), (Melekî), (nefsanî) ve (şeytanî) nevileri vardır. Bunları farketmek için dikkat lâzımdır. (Rabbanî) ve (Melekî) hatıralar; Allah zikri ile kuvvet bularak, (şeytanî) olantar zaafa düşer. Nefsânî olanlar ise ölümü düşünmekle zail olur. İmamı Gazâlî Hazretleri (Mınhac el Abibîn) nam eserinde buna dair tafsilât vermiştir.

Bazı kalplere, merdud, fena hatıralar istilâ suretiyle hücum eder. Hele itikadlara zarar verecek mahiyette olursa bu hücumun def'i daha ziyade güçleşir. Bu gibi vesveselerden kurtulmanın yolu: Eğer vesvese vücudu bâri ve mahşerin hakikati gibi imân esaslarına taalluk ediyorsa bir taraftan onları unutmak üzere [başka şey düşünmeğe bakmalı bir taraftan da] Allaha iltica ile ve Allahın zikirleri ile meşgul olmalıdır.

Eğer bu; hak ve batıl olmasında tereddüd olunacak mesailden ise ehli olan bilginlere müracaatla iştibahı def-fetmelidir.

Kalbin bu gibi havâtırı içinde ihtiyar haricinde vukubulanları def için onları ikrah ve nefret ile karşılamak; tedbir olarak kâfi gelir. [Zira insan, elinde olmıyan ve kendiliğinden zuhura gelen fena hadiselerle karşı his ve fikir muhalefeti izharından başka yapacak bir şeyi yoktur. Ve tabiidir ki bu gibi şeylerden mes'ul ve veballi değildir.]

Hıfzı lisan:

Hıfzı lisana itinayı da tavsiye ederim. Çünkü kalp istikameti; lisanın istikametine mütevakkıftır. [Ayersiz; in-

zibatsız bir lisan türlü fenalıklara sebep olur. Hikmetli ve istikametli bir lisan da fenalıkları bastırabilir ve iyiliklere yol ve safha açabilir.]

Lisan; zikir ve dua gibi, kıraat ve tilâvet gibi İlâhî münasebet esaslarımızda, [talim ve vaız ve nasihat gibi İlâhî hizmetlerimizde ve mukaddes haklarımızı müdafaa gibi insanî ihtiyaçlarımızda] ne güzel işlere yarar. Lisanı bu gibi faydalı ve yararlı işlerde kullanmak lâzımdır. Ve başı boş hareketten sakınmakla selâmet hasıldır. [Lisanın kullanılması gereken öyle işler vardır ki o mevzularda lisanı kullanmak yalnız hak değil, kullanmamak büyük vebaldir. Âmme hukukunda hak ve hakikati söylemek sırasında, ve mazlûmun hukukunu Allah için müdafaa icabında veya bir şâhâdet talebinde olduğu gibi]

İnsan uzuvlarında cereyan eden hareketlerin [lisanda zahir olan ifadelerin] insan kalbi üzerindeki tesiri muhakkaktır. Nitekim onların İlâhî münasebetlerimizdeki kullanış tarzları; kalblerimizde nasıl ferahlığa vesile oluyorsa [ve insanî hakları müdafaa hususundaki hizmeti; nasıl kalbimizi rahatlandırıyorsa, bunlara muhalif, vicdan ve imâna muhalif hareketleri] hak ve hakikata aykırı işleri de kalbi kasvet ve zulmete ilka ve müteessir eder. Bu meyânda lisanını ve kalbini müslümanlara zarar yerecek gıybet ve sui zan gibi muharramattan begayet sakınmanı tavsiye ederim.

Gıybeti itiyadeden kimse ile görüşme, aleyhinde söylenmiş bir söz kulağına gelirse incinme, böyle bir hadise vukûunda kadir olabilersen kendini müdafaa et, ona nasihat ver, yoksa sen de onun gıyabında onu çekiştirerek fenalığa uyma ve vaktini fena geçirme. Bu halde senin günahın iki misli büyümüş olur.

Kendini üstün tutma:

Kendini hiç kimsenin üstünde tutma, böyle bir hatıra

içine gelirse def et. Allahın ezeldeki hükmü malûm değildir. [Ne olduğunu ne olacağını kestiremezsin]

Aklı olan kimse kendi kusurlarını anlar ve bilir. Halbuki başkalarının kusurlarını ekseriyetle tahmin ile, zan ile bilmekteyiz. Bu cihetle arada büyük fark vardır. Yakinen malûm olmayan şeyler te'vil kabul eder. Ve te'vil kapısı gayet geniştir. İhvanından sadır olan hataları iyiye yor. Te'vil ve yorumda hata edecek olursan bir şey kaybetmezsin. Fakat kendi hakkında te'vil kapısı açma. Zira atalete düşersin, düzelemezsin.

Hakikate uymayan haberler ve şaiyalara göre hükümler vermemeli. [Hüsnü zannı elden bırakmamalı] mü'minin halini mütalaada; salâha mani olan mazeretlerini de göz önünde tutmalı ve esasta salâha yer vermeğe bakılmalıdır.

*
* *

Kur'anı Kerimdeki: (Hattâ ye'tikel yakîn — Tâ ki yakîn ve kanaat verinceye kadar. . . .) Âyeti kerimesi hükümünce mezkûr yakîn; Havâs hakkındadır. Bu yakîn ve ittî—la' keyfiyeti; kalpten Melekûtu a'lâya kadar uzanır, ve o âlemlerdeki kapılar; ehline [henüz dünyadanken] açılır. Bu hal; havâsdan olmayan insanlar için ancak ölüm halinde ve hitaba mazhar olarak vukuu mülâhaza ve tefsir olunur.

İlhamla hareket:

Rabbine istihâre etmedikçe [Rabbine danışmadıkça) bir işe azmetme. İstihâre için ya niyaz ve niyetle uykuya yatarak rüyada bir mâna ara ve yahud uyanık iken kalbini Allaha tevcih ederek hezûr ile ilham gelmesini bekle.

Tevazû'

Tevazû'u kendine âdet et. Kimseye tekebbür etme. [Büyükleme] fakat tevazû'u zillet nev'inden tefrik et. [Matlûp olan tevazû'; Allah içindir. İnsanın İlâhî şerefine, insanlık itibar ve haysiyetine karşı yapılındır. Dünya menfaati için şuna buna karşı kendini hakîr ve zelîl düşürmek değildir.

Allahtan başkasına arzı zillet caiz değildir.] O türlü zillet haramdır. [Netekim] kalbin kibirlenmek şartile dünyaya ehline karşı müstagni bulun. İzzeti nefsinin [boyun eğmez derecede] büyült [Zira Allahtan başkasına arzı iftikar caiz değildir. Ganî yalnız Allaktır. Ondan gayrisine karşı müstagnî kalmak kulluğun şerefi ve şanı icabıdır.]

Kardeşlik ve insanlık:

Bütün Din kardeşlerine hayırhah ol. [Fakat] bütün beşer efradına [fiili eserlerinle şefkat göster.] Asarı şefkat ibrazını kimseden esirgeme. [B]

İyilik işleyenlerin güzel hallerinin devamına, ve gaflet erbabının seyyiâtini setrile beraber islahı nefis etmelerine dua et. Ve islahlarına yardım et.

Ancak mütekebbir, mütahakkim geçinen kimselerin her hangi bir haline kendini benzetmekten [konuşmak, giyinmek, tavır, muamele, zihniyet vesaire gibi hallerine benzetmekten] gayet sakın. Çünkü [Bir Hadisi şerifdeki işarete göre] kendini bir kavme benzeten kimse; onların amalile âmil olmasa da kendilerine katılmış olur. Hayırda da bu böyledir şerde de!

Kifayet:

Dünya metandan nasîb olanla iktifâ; her hayrın başıdır. Kanaat ve ferağat yolumuzun esas şartıdır.

[B]

« Beşer » tabiri

(Beşer) tabirine Nev'i Âdem, bütün insanlar dahildir. Ve şefkatin esirgenmemesi topyekûn insanlar hakkındadır. Ve bu yekûna dinli dinsiz, imanlı imansız, salih şerir her vasıfdakiler dahildir. Zira:

Cenabı Hak Rahman sıfatını haizdir. Bunun manası; (ayırd etmeksizin, karşılık gözetmeksizin Allahın yarattığına rahmet edici olması.) demektir. Allah; imansıza, dinsize, ve takvâsızlara ömür, âfiyet, muvafakiyet, rızık, servet, evlâd gibi dünyalık her şeyi vermi-

Mahlûktan her nevi korkuyu, her hangi bir şey dilemeği kalbinden çıkar. [Yalnız Allahtan kork, yalnız Al-

(B) haşiyenin devamı

yormu. Yani hilkatın iktizasını bu dünyada insanların muhtaç olduğu yaşamak ve refah esbabını ne varsa hiç birini kimseden esiriyor mu?

Bu halde:

Hava ve ziya da onların, menfi telâkki edilenlerin hissesi olduğu gibi güneş yağmur onların da tarlalarını feyizlendiriyor. Ve insan emeğinden onlar dahi faydalanıyor. İnsanları birbirinin kalkınmasına sebep olarak kullanan Allah; bu esbabını onlar hakkında da kullanıyor. İnsanlar fi'len bu halde iken hissen nasıl bundan ayrı olabilir, ve buna muhalif bir şey, nasıl ve ne hakla düşünülebilir. Zira Allah; bu gibilere karşı şefkati, ve insanca muameleyi men etmiyor.

Bu hususta Kur'anı Kerimde ve diğer mukaddes kitaplarda bakınız ne buyuruluyor:

(5 — Mâide — 9(8)): «Bir kavme şiddetli bugzunuz [kızgınlığınız] sizi adaletsizliğe sevk ile günahkâr etmesin.»

(5 — Mâide — 3(2)): «Mescidi haramdan [kebeden] sizi men eden kavme [Mekke putperestlerine] şiddetli bugzunuz [kızgınlığınız] onlara tecavüz ile sizi vebale sokmasın.»

Diğeri:

(60 — Mumtahine — 8): «Sizinle Din için muharebeye kalkmıyan ve sizi memleketinizden çıkarmıyanlara [putperestlere] hayır etmekten, iyilik etmekten Allah sizi nehyetmez [men etmez] Allah; adalet edenleri sever.»

lahdan dile, ve ne beklersen Allahdan bekle] aksi hal; hakkı izhara mani olur. [Rahat, huzur bulamazsın. Endişe ve ye'sden kurtulamazsın]

(B) Haşiyenin devamı

Diğeri:

(17 — Esrâ — 54(53)): «Kullarıma söyle kâfirlere [Putperestlere] iyi muamele etsinler.»

Hadisi şerif:

«Allaha imandan sonra amellerin efdalı [işin başda geleni] insanlara müveddet [muhabbettir.]»

Diğeri:

«Sevdiğin hayrı insanlar için dahi seversen Müslüman sayılırsın.»

Netice:

(28 — Kasas — 77): «Allahın sana verdiği şeyle ahiret iste. [Elindeki varlıkları hayra sarf ederek ahreti kazan] dünyadan da nasibini unutma. Ve Allahın ihsan ettiği gibi sen de Allahın kullarına [insanlara] ihsan edip iyilik et. Ve yer yüzünde fesadı isteme. Muhakkak Allah müfsidleri sevmez.»

İncili şerifden:

(Matta — 5 — 16): Sizin ışığınız dahi insanların önünde böyle parlasın ki sizin iyi işlerinizi görsünler ve göklerde olan Babanızı temcîd etsinler.»

Diğeri:

(Matta — 5 — 44 : 48): Düşmanınızı sevin ve size eza edenler için dua edin ki siz; göklerde olan Babanızın oğulları olasınız. Zira o; güneşini fenaların ve iyilerin üzerine doğdurur. Ve salihler ile fasıkların üzerine yağmur yağdırır. Zira eğer sizi sevenleri severseniz ne ecriniz olur. Vergi mültezimleri de aynı

Yoksulluk korkusu çekme, rızkın için gam yeme ki Allaha karşı şüphe izhar etmiş olursun, Zira bu gam; ancak Allaktan ve Allahın vaadinden ve kudretinden şüphe etmekten ileri gelir. Halbuki bir insan hakkında

(B) haşiyenin devamı

yapmazlar mı? Ve eğer yalnız kardeşlerinizi selâmlarsanız fazla ne yapmış olursunuz? Putperestler de aynı yapılmazlar mı? Bundan dolayı, Semâvî Babanızın kâmil olduğu gibi siz de kâmil olun.»

Diğeri:

(1 — Petrus — 2 — 17): «Bütün insanlara hörmet edin. Kardeşliği sevin.»

Diğeri:

(Yâkûb — 2 — 9): «[İnsanları bir gözle görmeyi] şahsa riayet ederseniz günah işlersiniz. Şeri'at tarafından suçlu gibi tevbih olunursunuz.»

Musevî mukaddes kitaplarından:

(Levîli — 19 — 33 ve 34): «Diyarınızda sizinle bir garip [yabancı] sakin olursa onu tazyık etmeyiniz. Ve yanınızda sakin olan garip size yerliniz gibi olsun Onu kendin gibi sevesin.»

Diğeri:

(Levîli — 24 — 22): «Hükümünüz bir olsun, yerliye nasıl ise garibe [yabancıya] böyle olsun zira Allahınız Rab benim.»

Müslüman mefhûmu

Müslümanlığı insanlığın üstünde veya dışında bir hal olarak tasavvur etmek, müslümanlık mefhumunu insanlık mefhumundan ayırmak külliyan hatadır. Bu esas; Allahın her dini için aynıdır. Yukarıda gördüğümüz bir hadîsi şerifin rûhu; müslüman sayılmak için insanların top yekûn hukukta ve İlâhî kıymette müsavi olduğunu kabul etmek ve ona göre hareket etmek, ona göre düşünmek ve duymak ve ve-

mukadder ne ise, ezelde ne yazılmış ise ancak o olur. Bunda şüpheye bir zerre cevaz yoktur. Öyle ki sa'yi beşerin buna karşı asla hükmü yoktur. Ve olamaz [zaten sa'iy de mukadder olan fildir. Ve sa'iy'in derecesi ve semere mikdarı da kaderle mukayyed ve mahduttur.]

(B) haşiyenin devamı

cibeleri ifa etmek lüzumunu tahakkuk ettiriyor. Hemen şurada o hadîsi şerifi tekrar gözden geçirelim:

"Sevdiğin hayırını insanlar için dahi seversen müslüman sayılırsın."

Bunu te'yid eden şu hadîsi şerifi de inceleyelim:

«Kendin için sevdiğin şeyleri başkaları için iste.»

İslâmiyetin şumûlü

Kur'anı Kerimin sarahatine göre İslâmiyetin hudud ve şumûlü; zaten Muhammedîliğe münhasır olmayıp bütün dinler Hazreti İbrahimden başlayan tek bir imân esasına dayanır. Ve manâsı teslimiyettir. Yani esası; Allaha teslimiyet olan her din, İslâmiyete dahildir.

Musevîlik, Sabi'îlik, Hıristiyanlık dahî bu meyandadır. Bu hakikatin tafsilâtını evvelki kitaplarda gördük. Başlıca istinadettiği âyeti kerimleri de buraya; dercediyorum:

Kur'anı Kerimden:

(3 — Ali Umrân — 18(19)): « Allah indinde bir din vardır. O da İslâm dinidir. Kitaba nail olanlar bunda ihtilaf etmediler. Yalnız hakikati bildikten sonra aralarındaki hasedden nâşi ihtilâf eden oldu.»
Diğeri:

(42 — Şûrâ — 13): "Allah size Dinden Nuha vasiyet ettiği şeyi şer'i buyurdu. Ya Muhammed sana

Bahusus Allah ki kullarını temin için rızklarını biz-zat üzerine almış ve bunun için Rubûbiyyetine kasem buyurmuştur. Bu teminatı İlâhiyeyi idrak eden akıl; öm-

[B] haşiyenin devamı

vahyeylediğimiz ve anıyla İbrahim ve Musa ve İsayâ vasiyet ettiğiniz şeyi; Dinin ahkâmını tamamiyle yerine getiriniz. Ve onda tefrikaya düşmeyinizdir. [Bunu size emir ve şer'i buyurdu.]"

Diğeri:

(3 — Ali Umrân — 82(83)): "Onlar Allahın Dini olan İslâm'dan gayri bir dinmi isterler. Halbuki göklerde ve yerde olanlar ister istemez Allaha teslim [İslâm] ve münkad oldular. Ve cümlesi nihayet Ona rücû' ederler"

Diğeri:

(3 — Ali Umrân — 95): «İbrahimin şirkden beri ve Hakka teslimiyeti tammeyı havi Dinine ittiba' eyleyiniz.»

Diğeri:

(4 — Nisâ — 123(125)): «İyilik işler olduğu halde bütün mevcudiyetini Allaha teslim eden ve İbrahimin batıldan beri [uzak] ve Hakka doğrulmuş milletine ittiba' eyleyen kimseden daha iyi kim vardır?

Diğeri:

(22—Hac — 77 ve 78(78)): «Ve emri Dinde üzerinize güçlük kılmadı, O; babanız İbrahimin Dinidir. Bundan evvel ve bu Dinde sizi müslüman diye isimlendirilen odur.»

Diğeri:

(2 — Bakara — 132(131)): «Rabbi İbrahime islâm ol dedikte İbrahim Alemlerin Rabbine islâm oldum [teslim oldum] dedi.»

rünün en aziz vakitlerini; kendi sa'yine tevdi buyurulmuş olan hukuku İlâhiyeyi muhafazaya sarfederek iki cihanda mes'ud olur. Böyle hareket etmeyenler, Allah hukukuna riayetsizlik edenler, ve emirleri ifada kusur ve muharrematı irtikâp edenler; bu ettiklerinden dolayı âcil ceza olarak (rızk endişe ve telâşı) belâsına uğrarlar.

Rıfk ve İhlâs

Sana cemi' ahvalde rıfk [iyi muaşeret] ve cemi' efalde ihlâs dahi tavsiye ederim. Gönlünü Haktan ayırarak her şeyi terke, salih işler ifasına, ve her hususda Allah-tan sakınmağa çalış.

«Ey mü'minler, farzları eda ile Rabbinizden sakının Her nefis yarınki ahiret gününe takdim edeceği hayırlı amellerini düşünsün. [hayır işleri ve iyilikler yapın] ve haram işleri terk ile Allahtan ittika edip sakınınız. Zira: Allah; işlediğiniz amelleri kâmilten bilir. Siz, Allahın vacip hukukunu unutmalarına mebni Allahın da kendilerine ahiret selâmetine yarayacak işleri unutturduğu kimseler gibi olmayın. Ki bunlar her fıskı irtikâp edenlerdir.» Me' alindeki âyeti kerime mülâhaza edilmelidir.

Hâdisi şerif de de şöyle buyurulmuştur:

«İki cihanda necata [selâmet ve saadete] bais üç şey vardır »:

«Gizli ve aşikâr Allah haşyeti [Allah saygısı ve korkusu]»

«Gazap ve rıza halinde [halin her türlüşünde] adilâne söz»

«Fakr ile gınâ beyninde iktisad»

Şu üç şeyde âhirette âzabı muciptir:

«Nekeslik, cimrilik»

«Nefsin hava ve hevesine esâret»

«Kendini beğenmek ve benlikçi olmak.»

[Allah cümlesinden razı olsun] Hazreti Ebubekir; Hazreti Ömere şöyle buyurmuşlardır:

«Ya Ömer, insanlara riyaset edeceğin vakit takvâdan ayrılma. Ve muhakkak bil ki Cenabıhakkın işlenmesini emir buyurduğu öyle işler vardır ki o âmelleri gündüzün kabul etmez. Ve gündüze tahsis buyurduğu vazifeler vardır ki onların gece ifası makbul olmaz. Kıyamet gününde, mizân ve muhasebede hasenatı ağır gelecek olan kullar; âmelleri hakka uygun gelenlerden ibarettir. O gün seyyiâtı ağır gelecek olanlar da [hak yerine] batılı, terviç edenlerdir.»

İmamı Alî Hazretleri buyurmuşlardır ki: «Şu altı yüksek hasleti İltizam edenler; Cenneti âlâya, liyakat ve cehennem ateşinden selâmet için yapılacak her şeyi yapmış olurlar.

Allahın Rubûbiyyetini bilip emrine itaat.

Şeytanın husumetini bilip tesvilâtma muhalefet.

Her hususta Hakka mütâbaat

Her hususta batıldan mecânebet.

Dünyaya ait işlerde [nasibe] kanaat.

Ahiret sermayesini çoğaltmağa gayret.»

*
* *

Ülemayı sâlifeden birine bir zat müracaat ederek ondan; Allaha götürün yolu sordu.

Cevâben o da; «Allahı bileydin ona vuslat yolunu da bilirdin.» dedi.

O zat: «bilmediğim mâbuda ibadet edebilir miyim?» dedi.

Alim: «O halde bildiğin Mevlâya nasıl isyân ediyorsun?» kelâmı ile onu ilzam etti.

O zat diğerk birine de müracaatla : « Allahla huzura

[Huzûr maallaha] bâis olacak bir âmele delâlet etmesini» rica etti.

O da: «Mahlûkata gaflet gözü ile bakmamasını» tavsiye etti. Ve «çünkü bu gaflet kalbin zulmetine sebep olur» dedi.

Soran aczini söyleyince;

O zat; «bari kasvete bâis olacak sözleri dinleme» ihtârında bulundu

Soran; buna karşı da mazeret beyan edince:

«Öyle ise insanlarla muameleyi terk et» cevabını aldı.

Fakat karşılık olarak: «İnsanlar arasında bulunduğça bunun mümkün olamayacağını» söylemesi üzerine:

O da: «Hiç olmazsa kimseye gönül verme [kimseye esir olma. Hissinde, fikrinde hür ve müstakil kal]» buyurmuştur.

Soran bu hususta gayret edeceğini vadetmesi üzerine:

O zat da, sözüne şöyle nihayet vermiştir: «Kardeş, insana gafletle bakar ve gafillerle düşer kalkarsan onların hatalı sözlerini dinler, ve batıl işlerine girer isen mümkünmüdür ki kalbin Allah huzurunda daim olsun.»

(Allah rahmet buyursun) Muhammed bin Kaab demiştir ki:

Üç şeye itina eden kimse imânının kemâlini göstermiş olur:

Her hangi bir kimsenin dostluğu onu batıla sevk etmezse,

Herhangi bir şahsa hiddet ve gazabı; kendisini haktan ayırmazsa,

Elindeki nüfuz ve kuvvetini başkalarının hukukuna tecavüzde kullanmazsa.

Tasavvuf hakkında:

İbrahim bin Havassî Hazretleri ilmi tasavvufu şu iki kelimeye hasretmiştir:

«Allahın kefaletinde bulunan rızkın için dert çekme.»

«Çalışmana tevdi' olunmuş iyilikleri zayı etme.»

Diğeri :

Sehil bin Abdullah Hazretleri de:

"(Sûfi) demek; kalbi kasavetten safî, [faziletle] mâlî yanında altın ve toprak müsavî cemi' mâsivâdan [fanî şeylere karşı zaaf, ihtiras ve eşyaya taalluktan] müstagni kimse demektir.» buyurmuştur.

Diğeri:

Ebu Süleyman-i Darânî Hazretleri de:

«İnsan; günahı terk etmeği itiyad ettikçe ruhu melekût âleminde cevelân eder. İşitilmemiş hikmetler ilham olarak neşreder. İnsanları tenvir eder» buyurmuştur.

Diğeri:

Cüneydi Bağdâdi Hazretleri de buyurmuştur ki:

«Tasavvufu kıl ve kal ile değil dünyayı [ihtirasları] terkederek ve riyazet ederek [zaafa uğratan] meelfatı [iptilâ ve itiyadları] terk ederek ve güzel, iyi işlerle elde edebildik.»

Diğeri:

Sırrî Sıkâtî Hazretleri de buyurmuştur ki: «Rahat yaşamak âriflere hassdır. Dünya ehli daima mustarıptır. Âkil kimse, nefsinı teftişten halî kalmaz. Ahmak olan aki-beti düşünmez.»

Diğeri:

(Allah şefaatine nail buyursun) Hazreti Seyyid Abdül kadir Geylânî de şöyle buyurmuşlardır:

«Matlubun (kendinden istenen şeyin] kıymetini takdir eden; bezil eyleyeceği [vereceği] şey ne kadar değerli olursa olsun esirgemez. Allah ârifi; Allaha karsa mahlûklara vücûd vermez. Âmme hukukunu tesviye hususunda nefesine menfaat gözetmez.»

Diğeri:

(Allah şefaatine mazhar buyursun) Ebu Haseni Şâzilî Hazretleri de şöyle buyurmuşlardır;

«Sevgilimin [Allahın] bana tavsiyesi; sevâp [hayır] ümidi olmıyan yere ayak atmamak, muaheze ihtimâli olan yerde bulunmamak. Hakka delâleti olmıyanlarla sohbet etmemekten ibarettir.»

Kezalik Müşarüileyh Hazretleri buyurmuşlardır ki: (Hüsnehâl ve irfan zevki iddiasında bulunan kimse şu beş hasletten hâlî değilse ya yalan söylüyor yahud meslûb'dır:

1) Tâati İlâhiyede tasannu', 2) Hakka isyan cür'eti
3) Mahlûktan tama' 4) Allah ehline sui'zan. 5) Hukuku müslimîne riayetsizlik.

Diğeri:

(Allah rahmet buyursun) İmamı Mazerî buyurmuştur ki: şu usûlleri bilmiyen muvehhid olamaz:

Arşı İlâhî Cennet örtüsüdür. Karargâhı Rahman değil.

Kursii Rabbanî tecelligâh ülümdür. İstinadgâhı (Hay ve Kayyum) değil.

Ma'budu zülcelâlin arşı âzama istivâsı; cemii halâka galebe ve istilâsıdır.

Muhabbeti Subhaniye; rızayı âlîsidir.

[Bazı ahadîsi şerifede varid olan] dıhki Rabbânî; mağfîreti İlâhiyesidir.

(Küllü şey'in hâlik illa vechuhu) gibi [nusûsu Kur'anıyede mezkûr] vechi paki; zatı mukaddesidir.

Yedullah; kudreti kahirei Samadanivye.

Aynullah; şuhûdu Sübhânî demektir.

Müteşabbihatı mezkûreyi bu veçhile itikad etmeyen kimsenin âbidi sanem'den farkı yoktur.

Diğeri:

Şeyh Ahmed Zerruk Hazretleri buyurmuşlardır ki:

Erkânı Turuk beşdir:

1) Gizlide ve aşıkârda takvâyi İlâhiye

2) Akvâl ve ef'alde sünneti seniyyeye ittiba'.

3) Cemi' ahvâlde masivâ'ya ademi takayyüd.

4) Aza, çoğa rızai tam.

5) Her hal ve kârda Hakka teveccüh.

Elhamdü lillâhi Rabbil'âlemin. Ey talibi sadık, şu nasihatları sana tahsis değil, belki nefsimle beraber bütün ihvânıma ve hatta bu risaleye vakıf olacak kâffei müslimîne ta'mim ederim, Mevlâyı müte'al cümlemizi muvaffak buyursun amin. Salâvatı şerife...

Diğer bir mektubundan:

Seyyid Abdüsselâm el esmer Hazretleri; şakirdi Sidi Raşid bin Yahyaya (Rahmetullahi aleyhe) yazdıkları bir mektupda şöyle buyuruyorlar:

Muhabbet

«Malûmun olsun ki Sûfiye ye göre tasavvufun temeli (Muhabbeti İlâhiye) dir. Ve tasavvuf ehlinin muhabbette ilerilemek, Allaha yaklaşmaktan gayri maksadı yoktur. Tuttukları yol; ve hal ve hareket; Peygamber Efendimizin sünneti seniyelerinden ibarettir.

Benden haline münasip ve (ünsü billah'ı) [Allah ün-siyetini ve sevgisini] mucib nasihatler istediğine binaen sana şu yazılarımı gönderdim: İnşallah istifade eder ve beni hayır dua ile yadedersin:

«Bilmelisiniz ki dinî nasihatlerin en mühimmi ve menfaatlisi; Allahın bize ve bizden evvel geçen ümmetlere bildirip istediği (takvâ) dır. [Fenalıklardan ve iyilikleri esirgemekten sakınmak mesleğidir.] (Takvâ) nın taayyünü için (Marifetullahı — Allah hakkındaki bilgileri) tahsil etmek ve Allahın kitabına ve Peygamberimizin sünnetine uymak lâzımdır.

İmanı tashih:

Her şeyden evvel îmanı tashih hususuna itina lâzımdır. [Tâ ki Allah hakkında kulun muhtaç olduğu bilgiler ve bu suretle Allahın bütün güzellikleri, bütün âlâkaları, muamelesindeki âdetleri ve yakınlıklarının, muhabbetinin, merhametinin, inayetinin hudutsuzluğu ve her muamelesinin güzelliği meydana çıksın ve insan Allahı bütün ruhile sevip ona sarılsın, güvensin, ve Allahın istediklerine uymağa tam bir gayret göstersiz] Şeyh Ebülhasen el Eş'arî mezhebine muvafık olan (Sunûsiyye) akayidini hulâsa ederek aşağıya topluyorum:

Hüküm:

Bir şeyi nefiy veya isbattan ibaret olan hüküm; (şer'î), (adlî), ve (aklî) namlarıyla üçe ayrılır.

Şer'î hüküm:

Talep ederek veya ibâhe ederek [mübah kılarak] veya vazı' tarıkile [yürürlüğe koyarak] Allahın mükellefler efaline taalluk eden; hitabıdır.

Talep, şer'î hükümde: (icap), (nedebe) ve (tahrîm) ve (kerahet) dahildir. Zira matlup; fiili istemek olduğuna göre talep; cezmedici olursa (icap) olur. İman ve İslâm gibi, cezmedici olmazsa (nedebe) olur.

Matlup; fiilden el çektirmek oldukça talep; cezmedici olursa (haram) olur. Sarhoşluk veren şeyi içmek gibi. Cezmedici olmazsa (mekrûh) olur. Namazda (ruku') ha-

linde Kur'an kıraeti gibi.

(İbâha); fiil ile terkin birini tercih etmeyerek her birine şer'î izin var demektir.

(Vazı'; beş ahkâmın birine dair tayin buyurulan sebep ve şart ve mâniden ibarettir. Öğle namazının vücuduna sebep olan (güneşin zevali) gibi.

Adî hüküm:

İki şey beyninde hariçten tesir olmayarak mahza kendiliğinden tekerrür ederek vücut bulmasına ve zail olmasına hükmettiren şeylerdir.

Aklî hüküm

Tekrarına veya vaz'ına hacib olmayarak nefsülemirde bir şeyi nefiy veya isbat etmektir.

İrade ve ihtiyar

İnsanların e'ali hakkında (mûtezile) fikir zümresi: yalnız insanın kudretine ve irade ve ihtiyarına kani' olmuşlar. Buna mukabil (cebriye) fikir zümresi de bunu inkâr ile Allaktan gayri de kudret ve kuvvet, irade ve ihtiyar olmadığına kanaat getirmişlerdir. (Sünnel ve cemaat ehli) indinde ise; hiç bir şeyde Allahın kudretinden başka hiç bir müessirin mevcut olmadığı esasına binaen insanların fiillerinin de yaradanı Allah olduğu muhakkaktır [Cenabı Hak Kur'anı Kerimde insanları da ve insanların e'falini de yaradan Allahdır buyuruyor] Bununla beraber [şeriat mertebesindeki mülâhazalarda e'alin mes'uliyeti meydana gelmek ve mes'uliyet korkusu ile insanlar akıllarını fikirlerini iyiliklere hasretmek, fenalıklardan çekmek için ve bu suretle insanlar mütemadî bir gayret ve itina üzere bulunarak tekâmül edebilmeleri için] kulların ihtiyarı [şer'an] vardır [denecektir.]

*
* *

Şirk'in envai

Şirk'in envai altıdır:

1 — Şirki istiklâl = İki müstakil İlâh isbat etmek gibi.

2 — Şirki teb'îz = Uluhiyeti bir kaç ferдин mecmu-undan ibaret itikadetmek gibi.

3 — Şirki takrîb = Cenabıhakka yaklaştırsın diye bir takım vasıtalara ibadet etmek [mütevassıtları kendilerine put yapanlar] gibi,

4 — Şirki taklîd = Babaların, dedelerin gidişine uyarak (masivâya) [Allahtan gayri sevdikleri şeylere] tapmak gibi.

5 — Şirki esbâb = Tesiri adı sebeblere atf ve isnad ederek Allahtan gaflet etmek gibi ki, felsefecilerin ve tabiyyûn denilenlerin ve onlara uyanların şirki bu nevidendir,

6 ıncısı: Şirki aġrâzdır ki, = Cenabıhakka ibadeti bir kimsenin korkusu tesiri ile veya dünyaya mûtaallik bir şahsî menfaat emelile ifadan ibarettir.

Yukarıdaki ilk dört kısmın hükmü, küfür olmasında şüphe yoktur. Dördüncü kısım, kefüre yakın büyük mâsiyettir.

Beşinci kısımdaki esbab; tesirâtı tabiiye itikadı ile olursa o da bilâ şüphe küfürdür.

Cenabı Hakkın ibda' buyurduğu [vasıta kıldığı] kuvvet ile tesir caridir denirse, Fısk ve bid'at addolunur.

Küfür ve bid'at

Küfür ve bid'atın aslı ve menşei yededir.

1 — İcâbi Zatî = ki kâinatı Cenabı Hakkın icad etmesi; irade ve ihtiyarî ile olmayıp icab ve iztirar suretile olması gibi.

2 — Tahsîni akilî = ki Allahın e'falini ve ahkâmını (mesalih celbi) ve (def'i mefasid) gibi inhirafa mebni kılmak.

3 — Taklîd bâtil = ki mahzı taassub üzere gayra mutabaat etmek.

4 — Rabtı Âdî = ki emreyn [iki iş] arasında vücut ve adem itibarile ancak tekerrüre nazaren kat'î lüzum tevehhüm etmek.

5 — Kusûri nazar = ki muhal olan ile muhal olmayan beynini farketmiyerek (müteşabihat) kabilinden olan kitap ve sünnetin zahirlerine bağlanmak.

6 — Cehli mahz = ki ahkâmı akliyeden behresiz olmak.

7 — Sûi fehim — yanlış anlayış = ki arabça kavaide aşına olmıyarak Kur'anı Kerimi tefsire cür'et etmek.

İşte bu yedi şeyin birincisi olan (icab zatı) batıl felsefenin mebnası olup Allah şeriatlerini inkâra sebep olmakla inananları sarîh küfüre, diğerleri de bazen küfüre ve bazen bid'ata sevk etmektedir.

Allahın sıfatları

Allahın sıfatları yedi esasa ayrılır.

1 — Kudret = İrade hakkının taallûku ile her mümküni icad ve ifnaya medar olan İlâhî sıfattır.

2 — İrade = Emri mümküni bir cihete tahsis eden sıfattır.

3 — İlim = Her şeyin inkişafını mucip olan sıfattır.

4 — Hayat = İlim ve kudretle ittisaf eden İlâhî sıfattır.

5 ve 6 — İştirmek, görmek = İşidilen ve görülen şeylerin hususiyetleriyle münkeşif olmasını mucip iki sıfatı İlâhiyedir.

Ehli sünnet indinde bu sıfatlar dahi müstakil olup (ilim) sıfatı celilesine raci' değildir.

7 — Kelâm = Bu sıfat; ezelden zati bari taâlâ ile kaîm olup muhtelif elfaz ve ibarelerin zuhuruna mebde' olmaktadır.

Enbiyanın muttasıf buldukları sıfatların da tamamen bilinmesi lâzımdır. Onlar da: (Sıdık - doğruluk), (ismet), (emanet), (ülüvvü neseb) vesairedir.

Ey oğlum, sana (usuli erbaanın - dört usulün) muhafazasını tavsiye ederim ki, bunlar bütün Allah yolcularının esas yolculuk şartlarını teşkil eder:

1 = Taharet ve namaz gibi zahirî farzlar ile sıdk ve ihlâs gibi batınî farzları ifa.

2 — Bilcümle maasîden ıctinab

3 — Allah kapısına arzı iftikara mülâzemet

4 — Cemii umûrda Allaha tevekkül ve itimat ile başkasına müracaattan vaz geçmek [başkasından bir şey ummamak]

Bu dört usuli dört şeyle takviye lâzımdır. (Ciddiyet ile cehid), (sıdk ile istikamet), (sabır ve sebat), (yüksek himmet)

*
* *

Ariflerin sohbetlerine ihtimam eyle. O seni Hakka irşad ve Allaha taâta sevk eyler. Böyle olmiyan kimselerle sohbet etme, zira onlar; muhalefete sevk etmiyecek olsalar bile sözleri, halleri, taamülleri seni gaflete düşürmekten hâli kalmaz.

Sadık olan talip yalnız üç şeyden naşi ihyanen bazı kimselerle ihtilât edebilir:

1 — Akrabasından muavenete veya nasihate muhtaç olanlar ile.

2 — Umumî ve hususî bir ihtiyaç ve zarurettten dolayı müracaat edeceği kimseler ile; zaruret mikdarı ihtilât edebilir.

3 — Tab'ı beşer icabı insan; gayet tevahhüş ettiği zaman kederini gidermek ve ferahlık için münasip gördüğü ve maneî bir mazarret gelmiyeceğinden emin bulunduğu kimselerle hemhal olabilir. Eğer bu temaslardan bir zarar geleceğini hissederse derakap uzaklaşıp selâmete, temiz çıkmalıdır.

Bu gibi sıkıntılı zamanlarda şunun bunun peşinde

yürümekten ise içde keder ve sıkıntı hissedilince (La havle ve la kuvvete illa billah) zikri şerifine devam ile o sıkıntılardan kurtulmak; yolun en kısısı ve salimidir. Kezalik böyle hallerde Hazreti Yûnus Aleyhisselâmin: «La-İlahe illâ Ente...» duasına, veya Hazreti Eyyup Aleyhisselâmin; «Ya Allah, ya Erhamerrahimîn.» duasına devam edilmelidir.

*
* *

Her halde nefsinden emin olmayıp onu ittiham üzere ol, ve kendisine rıza gösterme, nefsi emmareye hüsnü zan etmek büyük tehlikedir.

Hak ve vacibeleri ödemekte nefis; insanda taksir ve tekâsüle sebep olur. Selâmet; nefse uymamaktadır. Aksi halde Allah hukuku kolaylıkla ödenmez.

Bir de üzerinde olan Allahın zahirî ve batınî nimetlerinin maddî ve manevî bütün aksamını tezekkürden halî kalma. Ve karşılığı yapılabilir şeylerle, kalben ve bedenlen teşekkür ve hizmet ifasına itina eyle.

Kalbden şükür; her nimetin Allahtan olduğunu düşünmek ve Allaha yakınlığa vesile olacak her inayetten dolayı ferahlanmak [bunu bahtiyarlığın en büyüğü saymak] tır.

Lisanda şükür ise; Allahı hamdüsenâ ile [dil döndüğü kadar överek] yadetmektir.

Şükürün erkânı da; Allahın her nimetini Allahın rızası yolunda kullanmak, Rıza ve itaattan ayrılmamaktır.

Hırs:

Nasihatin bir mühimi de rızık hususunda hırs derecesinde olan matâlip ve telâşî terk etmektir. Çünkü bu; huzursuzluğu, kalbin kararmasını ve Haktan çevrilmesini mucib olur.

Bu mezmum hal; evhama esir olan, maddeye tapan

gürûha göredir. Allah yolu erlerine bu hal yakışmaz. Yüreğini Allaha bağlamış bazı kimseleri şeytan bu evham ile bu yersiz telkinlerle yoldan çıkarmakta, yüreklerini bozmaktadır.

Rızklarımızı üzerine alan ve kerim olan Allaha imân ve itikadını muhafaza eyle.

Şeytan ancak tam tevekkül ve ihtimam ehli olmayanları tuzağına düşürmek fırsatını bulur. Tevekkülü tam basiret ehlini şaşırmağa yol bulamaz. Kur'anı Kerimde Nas'sı celilde buna şahadet etmektedir.

Kendini tercih etme:

Nefsin için bir fert üzerine fadıl ve rüchan itikadında olma. Hatıra kabilinden olursa beis yoktur Fakat bunu kendi selâmetine dokunacak dereceye vardiırma. Çünkü Allahın ne hüküm edeceğini bilmezsin. Hükümü gaybe karşı cür'et izhar etmiş olursun.

Tefekkür

Allahın taaccüb ve hayret veren kudreti eserlerini, mucizelerini tefekkür et. Gece ile gündüzün bazı saatlerini buna tahsis et. Allahın nimetlerini, dünya ve ahireti, İlâhî kudreti düşünmek lâzımdır.

Dünyayı düşünmek de; bozuklukları, fenalıkları [intibahla göz önüne getirerek salâh çarelerini] düşünmek dahildir.

Allahı anmaktan hiç bir zaman halî olma, Her zikrin ruhu ve mercii (kelime-i tevhid) dir. Esnayı zikir ve teveccühde mükâşefei esrar ve müşahede-i envara dair Rabbanî tecellilere mazhar olduğunda hemen arzı şükran eyle. Zira bu büyük nimettir. Fakat kendine benlik ve gurur getirmekten kork. Nail olduğun hal ve makama mutmain olma ki imdadı subhânî mütevali olsun.

Hatime:

Nasihatlerimin hatimesi olarak derim ki; sâadetlerin aslı; son uçların anahtarı, cemi' muvasalat ve muamelâtın esası; ve bütün mükâşefelerin (letaif) tecellilerinin matlaı (Hissi yakîn) dir ki bu; imânın kemali ve Allahın büyük bir nimetidir. Bu nimete daima şükür edip takviye ve muhafazasına itina etmelisin. Bu nimete bazı insanlar iptida da ve sırf Allahın cömertliği sayesinde nail olurlar. Bunların Hakka teveccüh ve ikballeri bundan neş'et ederek zarurî mesabesinde olur.

Fakat ekseriyet üzere nail olanlar; insanı Allahın lutuflarına götüren şartlara riayet ve Allahın rızasına muvafık işlere, sözlere mülâzimet ederek gayeye uygun bir hayat geçirenlerdir.

Gece gündüz iyi olmağa ve iyilik etmeğe saiy ve gayret gösterip Allah kapısına ümit bağılayanlar hiç bir vakit mahrum kalmazlar. *İnnehu Hüvel cevâdü'l kebîr Ni'mel Mevlâ ve Ni'mel Nasîr.*

Diğer bir mektuplarından:

Bu mektup (Sûs) de bulunan şakirdlerine yazılmıştır.

«Besmelei şerife ve salâvatü şerifeden sonra...»
«İşbu nasihatlerimi şevk ile dinleyip tamamen kabul ediniz [benimseyiniz] muktezası ile amil olunuz. İlk vasiyetim; Marifetullah [Allah hakkında bilgi] tahsiline dairdir. İmdi itikadlarınızı tashih etmenizi ve caiz veya müstahîl şeyleri [olabilir veya olamaz şeyleri] tefrik edecek marifeti sahiha [hakikî bilgi] sahibi olmanızı isterim. Fıkıh ilmine ve tasavvufa itina üzere çalışınız. Namaz ve oruç ve hac ve zekâtın esrarını [hikmetlerini] anlayın. Meselâ orucun pek çok faydaları vardır. Ezcümle duaların kabulüne ve feyz ve berekete vesile olur. Tutu-

lan oruç ister farz nev'inden, ister nafîle nev'inden olsun oruçlunun iftarda edeceği duaya icabet kat'iyen va'ad buyurulmuştur. Oruç; nefsi emmarenize galebe ederek hayır işlerinizi çoğaltmanıza, açlık çekenlerin halini hissetmenize, merhametinizin artmasına [Maddî, manevî] sıhhat bulmanıza sebep olur.

Yemeği azaltmak bir nevi' himyedir [Perhizdir, mide ve barsakları dinlendirme ve tasfiye rejimidir.] Riyazeti bedeniye [Bir kür, dür] nasıl ki Cenabı Peygamber Efendimiz bir hadîs şeriflerinde: (Oruç tutunuz sıhhat bulursunuz) buyurmuşlardır. [Bu sıhhat; Kur'anı Kerimde oruçtaki gayeyi tayin eden Takvâ yani fenalıklardan sakınmak üzere nefse hakim olmak esasında ahlâkî ve batınî olduğu gibi böylece cismânî'dir de]

Bazı Hükemâ dahi her derdin devası: (Tam iştiha hasıl olmadıkça yememek, ve henüz iştiha varken sofradan kalkmaktır) demişler.

Oruca devam, yemeği azaltmak [anlayış kabiliyetini ve hassasiyeti de arttırarak] ilimlerin inceliklerine nüfuza ve incelikleri anlamağa ve kavramağa yaradığı gibi her şeyin zevkine varmak kabiliyetini de çoğaltır, Cenabıhak oruçtaki müradı için; (*Laalleküm tettekûn — ta ki ittika edesiniz*) buyurmuştur. Bu umumî işaret; faidelerin kâffesini mütezammındır.

Tenevvür:

Mesacıdı şerifede itikâf ederek ve alimlerin meclislerinde bulunarak kalbinizi nurlandırmanızı tavsiye ederim.

Edeb:

Bazı ülemâ buyurmuşlardır ki: Tâlibin mürşidine karşı edebde kusûru mahza cehlinden naşidir. [Bunda kasd olamaz] fakat bu yüzden bir ukûbete uğramazsa

gafleti devam eder. Çünkü: (Muamelem edebe mugayir olsaydı mürşidin yakınlığı kesilir ve uzaklaşma hasıl olurdu) der.

Halbuki tâlip farkında olmıyarak Allah tarafından ukûbete uğrar. Feyzi azalır ve nefsinin hükmü altına geçer ki talip için bu; ukûbetin başlangıcıdır.

Atâiyye şerhinde Sidi Muhammed bin Ayyaz (Allah rahmet eylesin) buyurmuştur ki: «Talibin bu makule sözleri kendini aldaticıdır. Edeb noksanlığı ukûbetsiz kalmaz. Ukûbeti İlâhiyenin muaccel [çabuk], müeccel, [ileriye bırakılmış] ve celi [aşikâr] ve hafî [gizli] olan bir çok kısımları vardır. Ukûbeti celiyye; ukûbeti azabtır. Ukûbeti hafîyye de ukûbeti hicabdır. Ukûbeti hicap; edebe mugayirete terettüp etmektedir. Erbabı basiret indinde ikinci ukûbet; birinci ukûbetten daha müessirdir. Çünkü gafletin artmasını, rifat ve feyzin kesilmesini muciptir. Eğer bu halde Allahtan ikaz vaki' olup da talip kendini düzeltmezse Allahın nazarından büsbütün düşerek üzerine hicab vaki' olur. Ve bu hal gelişerek talibin kalbinde yer eder. Ve artık üns [munislik] vahşete, ziyâ; zulmete tebeddül eder. Ve bir daha evvelki asıl hale avdet imkânı katmaz. İrfan söner, keşif kapanır. Tam bir hüsrân başgösterir. Artık şeytan yansır, saliki Allahın zikrinden uzaklaştırır. Onu unutturur, fakat talip; nefsinin telkinatına uyarak kendini son dereceye terekki etmiş [ve yapacak bir şeyi artık kalmamış] farzeder.»

İmdi insanda tevfikı Rabbânî alâmetleri üçe hasredilmektedir.

1 — Kasid ve teveccüh yok iken hayırlı işler öne çıkıp gelmek.

2 — Günahkârlığa hevesi varken irtikâbına mani'ler halk olmak

3 — Cemi' ahvalde her iltica ve iftikar anında Alla-

hın ibabet kapılarını kendine açık bulmak.

Nasıl ki Huzlan [mak'kûs hal] alâmetleri de üçe münhasırdır:

1 — Saiy ve gayret ile beraber tâat ve ibadetin güçleşmesi.

2 — İstemezken bile günahkârlık vesilelerinin öne çıkıp gelmesi.

3 — Esbabı zahireye bel bağlayıp dua ve münacattan geri kalması.

Yol edebi

Allah yolu adabı ile teeddübün tasavvufda büyük yeri vardır. İmdi bu yolun üstadları; tasavvuf; aynı edebidir, diyorlar.

Her vaktin, her halin, her makamın riayeti vacib adabı vardır ki onlarla edeblenenler yakınlığa ererler. Riayette kusur edenler ise ümid ettikleri yakınlık yerine uzaklık, ve kabul bekledikleri mesâide de red görürler. İmdi edebe riayeti cümlenize tavsiye ederim.

Edebi zahiren ihlâl eden; zahirden, ve edebi batınen ihlâl eyleyen de; batın yüzünden ukûbet görür.

Eslaf üstadlar bu babda çok söz söylemişlerdir. Ez-cümle Zınnûni Mısrî Hazretleri: «Talib; dairei edebden dışarı çıkınca geldiği yere döner.» Buyurmuştur.

Ebul Huseyn Nurî Hazretleri de: «Vakte göre edeb-lenmeyen kimsenin vakti geçmiş [ziyan] olur.» buyurmuşlardır.

Talibe lâzım olan adab; zahir ve batın kısımlarına ayrılır. Zahir adabı; batın adabına tâbi'dir. Batın adabı ise bütün ahlâk güzelliklerine şamildir. Nasıl ki Cenabı Peygamber Efendimiz; «beni Rabbım edeblendirdi, her edebimi güzel etti.» buyurmuşlardır. Bu Hadîs şerifde; affi ihtiyar, ve iyi şeyleri emir ve itiyad ederek cahillerden çekinilmesi hakkındaki Kur'anı Kerim emrine de işaret vardır.

Cenabı Hakkın tevfik ve te'yidi ile beraber bir hayli mücahede ve riyazet ister ki insanda adabı hasene itiyadı kemal bulsun.

İbni Ataullah Hazretleri şöyle buyurmuştur: «Nefsi emmâre insanı edebe mugâyerete sevke, kul ise edebe uymağa memurdur. Nefis; tabiatı icabı insanı muhalefete sevk eder. Kul onu karşılamalı, fena isteklerini men'e çalışmalıdır. Zira başını boş bırakırsa fesadına ortaklık etmiş olur.»

Zikrettiğimiz mücahede ve riyazet; eşhasa göre değışir. Fıtraten zeki ve kabiliyetli olanlar çok yorgunluk ve külfet görmeden merama naii olurlar. Bu halde olmıyanlar ise daha ziyade uğraşmağa muhtaçtırlar.

Her halde talibin üstad sohbetine ihtiyacı aşikârdır. Onların edebleri örnek ve irşadları esas olmak gerektir. Başka türlü nefsin tasallutundan kurtulmak mümkün görülmez. Beşerî olan hicabın kesafeti ise [hali üzere kalırsa] tefeyyüze mani olur.

Ebû Ali Dekkan Hazretleri buyurmuşlardır ki: «Bir mürşidi kâmilin terbiyesinde bulunmayan kimse atalet üzere kalır. Amma lâzım şartları haiz bulunan talib; mürşid terbiyesi altında ahlâkını tasfiye ederek temizlenir. Ve bunun eserleri zahir hal ve harekâtında da belirir. Her bir tavır ve hareketi edeb ile mukayyed olur.

Allaha yakınlık arzusunda olanların; şer'an memnu' olmıyan şeylerde bile edebe riayet etmeleri lâzımdır. Ekseler insanlar hakkında kusur sayılmayan şeyler; bu gibiler hakkında itaba bâis birer kusur sayılabilir. Nasıl ki Sırrî Sıkatî Hazretleri şöyle buyurmuşlardır: «Bir gece ibadet yerimde evrâdımı ifadan sonra ayağımı uzatmışım. Der'akap kulağıma: «Ya Sırrî büyük hükümdarlar huzurunda böyle mi oturulur?» diye İlâhî bir nida geldi. Hemen ayağımı tophıyarak arzı nedamet ettim.

İbni Ata' vesair büyüklerin hoş görmedikleri hallerden ve edebe mugayir addettikleri şeylerden maksadları; Ru-ûneti nefis, iddiacılık, enâniyyet ve Allaha karşı naz ve mbısât [gevşeklik, laubalilik] gibi ubudiyet sıfatına yakışmayan hallerdir. Çünkü bu gibi hallerinden dolayı Allahın imtihanlarına ve istidrac'a uğramalarından korkulur. Hasbelbeşeriye böyle bir hal vukuunda hatayı kendi gözünde büyüterek korku ve nedamete düşmeli ve derakap Allaha istigfar ile geçmişi telâfiye müsaraat etmelidir.

Bu bapta sakınmakta itina olunacak en mühim noktalar: her hangi bir hususda olursa olsun Allaha itiraz ve her hangi bir elemenden dolayı Allahtan başkasına kaderinden şikâyetdir. Şayet insan, Allaha karşı kalbinden bir itiraz geçirir ve yahut kader ve kederinden lisanen bir kimseye şikâyette bulunursa istigfare başlamalı ve sü-kûtun önüne geçmeğe çalışmalıdır. Nedamet ve istigfar; günahkâr kulu makamı rızaya isal ve nimete yine nail eder. Aksi hal sukutu mucip olur.

Sûfiyyun hazeratı bu teslim ve rıza makamını Dinin esası bilerek zerre kadar muhtel olmamasına itina ederler. Netekim büyüklerden biri: vücut lime lime doğran-sa bile Allahın kaza ve kaderine itirazı revâ görmem buyurmuştur.

Edeb vezaifinin biri de Evliyayı tenkit ve onlara itirazdan tam bir dikkatle sakınmak, haklarında ihtiramda kusur etmemek, emirlerine riayet etmek, ve kemali şevk ile talimlerini ifa eylemektir. Bir insanın üstadına karşı riayetsizlikten büyük kusuru ne olabilir. [Üstad ki Allahı öğreten, farzları, vacibleri, bütün İlâhî vazifeleri, bütün insanlık mükellefiyetlerini ve haklarını ve bir kelime ile takvayı öğreten, ve talibin cehaletinden kurtulmasına, yükselmesine, iki cihanda izzet ve saadete ermesine çalışan ve kuldand bir şey istemiyerek, beklemiyerek çalışan bir Allah işçisidir. Buna riayetsizlik ve muhalefetin abesliği

ölçülmez] netekim üstadına (niçin?) diyecek kadar itirazda bulunan kimse bile felah bulmaz derler.

Sülûk ehli bir kimse; bir mahrumiyete uğrarsa evvelâ bilmelidir ki üstaplardan birine tariz ile inkisarı kalbine sebep olmuştur. Bundan dolayı hicaba düşmüştür. Zira talib için üstad; tefeyyüz vasıtasıdır. «üstad kendi şakirtlerine karşı ümmetin Peygamberi gibidir.» mealindeki Hadisi şerifde bu hakikate işaret buyurulmuştur.

Üstadından izinsiz üstadlığa ve talime kalkan şakird dahi edebe mugayir hareket etmiş olur ki nefsinin ihtirasları eseridir. Bu; ya itibar ve mevki temini maksadile, veyahut kendini beğenmek kendini kemale ermiş, üstaddan artık müstağni hale gelmiş zannetmek davası ile hava ve hevese mutabaatla vukubulur. Bu da büyük bir kusurdur.

Üstaplar demişlerdir ki: Esnayi iradette ahvalinden bir hali beğenerek gurura düşen şakirdin iradesi fasid olur. Eğer kendisi iptidaki haline rücû' ile yeniden riyazeti nefse başlamazsa zayı' olur.

Edebe mugayir ahvalden biri de Allah yolunun iktizası şartlarından ayrılarak (ruhsatı şer'iyeye) kabilinden olan tahfifatı araştırmaktır. Ruhsatı şer'iyeden maksadımız; şakirdin halinin icaplarına zıd âdetler, aykırı itiyadlar, tekâsüller, tenbellikler, ve te'vil ve iştihahtan hâlî olmiyan işler, hal ve hareketler demektir ki bunlar; ahadi nâsa muhah olduğu halde kendine asla caiz olmiyan şeylerdir. Çünkü Allaha yaklaşmak saadetine ermek azminde bulunan kimsenin vazifesi; nefsi ile mücahededen ibarettir. Bu mevzuda İbrahim-el Havassî Hazretleri buyurmuşlardır ki: «nefsin şehevâtına düşkünlük; sıfat nurunun husulinden sonra dahi kalbin kararmasını, ve mücahedelerden sonra hicaba düşmeği icabettirir. Bu sebeple tûli emel [tükenmez ihtiras] vakit kaybettiren, gaflete düşüren ül-

fetler ve tekâsülün galebesi insanı dünyaya düşkünlük tuzağına düşürür. Ve netice itibarile evrâd ve ezkarın nûr ve feyzinden mahrum bırakır. Elbu Süleymanı Dârânî Hazretleri mukarrer bir maîşet isteyen salıkların bu talebini de hoş görmemişlerdir.

Sadık talibin yol adabını öğrenerek tamamile riayette bulunması elzemdir.

Tamamı ilim; edebdir. Kâmil üstadlık; adâba riayette mütevakıf olduğu gibi ariflerin meclisi de ancak bu şerait dahilinde fayda verir.

Adâb gözetmiyen kimse; arifler indinde boş sayılır. Ve öylesi yakınlık peyda edemez. Halbuki dünyadaki manevî dereceler ahiret derecelerine delildir. Burada keramât ihraz etmek; orada da saadete nail olmağa işarettir. Burada merdud olanlar orada da husrân'a uğrarlar (Bu dünyada â'mâ olan ahirette de â'mâ'dır) me'alindeki âyeti kerime buna delâlet eder ki buradaki körlükten maksad: ahiret yoluna ademi ihtidâ'dan ibaret olan basiretsizliktir ki mahzı gaflet ve cehaletle tefsir olunur. İmdi ilim tahsili ile işğal eden salık; edeb ile edeb ehlini sairlerinden fark ve temyîze muktadir olamaz. Binaenaleyh öyle vartalara düşer ki hüsrânına sebep olur.

Bazı zevat fitreten edebli yaratılmışlardır. Böyleleri daima Allahın hıfz ye himayesinde buldukları cihetle velâyet mertebesini kolaylıkla ihraz ederler.

Yolumuzun üstadları silsilesinin önderi (Allah sırrını takdis buyursun) Şeyh Ebulhuseyn El'Şazili Efendimiz Hazretlerinden nakledilir ki: büyükler meclisinde oturanların adabı dörttür:

1 — Kendilerine muhabbet ve zıdları olanlardan tebâüt,

2 — O meclisteki zevatın kanaatlerine teslimiyet ve inkıyad ve havayı nefsâniden tecerrüd,

3 — İtikadlarına dair bahse karışmayarak sözlerine

ve fiillerine uygunluk,

4 —Himmatlerinin taalluk ettiği cihetlere hasri himmet ve teveccüh etmektir.

Yine Müşarünileyh Efendimiz Hazretleri şöyle buyurmuşlardır: «Ey Talip, mahlûktan bir hacet talep edecek olursan o haceti evvelâ Cenabı Hakka arz ve talep etmelisin. Ve sonra hacetin husul bulursa evvelâ Cenabı Hakka şükretmelisin. Ondan sonra hacetin husûlüne Allahın alet ve vasıta kıldıklarına teşekkür etmelisin. Eğer hacetin husul bulmayacak olursa Rabbinin kaza ve takdirine rıza göstermelisin. Bu hususta bir kimseye olmaya taan ve [inkisar] edesin. [Zira kimsenin elinde kudret yoktur.]

Seyyid Ahmet bin Zerrûk Hazretleri de buyurmuşlardır ki: «İnsanı marifeti İlâhiyyeye erdiren yol saliklerine behemahal bir yol gösterici, nasihat verici bir üstad veya salih refik katiyyen lâzımdır.

Zira yolun mebnâsı sayılan mücahedat üç kısımdır. Birinci kısmı ihtiva eden takvâ mücahedesinde üstad; kemal şartıdır. Üstadı olmıyanın takvası kusurlu olur. İkinci kısım olan (istikamet) temini mücahedesinde üstadın vücûdu; sıhhat şartıdır. Üstadsız istikamet tayininde fesad [bozukluk] galiptir.

Üçüncü kısım olan (keşif) mücahedelerinde ise üstadın vücûdu; vacib derecesindedir

Her makamın kendine hâs söylenecek sözleri ve her işin başkaca halî vardır. Ehlullah sohbetinde bulunmak saadet getirecek olan işin asıl ve esasıdır.»

Yine Müşarünileyh buyururlar ki ahlâkı Peygamberiye ile tahalluk etmiyen; bu yolun üstadı olamaz. Sâlikin nefsinin teslim edebileceği üstad; şu şeraiti cami' olmalıdır: (İlmi sahih), (zevki sarih), (himmeti âliye) (hâleti marziye), (basireti nâfize).

Zira ilmi sahih ile saliklerin zahir halleri, ve zevki sarih ile batın halleri; intizama girebilir, Bütün ekvândan yüksek olan üstad [kâmil insan] himmeti ile sâlikler Allah yolunda ilerlerler. — Çünkü sâlikin himmeti; üstadın himmetine tâbi' olmaktadır. — Üstad; kâmil istikameti ile Allaha ve güzel ahlâkı ile mahlûkata karşı hareket edince halâtı marziye eshabından [Allahın rızasına mazhar kimselerden] olur. Bu mazhariyette olan zatların terbiyesi altında bulunan sâlikler dahi kendisine uyararak onlar da Allahın rızasına muvafık hal ehli olurlar.

Yine üstad; nafız bir basiret ve yanılınmaz bir ferâset erbabından olursa sâliklerin batın hallerine muttali' olur. Her birini icabı veçhile irşad ve islâha muktedir olur.

Bu yüksek vasıfların cümlesi; Peygamber Efendimiz Hazretlerinde en mükemmel surette tahakkuk etmişti. Cenabı hak kendilerine bilcümle güzel ahlâkı; iktidaya [uyulmağa] şayan olsun diye ihsan buyurmuştu. İşte varisleri olan âlimlerin, mürşidlerin de böyle olmaları iktiza eder. Fakat ne yazık ki son günlerde mürşid olduklarını iddia edenlerin ekserisinde bu şeraitin yokluğu dolayısıyla bu İlâhî meslek feyzinden istifade imkânları azalmış sâliklerin de intifa'ları çareleri o nisbette azalmıştır. İbni Ataulllah Hazretleri (Latâifil metin) nam kitaplarında buyuruyorlar ki: «Ey sâlik, o ârifane sözlerini işittiğin kimse mürşidin değildir. Mürşidin ancak [ruhaniyetinde sana Allahın feyzi tecelli edebilen ve o vasıta ile] feyz nasibini alabildiğin şahsiyettir. Seni Allah yoluna davet eden kimse mürşidin değildir. Mürşidin ancak seni Allahın yolunda yürüten bu yolda terakkine mani olan nefis esaretinden ve engellerinden seni kurtaran ve hür bir insan olarak seni huzûru Mavlâya hazırlayan ve götüren ve o huzûra kabulünü mümkün kılan zattır. Hülâsa; Mürşidi kâmil; sözle değil, halinde mütecelli tesirat ve fuyûzat

ile sâlikin kalbinden yabancı şeyleri izale eden ve orayı Allahın nûrlarına tecelligâh kılan zattan ibarettir.»

Yine Müşarünileyh Hazretleri buyururlar ki: Beş vasıf-dan halî olmıyan mürşid; kâmil olamaz:

- 1 — Mesâili Diniyede cehil
- 2 — Sâlike nasihatte itinasızlık
- 3 — Mâlâ yânîye inhimâk
- 4 — Havâyî nefşânîye mutabaat
- 5 — Ahlâksızlık

Cahil olan mürşide uymak caiz olamayacağı gibi icabı hale göre nasihat edilmedikçe de sâliklerin terbiyesi tamam olmaz. Malâyânîye inhak eden kimse ise vezaifi mühimmesinde kusur eder.

Şehvâti nefşânîyyeye mutabaat eden kimse; yol şartının esası olan mücahedat tavsiyesinde bulunamaz. Bulunsa da sözü müessir olmaz.

Fena huylardan temizlenmemiş kimse zaten mürşid olamaz. Mürşidin büyük ahlâk, selim kalp, ve rızaya uygun hal ve hareket sahibi olması şarttır.

İnsanları irşad için her türlü meşekkatlere tahammül ve cahillerin ta'rizlerine dayanmak da lâzımdır. Bu ise ahlâkın genişliğine tevakkuf eder.

Cenabıhak; Hazreti Peygamber Efendimize: İnsanlara af ve müsamaha ile muamele etmesini emir buyurmuştur. Ve Peygamber Efendimize ihsan buyurduğu ahlâkı senâ buyurmuştur. Filhakika o Hazret; mübarek örtülerini üzerlerinden çekmeğe kadar cür'et ve cehalet gösteren, A'rabîlerin cefalarına ve münafıkların bir takım olmiyacak muamelelerine karşı sabır ve tahammülleri sabit ve malûmdur, Binaenaleyh Hulku azîmleri senâ buyurulmuştur.

İmdi makamı irşad da bulunmak suretiyle Cenabı Peygamber Efendimizin manevî verasetleri iddiasında bulunanlar; ahlâkta ve cemi' ahvâlde Hazreti Muhammed'in yüksek mesleğine salik olmak lâzımgelir ki halka hikmetle, güzel varızlarla faydalı olabilsin ve fena ahlâklıları kurtarıp güzel ahlâka sevk imkânı olabilsin.

Kezalik Müşarünileyh Hazretleri; saliklerin edebe ait tabi' olacakları esasları da beşe hasretmektedir:

- 1 — Emre ittibâ'
- 2 — Nehyedilenden tevekkî
- 3 — Hıfzı hörmet
- 4 — Edâyi hukûk
- 5 — Teslimiyeti kâmile

Mürşidi kâmil; iyi ve fenayı salikten daha iyi bileceği için salikin kendisine verilen emirlere itaat etmesi; hakikî saadetini temin eder. Salik bu suretle nefsî temayüllerine uymaktan korunmuş olur.

İmamı Kışeyrî Hazretleri buyuruyorlar ki: «Mürşidin sözü ile hareket etmek sülûk erbabı nazarında o kadar mühimdir ki kabil olsa Salik Mürşidinden izin almadıkça nefes almaktan bile ihtiraz eder. Filhakika feyz almak isteyen Salikin bu yolda hareket etmesi lâzımdır.

Mürşidin gıyabında muhalefetten bir kat daha sakınmak elzemdir. Çünkü hali gıyabda vukubulan muhalefet; bir nevi hıyanet sayılır.

Her sâlik; mürşidin gerek hali hayatında, gerek vefatından sonra hakkındaki hörmeti muhafazaya itina etmelidir. Çünkü mürşid; irşad kapısında Resulullah'a naip olmakla her vecihle hörmete şayandır. Binaenaleyh mürşidine ihtiramda kusur etmiyen kimse Allah nezdinde makbul olur. Aksi takdirde feyizden mahrum kalır.

Muhafazaî hörmette (kemal itikadı) şarttır.

Mürşid hukûkunu edâ etmek kolay değildir. Fakat, mürşidi kâmil müsamaha ile muamele eder. Saliki sadık-da itirafı kusurda bulunursa müşkülât kalmaz.

Teslimiyeti kâmile demek; akıl, ilim varlıklarını ve içtimaî mevki düşüncelerini terketmektir. Her sâlikin bu şeraite riayetle irşad olması da; bütün ihvânına munsifâne ve hayırhane muamele etmesine mütevakıftır. (Allahtan isti'âne edilir ve muvaffakiyet ondandır.)

Sadakat:

Şaziliyye sâliklerinde terbiye; mahza himmetle vücud bulur. Fakat feyzin esas sebebi sâlikin sadakatıdır. İmdi sâlikin ve mürşidin birliklerindeki kuvvet; hakikatta kendi irâdelerindeki sadakattan [ve samimiyetten] ibaret-tir ki ancak bu sayede [fikir ve işbirliği ile] şeytan mağ-lup edilir.

İbni Atâ merhum şöyle buyurmuşlardır: «[Hak yo-lunda] delil bulmak güç değildir. Fakat sıdk ile taleptir ki herkese meyesser olmaz. Sen talebinde sadık isen, delil her zaman hazırdır. Eğer sen gayet susamış kim-senin suya ihtiyacı gibi delile ihtiyaç hissetsen onu ken-dine kendinden daha yakın bulursun.»

(Lataifil Metin kitabında da şöyle buyurmuşlardır.

Evliyauallah:

Bazı Evliyaya (sayılı) velilerin [yani Nukabâ, Nucebâ, ve evtâd gibi adetleri malûm ve tarafı Barîden manen hizmete memur evliyanın] eksildiği zaman olur mu? di-ye sorulması üzerine cevaben: «Eğer anlardan bir ferd eksilse Semadan bir katre yere inmez, ve yerden bir ot bitmezdi. Zamanın fesadı onların noksanını değil, giz-lenmelerini mucip olur.» buyurmuşlardır.

Tenbih:

Her kim muasırlarından bir kâmil mürşide intisap

eder de gerek kendisine ve gerek mensuplarına muhabbet üzere bulunursa muhakkak müteneffi' olur. Fakat mürşidlerden ahd alındığı zaman tashihi niyet emrivaciptir. Bilocümle geçenler ve gelecekler hakkında şartı âzâm budur. Hadîsi şerif mucibince: «Her âmel niyetledir. Ve herkes niyetine göre muamele görür.» Ve yine Hadîsi şerife göre: «Söz ve iş niyetsiz olmaz. Ve bunların hiç biri de sünnete mütabaat olmakssızın kabul olunmaz.» buyurulmuştur.

(Allah aziz sırrını takdis buyursun) Seyyid Ali bin Vefâ buyurmuşlardır ki: «Evliyanın kıyamete kadar imdadları bakî ve devam üzeredir. Ancak herkesin mededi kendi azm ve niyetinden gelir. Her kim susamışın su aradığı gibi mürşid ararsa, mürşidi kendisine kendinden daha yakın bulur. Allaha vasıl olmanın kıymetini takdir eden kimse her türlü kolaylıklara mazhar olur. Ne yazık ki ekseriyette takdir ve talep yoktur.»

Ahd almak:

Malûmunuz olsun ki mürşidlerden ahd almak keyfiyeti Şer'i şeriften ahz ve iktibas olunmuştur. Âyeti kerimede beyan buyurulduğu üzere Cenabıhak bütün ervahı beşeriyeden ahd ve mîsak almıştır. Ve muahheren Semavî kitaplarda kullarına bu ahdi tezkâr kılmıştır. Yine Kur'anı Kerimde ahde vefa lüzumu emir buyurulmuştur. Cenabıhak cümlemizi ahdi bozmaktan ve hududu tecavüz etmekten masûn buyursun Amin.

İhlas

Ey kardeşler, cemi' ibadât ve taât'da ihlâs üzere olunuz İhlâs; her salih amel ile [hayır işi, iyilik işi ile] Allaha yakınlık kaskinde olmaktır. Ahiret amelini Dünya için kullanan [yani ibadeti ve hayır ve hasenatı Allah rızasın-

dan gayri bir maksada ve Dünyadaki emellerin istihsaline hasreden] kimsenin ahrette nasibi olmayacağı Hadîs şeriflerde musarrahtır.

İhlasın dört şubesi vardır.

(İlim tahsil etmek). (Allanın emrine hürmet etmek), (ecir ve sevap ister olmak), (amelini tasfiye etmek).

Hadîsi Kudsî de Allah buyurmuştur ki: «İhlâs ; benim sırlarımdan bir sırdır ve kullarımdan sevdiğimin kalbine onu tevdi ederim.» (Sıddıkîyn) ihlâsı; (sadıklar) ihlâsının üstüdedir. Şu vediaıyî İlâhiyeye malik olanlar; her halde şeytanın aldatamayacağı müstesna kullardır. Binaenaleyh, şeytanın aldatmalarından selâmet bulmak isteyen kimse; (ilim şartı) üzere (amel ihlâsı) husulüne itina etmelidir.

Amel ihlâsının birinci şartı da icabı şer'îye göre hareket edip sonra umûrunu Allaha tevfiiz [havale] etmektir. Yoksa (benim ilmim beni cennete götürür sa'yim de benim refahımı temin eder.) demek caiz değildir.

Kur'anı Kerim tilâveti

Kur'anı Kerim tilâvetine devam ediniz. Ve okunurken huzuru kalple dinleyiniz. Kur'anı Kerimi hıfzetmeğe muvaffak olan kimse; tecvîde ve okuduklarının manasını anlamaya dikkat etmelidir. Bu suretle okunması en büyük ibadetlerden sayılır. Fezaili hakkında âyeti kerimeler vardır.

Hadîs şeriflerden de anlaşılacağı üzere Kur'anı Kerim tilâveti devâ ve vesilei şifâdır.

Hamelei Kur'anı Kerim olanlar [hafızlar] Allahın rahmetine ve nûruna mazhar olurlar. Onlara muhabbet gösterenler Cenabı hakkın yakınlığına nail olurlar. Kur'anı Kerim hatminde hazır bulunan ve fatihai şerife tilâvetinde hazır olan kimseler hatmi şerifin veya fatihai şerifinin berekâtından hisseyab olurlar.

Evlâd ve ayaline Kur'an ta'lim eden kimse; Kur'anı Kerim her okundukça sevaba nâil olur. Hafızı Kur'an olan kimse; bütün ehli beytine şefaatçi olur. Kıraatı Kur'an ve ta'limi Kur'an için verilen bir (dînar) in bile ecir ve sevabı; Allah yolunda infak için sarfolunan bin (dînar) nisbetindedir.

Kur'anı Kerimin sûreleri (114)adeddir. (24) ü (Medine) ve bakisi (Mekke) de nâzil olmuştur. Âyetlerin adedi (6236) dır. Kelimelerin adedi (79,439) dur. Harf adedi (300,070) dir.

Bir Hadîsi şerifde: Ayet el-Kürsî de elli kelime bulunduğu ve o elli kelimedede elli bereket mevcut olduğu beyan buyurulmuştur.

Her halde Kur'anı Kerime ta'zim ve evâmiri Kur'anıyere muvafakat şarttır. Yani şer'an haram olan menhinatı halal gören; Kur'ana imân etmiş olmayacağı gibi Kur'anın nehyine riayet ettiği müddetçe insan Kari' Kurân addolunur. Aksi takdirde addolunamayacağı Hadîsi şerifde zikr buyurulmuştur.

Diğer bir Hâdisi şerifde buyurulmuştur ki: «Allah kul-ları içinde en cür'etli olan kimse; Cenabıhakkın kitabını okuyup da hitabına [emir ve nehyettiği şeylere] muhalefet edendir.»

Her ibadette olduğu gibi Kur'anı Kerim kıraatinde de ihlâs üzere bulunmak şartı azamdır.

Kıraat esnasında [«Allah kelâmı okuyorum» hissi daima muhafaza edilerek] Huşu' hissetmelidir. Nitekim Hazreti Peygamber Efendimizden, ve eslâfı kiramdan öğrendiğimize göre Kur'anı Kerim okurken [zihin mevzudan başka şeylere, (havatıra) kaçır ise böyle gafletle okunup geçmiş âyetler;] yine manâsı düşünülerek ve kudsiyeti hissedilerek okunmak için o âyetler tekrarlanmalıdır.

Kur'anı Kerimi tilâvet için abdestli olmak [ve dinliyenlere karşı] iyi bir kıyafette bulunmak, Mushafı şerifi ta'zimen ve tebcilen sağ ele alıp öpmek, yüze sürmek ve başa koymak ve ondan sonra açıp okumak adabı Kur'andandır.

Cehren okumak câizdir. Ancak namaz kılanın, uyku uyuyanın, dünya işi ile meşgul olanın yanında cehren okumamak efdaldır.

«Rabbımız Taâlâ Hazretlerinin sana verdiği rızık daha hayırlı ve daha devamlıdır. Ve bakîdir.» Meâlindeki âyeti kerimeden anlaşılacağı üzere Kur'anı Kerim niyeti; dünya rızıklarından daha nafi ve semeratu celilesi aleddevam bakîdir.

Tedbir:

Ey talibler, maîşet kaygı ve endişesini terk etmenizi tavsiye ederim. Çünkü Cenabı hak cümlemizin maîşet umurumuzu tedbir ve cemi' mesalihimizi tesviye buyurmaktadır. Bizden yalnız gönül ferağatle ubudiyet vazifelerini [kulluk hizmetlerini] ifa etmemizi emir buyurmaktadır. Binaenaleyh buna çalışmalıyız ve yersiz endişelerden uzak bulunmalıyız. [Bu nevi endişe ve tehalükler; beyhude yorgunluklar ve belki de utanç ve pişmanlık verecek neticeler tevlid eder] dünyanın Din nizam ve intizami için zaruri bulunan güzel tedbirler ve meşru' düşünceler ve çalışmalar bu tarifden hariçtir. [Zira bunlar insanların esas vazifelerindedir]

İbni Atâullah Hazretleri buyurmuşlardır ki: «Tedbir; iyi ve fena olarak ikiye ayrılır: İyi tedbir; seni Allah kapısına götürecek sebepleri düşündürür. [Hayır ve hase-nat yapmak fikri] keza üzerindeki amme hukukunu edâya çare aramak fikri ve eşhastan helâllik dilemek fikri ve alışılan günahları izale yollarını bulmak, tövbeye hazır-

lanmak fikri, nefis ve şeytanın iğfallerinden kurtulmak ve bu niyetlere dair mücahede yollarını tutmak fikirleri hep bu nevi tedbir kısmına dahildir. Ve bu kısım tedbirin esas vazifelerimizden olduğunda şüphe yoktur. (Bir saat tefekkürün yetmiş yıl ibadeti [surî] den efdal olduğu hakkındaki Hadis şerifde bunun ehemmiyeti ne kadar büyük olduğunu gösterir.

Dünya işlerini tedbir iki suretle olur:

Biri dünyayı dünya için, diğeri de dünyayı ahiret için tedbir etmektir.

Dünyayı dünya için tedbir; mezmumdur.

Meselâ [başkalarına tahakküm için] nüfuz ve gurur temin edecek şeyler elde etmek ve mal arttırmak gibi düşünceler hep bu meyandadır.

Dünyayı ahiret için tedbir ise:

Helâl para kazanmak, Din kardeşlerine iyilik etmek emelile ticaret, ziraat gibi esbabı meşruaya tevessül ile çalışmak, ve daima ümmetin ihtiyaçlarını tesviye edebilecek bir gayretle meşgul olmaktır.

Nefsanî olan ve hüsnü niyete iktiran etmiyen tedbir; mezmumdur ve sahipleri daima husrân'a uğrarlar. Nasıl ki (Tih) çölünde buldukları zaman hiç yorgunluk çekmeden nâil oldukları nimetlerin [kudret helvası ve bildircin gibi yiyeceklerin] kıymetini takdir etmiyerek alışdıkları bir takım sebze ve hububat istemeğe kalkan Benî İsrâil taifesi; İhtiyarı Subhânîye karşı kendi nefislerinin arzusunu tercih ettikleri için İlâhî te'dib ve terbiyeye maruz kalmışlardır. Bunu bildiren âyeti kerîmenin zahirî tefsiri şöyledir:

Böyle harukulâde ve mahzı hayır olan nimetleri mercümek

ve soğan gibi en alelâde şeylerle mübadele mi etmek istersiniz?» demektir. Fakat batınî tefsir şöyledir: «Ey gafiller, siz mesalihinizi kendinizden daha iyi bilen Allahınızın iste-

diğini kendi nefsinizin iştiha duyduğu şeyler ile mi mübadele ediyorsunuz.» demektir. Bundan sonra âyeti kerimede: «Buradan bir memlekete gidin ki matlûbunuz orada hasıl olacak. Bunun üzerine zillet ve meskenet ile muhat olarak ve gazabı İlâhiye uğrayarak inhitata karîn oldular.» Mealinde keyfiyet zikir buyurulmaktadır ki, bunun da batınî tefsiri şudur:

«Allahın semavî feyz ve tedbirinden, nefislerinizin arzı ve süflî ihtiyarları derekesine inin. [Onlar] kendi tedbirlerini Allahın ihtiyarına tercih etmelerinden dolayı da zillet ve meskenet vadilerinde perişan oldular.»

Bu kissa ile de tebeyyün ediyor ki: İhtiyarı İlâhîye muhalif tedbire kıyam en büyük hata olup ubudiyet şanına yakışâmıyan cüretlerdendir. Binaenaleyh merama nail olmak isteyen âkile muradı İlâhîden başka bir şey ihtiyar etmemek gerektir. Nasıl ki Bayezîd Bastâmî Hazretlerine: «Ne ihtiyar edersin?» dedikleri vakit; «Hiç bir şey ihtiyar etmemeği ihtiyar ederim.» Buyurmuştur, Kendileri; (taâtın âzamî, ve keramatın efdali olarak) kullun mevlâsına karşı evvelâ ihtiyarını terk etmesi lâzım geldiğini bildikleri cihetle bu esasta hareketi; ubudiyetin [kulluk şanının] en yüksek mertebesi saymışlar ve öyle yapmışlardı.

Filhakika Evliyanın en büyük kerameti; bu suretle ihtiyarını ve işini Allahın irade ve ihtiyarına bırakıp muhalif tedbire meyletmemekten ibarettir. Nefsanî tedbir asarından henüz bakiye varken de bazı keramati kevnîyeye nail olanlar vardır, Fakat hakikat erbabı nazarında bunlar tebrike şayan değillerdir.

Bayezîd Hazretlerinin Cenabıhakka karşı kendi tarafından bir şey ihtiyar etmemeği ihtiyar etmesi; Cenabıhakkın gerek Müşarünileyhe, ve gerek sair kulları hakkında işbu ihtiyarsızlığı irade buyurmasına mebnidir. Bu halde ihtiyarsızlığı ihtiyar etmek; Allahın iradesine muvafakat etmek demektir, hakikati idrakten âciz bulunan kimseler zannetmesinler ki bu; evrad ve ezkârı ve vazifeleri bırak-

tıracak ve kulu ubudiyetinden çıkaracak mahiyette bir nevi ihtiyardır. Hayır, bu zan; hakikatta batıldır. Bu, o demektir ki: «Allahın ihtiyar ettiği şeyler; tamamen bizim de ihtiyarımız olacaktır. [Yani ihtiyarımızı Allahın ihtiyarında birleştireceğiz hiç bir suretle muhalefete kaçmıyacağız, her hal ve kârda Hakkın irade ve ihtiyarını kendimize esas ittihaz edeceğiz]» demektir.

Şer'i şerif; bizi yalnız Allah ve Resulünün tedbirine karşı tedbirden menetmiştir. [Onların tedbiri hak ve bizimkiler nefsin tesirâtı altında malûl olduğundan dolayı] diğer hususlarda serbestiz.

Binaenaleyh, bizi Cenabıhakkı isâl edecek yol; ancak her meşıyyel ve ihtiyarımızı; Hakkın meşıyyet ve ihtiyarında ifna ve izâleden ibarettir. Nasıl ki Hazreti Pir Efendimiz buyurmuşlardır: «Hiç bir velî makamı vusûle ermemiştir. Kendi tedbirlerinden her tedbiri, ve ihtiyarlarından her ihtiyarı; Allahın tedbir ve ihtiyarına muvafık kılmadıkça her muvaffakiyete mazhariyet ancak böyle yapmakla me'muldür.» Kezalik mürşidimiz Ebul Abbas-el Mürsî Hazretlerinden (Rabbim sırrını takdis buyursun) bizzat kendilerinden işittim. Buyururlardı ki: «Allaha vasil olmak arzusu münkatı olmadıkça hiç bir velî Cenabıhakkı vasil olamaz.» Fakat bundan maksat (Allahu a'lem) bu arzudan edeb ile münkatı' olmaktır. Sair ilel ile değil, yahut Velînin vüsul zamanı yaklaştıkta onda nefsinin hâkîr görmek, kendisini liyakatsız bulmak hissi hasıl olur. İşte bu suretle vüsul arzusu onda münkatı' olur. Aksi halde bu arzu ve iştiyak; insan tekrar nefsinin temayüllerine kapılmakla veya dünyalık işlere dalmakla, ve kalp: masivâye taalluk etmekle zail olur.

Elhasıl nûra talip olan kimse; iştiyak erbabının sâlik olduğu yola sülûk ederek tedbiri terk eder. Tam bir teslimiyet halini iltizam eder. Ve bunu da vacibatın en mü-

himi» bilir.

Bu yüksek mevzû, sülûk'ün esası ve belki bilcümle mârifetin icabı olup büyük bir itinaya şayandır. Buna dair söylenecek değer sözler pek çoktur. Biz burada bir küçük nebze tenbih ile iktifa ediyoruz. Seyyid Ahmed bin Atâ Hazretleri bu meseleye dair bir kitap te'lif etmişlerdir. İsmi: (El Tenvîr fî iskat-el-tedbîr) dir. Her sâlike okumasını tavsiye ederim.

Zühd:

Ey sâlik, nefsimle beraber cümlenize bütün hayatınızca mesleki zühd'ü tavsiye ederim. (Zühd) demek; Allah'tan gayrıdan [Mâsivâdan] kalbin fariğ olması demektir ki İmamı Ahmed ve Sufyanı Şûrî Hazretleri: «Zühd; Aba giymek ve arpa ekmeği yemek değil, belki dünya ihtirasını kesmekten ibarettir.» buyurmuşlardır.

Hülâsa olarak zühd; (dünyayı küçük görmek, mâsivâ muhabbetini terketmektir [zira insanı doğru yoldan ayıran, fenalıklara götüren ve İlâhî, insanî vazifelerini bıraktıran ve insanı tedricen hem kendine hem etrafına hem de cemiyetine zararlı kılan bu muhabbettir.]

İnsanın zühüdde tahakkukunun alâmeti; mevcudu ile ferah bulmak, eksik olan için mahzun olmamaktır. [Fakat buradaki manâ; insanın kendini atalete terk etmesi, faaliyetten, saiy ve gayretten el çekmesi, ailevî ve içtimâî vazifelerini terk etmesi demek değildir.] Cenabıhak Kur'anı Kerimde: (İnsan için çalıştığından başkası yoktur) buyurmuştur. [İmdi insan için çalışmak vardır. Ve ancak çalıştığıнын semeresi vardır, demektir. Ve insan dünyaya çalışmak, Allaha hizmet için, Allahın sıfatlarının fiile çıkmasına vasıta olmak için gelmiştir. Ne kadar çok çalışırsa o kadar çok hizmet ve ubudiyetin iktizasını ifa etmiş olacaktır. İnsanlığın kıymeti yararlığı ile mütenasıptir. Zühdün iktzası dünyaya meyletmemek ise de bu; dün-

yayı imardan, medeniyeti kurmaktan ve dünyayı Allahın kemalâtına lâyük bir haie getirmekten ibaret ve olan esas kulluk vazifelerini azaltacak bir manâ mahiyet ifade etmez. Bilâkis o esas vazifelerden insanı alıko-yacak şeylere karşı mücahedeyi iltizam eder. Zühdün he-defi insanın kendine hakim olması, nefsinin iğfâllerinden, tahakkümünden, esaretinden kurtulması Allah ve ibadullah hizmetinde hür ve istiklâline sahip bir hale gelmesi; dün-yanın her hangi bir zevki için, nefsin her hangi bir tamah ve hırsı için insanlık şerefini feda etmeyecek, vic-danını satmıyacak, ahlâkından bir şey kaybetmiyecek bir mertebeye yükselmesi demektir.] Hatta nefsine bakmak ve evlâdu ayalini geçindirmek için lâzım olan mesai'yi büsbütün terk etmek bir masiyettir.

İmdi zühd, hakikatte kemâlin, aklın ve rüşdün ve hidâyetin emare ve ifadesidir. Çünkü âkil olan kimse her işin akibetini düşünür ve gözetir.

Bazı alimler buyurmuşlardır ki: «İnsan taksîmi eze-lîye razı olmalı. Helâlinden rızkı genişletmeğe imkân bu-lursa şükretmeli, eğer darlık çekerse sabretmeli.»

Fakat şükürde başkalarını infak ve muhtaçlara îsâr ve muavenet dahildir. Sabırda da kalp rahatı dahildir. İr-fân ehlinin hali daima bundan ibarettir.

(Allah âlî sırrını takdis buyursun) Ebu Hüseyin Şa-zilî Hazretleri buyurmuşlardır ki: «Rü'yamda Ebubekrî Sıddık Efendimizi gördüm. Bana: «Dünya muhabbetinin mü'min kalbinden çıkmasına alâmet nedir bilir misin?» buyurdular. Bilmem dedim. Buyurdular ki: «kalbden dünya muhebbetinin çıkmasına alâmet; elde bulunduğu zaman onu bezil eylemek [muhtaçlara vermek] ve bulun-madığı zaman da vicdan rahatlığı duymaktır.»

Zenginlerin elde etmiş oldukları servet; kendilerini memduh sınıf zümresinden çıkarmamıştır. Çünkü vacip olan hukuku ifada kusur etmezlerdi [Yani servetlerini

cemiyetin zararına değil hayırına kullanırlardı]. Filvaki içlerinde hayli servete malik olanlarda vardı. Hazreti Osmanın hiyni vefatında yüz elli bin altın ve bir milyon [gümüş] kuruş nakid serveti vardı. Ve bir kaç yüz bin altın kıymetinde de emlâk ve akarı zuhur etmişti.

Kezalik aşarei mübeşşireden Zübeyr Hazretleri de bir çok emlâkinden başka dörtyüz bin altın nakid serveti tahrir olundu. Sair ashabı kiramdan da böyle servet sahipleri bulunmuştu. Fakat dünyalıklar onların ellerinden yalnız gelir geçirdi [bir elleriyle kazanıp diğer elleriyle Allah yolunda verirlerdi.]

Dünyalıklar gönüllerine girip yerleşmezdi. O mübarek gönüller Allah muhabbeti ile dop dolu idi. Allah nûru ile dolu ve Allaha müteveccih ve yakın gönüllere başka muhabbet giremez. Dünya muhabbeti yerleşen gönüller ise zulmettedir. Şeytan ifalâtına yer olurlar.

Eshabı kiramın dünyalığa meftun olmadıklarına bir delil de onların bezil ve îsâr, infak ve şefkat hususunda meşhur olan güzel ahlâkları, cömertlikleri idi. Bazı âyatı kerîmenin nüzulüne sebep olan kıssalar bunun birer numunesidir. Hele müdafaayı Milliye için ve Allah yolunda infak için gösterdikleri fedakârlıklar birbirleriyle yarış edercesinedir ve çok yüksektir.

Meselâ bir müdafa hareketinde Hazreti Ömer bütün servetinin yarısını ve Hazreti Ebubekir bütün malını Peygamber Efendimizin emrine takdim ve tahsis eyledikleri gibi yine mezkûr harekât için Hazreti Osman ile Abdurrahman bin Avf Hazretlerinin hayrete şayan yardımları olmuştur. Bu fedakârlıklar, yüksek tedbirler hep kalplerinin yüksek hisleri ve imanlarının yüksekliği yüzünden olmuştur.

Bu tafsilâttan anlaşılacağı üzere memduh olan (tedbiri terk) keyfiyeti esbabı hizmeti tatil demek olmayıp belki

hakkile Allaha hizmet için kendini amme hizmetine has ve şahsî düşüncelerden tecerrüd etmektir. Yoksa ahirete yarayan dünya işlerini düşünmekte ve gereği gibi esbabına teşebbüste ümmetin bütün büyükleri her vesileden istifadeye müsaraat etmişlerdir.

Mezmun olan tedbirler; süflî ve havaî huzuzat talebi için olanlardır. Bunun alâmeti de dünya menfaati için Hakka âsî olmak, haklara riayet etmemek, helâl, haram ayırd etmiyerek mal ve servet idharına koyulmak gibi hareketlerdir. Binaenaleyh, lisanı şeri'de dünya; aleltilak ne medh, ne zem buyurulmuştur. Yalnız Mevlâyı unutturmak ve ahrete hazırlıktan alıkoymak cihetile zem buyurulmuştur. Keza mü'minlere hayır ve saadete vasıta olmak itibarile de medh ve sena buyurulmuştur.

Elhasıl vacib olan (iskatı tedbir); insanın başkalarına yük olması değildir. Ziya' ve ziyanı mucip olacak esbaba kendisini bırakması veya esbabı maîşetten tecerrüd etmesi de değildir. Bu suretle esbabdan tecerrüd; Cenabı Hakkın esbab arasına koymuş olduğu irtibattan haberi olmyanların halidir.

Meşru' olan şeylere esbab ile tevessül etmek emri vacib olduğu gibi hüsnü niyete mukarin olduğu surette de ibadetten maduttur. Rivayete göre Hazreti İsa Aleyhisselâm; bir âbid kimseye ne ile geçindiğini sormuş, âbid de: «biraderim beni doyurur.» Demiştir.

Hazreti İsa Aleyhisselâm cevaben: "Öyle ise biraderin senden ziyade ibadet etmektedir.» buyurmuş, Yani alış veriş ile iştigal eden kardeşin senin ibadetine de muavenet etmekte olduğundan onun ibadeti tezauf ediyor, demiştir.

Nusûsu şer'iyeye karşı esbab ile iştigalin mezmumiyetini kim iddiâ edebilir. Mezmun olan şey; insanı Haktan men eden [Allahın rızası hilâfına sevk eden] muamelât-

tır ki bunlardan teecrüdü halinde dahi eğer hukuku İlâhi—yeye riayetden gafil bir atalete düşülmüş ise yine mezmumdur. Afeti diniye yalnız rızayı İlâhiye uymıyan esbaba tevessül edenlere değil, [meşrû] esbabdan tecerrüd edenlere de ârız olur. Hatta bunlara daha çok ârız olabilir. Çünkü gayri marzî [rızayı İlâhiyeye mugayir] esbab ile meşgul olanlar; kemal davasında bulunmazlar. Belki kendi taksiratı vakıalarını ve Hak yolunda bulunanların fazilet ve rüchanını itiraf ederler Halbuki esbabı meşruadan tecerrüd edenlerin afetleri ise daha çoktur. Çünkü kendini beğenmek, gurur, riyâ ve tasannu' ile halkın kalbini celbetmek düşüncesi ve taâti İlâhiyede bulunmak te-fahürü gibi musanna' ahval arız olur.

Eshabı marifet nezdinde en büyük âfet; mahlukata itimad ve istinad keyfiyetidir. Bunun alâmeti de arzu olunan ikram ve itibarı kendilerinden görmeyince onları zem etmeğe kalkmaktır. Halbuki esbabı dünyeviyeye inhimak keyfiyeti bu türlü afetlere tutulmaktan çok ehvendir.

Esbaba tevessül ile iştigâl eden sâlikin iki şeye ihtiyacı vardır ki biri ilim, diğeri takvâdır. İlmi ile helâl ve haramı tefrik eder. Takvâ ile de maâsı irtikâbından kurtulur.

Medih ve senâ:

Ey kardeşler, bir kimse tarafından medih ve senâ olduğunuz zaman kalbinizi muhafazaya çalışın. Hakikî zahid; medh ve senâ olduğu zaman sıkılmaktan hâlî olmaz. Kendisinden müşahede etmediği bir vasf ile medih olunmaktan Cenabıhakka karşı pek hayâ duyar utanır. Ârifi billâh ise böyle bir medh vukuunda onu Cenabıhaktan bir iltifat telakki ederek çok münbasit olur. Hoşlanır. [Allaha hamdü senâ eder.]

Zahidler makamı gaybette'dirler böyle oldukları için daima halkı müşahede ederek ve medih oldukları zaman onu

halktan görerek Cenabıhakka karşı hayâ duyarlar. Ve amellerinin mükâfatı bundan ibaret kılınmasından korkarlar. Fakat ârifler; Rabbileri ile hazırdırlar. Onun için nazarlarında masivallah sakit olmuştur. Haklarındaki senâyi vâkıi Haktan müşahede ederek inbisat ve hoşluk duyarlar. Bunlar nefislerinden dahi gaiptirler. Bu gibi ahvalden dolayı kemalleri tezayüd üzeredir.

Büyüklerden biri kendi huzurunda sitayiş olunduğu sırada sükût ediyordu. Bu halin hikmeti kendisinden soruldukta: «Bu medihler bana değil Rabbime aittir. Çünkü ben kendimi hiç bir hal ve hareketimde müstakil görmüyorum.» buyurdu.

Rûhül Kudüs:

Bâzan Peygamberimiz Efendimiz Hazretlerinden Cenabı Hassan bin Sâbit Hazretlerine, ve müşidleri tarafından da İbni Atâ Hazretlerine buyurulduğu gibi: «Söyle! Rûhül Kudüs seninle beraberdir,» derlermiş.

Zikrettiğimiz Şuhûdu Cem'î itibarile ârifler Hazâratının bu takım hususî medihleri tahsin ve tasvip buyurmaları yerindedir.

Medih ve senânın hoş görülmesinin istinad edeceği bir hakikat noktası da şudur ki: Yüksek mânevî makam sahibi olan bir zat alâmete muhtaç değilse de hakkındaki medih ve senâ bir takım insanlardan kendisine karşı sudur eden zem ve hicvi izaleye yarar. Çünkü kendileri bizzat bu muameleyi izaleye kalkışmazlar [Bu gibi dedi kodulara kulak vermez, bu gibi şeylerden alınmazlar ve bu esasta her hangi bir muameleye tevessülü kendilerine yakıştırmazlar] çünkü makamı şuhude vasıl olan zatı şerif; insanları her hususda Allahın kabzai tasarrufunda görür. Onların kâtibin elinde kalem gibi şuursuz, ihtiyarsız birer âlet olarak yedi kudrette hareket ettiklerini bilir.

Ve cümlesine cemii ahvalde af ve müsamaha ile muamelede bulunur. Ve billâh-el-Tevfik muvaffakiyet Allahındır.

Mukayyed malûmat:

Mektuplar mecmuasında mukayyed ilâve malûmata ve zabıtlara nazaran:

Vasiyetleri

Seyyid Abdüsselâm Hazretleri irtihalleri yaklaşınca cümle şakirtlerini cemi' buyurmuşlar ve söze şöyle başlayarak vasiyette bulunmuşlardır;

«Siz ne güzel ahbâb, eshab ve evlâdsınız, cümlenize birden merhabâ! hem de en son merhaba!

Cümlenizi Erhamûlrahimîne tevdi ederim!

Ey kardeşlerim, her birinize takvâ yolunu tavsiye ederim.

Hazır ve gayıp cümle Allah kullarına iyilik ediniz.

Her hak sahibine hakkını veriniz.

Fakirlere ve zavallılara merhamet ediniz. Mahzun gönüllere rikkat gösteriniz. İslâmlık vazifesini ve bu hayatta yolunuzun adab ve erkânını asla hatırınızdan çıkarmayınız» buyurmuşlardır.

Sonra devam ile:

«Cümlenize hayrül Halef olmak üzere Ömer bin Haccab'ı bırakıyorum. Kendisine ittiba ediniz. Onun büyük bir makamı olacağını biliniz. Onun rahmanı kapılardan bir kapı olduğunu biliniz» buyurmuşlardır.

Daha sonra:

Vasiyetlerine devam etmişler ve ez ân cümle; kendi (ahzabî şerife) leriyle büyük mürşidleri Ebu Haseni Şazilî Hazretlerinin (ahzabî şerife) lerini okumalarını, ve

kasidei bürdeye ve evaridi şerifeye devam etmelerini tavsiye buyurmuşlardır. Ve son nefeslerini (Allah) diyerek vermişlerdir.

İrtihalleri tarihi:

Hicrî 981 senesi Ramazanının sülsü ahîri perşembe günü ikindi üstü [içinde bulunduğumuz sene 1365 olduğuna göre irtihalin hicrî 384 sene evvel vukubulduğu anlaşılır]

Hârikalar

Tayyi mekân:

Seyyid Abdüsselâm Hazretlerinde tayyimekân vak'alarından birmisal:

Hazreti Seyyid Abdüsselâm bir gün mensuplarından Sidi Ali-el-Zumrudî'ye tayyimekân hakkında bir fikir vermek istemişler. Ve yanlarına alarak birlikte tayyimekân de bulunmuşlardır. [Yani ruhan havada uçmuşlardır] Böylece Karadeniz üstünde uçmuşlar ve kısa bir zaman zarfında Avrupadan ve Afrikadan ve Akdeniz ile bahri muhitten birer kısmını gezmişlerdir. Ve bu tayyimekân hareketine başlamadan evvel Hazreti Seyyid Abdüsselâmın Sidi Alî'ye verdikleri talimat; şu niyazı söyletmekten ibaret olmuştur:

«Bismillâh, ey kudreti İlâhiye beni götür.»

*
* *

Yukarıdaki vak'a Hazreti Abdüsselâmın mektupları mecmuasında mukayyed ve menkul malûmattandır. Yine şu aşağıda görülecek malûmat ve mütalaat dahi o mektupların mecmuasını meydana getiren zatındır.

Hazreti Seyyid Abdüsselâm El'Esmerde zuhur eden harikalar, kerametler hakkında kitaplar yazılmıştır. Enbiyada zuhur eden mucizeleri; Enbiyanın sıdkı Nübüvvetine ve Evliyada zuhur eden harikalar ve kerametleri de velilerin sıdkı velâyetine delil ve hücet olması için Cenabı Hak izhar buyurmuştur. Bu İlâhî tecelliler; Enbiyâ ve Evliyâsı hakkında halkın nazarı itimadını celb ve onların tebligatına, taâlimine inkiyadı temin için vakı' olmuştur. Biz bu gün Elhamdülillah Hazreti Abdüsselâmın velâyet ve kemaline kaniiz. Şüphesi olanlara zaten denecek söz yoktur. Çünkü gerek sözümüzün gerekse bahsedeceğimiz kerametlerin müeyyidesi her kesin bu hususda kabuldeki niyetine bağlıdır. Bu da; her kesin esasdaki kanaatlerine ve bu kanaatler neticesi telakki tarzlarına tabidir.

[Şehpender zade Hilmi beyin ahîren — ikinci meşru-tiyet ilânında İstanbulda] basılmış (iki Gavs'i enâm Abdülkadir ve Abdüsselâm) adlı kitabında bu babda tafsilât ve havarik ve keramata dair misaller vardır. Yine mezkûr kitapta Seyyid Abdüsselâm Hazretlerinin cins ve mezheb farkı gözetmeksizin Allahın bütün kullarına nasıl bir alâka ve yakınlık gösterdiği binaenaleyh Cenabı Hakkın rahmeti için halk buyurduğu ve rahmetlerine vesile kıldığı hâs kullardan olduğu gösterilmiştir.

Biz bunları haber vermekle iktifa ediyoruz. Âyeti ke-rime: (Ve men ahsenü kavlen mimmen deâ ilallâhi ve ami-le salihan ve kâle innenî minel Müslimîn.)

Meeli şerifi:

«Allaha davet eden, ve iyilik eden ve işte ben müs-lümanlardanım diyenden daha güzel sözlü kim vardır.»

Seyyid Abdüsselâm Hazretlerinin (neşîde) leri
Neşideler serbest nazım ile Türkçeye çevrilmiştir.

Dikkat:

Bu neşîde muhteviyatı; Hazreti Abdüsselâm El'Esmerin (Rûhül kudüsü) hamil olduğunu gösteriyor. Rûhül kudüs; Allahın zat nûrudur Bu nûr; kibarı Enbiyada yer almıştır. Ve Enbiyadan sonra kibarı Evliyada yer almıştır. Bu suretle Enbiyada tecelli eden Ruhül-kudüsler her devirde birer büyük Velâde tecelli etmiştir. Ve bu velilerin her biri Rûhül kudüsü hamil bulunmuş olan Nebînin sırrına varis olmuştur.

Ömer Fevzi Mardin

Neşideler:

- 1 — Safâ meyhanesinden izzet şarabı içtim
- 2 — İnyet sırrı ile o şarabı sevgilim sundu
- 3 — Bütün nûrlar zahir oldu perde açıldı
- 4 — Sırlar ilham etti celâl sırrı ile
- 5 — Ey ma'şeri islâm kapumuzâ geliniz.
- 6 — Ordan girerek Velâyet sırrına eriniz.
- 7 — Allahın lutfu ile nimeti üzerimde
- 8 — Ona ben gücüm ve irademle ermedim.
- 9 — Adsız sansız fıkara toplandılar yanıma
- 10 — Hizmetimle salih insan oldular
- 11 — Niceleri adımızı seslenerek imdada çağırdılar
- 12 — Çağırınların imdadına derhal yetiştik
- 13 — Halimizi inkâr eden nice fakihlerde
- 14 — Bizden oldular, Hakkın inayeti ile
- 15 — Tasaruf verildi hayatta mematta
- 16 — Olarak vaktin İmamı bu yolun Mürşidi
- 17 — Yâ İlâh-el-Âlemîn Rahmet eyle
- 18 — Sünnet ve Resaletle yol gösterdiğine
- 19 — Ben hakkım, ülyâda ve her bir mekânda [C]

[C]

Bu ifade ile yani (ben hakkım) demekle Hazreti Abdüsselâm (ben Allahım) demek istemiş değildir. Çün-

20 — Kurban günü İsmâlie Fidyeye verdim.

21 — İshâk'ın pederinin [İbrâhimin] ateşini ben söndürdüm.

[C] haşiyenin devamı

kü Bu sözü Hazreti Abdüsselâm kendi söylemiş değildir. Bu sözü Hazreti Abdüsselâm mazharında Allah izhar buyurmuştur. Bunu Hazreti Abdüsselâmın kalbinde yer almış olan Ruhul Kudüs; Hazreti Abdüsselâmın lisanını kullanarak söylemiştir. Harici bir müşahid için hakikat böyledir. Bu hakikatı Hazreti Abdüsselâmın beşerî hüviyetinden işitmek dahi istenirse o ifade de şöyledir:

«Ben Allah fakîri Abdüsselâm; Allahın inayetele zat ve sıfatı; Allahın zat ve sıfatında fanî olmuş bir kulum. Cenabıhak Hazreti Musaya çalı ateşinden [Kelm] ismi ile tecellî edip söz söylediği gibi bu kerende aleme karşı zat ve sıfatı bu beşerî vücudde tecellî ediyor. Bu halde Allah benim nefsimi, nazarımı, elimi kendi için kullanıyor.» demektir.

*
**

Bu izahat; tasavvuf ilminin hakâyıkına ve târifâtına uygundur. Meselâ Hazreti Muhyiddîni Arabî (Fusûsil hikem) kitabında (Vücûdü Abid — kulun vücudu) bahsinde bakınız ne buyuruyor.

«Abdin vücudu; nefsi Rahmânî ile mevcut olmaktadır. Muhakkak ki Hak; her bir uzvun hüviyetidir. (Küntü sem'ihû ve besaruhû, ve yedihû ve riclihû — onun kulağı, gözü, eli ve ayağı ben idim) kavli Rabbanîsinde olduğu gibi (Abid — kul) mazharı ile âmil olan [işleyen], (Hak) dan gayri değildir. Ancak suret; abid içindir. Hakkın hüviyeti kulda mündericedir. Gayır

- 22 — Nefesimle onu soğuttum salim kıldım
23 — İsbâyı söylettim hitabıma cevapla
24 — Konušturdum beşikte görülmemiş bir tarzda
25 — Sabırlı Eyûbı ezâdan şifaladım
26 — Daniyâli arslandan satvetle ben kurtardım
-

[C] haşıyenin devamı

değildir. Zira Haktaalâ (halk) ismi ile zahir olan şeyin aynıdır. Abdin zuhuru; Hakka mütevakkıf olduğu gibi âmelin abidden zuhuru da Hakka mütevakkıftır. Hak için ismi (batın) ve ismi (evvel) mühakkık olur. Kul içinde ismi (zahir), ve ismi (ahır) vaki' olur.»

Bu neticeden anlaşılır ki bu avalimin zahiri (halk), batını (Hak) dır.

*
* *

Mesnevî şarihi, Bosnalı Abdullah efendi de bakınız ne diyor:

«Abdi Kâmil; makamı ekmeliyete teveccüh ettikde ubûdiyyeti mahza ve istihlâki küllî ile tahakkuk eder [Yani kul özden, nakliden ibaret kalır. Çünkü her irâde ve ihtiyar Allahta fânî ve yok olur.] Her ne kadar Hak; o kulun mazharında cemii' tasarrufatını nihayetsiz derecede izhar ederse de abdin [kulun] kendi; zahiren tasarruf ile zahir olmaz. [Yani kul kendi istediğini yapamaz. Ancak Allah ne istiyorsa kul onu yapar.]

Hak ile mütehakkık olmak iki kısımdır: Bir kısmı; hak ile şol kimse mütehakkık olurki kendi sıfatları Hakkın sıfatlarında fanî [yok] olmuş ve Hakkın sıfatı; kulun sıfatı makamına kaim olmuştur. Ve bu kul, Hakka yakındır. Ve o; o kullardan olur ki onlar; kendi sıfatlarına hakim olan Hakkın sıfatlarile fail [işlici] olurlar. Bu yakınlığa (Kurbu nevâfil) dirler. Ve

Dikkat

19 dan 26 ncı beyte kadar olan kudreti Hazreti Abdüsselâm lisanında Rûhül kudûs izhar ve ifade ediyor. Yani bu ifade Hazreti Abdüsselâm lisanında Allahın zat nûrundan tecelli ediyor.

Ömer Fevzi Mardin

[C] haşiyenin devamı

bu kısım yakınlığa Şeyh Muhiddini Arabî Hazretleri şu sözleriyle işaret buyurmuşlardır.

«Bazı Evliya vardır ki Cenabıhak; anın sem'i, ve başarı ve cemii kuvvâsı ve azâsı olur. Şu alâmetlerleki; Haktan haber getiren şârî' onları; Haktaalâdan naklen işbu Hâdisi Kudsî ile haber verdi.

(La yezal-el-abid yetekarrab ileyye bil nevâfili, hattâ ahibbehu, fe izâ ahibbehû fe iza ahbebtelhû küntü sem'-ukû ve basaruhû)

Yani: Kul nevâfili ibadet ile bana yaklaşmakta devam üzere olur. Tâ ben onu sevinceye kadar. Ben onu sevince de, artık onun şol kulağı olurum ki o; benimle işidir. Onun ol gözü olurum ki o benimle görür. Bu Hâdisî Kudsinin devamı vardır. Ve tercemesi şudur. (Onun o lisanı olurum ki o benimle nutk eder. Ben onun ol eli olurum ki o benimle tutar. Onun ol ayağı ile olurum ki o benimle yürür. [Yani öyle ki] o benimle işidir benimle, görür ve benimle işler)

Diğer kısmı ise: budur ki kul; zati Hakda, kendi zatından fâni olur. Hak onun zati makamına kaim olurki bu kısım yakınlığa da (Kurbu farâiz) dirler. Bu (kurb — yakınlık); (Kurbu navâfil) den daha yakınlıktır. Zira bu kurbun sahibi; bizzat fanî olup Hak ile bakîdir. Ve Hak onunla işidir ve görür ve o; Hakkın sem'i ve basarıdır)

Elhamdülillah vemâ tevfiiki illa billah.

Mulhak Fasıllar

Buraya kadar olan yazılar kitabın esasını vücade getirir. Bu esaslar hakikat ilminin ve tasavvufun özünü teşkil eder.

Bu esasları izah için çok mufassal yazılmış binlerce sahifelik kitaplar vardır. Fakat hepsinin hülâsası ve özü buraya kadar olan yazıdan ibarettir. Bu ilmin menşei, gayesi ve ana hatları bu kadarcık sahifeye sığdırılmıştır.

Bundan sonraki yazılar; bu esaslarla alâkalı bir takım malûmatın yine hülâsa ve öz olarak verilmesine tahsis edilecektir. Ve bu malûmat fasıllar halinde tasnif edilecektir.

Hakikatlere toplu bakışlar ve taayyün etmiş hakikatler

Batınî Hakîkatler

Allah ile mahlûk münasebetleri

Kanaatler

İnsanlar, çocuk iken basit fikirlidir. Kanaatleri de temelsiz ve geçicidir. İnsan büyüdükçe fikirler çoğalır ve genişler, fakat ilk taşkınlık devresinde dağınık ve mütehavvildir. Nihayet bir hakikat mikyasına istinad ederek derlenir, toplanır, öyleki çürükleri, bozukları ayrılır, temelsizleri dağılır, ancak hakikatler başda kalır. Ve tekâmülün kazancı, semeresi de bunlar olur.

İnsan bütün bir hayat, bu hakikat mertebesine fikrini yükseltinceye kadar ne kadar boş şeylere kıymet verir. Ne kadar dibsiz; neticesiz emeller peşinde koşar do-

laşır. Öyle ki, ne kadar fena şeyi iyi gibi görür, ne kadar iyi şeyleri de bilmez görmez olur ve onların kuvvetinden, feyzinden mahrum bir gaflette bulunur.

İşte insan neden sonra, boşuna ne yorgunluklardan sonra, fikri rüşde erer, siyah ile beyazı bir görüşde ayıracak hale gelir, çünkü iyi ile fenayı tâ kökünden anlayacak bir mikyasa malik olur. Ancak bu suretle lüzumsuz veya muzir bir kalabalıktan fikrini ve değersiz, temelsiz şeylerden çürük bağlardan yüreğini kurtarır. İşte bu fasıl Allah inayet ederse böyle doğrulmuş kanaatleri, taayyün etmiş hakikatleri ihtiva edecektir.

Emirler — Tebliğler

Vahîyeler

Vahîy; Cenabı Hakkın bir mahlûk dilini kullanarak söylemesidir. Bu mahlûkun mutlaka melek veya insan olması şart değildir. Melek ve insandan mada meselâ hayvan, nebat, cemâd dahi Allah kelâmına vasıtai nakil olabilir. Yani Allah her (şey) den (kelîm) ismi ile tecelli edebilir.

Melek ve insan hakkında bir misal:

Allah; Rûhül kudüsü ile girdiği meleğin veya insanın içinden meleğin veya insanın dilini kullanarak söyler. [Haşiye — [12]

[12]

« Rûhül kudüs ve Resuller »

Vahiy

Kur'anı Kerimden:

(40 — Mü'min — 15) : «Dünya ve ahirette kullanım derecelerini yükselten ve arşı azamın sahibidir.

Niçin mahlûkun dilini kullanır?

Çünkü Allahın, insan gibi muayyen bir dili yoktur. Allah bizatihi madde değil nûrdur. Her şeye şekil veren

(12) inci haşiyenin devamı

Emri ile ve Cebrail [Melek] vasıtasile kullarından dilediğine yövmi kıyametle halkı inzar eyleyip Allaha davet etmesi için vahiy ilka eder.»

(22 — Hac — 75): «Allahu taalâ meleklerden ve insanlardan Resuller ihtiyar eder. [Yani tebliğ vasıtaları kullanır]»

Misâl:

Rûhül Kudsün insanın içine girerek söylediğine dair misaller:

(42 — Şura — 52 ve 53(52)): «Sair Peygamberlere vahiy eylediğimiz gibi sana da emrimizden bir rûhu [Rûhül Kudüsü] vahiy eyledik. [Yani kalbine indirdik]

(16 — Nahil — 102): «Kur'anı Rabbinden hak olarak Rûhül Kudüs indirdi.»

Tevratı Şeriften:

(Hurûc — 4 — 16): «O; [Harûn] sana ağız yerine sen dahi ona Allah yerine [söyleyen yerine] olacaksın.»

(Hurûc — 7 — 1 ve 2(1)): «Ben seni Fir'avuna İlâh tayin ettim: Ve kardeşin Harun senin Peygamberin olacaktır.»

(Hurûc — 9 — 16): «Sende kudretimi zuhura getirmek için [seni ikame eyledim.]»

(Hurûc — 3 — 11 ve 12(12)): «Ben mutlaka senin ile olurum ve benim seni gönderdiğime alâmet bu olsun.»

(Hurûc — 4 — 15): «Sen ona [Harûna] söyleyesin. Ve ağzına sözler koyasın. Ben dahi senin ve onun ağzı ile olup ne yapacağımızı size talim edeceğim.»

(Mülûku sanî — 23 — 2): « Benim vasıtamla Rab-

her şeyde iktiza eden uzviyeti, azaları yaradan Odur. Fakat kendinin kendine göre bir şekli, kendine mahsus bir uzvu yoktur.

(12) inci haşiyenin devamı

bin Rûhu söyledi onun kelâmı dahi dilim üzerindedir»

Diğer tarzda misâl:

Kalplerinde Rûhül Kudüs sakin olan kibarı Enbiyanın varisleri olan kibarı Evliya kalbine Rûhül Kudüsün nazil ve sakin olduğuna dair diğer bir misâl:

(58 — Mücadele — 22): «Allahu taalâ onların kalplerine imâmı yazmış ve onları Allah tarafından bir Rûh ile te'yid etmiştir.»

Dikkat:

Kaç Peygamberin hayatlarınca kalplerinde Rûhül Kudüs sakin olmuş ise her devir ve nesilde o mikdar insanda o (Rûhül Kudüs) ler yer almaktadır. Şöyleki Peygamberlerde bulunmuş olan (Rûhül Kudüs) ler Peygamberlerin irtihalile aslına rücu' etmiş değillerdir. Onları hamîl olmak üzere Cenabıhak her devirde, her nesilde kemâl mertebesine insanlar yetiştirmektedir. Evliya; Enbiyanın ilmen ve sırran varisidirler Rûhül Kudüsü taşıyan insanlar hayvanî nefisden kurtulup musaffa hale gelenlerdir. İmdi Enbiya gibi Rûhül Kudusü hamil olan Evliya da musaffa hale gelmiş olanlardır. Her Peygamber Rûhül Kudusü hamil sayılmadığı gibi her Velinin de Rûhül Kudusü hamil olması varid değildir. Rûhül Kudusün insanda hikmeti vücudundan bildiklerimiz; Allahın vahiylerine ve mucizelerine vasıta olmaları içindir. Bu hakikate bir mukaddes müeyyide:

(Sayılar — 14 — 24): «Kulum (kâlip) de başka bir rûh bulunup bana kamilen tabi' olduğundan dolayı

Bizatihi Allah:

Bizatihi Allah nûrdur. Bu nûr (kuvvet) (rûh) ve (enerji)

(12) inci haşiyenin devamı

ben de onu gittiği diyara götüreceğim onun nesli da-
hi onu miras alacaktır.»

**Mesih [Kurtarıcı Peygamberlerde bulunmuş
olan] Rûhül Kudüs hakkında**

(Es'ya — 11 — 2) : «Ve onun üzerinde Rabbin
rûhu, hikmet rûhu ve fehim rûhu ve meşveret ve kuvvet
Rûhu, ilim ve Rab korkusu rûhu takarrür edecektir.»

Dikkat:

Bu rûhların takarrur etmesi demek; Cenabıhak
Rûhül Kudusile o mahlûk mazharında [cihazında] bu
sıfatlarla tecelli etmesi demektir.

Diğer müeyyidesi:

(Eş'ya — 59 — 21): «Senin üzerinde olan rûhum
[yani Rûhül Kudus] ve ağzına koyduğum sözlerim
[yani vahiyler] senin ağzından ve neslinin ağzından
ve neslinin nesli ağzından şimdiden ebededek zail ol-
mıyacaktır. Diye Rab buyurur.»

Dikkat:

Yukarıdaki âyetin son fıkrasından da anlıyoruz-
ki: Bir Peygamberde tecelli eden Rûhül Kudüs ve
Rûhül Kudusden tecelli eden kelâm beşeriyete mâl
olur.

Diğeri:

(Eş'ya — 61 — 1): «Rab Yehova'nın [Allahın]
rûhu üzerimdedir.»

(Hazakiyal — 1 — 3): «Hazakiyal Peygambere Rab-
bin kelâmı aşikâre geldi ve orada Rabbin eli anın üze-
rinde oldu.»

(Hazakiyal — 2 — 2(1÷2)): « [Allah; Hazakiyal Peygam-

gibi umumî vasıflarla ancak ve bir az kabili izahtır.

[12] inci haşiyenin devamı

bere hitabı] «ve bana ey adem oğlu ayakta dur ve sana söylüyeyim. Dedi. Ve bana söylediğinde üzerime Rûh geldi.»

(Hazkıyal — 3 — 14): «Ve Rûh beni kaldırıp götürdü.»

(Hazkıyal — 11 — 5): «O zaman Rabbin Rûhu üzerime indi.»

(Daniyal — 6 — 3): «Hazreti Daniyalda a'lâ ruh [yani rûhül kudüs] bulunduğundan reisler ile Merziban'lara faik idi.»

(Miha — 3 — 8): «Rabbin rûhu ile kuvvet ve hüküm ve cesaretle doluyum [Miha Peygamber]

Diğer tarz:

Rûhül kudüsün melek vasıtasile muvakkaten insanın içine [kalbine] girerek kelâm izharına misal:

(26 — Şuarâ — 193(193÷194): «Cibril-i-emîn; senin kalbine; onunla [Kur'an ile] nüzûl eyledi.»

Şimdi:

Bu ayeti kerimede sarahaten zahirdir ki: Kur'anı melek değil meleğin hamil olduğu Rûhül kudüs indirmiştir. Kur'an onundur ve Kur'anı söyleyen odur. Yani Allah'tır, zira rûhül kudüs Allahın herhangi bir mazharda nûruzatı ile tecellisidir.

Diğeri :

(2 — Bakara — 97): «O [Cebrâil]: Kendinden evvelkileri tasdik edici Kur'anı; Mü'minler için rehberi hidâyet, müjde ve beşaret olarak Allahın iznile senin kalbine indirdi.»

Fakat birliği her suretle kabili izahtır. İste müeyyideleri:
[Haşiyeye — 13]

[13]

Allah Mefhumu

Kur'anı Kerimden:

(24 — Nûr — 35): «Allahutaalâ göklerin ve yerin nûrudur.

Mukaddes kitaplardan:

İncili Şeriften: (Yuhanna — 4 — 24): «Allah Rûhtur.»

(2 — Korintoslulara — 3 — 17): «İmdi Rab Rûhdur.»

(1 — Yuhanna — 1—5): «Allah nûrdur.»

(Yâkûb — 1 — 17): «Her iyi atıye ve her kâmil mevhibe yukarıdan olup nûrların sahibinden nüzül eder.»

Musevî mukaddes kitaplarından:

(Eş'ıya — 60 — 19): «Artık gündüzün nûrun güneş olmayacak ve aydınlık için ay sana ziya vermiyecek. Ancak senin ebedî nûrun Yehova [Allah] ve izzetin senin Allahın olacaktır.»

(Eş'ıya — 20): «Artık güneşin batmıyacak ve ayın eksilmiyecek zira senin ebedî nûrun Yehova [Allah] olacak. Ve matem günlerin hitam bulacaktır.»

Zebûru Şeriften:

(Mezmurlar — 68 — 34): «Allahı kuvvet sıfatı ile tavsif ediniz.»

Allahın birliği

Bütün mükevvenatı, gökleri ve yeri yaşatan nizam

« Allahın nûru »

Nûr; Zat nûru ve Sıfat nûru olarak iki mahiyettedir. Zât nûru asıldır menba'dır.

(13) üncü haşiyenin devamı
ve kanun, Allahın birliği ile kaimdir. İlâhî hüviyette ortaklık yoktur. Ortaklık iradeyi ihlâl eder. İradenin taaddüdü gökleri ve yeri alt üst eder. Bütün tabiat kanunlarını mihverinden çıkarır. Hayat ve harekete hakim olan nizam birdir. İkileşemez. Allahlık taaddüt kabul etmez. Zira bütün kuvvet Allahındır. Kuvvetin inkisama uğraması iradenin inkisamına sebep olur. Bu halde bu âlemlerin hayat ve hareketinde görülen vahdet [birlik], tesanüd [dayanışma ve alaka] ve bunların vücude getirdiği nizam bozulur. Hayat ve hareketteki tabîlik muhtel olur. Âlemlerin birbirile münasebetleri, mahlûkların birbirleriyle imtizacı, eşyadaki hassalar ve aralarındaki ahenk mahiyetini kaybeder bir kelime ile kıyamet kopar.

Yanlış fikirlerin menşei

Bir Allahtan başka İlâhlar tasavvuru; Putperestlik devrindeki filezofların hayallerinde vücud bulmuş iptidaî tasarılarından ibarettir. Fakat bu keyfiyet Yunan milleti gibi eski bir medeniyeti, ve felsefe kültürü kuvvetli olan cemiyetlerde sonradan Din devrindeki itikadlara da nüfuz etmiştir.

Esas yanlışlık şu noktadan gelmektedir. Dinlerden evvelki devrin filozofları Ülûhiyette gördükleri muhtelif efa'li: muhtelif İlâhların mevcudiyetine atfetmişlerdi. Halbuki Dinin bildirdiği hakikate göre bunlar ayrı İlâhlar değil bir İlâhın muhtelif sıfatlarıdır.

Sıfat Nûru

Sıfat nûru; zattan tecelli eder. Allahın sıfatlar kadar bu nûrlar müteaddit ve mütenevvidir. Bütün âlemlerde bütün

(13) üncü haşiyenin devamı

Allahın şeriki olamaz:

Gerek dinlerden evvel ve gerek sonra bazı cemaatlar insanlardan bazılarına da Ülûhiyet atfetmişler. Ve kimisine Allahın oğlu, kimisine Allahın halde vekili demişler, kiminde de fevkelbeşerlik yani Allahlık tasavvur etmişlerdir. Allah istediği mahlûkta istediği kemalatta tecelli eder. Mahlûk burada bir tecelli kabından ibarettir. Bu kab Allah olamaz. Bir kutuya elmas konmakla kutu elmas olmaz.

İmdi bu gibi tasavvurların, fikirlerin hepsi yanlıştır. Zira bu tasavvurlar; Hazreti Musanın ve Hazreti Muhammedin getirdiği kitapların münderecatına ve bizzat Hazreti İsanın İncili Şerifdeki beyanatına tamamen muhaliftir. Her üçünden de birer misal dercediyorum:

Kur'anı Kerimden:

(2 — Bakara — 164(163)): «Ve İlâhınız; İlâhî vahid dir birdir. Ondan gayri İlâh yoktur Dünyada kâffe mahlûkata in'am ve ihsan edici ve ahirette ifâzai rahmet eyleyicidir.»

Diğeri:

(59 — Haşır — 24): «O Allah'tır ki yaratıcıdır. Mevcut her ne varsa cümlesini yoktan var edendir. Her şeye suret [ve mahiyet] verendir. Onun güzel isimleri [sıfatları] vardır.

eşyada, her zerreyi muhit ve mutasarrıf olarak onları ya-

(113) üçüncü haşiyenin devamı

Diğeri:

(16 — Nahil — 52): «Göklerde ve yerde olanların halkı ve mülküdür. Ve din de ona mahsustur. Allaktan gayrisinden mi korkarsınız?»

Musevî Mukaddes kitaplarından

(Eş'ya — 46 — 9): «Allah benim, Ve gayri yoktur. Allahım ve benim nazîrim, [eşim ve benzerim] yoktur.»

Diğeri:

(Eş'ya — 41 — 4): «İşleyen ve yapan, ve devirleri iptidadan çağırın kimdir? ben Yehovayım evvel olan ve sonrakilerle olan Ben'im.»

Diğeri:

(Eş'ya — 45 — 8(7)): «Nûru vücûde getiren, ve zulmeti halk eden, selâmeti yapan ve beliyeyi halk eden, bunların cümlesini yapan Rab Ben'im.»

Diğeri:

(Eş'ya — 64 — 8): «Ve şimdi Yarab, sen pederimizin biz balçigiz ve sen bizim yapıcımızsın. Ve cümlemiz senin elinin işiyiz.»

İncili şeriften:

(Markos — 12 — 29): "İsâ cevap verdi. Birincisi, dinle ey İsrâil, Allahımız Rab bir olan Rabdır."

Diğeri:

(Markos — 10 — 18): «İsâ da ona dedi: Niçin bana iyi diyorsun? Birden başka kimse iyi değildir. O da Allahdır."

şatan ve İlâhî iradasine göre onları sevk ve idare eden;

(13) üncü haşiyenin devamı

Diğeri:

(1 — Korintoslulara — 8 — 4): "birden başka Allah yoktur."

(1 — Korintoslulara — 8 — 6): «Bizim için bir Allah baba vardır. Her şey ondandır. Ve biz onun içiniz.»

İlâhiyatta baba ve evlâd mefhumları

Musevîlerin ve Hıristiyanların mukaddes kitaplarında Hidayet ehli mü'minler için Allah; baba vasfını alır. Musevî ve Hıristiyan (mü'minler) de (oğullar) ve (kızlar) vasfını alırlar.

Müslümanlara göre bunun mukabili (Hidayet çocuğu olmaktadır. Ve diğer tarif ile (Hidayet ehli) olmaktadır. Yani arapça ve İbranicede bu tabirler (cinsiyette ayniyet) ifade etmez. Yalnız (nisbet, mensubiyet, ehliyet) ifade eder. (Ebnayi sebîl) tâbirinde olduğu gibi ki bunun da lûgat manası: (yol çocukları) dır. Halbuki kastettiği mana sadece (yolcu) dur. Yola nisbetle yoldaki adamın yolculuğudur. Meselâ Mukaddes kitapta (cehennem oğulları) tâbiri de vardır. Bu da apaçık gösterir ki cehennemin sulbî evlâdı mevzuubahs değildir. Ancak cehennem azabına lâıyk fena işler yapan kimseler yani bir kelime ile lisanımızda (cehennemlik) ler mevzuu bahistir. Fakat bu tâbirler bilâhare yanlış talakkilere yol açtığı için artık müslümanların Kitabında bu tâbirler, vasıflar kullanılmamıştır. Fakat muhakkak ki bu tabirleri kullananlar çok istifade etmişlerdir. Çünkü beşeriyet için en kuvvetli yakınlık ifade eden hüviyet; babalık ve evlâtlıktır. Bu tahir

her şeyi daima bir gayeye doğru ileri götüren, tabiat ve

(13) üçüncü haşiyenin devamı

insanları hem sevgiye, ve samimiyete, hem itaata kolaylıkla sevk eder ve alışdırır. Bir gün bir evde üç yaşında bir Musevî çocuğa rastlamıştım. Bana ilk sözü bu olmuştu: «Bilir misin benim büyük, çok büyük bir babam var. İsmi Allah.»

İnsan üzerinde tahliller

1 — Allahın vasıflarını, nûr, Rûh ve kuvvet olarak yukarıki ayetlerde gördük. Fakat tarihte hiç bir insanı üstün ve mutlak bir kuvvette görmedik.

2 — Her insan; Allahın ruhuna taşıyor. Binaena-leh hiç bir insanın kendine mahsus ruhu olduğunu veya bir kısım insanların ayrı rûh taşıdığını kimse iddia edemez.

3 — Allah nûrdur Bütün Mükevvenat bu nûr deryasında atomlar halinde bu nûra müstagraktır. Bu nûrda doğuyor, yaşıyor ve istihale ediyor.

Fakat Mükevvenatı kısmen veya kâmilen kendi nûrunda yaradan, yaşatan öldüren bir insan işitmedik. Ve tasavvurunu mümkün görmedik.

4 — Allahın iradesi mutlak olarak her hayatîyet ve her harekete hakimdir. Fakat şimdiye kadar iradesi ile bu hakimiyeti cihanda göstermiş kimse tanınmadı. Ve mümkün de görülmedi. Değil cihana hakimiyet hatta kendi şahsı için, etrafındakiler için bile her istediğini yapmış ne bir vefî, ne bir Nebî ne bir dahî işitilmedi. Bütün Enbiyanın hayat ve âkıbetleri malûmdur. Meselâ Hazreti İsâ bile bizzat ihtimam ile yetiştirdiği şakirdi tarafından hıyanete uğ-

tekâmül kanunlarile bu işleri nizamlıan, her şeyin akibetini tayin eden, her şeyi mukadder müddetlerde istihâle

(13) üncü haşiyenin devamı

radı ve bu suretle yakalandı. Nihayet Hazreti İsâ vazifesini ifa için istediği hayat hakkını bile muhitinde bulamadı. Hazreti İsâdan netekim evvel gelen Nebi Yahya zulmen şehit edildi. Daha evvelki Hazreti Zekeriyya dahi aynı âkibete uğramıştı. Ondan evvelki Enbiyanın çoğu da serbest yaşayamadı hatta bu esasa temas ederek Hazreti İsâ İncil şerifde şöyle buyurur:

"Ey, Yerusâlim! Peygamberleri öldüren ve kendisine [Allah tarafından] gönderilenleri taşıyan Yerusâlim! [yani Kudsü şerif] tavuk piliçlerini kanatları altına topladığı gibi ben senin çocuklarını kaç kerre bir araya toplamak istedim. Ve siz istemediniz. [Matâ — 23 — 37 ve 38(37)]

5 — Allah her şeyi muhittir. Bir yaprak yere düşmez ki Allah onu bilmesin. Fakat bu bilgide bir insan ne işitildi ve ne de tasavvur edildi.

O halde:

Allahın esas varlıkları olan ilim, irade, hayat ve kuvvet ki hiç kimsede Allah denecek mahiyette zahir etmemiştir. Ve edeceği de tasavvur edilmemiştir. Artık bunun üzerinde durmak, abestir. Sıkıcıdır ve akli selimin, vicdan hissini kabul edemiyeceği yersiz bir iştir. Hidayet ehli için bu böyledir. Fakat fitrat hidayetden mahrum kimseler için bu böyle değildir. Bu onların uğraşdıkları davalardan biridir. Onlar ki Allahı inkâr ederler. Allahlığa âid her şeyle de uğraşırlar

6 — Bir de Allah hakkında şu yanlış tasavvur

ettiren; hülasa: yaradan, öldüren, dirilten, güldüren, ağlatan, besleyen, yetiştiren, düşündüren, çalıştıran, bulduran

(13) üçüncü haşiyenin devamı

vardır. Güya Allah; hilkatten bir müddet sonra Allahlığını daha iyi şerait altında ifa edecek aynı mahiyette bir insana devretmiş imiş bazı ferdlar kendi peygamberlerini, müşidlerini; hatta kırallarını veya reislerini gafletle böyle telakki edivermişlerdir. Böyle gafil, düşüncesiz, kültürsüz, duygusuz insanlar görülmüştür. Fakat hiç birinin tapdığı insanın Allahlığı, ezeliyeti ve ebediyeti görülmemiş ve işitilmemiştir. Beşerî ıstırapın her devirde her nesilde her millet ve cemaatta tabii kanunlar dahilimde devamı bu fikrin butlanını file göstermiştir.

Düşülen hataların menşe'leri:

İnsana Ülühiyet atfedenlerin düştükleri hata; o insanlarda zuhur eden kemal veya kuvvetin çokluğu yüzündendir. İptidai insanlar kendilerini çok sevdiyen veya kendilerinden çok korkutanlara de tapmışlar. Halbuki pek basit bir meseledirki bu tesir Allahın cemalî veya celâlî kemalâtının insanda kısmen tecellisinden ibarettir. İşte:

A — Ahlâkında çok güzellik

B — Ruhaniyetinde çok cazibe

C — İşlerinde tahakküm, kuvvet ve muvaffakiyet görülenler bu zümredendir.

Fakat bunu görenler bu vasıfların menbaını bildikleri için karşılardaki insanları fevkelbeşer addetmişlerdir. Onlar tasavvuf bilselerdi, hakikatleri bilselerdi, keyfiyet gayet basit idi. Hataya düşmezlerdi.

Hiç bir adamı beşeriyetten ayırmazlar yalnız

idealler veren, her şeyi maksad ve gayeler peşinde koş-
duran Allah'tır. İşte bütün bu işleri yapan, yaptıran Alla-

[13] üncü haşiyenin devamı

ona ya kâmil veya müeyyed vasfını verirlerdi. Ve on-
da zuhur eden ilim ve irade ve kuvvetin, onda
zahir olan harikaların, mucizelerin menbaı Allah
olduğunu bilirler ve insanın hakikatta Allah elinde
bir boş kabdan başka bir şey olmadığını düşünebi-
lirlerdi.

Şahadetler

Tam zamanında bir şahadet:

Bu kitabın bu hâşîye kısmını matbaaya vermek
üzere gözden geçirdiğimin ertesi sabahı bir mektup
aldım. Bu mektup; şahsen tanışmadığım Ankarada bir
doktor okuyucumdan geliyordu. Mektup sanki bu bahsi
tasdike şahadet ve te'yid için hazırlanmış ve tam zama-
nında elime geçmek üzere postaya verilmiş gibi idi. Mün
derecatı sanki önümdeki yazımın bir devamı idi. Şahsı-
nı tanımadığım ve elimdeki yazının taalluk ettiği bahsi
bilmiyen bu mektup sahibi benimle nasıl gününde
işbirliği etmişti. Bu; bütün ehemmiyetile dikkatimi
çekti. Kendi kendime şöyle dedim. İşte, hepimizin
gıyabında her işi baştan sonuna kadar tertibliyen ve
her şeyi sevk, ve idare eden Allahın hakim eli; ve Alla-
hın bilcümle hayat ve harekete hakim birliği:

İlk işim bu mektubu; Allahın tahsis ettiği yere
dercetmek oldu. Mektubun evveline bir kaç satır
[bu satırları] yazmak için hemen bir küçük kâğıd
aradım. Elime gelen kâğıdda birde ne göreyim? önüm
deki mektubu teyideden bir Âyeti kerime kayıtlı de-
ğil mi ? Evet, dedim Allah; bu aciz işçisine; mektubu

hın zâtından tecelli eden vasıflar; Allahın sıfatlarıdır. Bu sıfatları Allahın istediği gibi idare eden de iradesidir.

[13] üncü haşiyenin devamı

müteakip konması münasip olacak bu Âyeti kerii meyi kimbilir ne vakit yazdırdı, hazırlattı ve saklattı. Günü gelince önüme çıkarttı. Yazdıran yaptırın ve yegâne yardımcım olan büyük Allahımıza şükürler ettim ve şu ilâve yazıları yazmağa başlarken şu anda aklıma bir de vak'a geldi, o da Allahın hakim irâde ve tertibine delâlet eden güzel bir misaldir. Onu da dercetmekliğim lâzımmış ki aklıma şu anda geldi. Ve elim hemen kaydetmeğe başladı.

Vak'a :

Anadolulu bir ahabıma rastlıyorum, hatır soruyorum, şu cevabı veriyor :

« Senelerdenberi çektiğim bir ağrı var. Memleketimde tedavisine çalıştım olmadı. Burada baktırdım olmadı nihayet Profesör doktor (filân) a gittim. Mide mütehassısı doktor (filân) a gönderdi. Bir kere o araştırsın dedi. Ona gittim, araştırdı bir şey bulamadı ve elime bir kâğıt vererek beni yine Profesöre gönderiyor, işte şimdi oraya gidiyorum»

Kararım :

İçimden onu tanıdığım bir doktor dostuma götürmek geldi. Bu dostum götüreceğim hasta için para alacak da değildi. Hasta dostuma şu teklifte bulundum :

“Benim yakın bir dostum Profesör Hasan Reşad Sığındım var. Soy adında görüldüğü gibi Allaha teslim olmuş bir insandır. Vakıa iç hastalıkları müte-

Zat Nuru

Rûhül Kudüs

Allahın mahlûkda tecelli eden sözlerini Rûhül kudüs

[13] üncü haşiyenin devamı

hassısı değildir. Fakat belki Allahın ilhamı ile ondan isabetli bir fikir alabiliriz,,.

Allah bunu tertiplemiş ki hasta derhâl muvafakat etti ve hemen o anda birlikte Profesör Hasan Reşadın yanına gittik ve onu yerinde bulduk. Hâli anlattık. O da hekimce muayene ettikten ve bir takım şeyler sorduktan sonra bir reçete yazmak üzere dalgın dalgın masanın başına oturdu. Ve bir şeyler yazdı. Fakat nihayet yazdığını okurken bir hayret sayhası odayı çnlattı ; “Elim; yazmak istediğim fikrimdeki ilâcı değil, hiç hatırımdan geçmiyen bambaşka bir ilâcı yazmış, hem tertibide tastamam ben şimdi düşündüğümü değil elimin yazdığını hastaya vereceğim. Bu fevkalâde bir hadisedir. Ve mutlaka bunda Allahın bir hikmeti vardır., dedi.

Sayın okuyucuma hemen söyleyeyimki : o uzun dertli hasta bu reçete ile Allaha şükür iyi oldu kurtuldu.

Görülüyor ki Allahın eli her elin üstündedir. Ve hâkim olan irade Allahın iradesidir.

Mektup sureti

Cehci — Ankara — 2 — 8 — 946

İncelendikçe mu'laklaşan hilkat sırları karşısında gerçek hekim olup da hayrete düşmemek elden gelmiyor. Kâinatın bizce merî en büyük varlıklarile insan tekniğinin gözetliyebildiği en küçük mahlûkların da esasda birlikleri, hilkatte beraberlikleri ve yara-

söyler. Rûhül kudüs; zat nûru demektir. Zat nûru ise Allahın zatı demektir. Mukaddes kitaplarda bu nûr; bazı

(13) üçüncü haşiyenin devamı

dılışdaki vahdet göze çarpıyor. Ve her sezış sahibi insan ; Sahibi mükevvenât'ın, mi'marı kâinatın, haliki tabiatın kudreti lâyetenahîsini idrak ederek sahibi ezelisine diz çöküyor. Ona teslim olmak zaruretini duyuyor.

Belli bellisiz sebeplerle Mukaddes kitaplardan gayri ihtiyarî uzaklaşır gibi olan insanlık : felsefe dahi yapsa, kendince zamanına uygun bir pedagoji yaratmağa da kalksa, bunları yapmak isterken de kendi kendine yarattığını sandığı ilmin kemal meyvelerinden de faydalansa ; yine başka yollardan dolaşmış olarak gayibin müdevver eşğine çarpıyor. İçerisine girmiyor.

Bir şey buldum ve yaptım diye sevinmek isteyen beşer: bulduğunun esasen var olduğunu görerek, ve yaptığının da kâinatın her cevherinde meknuz olan (Kudretullah) ın her hangi bir şekilde tecellisine [Cenabı Hakkın iradesi ile] ancak vasıta olmaktan ibaret olduğunu hissederek ; heyecanının benliğinde, hayret şeklinde donduğunu fark ediyor. Ve yüz yıllarca evvel gönderilen müşidlerin naklettikleri Tanrı kelâmını gözden geçirmek insiyakına düşüyor. O zaman da felsefe ve Pedagojisinin Mukaddes kitaplarda ezelden mevcut olduğunu görüyor. Ve kemal denilen insanlık mefhumuna, Ruh temizliğine ulaşıracak yolları bulmak imkânlarına nâil oluyor.

Kitaplarımız; hilkatı beşerdenberi insanlara nekle-dilen İlâhî irşadların güzel toplandığı vecîz gayretlerdir. Bir tesadüf eseri olarak (...) beyle tanışmak su

yerlerde aynen (Rûhül kudüs) diye, bazı yerlerde yalnız (rûh) diye. Bazı yerde de (Allahın ruhu) diye geçer. Hep aynı şeyi ifade eder. Yani Allahın zat nûrunu ifade eder. Ve sureti umumiyede bu nûr ; Rûhül kudüs diye anılır. Yalnız (ruh) diye geçen âyetlere ait misaller [14] üncü haşiyededir.

Allah kelâmı [sözü] :

Demişdik ki Allah kelâmını Rûhül kudüs söyler izah

(13) üncü haşiyenin devamı

**retile bunların bir kaçını okudum ve bütün eserlerini-
zi tekmillemek zevkine düştüm.....»**

Dr: Tevfik User

Önüme çıkan Ayeti kerime

Kur'anı kerimden :

(38 — Saat—29): «Ayetlerini düşünüp mülâhaza etmeleri ve onun muhtevi olduğu mev'ize'ler ve nasihatler ile kâmil akıl sahiplerinin mütenebbih olmaları için sana mübarek bir kitap inzal eyledik. »

(81 — Tekvîr — 27(27÷28)):«Ancak o [Kur'anı kerîm] alemler için ve sizden Din hakkında müstakim olmağ[ı] isteyen için bir mev'izedir. »

[14]

Yalnız (Ruh) kelimesi ile ifade edilenler:

(97 — Kadir — 3:5): «Kadir gecesi bin aydan hayırlıdır. Onda melâike ve ruh [Cibril] Rablerinin izniyle her türlü evamiri hamilen inerler. O gece fecre kadar her türlü afetten selâmet vardır.»

Dikkat:

Yukarıdaki Âyeti kerimede [Melâike] denildikten sonra ayrıca (Ruh) dahi denilmekle görülüyor-ki her melâike Rûhül Kûdsü hamil değildir. Ancak

edelim: Ruhül kudüs ya doğrudan doğruya bir insanın kalbine girer söyler. Veyahut Rûhül kudüsü hamil olan bir

[14] üncü haşiyenin devamı

Cebrail aleyhisselâm gibi Kıbarı—Melâike Rûhül Kudüsü hamildir. Nitekim insanlarda da ancak Kıbarı Enbiya ve onların varisi manevîleri olan Kıbari Evliya hamil olabilirler. Ve Allah onlarda Rûhül kûdüsle mücizelerini izhar etmektedir. Yani Onlar yer yer Allahın zatına (beytullah) olmaktadır.

Yukarıdaki Âyette ruhtan bahse vesile olan mevzu; Allahın ibadullahâ fevkalâde inâyet ve rahmetlerine de bir misaldir.

Böyle fevkalâde ahvâlde Cebrail aleyhisselâm vasıtasıyla yani Cebrailin hamil olduğu (Rûhül Kûdüs) tarafından vaki tecelli; teeyîd ve tasarruflara ait aşağıya misâller dercediyoruz :

Tasarruf ve teeyîd tecellisi

Musevî mukaddes kitaplarından:

(Mülûkü evvel — 11 — 6 : 8(6÷7)) : « [Hükümdar Savul; putperest (Amoni Nâhhaş) ın [harp dolayisile] [Beni İsrailin birer, gözlerini çıkarmak şartile sulh edebileceği sözünü] işittikde [Savul] un üzerine Allahın Ruhu geldi. Ve gazabı ziyadesiyle avelendi [Ve kavmin üzerine Rab korkusu düşmekle şahsı vahid gibi [harbe] çıktılar] »

Diğeri :

(Sayılar — 27 — 18 : 23): «Ve Rab Musaya dedi ki: Kendisinde Ruh bulanan Yeşû ibni Nûn'u alıp üzerine elini koyarak onu kâhin el'Azar'ın ve bütün cemaatin huzurunda durdur, ve onların gözleri önünde ona tenbih ederek Beni İsrail cemaatinin cümlesi

Melek insanın kalbine girip söyler Her iki halde de insanın dilini kullanır söyler.

(14) üncü haşiyenin devamı

ona itaat etmeleri için senin şanıdan onun üzerine koy, bütün cemaat bunun sözile çıksınlar ve bunun sözile girsınler.

Dikkat:

Yukarıdaki Âyette zikri geçen (elini üzerine koy) tâbirinden anlaşılacak manâ : Rûhül Kûdüsün tecellisidir. (Senin şanıdan üzerine koy) cümlesindeki manâda Rûhül Kûdüsün tecellisiyle hasıl olacak neticedir. Yani Rûhül Kûdüsün iradesile tasarrufun tecellisidir.

« Ruh gelmesi »

ve

« Müsbet ruhlar »

(Hakimler — 3 — 10) : «Ve Rabbin Ruhu onun üzerine gelmekle İsraille hükmeyledi»

(Hakimler — 3 — 11) : «Ve [bu sebeple] diyar kırk sene asayiş üzere idi.»

Diğeri :

(Hakimler — 6 — 34) : «Ve Rabbin Ruhu (Ced'ûn) üzerine geldi. O dahi [halkı davet için] boru çaldı.

(Mülûku evvel — 19 — 20) : «Ve Savul Davud'u tutmak için adamlar gönderdi »

(Aynı): «Saul'ün gönderdiği adamlar üzerine Allahın Ruhu gelmekle onlar dahi peygamberlik ettiler. (21) ve Saul'e haber verildikte başka adamlar gönderdi. Onlar dahi peygamberlik ettiler. Ve yine Saul üçüncü defa olarak adamlar gönderdi. Anlar dahi peygamberlik ettiler. (22) Sonra kendisi (Rama) ya gidip (Sökü) de vaki büyük kapıya geldikte [peygamber]

Bir üçüncü halde de Melek insanın karşısına geçer ona bir insan gibi söyler. Yani Melek insan şekil ve kı-

(14) üncü haşiyenin devamı

Samuelle ile Davud nerededir diye sorulduğunda işte Ramede vaki Nayottedirler, diye haber verildi (23) ve [hükümdar Saul] Ramede vaki Nayot'a gitti. Ve onun üzerine dahi Allahın Ruhu gelmekle ileri giderek Ramede vaki Nayot'a gelinceye kadar peygamberlik etti.

Bir izah:

(Peygamberlik etti) demekde mukaddes kitabın müradettiği manâ; nebîlik değildir. Sadece dervişlik ederek manavî bürhanlar gösterdi demektir.

Dikkat

Yukarıdaki Âyetlerden anlıyoruz ki Allahın tasarrufu; Rûhül Kudsü hamil bir insanda meselâ Samoil peygamberde tecelli ederek, hükümdar Saula karşı hazreti Davudu himaye ve muhafaza ve Saulun tedbirlerini teşebbüslerini akim bırakıyor.

Diğeri :

Münacattan bir kısım : (Nahımya — 9 — 20):
«Ve onların talimi için rûhu kerimini insan ettin.»

(Hazakıyal — 11 — 19) : «Ve onlara bir tek yürek [yani bir tek imân, his, ve gaye] vereceğim. Ve içlerine yeni bir ruh koyacağım ve cesedlerinden taş yüreği çıkarıp onlara etten [hassas] yürek vereceğim.»

Dikkat

Yukarıdaki âyet; kemâl devrindeki insanların birliğine işarettir. Bu birliği te'min edecek olan şey; his, görüş, kanaat, gaye birlikleridir. Allah o devirde insanların cihazlarındaki menfî alıcı kabiliyetleri — ki onlar nefsin, uzviyetin tabiatından neş'et et-

yafetinde görünüp konuşur. İşte bu üçüncü hale misal mukaddes kitaplarda müteaddittir.

(14) üncü haşiyenin devamı

mektedirler — onları giderecek. Böylece insan nef-sinden kurtulacak, ruhanî bir tabiat iktisap edecektir. Her ne kadar, bugün ruhların ruhanî tabiatlarında da tefavüt ve fark varsa da tekâmül devrine kadar bu farkların nakıs kısımları da yükselip fazilete uyar bir dereceye gelecek ve artık insan cihazı hem müsbet, hem menfi tecellileri almağa değil, yalnız müsbetleri almağa kabiliyetli olacak, ve bu suretle insanda menfi cephe zail olacak ve müsbet cephe yükselecektir. Yani insanlar şeytanlık taraflarından kurtulacak meleklik taraflarında birleşecek demektir. Netekim yukarıdaki âyeti takibeden âyet şöyledir.

(Hazakıyal — 11 — 20) : «Tâ ki kanunlarımda sülûk eyliyeler .»

Zira ber mahlûkun bugün Allahın mukaddes kitaplardaki fazilet taleplerini tamamen yapamaması onu yapmak için tam gayreti müsbet olarak kendilerinde bulamadıklarındandır. Müsbet taraf çalışmakla beraber menfi tarafda tesirlerini göstermektedir. İşte insan müsbet menfi bu tecellilerin iki hakimiyeti altında kâh sağa kâh sola gitmekte ve çektiği ıstıraplar hep bu kararsızlık yüzünden, menfi hareketlerinin münebbih aksülâmellerinden ileri gelmektedir. Yukarıdaki âyetleri te'vid eden diğer âyetler:

(Hazakıyal—36(11)—26 ve 27(19÷20)): «ve size yeni yürek vereceğim ve derununuza yeni ruh koyacağım. Ve cesedinizden taç yüreği çıkarıp size etten bir yürek vereceğim. Ve içinize ruhumu koyacağım ve sizi kanunlarımda sülûk ettireceğim ve ahkâmımı hifzedip onlarla âmil olacaksınız. »

Meselâ :

Hazreti İsa için hamil olacağını hazreti Meryeme tebşir eden meleğin hazreti Meryemi ziyareti gibi. Keza hazreti Lût'u ziyaret edip kavminin helâk olacağını söyleyen melâike gibi. Ve keza hazreti Yahyanın dünyaya geleceğini hazreti Zekeriyaya tebşir eden meleğin ziyareti gibi ve yine hazreti İbrahime Allahın evlâd ihsan edeceğini tebşir eden meleğin mükâlemesi gibi, [Haşiye — 15]

[15]

**Rûhül Kudsü hamil Melâikenin
hariçten tebligatı**

Kur'ânı kerimden :

(19 — Meryem — 16 ve 17) : «Kitapta Meryem kisasını zikret, o ehlerinden ayrılp şark tarafında bir mekâna gitti. Ve arasına perde çekti. O sırada ona ruhumuzu gönderdik gayet yakışıklı ve tammülâzâ bir insan halinde temessül etti.»

(Aynı — 18) : «Meryem [onu görünce korkarak] senden Rahman olan Allaha sığınırım, eğer takî'lerden [Allahtan korkanlardan] isen [bana ziyân verme] dedi. »

(Aynı — 19): «Melek; ben Rabbin Resûliyim sana; küfür ve maâsî'den tahir bir evlâd vermek için geldim. Dedi. »

(Aynı — 20) : « Meryem ; bana bir insanın elidokunmamış olduğu halde ve ben zanîyelerden bulunmadığım halde benim evlâdım olur mu dedi ? . »

(Aynı — 21) : « Melek, evet öyledir. Lâkin Rabbin bu bana kolaydır. İnsanlara mûcize ve tarafımızdan rahmet kılmak için yapacağımız bu; hükmü sadır olmuş bir iştir. Buyuruyor dedi. »

(3 — Âli umran — 41(42)): «Şunu da yadet ki me-

Hazreti İsa çocukluğundan itibaren Ruhül Kudüsü

[15] inci haşiyenin devamı

lâike, Ya Meryem, Allahutaalâ seni mümtaz kıldı ve günahlardan ve saireden temiz etti ve alemlerin kadınları üzerine müreccah buyurdu. »

Yukarıdaki Âyeti kerimede Rûhül Kudüsü hamil meleği hazreti Meryem ile konuşuyor görüyoruz. Fakat aynı Âyeti kerimede hazreti Meryemin ıstıfa yapıp musaffa hale geldiğini de öğreniyoruz ve insanlar tam, kâmil halde ıstıfa yapıp temizlendikten sonra kalplerine Rûhül Kûdüs girecek hale gelirler demiştik şimdi okuyacağımız Âyet ile hazreti Meryemin Rûhül Kudüsü artık kendi taşıdığı devrin mebdeini göreceğiz :

(66 — Tahrim — 12): «O: dameni ismetini harımdan ve fuhuştan hıfzylediği cihetle biz ona ruhumuzdan üfledik [yani onda Rûhül Kudüs ile Allah tecelli etti ve hazreti Meryem bizzat Rûhül Kudüsü hamil oldu] »

(11 — Hûd — 76(77)) : »Resullerimiz [yani insan şekil ve kıyafetine girmiş melekler] Lût'un yanına geldiklerinde Lut mahzun oldu [çünkü kavminin helâki mukarrer olduğunu anladı]. »

(15 — Hacer — 68): « Lût; [kavmine] bunlar benim misafirlerimdir. Beni utandırmayın [dedi] »

(3 — Ali Umran — 38(39)): « Zekeriya mihrabında ayak üstü durup dua etmekte veya namaz kılmakta olduğu sırada melâike ona nida ile Allahutaalâ seni; Allahın kelimesini tasdik edici, kavminin ulusu ve efendisi, Levisi şehvât ve çirki maasî' den müctenib salihlerden bir nebi olan Yahya ile tebşir eder dedi. »

(11 — Hûd — 69) :« Resûllerimiz [yani melekler]

hamil olmuş daha çocuk ve beşikte iken Ruhül Kudüs; hazreti İsâ lisanile konuşmuştur. [Haşiye — 16]

Diğer peygamberlerde ise ancak tekâmül devrelerinde

(15) nci haşiyenin devamı

İbrahime müjde ile gelerek selâm verdiklerinde oda selâmlarını aldı. »

«Rûhül Kudsü havi meleğin delâleti»

Tevratı şeriften :

(Huruç — 23 — 20 ve 21) : «Yolda seni muhafaza eylemek ve seni hazırladığım mahalle götürmek için işte ben önünce bir melek gönderdim. Ondan sakınıp sözünü dinle. Ona muhalefet etme. Zira isyanını af etmez. Çünkü benim ismim ondadır. »

Dikkat :

Yukarıdaki Âyetin son cümlesindeki "benim ismim ondadır,, İşareti Allahın; nûru zatı olan Rûhül Kudsüne işarettir.

[16]

Çocukluğundan itibaren Rûhül Kudüs hamil

Kur'anı kerimden :

(5 — Mâide — 113(110)) : «Cenabıhak; Ya İsâ ibni Meryem; benim sana ve valdene olan nimetimi zikret seni Rûhül Kudüs ile te'yid ettim. Beşikte çocuk iken ve yaşının kemâlinde insanlara söylersin. »

Bu Âyeti kerimenin devamı; hazreti İsâda Allahın izhar edeceği mûcizelere [çamurdan kuş yaratmak, Anadan doğma körlerin gözlerini açmak ve ölü-yü diriltmek gibi hârikalara] aittir. Bu hârikaları hazreti İsânın hamil olduğu Rûhül Kudüs Allah namına izhar etmiştir.

Ruhül Kudüs bilâ vasıta [meleksiz] onların içine [kalbine] girip konuşmuştur. Son tekâmül devresine varmadan evvelki devrede ya Ruhül Kudüsü hamil melâike peygamberlerin içine girip konuşmuş veya karşısına geçmiş söylemiştir. Zira Ruhül Kudüs tam ıstıfaya nail olmamış insana yani tam bir temizliğe ermemiş insana, unsurî kesafetten kurtulup temizlenmemiş bir kalbe girip söylediği malûm değildir. Bir de mukaddes kitapta Allahın yüz yüze konuştuğuna dair bir misal vardırki Allahın hazreti Musaya hitabında misâli görülmektedir. Vukuu tarzı [17] inci haşiyede gösterilmiştir.

[17]

Allahın konuşması

Kur'ânı kerîmden :

(2 — Bakara — 253) : «Bazılarını bazıları üzerine tafdil ve mümtaz kıldığımız bu Resullerden Allah ile konuşan vardır. Bazılarını da diğerleri üzerine derecelerle yükselttik.»

(20 — Tahâ — 11 : 14(13÷14)) : «[Cenabı hak Musaya] ben seni kullarım arasından kendim için ihtiyar ettim. Sana vahiy olunan şeyi dinle. O Allahım ki benden başka İlâh yoktur. Bana ibadet et ve beni zikr için namaz kıl. »

Musevî Mukaddes kitaplarından :

(Hurûc — 7(9) — 2(16)) : «Ve ismim bütün dünyada ilân olunmak için [seni] ikame eyledim»

(Hurûc — 33 — 11) : «Bir adem dostu ile söyleşir gibi Rab Musâ ile yüz yüze söyleşirdi. »

(Hurûc — 34 — 27) : « Ve Rab Musaya: kendin için bu sözleri yaz. Zira seninle Ve İsrâil ile bu sözlere göre ahid akid eyledim dedi. »

(Tesniye — 5 — 4(4÷5)) : «Rab; dağda ateş içinden sizin ile yüz yüze söyleşti. [Rabbın kalâmını size in-

Fakat Benî İsrâil Enbiyasının ekserisinde görülen tebliğ tarzı (Rab böyle buyurur) suretindedir. Misalleri

(17) inci haşiyenin devamı

bar için ben o zaman Rab ile sizin aranızda durdum zira ateşten korkup dağa çıkmadınız] . »

İlya peygamberle Allahın konuşması:

(Mülûkü salis — 19 — 11) : «Rab ona [İlya peygambere] çık Rabbin huzurunda dur ! » diyor.

Bu emir üzerine İlya peygamber dağda emrolunan yerde Rabbin tecellisine hazır ve muntazır oluyor. Bunu müteakip:

(Mülûkü salis — 19 - 11 : 13) : “[İlya peygamberin zannına göre] ve işte Rab geçiyordu [çünkü] Rabbin huzurunda dağları yarub kayaları kıran azîm ve şiddetli bir rüzgâr çıktı. Amma [hakikatte Allah] Rab rüzgârda değildi. Rüzgârın ardı sıra zelzele oldu. Amma zelzelede değildi. Zelzeleden sonra ateş zuhur etti. Amma Rab ateşde değildi. Ve ateşden sonra [Allah tecelli etti şöyle ki] hafif ve lâtif bir ses geldi. İlya dahi bunu işidince örtüsü ile yüzünü örterek [bulunduğu dağdaki] mağaranın kapusunda durdu. Ve işte bir ses ona ey İlya burada ne işin var dedi „

Bundan sonra Cenabı Hak İlya peygamberle konuştu. Fakat Allah azamet ve kuvvetine, hudutsuz varlığına ve insanın bütün bir hiçliğine rağmen insanla ne kadar latif ve halim bir tarzda konuşuyor dikkat edilsin.

[18] inci haşiyededir. Bu tarz ise onların Allahın emirlerini doğrudan doğruya veya melek vasıtasile aldıklarına veyahut kendilerine nazil olmuş Rûhül kudüsten söylediklerine de delâlet edebilir.

Fakat bunların hepsinin dışında bir nevi mükâleme daha vardır ki o da Allahın melek ve insandan gayri vasıtalarla mükâlemesidir. Yani Allahın eşyada (kelîm) sıfatile tecellisidir.

İzahı:

Bu gibi ahvale dair fikrim şudur : Rûhül kudüsü hâmil bir melek veya insandan başka şeylerden tecelli eden sözler; zât nûru ile değil sıfat nûru iledir. (Kelîm) ismi [konuşan] demektir. Eşya ; Allahın muhtelif sıfat tecellisine daima mazhar ve onun nakilidir. İmdi her şey gibi her hangi bir madde dahi Allahın iradesine göre Allahın kelâmını alıp verebilir. Eşyanın söz söylediğine da-

[18]

İsrail peygamberlerinin tebliğ tarzları

(Eş'ıya — 48 — 22): «Şerirler için selâmet yoktur diye Rab buyurur. »

(Eş'ıya — 43 — 16 ve 17): « Denizden yol ve kuvvetli sular da geçit açan, araba ve at, asker ve kuvvet çıkaran Rab böyle buyurur : (Onlar birlikte yatacaklar ve kalkmıyacaklar, geçtiler, fitil gibi söndüler.. »

(Eş'ıya — 37 — 35): « Ben dahi kendim için ve kulum Davud için bu şehri kurtarmak üzere himaye edeceğim Rabbin buyurduğu budur »

ir bazı vesaik [19] uncu haşiyeye derc edildi. Allahın dağda Hazreti Musaya ilk hitabı Mukaddes kitaba göre: melek vasıtasıyledir. Sureti [20] inci haşiyededir.

İlham

İlham ; dahi sıfat nûrundandır. Allahın irâde ettiği mananın bir kulunda söz halinde tecelli etmesidir. Her şeyi olduğu gibi bunu da Allahın iradeleri tanzim eder. Her akla gelen, fikirde zuhur eden şey ilhamdır.

[19]

Eşyadan kelâm zuhûru

Kur'ânı kerimden :

(36 — Yasîn — 65) : «Kıyamette insanın elleri Cenabıhakkâ dile gelip yaptıklarını söyleyecek ve ayakları da buna şehadet edecek. »

Diğeri:

(41 — Fussilet — 19 ve 20(20)): «İşledikleri şeyler hakkında kulaklar ve gözler. Ve derileri şahadet edecek . »

Çünkü:

(99 — Zilzâl — 4 ve 5): «O günde yer; kendi haberlerini söyler çünkü bunu Rabbi ona emrülham eder. »

Dikkat:

İnsan uzuvlarının, yahut yerin söz söylemesi; Allahın o zaman onlarda (Kefîm) sıfatile tecellîsi neticesidir. Hakikatte her şeyi bilen Allahtır.

Allahın izharını arzu ettiği şeyleri Allahın irâde-sile uzuvlar ve yer söyleyecektir.

[20]

Tur dağındaki hitabı İlâhî

Tevratı şerifden:

(Hurûc — 3 — 1): "Ve Musa (Midyan) kahini o

Fakat Kur'anı kerimde buyurulduğu gibi [Haşiye—21] Bu ilham Fücûra da, takvâyâ da ait olabilir. Çünkü ilham; «bütün devirlerde, insanların henüz tamamen nefis mertebesinde; iptidâî kesâfette buldukları devrede de vardı. Bu devreye ait ilhamların ise nefse Fücûr'a ait olanları da vardı. Ruha ait olanları da: Fücûr; nefsin aradığıdır. Takvâ ruhun istediğidir. İnsanda nefis kuvvetli ruh zayıf ise ilhamların Fücûr tarafı ziyadedir. Ruh kuvvetli nefis zayıf ise hal aksinedir. Takvâ yani fazilete ait hisler,

(20) inci haşiyenin devamı

lan kayınpederi Yetro'nun sürüsünü güdüyordu. Ve sürüyü çölün öte tarafına sürerek Allahın dağı olan (Horeb) e geldi (2) ve ana Rabbin meleği çalı içinde ateş alevi ile göründü. O dahi gördü ki işte çalı ateşle yanar idi ise de yine çalı telef olmazdı (3) o vakit Musa şimdi dönüp bu azîm manzarayı göreyim. Niçin çalı telef olmuyor, dedi. (4) Ve Rab; onun bakmak için döndüğünü gördükte Allah çalının içinden ona : Musa Musa diye çağırdı, o dahi lebbeyk dedi.,

[21]

Kur'anı kerimden:

(91 — Şemis — 8) : «Fücûrunu da takvasını da ilham etti. »

(3 — Ali Umran — 154) : «Umurun kâffesi Allahın elindedir. »

(11 — Hûd — 56) : «Hiç bir hayvan yokdur ki Allah onun nasiyesinden tutmuş olmasın. »

(6 — En'âm — 59) : «Bir yaprak düşmez ki onu bilmesin. »

Musevî Mukaddes kitaplarından:

(Emsali Süleyman — 29 — 18) : «İlham olmazsa kavim [cemiyet] fâsîd olur. »

gayretler, fikirler çok gelir, rediete [kötülüğe] ait olanlar az zuhur eder. İşte hidayet ve dalâletin Allah elinde olduğuna dair bazı misaller:

Kur'ânı kerîmden :

(6 — En'âm—122) : «Ölülerden iken ihya eylediğimiz; onun sayesinde insanlar arasında ilerlemesi için kendisine nûr kıldığımız kimse zulmette kalan ve ondan kurtulamıyan kimse gibimidir. »

(6 — En'âm — 125) : «Allah Hidayetini murad ettiği kimsenin kalbini İslâm [yani Allaha teslimiyet] için açar. Ve idlâlini murad ettiği kimsenin kalbini de o kadar sıkı ki ve kasvetli kılar ki İman ona göklere çıkmak gibi güç ve imkânsız gelir. »

(24 — Nûr — 40): «Allahın ona nûr kılmadığı kimseye dünya ve ahrette nûr yoktur. »

(4 — Nisâ — 142(143)): «Allahın yolunu şaşırttığı kimse için Hak ve savaba götürür yol bulamazsın. »

İhtisas mevhibeleri

İhtisas mevhibeleri meselâ ilim, zekâ ve Dihâ gibi mazhariyetler de sıfat nûrundandır. Cenabı Hak o sıfatlarla mahlûkatında az çok derece derece tecelli buyururlar. Bu tecellilerden nasibi çok olanlar o şubede mütehasıs olurlar, veyahut basiret, anlayış ve hikmetle Dihâ mertebesine ererler. Peygamberlere verilen mevhibeler arasında bilhassa hikmeti ve Ledun [batın] ilmini veyahut hakikati eşyayı aydınlatan kabiliyeti görüyoruz. Ve bunlara dair gerek Kur'anı kerimde gerekse diğer mukaddes kitaplarda

âyetlere tesadüf ediyoruz. Bazı misallerini [22] inci haşiyeye derc ediyorum.

[22]

Dihâ ve ihtisas tecellisi mazharları

Kur'anı kerimden :

(12 — Yûsuf — 76) : « Dilediğimize yüksek dereceler ihsan ederiz. Her ilim sahibinin üzerinde daha ziyade bilici vardır. »

(21— Enbia — 51): « İbrahime rüşd [manevî olgunluk] ve sedadi [manevî kuvveti] verdik. »

(21 — Enbia — 79) : « Biz o hükmü Süleymana ifham ve talim eyledik ve her ikisine de hüküm ve saltanat, ilim ve nübüvet verdik, ve Davuda dağları ve kuşları müsahhar kıldık, onunla beraber tesbih ederlerdi bütün bunları biz yaptık. »

(12 — Yûsuf — 21): « Yusufu yeryüzünde temkin eyledik ve ona rüya tâbiri ilmini öğrettik. »

(Aynı — 22) : « Yusuf rüşde bâliğ oldukta ona hikmeti ve ilmi verdik. »

(21 — Enbia — 80) : « Ve biz harp esnasında tahaffuz etmesi için Davuda zırh yapmak ilmini öğrettik. »

(19 — Meryem — 12) : « Ve ona [Yahyaya] sabâiken hikmet ve nübüvveti ihsan eyledik. »

Tevratı şeriften :

(Hûruç - 31 — 1 : 5): « Ve Rab Masaya söyleyip dedi: bak, yahuda sıbtından, [Hur oğlu Uri oğlu Betsale] ad ile çağırdım. Ve onu hikmette ve anlayışta ve bilgide ve her çeşit sana'tta Allahın ruhu ile doldurdum. Tâ ki, hünerli işleri de düşünsün. Altun da ve gümüş de ve tunç da işlesin, Ve kakılacak taşları oymakta ve ağaç oymakta her çeşit san'atta işlesin. »

Hidayet tecellisi

İrşad

İlham yolunu tekvâyâ açmak ve temizlemek; irşad ile olur ve bu yol irşaddan sonra genişler Aydınlanır berrak ve işlek hale gelir. Ma'nen irşada memur kibarî Enbiyâ onların manevî sırlarına varis bulunan kibarî Evliyâ ki; Rûhül kudüsü hamildirler. İrşad ile de meşgul olurlar. Rûhül kudüsü hamil insan bulunmayan yerlerde Cenabı Hak irşadını murad ettiği kullarının irşadını Melek Cebrail aleyhisselâm vasıtasile ve meleğin hamil olduğu Rûhül kudüse yaptırmıştır. Hazreti Muhammed aleyhisselâmın irşadı bu surette vuku bulmuştur.

İrşad ; (manevî rüşd yolunu açmak) olduğuna göre bu; evvelâ kalbin açılışıdır. Kur'ânı kerimde kalp açılma keyfiyeti için arapça şerhi sadır (göğsü yarmak) tâbiri kullanılmıştır.

İbranî Musevî kitaplarında ise (kalbin glafını sünnet

(22) inci haşiyenin devamı

Dikkat:

İşte yukarıdaki âyette (Allahın ruhu ile doldurdum) cümlesinin ifade buyurduğu manâ: (Allahın sıfatından tecelli eden ve o vasıfları insanda izhar eden nûrlarla, ihtisas nûrları ile doldurdum demektir. »

Kur'ânı kerimden :

(2 — Bakrû - 269) : « Allah istediğine hikmet verir. Kendisine hikmet verilen kimseye azîm hayırlar verilmiş demektir. Bunu ancak akıl erbabı anlar ve tezekkür eder.»

etmek, [çıkarmak, atmak] tâbiri kullanılmıştır. Her ikisine ait misaller [23] numaralı haşiyeye derc edildi.

[23]

Şerhisadır — Kalp açmak

(39 — Zümer — 25(22)) : « İslâm [teslimiyet] için Allahın göksünü şerhettiği kimse Rabbinden nûr üzerindedir »

Yukarıdaki âyeti kerimede zikri geçen nûr; İşte kalbin açılması kalbe dolan ve kalbi engellerden kurtarıp Allaha teslim olacak tertemiz hale koyan ve Allah yolunu aydınlatıp kulu Allaha kavuşturan nûrdur.

(20 — Tahâ — 25(25÷28)) : « Musâ; yarabbi benim sadrımı şerhet ve işimi kolaylaştır. Ve lisanımdan bağı çöz tâ ki, sözümü anlasınlar [diye dua etti].

(94 — İnşirah — 1 : 4) : « Biz senin sadrını şerhetmedikmi ve senden belini büken yükü indirdik ve senin zikrini yükselttik. »

Tevratı şerifden :

(Sayılar — 11 — 14 : 17(16÷17)) : « Rab buyurdu [Musa] yetmiş muteber ihtiyar getir, senin üzerinde olan ruhtan alıp üzerlerine koyacağım ki kavminin yükünü senin ile beraber taşıyınlar. »

İzahı:

Yukarıdaki âyetin hakikatde izahı şöyledir

1) Hazreti Musânın Rûhül Kudsü hâmil bulunduğu anlaşılıyor.

2) Cenabıhak beni İsrailin içinden istidatlı yetmiş zatın irşadını ve mürşidliğe hazırlanmalarını müradediyor.

3) Hazreti Musânın üzerinde olan ruhtan alıp diğerlerinin üzerine koymaktan maksad : Hazreti Mu-

Dalalet tecellisi

Müsbet, menfi her kuvvet Allahındır. Zira Allahdan başkasında hiç bir kuvvet yoktur. Binaenaleyh gerek me-

(23) üncü haşiyenin devamı

sâdaki Rûhül Kudüsten Allahın bu yetmiş kişiye hîdâyetle tecellisi ve irşadı demektir.

Müteakip âyetlerde de usûlü icrası görüleceği üzere zahiren göze görünen hareket; mürşidin irşad etmek istediklerinin başlarına sıra ile elini koyarak ona kalbinden teveccüh etmesidir ki bu teveccühün iç yüzü; Rûhül Kudüsün mürşid kalbinden karşıdaki sakirde nazar etmesi demektir.

Yukarıdaki âyeti takip eden âyetler :

(Sayılar — 11 — 24 : 29): « Ve Ruh; yetmiş ihtiyarın üzerinde sakin olunca [yani onların kalbini açıp irşad edince] birer kerre ilham ile söylediler. [Yani ilham yolları temizlendi] ve isimleri: (Eldad) ve (Medad) olan iki kimse üzerinde ruhun tesiri devam edip orduda [yani beni İsrailin ikamet ettiği ordugâhda] ilhamla söyler oldular. Keyfiyet Musâya haber verildi. Ve (Yeşu') Musâya bunu men et, dedi. Musâ dahi cevaben : (Benim gayretimi mi çekersin. Keşke Rabbin kavminin cümlesi peygamberler olsaydı. Rab, Ruhunu üzerlerine koya idi) dedi.

(Tesniye — 34 — 9) : «Ve Yeşu' ibni Nun hikmet ruhile memlû idi. Zira Musâ ellerini onun üzerine koymuştu. [Yani hazreti Musâ onu irşad etmişti]

İşte yukarıdaki âyet; irşad anında carî (el koyma) usulüne bir misaldir. Ve aynı zamanda irşadın irfanla hikmetle aydınlanmaya da mebde' olduğuna dair vazih bir vesikadır.

lâike, gerek şeytan kuvvetini Allahtan alır. Ve Allahın

(23) üncü haşiyenin devamı

Diğeri :

(Mülûkü evvel—10— 5 :7) : «[Mesihden yani irşad-
dan sonra Samuelle peygamber hükümdar Saul'e] Ceb'-
etullaha gideceksin ve oraya şehre vasıl olduğunda
önlerrinde santur ve def, ve ney ve tambur olarak
kendileri dahi peygamberlik ederek [ayınler icra, bur-
hanlar izhar ederek] mürtefiyalardan [tepelerden] bir
peygamber zümresine [mürşidlere] rast geleceksin. Sen-
nin üzerine dahi Rabbin ruhu gelecek [Rûhül kudüs
nazar edecek] sen dahi onlarla beraber peygamberlik
[birlikte zikir ve ayîn icra] edeceksin ; ve Sen tebed-
dül edip başka bir adam olacaksın [kalbin açılacak,
içi değışecek] İmdi bu alâmetler sana vaki' oldukda
elinden geleni yap. Zira Allah seninledir. »

(Mülûkü evvel — 10 — 9) : «Ve Samuel'in yanından
döndüğü gibi Allah ona başka bir yürek verdi [Saule]
[yani hükümdar Saul irşad olarak kalbi açılarak yeni
bir manevî hayata girdi]

İzahı :

Hükümdar Saul peygamber Samuelle tarafından ir-
şad ediliyor. Ve görülüyor ki peygamber Samuelle
Rûhül kudüsü hamil ve irşada memurdur. Ve hükümdar
Saul' un kalbi bu mülâkatta açılmış içi değışmiştir. Ve
Saul yeni bir hayata girmiş olarak oradan ayrılmıştır.

Daha evvelki âyette (peygamberler zümresi) cüm-
lesi var. Bu vesile ile de hatırlatmak isterim ki:
buradaki peygamber kelimesinin Müslümanlardaki mu-
kabili (Ehlûllah), (Evliyâullah), (Azizler) dir. (Peygam-
berlik etmek) ise tarîk ehlinin icra eyledikleri âyin-
ler yani zikirler, kıraatler ilâhîler ve icaba göre gös-
terdikleri burhanlar [harikalar] dır.

kendilerinde tecelli eden iradelerini bu kuvvetle ifa eder-

[23] üncü haşiyenin devamı

Şimdi âtidaki âyet; mazhari irşad olan (Saul') un halinde zahir olan tebeddülü te'yid ediyor :

(Mülûkü evvel — 10 — 10 ve 11(11)): «Ve batı [Saul'u] evvelce tanıyanların kâffesi onun peygamberler ile peygamberlik ettiğini gördüler. Ve kavim [millet] birbirine (Kays oğluna) [yani Saul'a] bu vakı' olan nedir. (Saul) demi peygamberler arasındadır, dediler [bu söz darbı mesel olmuştur.]

Rûhül kudüsün intikali

Peygamber İlyada sakin olan Rûhül kudüsün irşad şakirdi Aziz (Elyeşa') a intikali

(Mülûkü rabi' — 2 — 15) : «(İlya) nın ruhu (Elyeşa') üzerinde karar kılmıştır. »

Dikkat:

Bu âyet dahi Rûhül kudüsün sakin bulunduğu insanın vefatından sonra başka bir insan vücûdına intikaline bir misaldir.

Kalbin glâfını çıkarmak

Musevî Mukaddes kitaplarından :

(Tesniye — 10 — 16 ve 17(16)) : «İmdi kalplerinizin gulfesini [glâfını] hitan edip [sünnet edip] artık serkeş olmayınız. »

Dikkat:

Bu âyetten de anlaşılıyor ki irşad; ahlâkî salâhın âmilidir. Manevî salâh irşad ile başlar. Ve gittikçe büyür. Böylece insan fena huylardan iyilerine geçmeğe başlar. Bu işleri; açılan kalbi dolduran Allahın nûru yapar ve yapmakta devam eder.

ler. Allahtan aldıkları vazifeleri Allahın kuvvetiyle görürler. Ve bu kuvvetle Allaha hizmet ederler [24]

(23) üçüncü haşiyenin devamı

Diğeri:

(Tesniye — 30 — 6) : «Ve Allahın Rabbi bütün kalbinden ve bütün canından sevmen için Allahın Rab kalbini ve neslinin kalbini hitan [sünnet] edecektir ki hayatta kalasın.»

Dikkat :

Bu âyette de görülüyor ki Allaha ve halka muhabbetin inkişafı kalbin açılması ve oraya Allah nûrunun dolmasile başlar.

Diğeri:

(Eremiya — 4 — 4) : «Rab için mahtun olunuz [sünnet olunuz yani kalbi açtırınız] ve kalbinizin gulfesini [kılıfını] def ediniz.»

(Eremiyâ — 9 — 26) : «Ceza vereceğim zira cümle milletler hitansızdır. Ve bütün beyti İsrâil kalben hitansızdır. »

[24]

Kur'ânı kerimden :

(14 — İbrahim — 4) : «Allah istediğini dalâlete ve dilediğini hidayete götürür. »

Musevi Mukaddes kitaplarından :

(Eş'iyâ — 45 — 7) : «Nûru vücuda getiren ve zulmeti halk eyleyen, selâmeti yapan ve beliyeyi halk eden, bunların cümlesini yapan Rab benim. »

İmdi :

İnsanın vücudüne Rûhül küdâs, veya melek ruhu veya Evliyâ ve Enbiyâ ervahı gibi aziz, mubarek ruhlar girdiği gibi şeytan ruhu cin gibi ağır ruhlar dahi girer. Ve insanın iradesine, düşünüşüne hâkim olur.

İlâhî kanunlar

Fîzik, tabiat ve tekâmül kanunları

Allah nûrdur. Allah nûru ile her şeyi ihata etmiştir. Ve bu ihata keyfiyeti ile Allahın her şey üzerindeki mutlak hakimiyet ve tasarrufu cârîdir. Bu hakimiyetin hükümleri kanunlar halinde kat'îdir. Fizik, tabiat ve tekâmül kanunları gibi esas kanunlar bu hükümlerin hîkemî neticeleridir. Bütün göklerdeki alemleri ve yerdeki mahlûkatı kanunları ile nizam içinde yaşatan ve muayyen bir gayeye doğru sevk ve idare eden, ve bunların sebeplerini vücade getiren Allahın tedbirleri, Allahın iradeleridir. Esas kanunların hükmü her an ve her yerde cârîdir. Kıyamete kadar cârî olacaktır. Bu kanunların dışında vukua gelen hadiseler mücize denir. Kıyamet; bu kanunları yaşatan İlâhî tecelliler cereyanını Allahın bir an durdurmasından ibarettir.

Mûcîzeler

Bir şeye inanmak, inanmamak meselesinde, bahis mevzuu olacak şeyler; zahir ilimlerin müsbet hududu

(24) üçüncü haşiyenin devamı

hatta insanın dilini kendi iradesine göre kullanır sözler söyler ve insanın ef'aline hâkim olarak gayri tabiî anormal işler, işler. Aklın mantığın kabul etmeyeceği fenalıklar yaptırır. Cin; vücudundan çıkdıktan sonra kendine gelen insan yaptığı işlere hayret eder.

İşte cinin veya şeytanın insanın içine girerek istediği sözü söylemesine kitabı Mukaddesten bir misâl :

(Mülûkü salis — 22—21 : 23) : « Ve bir ruh [menfi ruhlardan biri] gelip Rabbın huzurunda durarak, ben onu [putperest hükümdarı] aldatırım dedi. Ve Rab ona ne vechile dedikte ben çıkıp onun cümle [yalancı] pey-

içindeki alelâde bilgilerdir. Fakat bunların haricinde fevkalâde şeyler vardır ki onlar mûcizelerdir. Mûcizeler; Allahın fevkalâde işleridir. Allahın iradesile gökte ve yerde, insanda ve her şeyde zuhur edebilir. Peygamberlerin vazife hayatında kendilerinden ve hazreti Musânın âsâsında Allahın izhar ettiği mûcizeler bu kabildendir.

Tabiat kanunları dahilinde ceryan eden ahvale; alelade hâl diyoruz. Bunlardaki hakayıkı keşfedip meydana çıkarmak bir marifettir. Bu marifete akıl erdirmek dahi bir mârifettir. Beşeriyetin ilim sahasında hâlline ve keşfine uğraşıp durduğu şey; tabiat kanunlarının istinad ettiği hesaplar ve hikmetlerdir. Allahın meşîyyeti, Allahın bütün bu, alemlerdeki işleri tedbir ve gerek cüz'en gerek

(24) üncü haşiyenin devamı

gamberlerinin ağzında yalan [yani iğfalci, aldatan] ruh olurum dedi. Rab dahi sen aldatacağın ve muvaffak olacaksın. Çık ve böyle yap dedi. Ve şimdi işte Rab bu (yalancı peygamberlerin cümlesinin ağzına bir yalan [aldatıcı, menfi] ruh koymuştur. Lâkin Rab senin hakkında şer olanı [irade] buyurmuştur dedi.

Diğeri :

(Hâkimler — 9 — 23) : «Ve Allah Ebimelik ile (Şekim) adamları arasına bir şerir ruh göndermekle Şekim ahali Ebimelike hiyanet ettiler. »

Diğeri :

(Mülûkü evvel — 16 — 14) : «Ve Rab tarafından bir kötü ruh onu ıstıraba duçar eyledi. »

Diğeri :

(Mülûkü Rabi' — 19 — 7) : «İşte onun üzerine ben bir ruh gönderdim. O dahi bir haber işitmekle kendi diyarına dönecek ve ben onu kendi diyarında kılıçla helâk edeceğim dedi. »

küllen bütün bunları sevk ve idare için kullandığı usul tabiat kanunlarını vücude getirir ve bu kanunlarda gddğı gaye ve maksadlarda tekâmül kanunlarını meydana getirir. Mcizelere bu kanunlar mani değildir. Çünkü Allah hiç bir Şeyin tesiri ve hükmü altında değildir. O kanunların mutlak olarak hükmü altında yaşayan yalnız mahlkattır. Binaenaleyh Allah her zaman, her tarzda ve adeti haricinde fevkalâde ahval yaratabilir. Mûcizeler gösterebilir. Ne mcizeler, tabiat kanunlarını deęiŐtirmiŐ olur, ne de tabiî hayat kanunları mcizelere mâni olabilir.

Beşerin tabiat kanunlariyle te'lif edemediğı fevkaldelikleri yapmak; Allah için bir hiç denecek kadar basit ve kolaydır.

Allahın tabiat kanunlarına göre babasız anasız ocuk olmaz fakat Allah mcize yolu ile babasız hazreti İŐayi ve anasız babasız hazreti Âdemi yaratmıştır. Binaenaleyh hakikat ilminde bizim için çözülmesi lâzımgelen düğümler, hesap ve hlli icabeden meçhuller, mcizeler değil İh tabiat kanunlarına dahil alelâde Şeylerin hikmetleri, maksadları ve mahiyetleridir.

Allahın insan vasıtasile mcizeler izhar etmesi

Cenabıhak mcize izharı için yarattığı her Şeyi kullanmak ihtiyarındadır. İnsan Allahın tecelliyatını almak ve vermek hususunda en kabiliyetli bir (alıcı ve verici) cihaz olduğundan bu mcizelerin türlüsü insanda ve insan vasıtasile tecelli ettiğı grlmŐtır. Bu esasa dair bazı misaller [25] inci haşiyeye dercedildi.

[25]

Mûcizeler
İnsan vasıtasile olanlar
(Mülûkü Rabi' — 2 — 19 : 22) : «Peygamber Eli-

Allah'ın mutlak hakimiyet ve tasarrufu

İrade ve ihtiyar

Mukaddes kitaplara göre bir hakikat: Tabiatta irade ve ihtiyar olmadığı gibi hiç bir mah-lûkta mesalâ insan, veya hayvan veya nebatta yoktur.

[25] inci haşiyenin devamı

şa'ın fena su menba'larına tuz atarak : «Rab buyurur ki bu sulara şifa verdim. Bunlardan artık ölüm ve çoraklık olmayacaktır. » demesi

(Mülûkü rabi' — 4 — 29: 37) : «Ölü çocuğun dirilmesi. »

(Mülûkü Rabi' — 4 — 2:7) : « (Elişa' peygamberde tecelli eden Allahın mucizesi ile bir kap zeytinyağının bir çok misli çoğalması. »

(Mülûkü Rabi' — 4 — 38 : 41) : «Zehirli çorbanın salâk bulması. »

(Mülûkü Rabi' — 4 — 42 : 44): “Ekmeğin ve taze başak yemeğinin bereketlenmesi.,,

(Mülûkü Râbi' — 5 — 1 ve 6 ve 10 ve 14 ve 17): «Cüzzamlı hastanın şifa bulması. »

(Mülûkü Rabi' — 5 — 14 : 27) : «Peygamber Elişa'dan habersiz hastadan hediye isteyen hizmetkârın cüzzam'a uğraması ve zürriyetinin de bu illete musab olacağıının ihtar edilmesi. »

(Mülûkü Rabî — 13 - 20 ve 21): « Peygamber Elişa'nın kabrine konan bir mevtanın Elişa'nın kemiklerine vücudu dokununca dirilmesi.

(Hazâkıyal — 37 — 1 : 13(1÷14)): «Ölü kemiklerine Hazâkıyal peygamberden tecelli eden Allahın

Mahlûktaki maddî, manevî varlık kendinin değildirki kendinin irade ve ihtiyarı olsun. Her mahlûkta ne varsa hepsi Allahındır. Ve Allahdandır.

İnsan; bir çömlek parçasından ibarettir. O çömleği yaratan ve içine istediğini koyan Allah'tır. O halde zarf da mazruf da Allahındır. Bizim varlığımız diye bildiğimiz şeyler, şuurla kendimizde bulduğumuz, gördüğümüz şeyler değildir ? İşte onların hepsi Allahındır. Hatta şûur dediğimiz varlık bile !

Şöyle bir düşünelim :

1 — Dünyaya gelip gitmede tesirimiz var mı?

(25) inci haşiyenin devamı
iradesiyle kemiklerin tecessüd edip [vücut peyda edip]
ve ruhlanıp dirilmeleri. »

Bu vak'anın mebdeinde Hazakıyal peygamber
şöyle buyurmuştur :

(Hazakıyal — 37 — 1) : « Rabbin eli benim üzerimde oldu. Ve Rab beni ruhla çıkarıp beni ovanın ortasına götürdü ve orası kemiklerle dolu idi. »

Bu vak'anın sonunda da Hazakıyal peygamber Allah'tan şöyle buyurmuştur :

(Hazakıyal — 37 — 13 ve 14) : « Ey kavmim kabirlerinin açıp sizi kabirlerinizden çıkardığımda Rab ben idiğümü bileceksiniz ve ruhumu derunuza koyacağım siz dahi dirileceksiniz ve sizi diyarınızda rahatlandıracağım. Ve ben Rab söyleyip icra ettiğimi bileceksiniz diye Rab buyurur. »

Dikkat:

Bu âyette bahsi geçen ruh; evvelce tafsilen tarif edildiği veçhile sıfat nûrundandır. Allahın (Hay) sıfatındandır. İmdi ölülerin dirilmesini irade eden; zat nûru yani Rûhül Kudüstür. Fakat ölülere girip onları canlandırarak olan ruh; sıfat nûrudur.

2 — Hayatta istediğimiz yolu takip elimizde mi ?

3 — Hayat ve sıhhatimize hizmet eden iç aletlerimizde çalışmada bir tesirimiz var mı, biz uyurken onlar yine çalışmıyor mu,

4 — Kalbimiz durursa irademizle işletebiliriz mi. Veya işleyen kalbi irâdemizle durdurabiliriz...

5 — Gözümüzün görmesi veya görmemesi elimizde mi,

6 — Aklımızın ermesi ermemesi elimizde mi,

7 — Hafızamızın kuvvetli olması elimizde mi,

Bir çok istemediğimiz şeyler hiç umulmadık zamanda nasıl oluyorsa aklımıza toplanıyor. Aklımızda olan şeylerde nasıl oluyorsa bize danışmadan aklımızdan uçup gidiyor.

8 — Zekânın çoğalması veya güzel san'atlar gibi ihtisas kabiliyetleri elde etmek elimizde mi.

9 — Talih denilen yardımcı kuvveti elde etmekle tesirimiz varmı, yani talihli talihsiz olmak elimizdeki,

10 — Uğurlu olmak uğursuzluğu gidermek elimizdeki? Netice; hayır! Biraz daha inceliyelim araştıralım :

11 — Neden her türlü varlığa ve güzel niyete ve güzel şartlara malik bir ana babanın her çocuğu adam olmuyor. Ana baba neden istediğini yapamıyor ve çocuk bu hayırlı isteğe iştirak etse dahi netice çıkmıyor.

12 — Neden yoksul bir ailenin veyahut cahil ve kayıdsız, ne istediğini bilir ve ne de bu yolda bir gayret sarf eder ana babanın çocukları içinde adam olanlar var hem son hadde erişenler var.

13 — Anasız babasız, bakımsız yetim öksüzler içinde nasıl oluyorsa çok kıymetli çocuklar yetişiyor ve cemiyette çok mühim işler görececek hale geliyor.

Bu saydığım esaslarda da görülüyor ki kiminde irade var netice yok. Kiminde irade yok netice var. Hem ölçsüz müsbet neticeler.

İmdi her şeyde olan irade, Allahın iradesinden ibaret-

lir. Allah ne istiyorsa o oluyor. Yaşatacağı yükselteceği kul için tabîî kanunların tabîî şartları dışında fevkalâde sebebler yaratıyor. Bütün zahirî ve tabîî imkânsızlıklar içinde fevkalâde imkânlarla kulunu yaşatıyor ve yükseltiyor.

İnsan akliyle, fikriyle gönlü ile ne isterse istesin, bunlar eğer Allahın istediği ile birleşirse o oluyor, birleşmezse o nazarî bir düşünce halinde kuvvede kalıyor, fiile çıkmıyor.

Her mahlûk; fitratında Allahdan aldığı kabiliyetle dünyaya geliyor. Allahın verdiği kabiliyeti gösteriyor, Allahın gösterdiği istikamete teveccüh ediyor. Ve Allah ona ne kadar hayat ve muvaffakiyet takdir etmiş ise onu yaşıyor ve ona eriyor. Onun içindir ki hazreti Muhiddini Arabî: (Her ahad; Rabbî hâssı katında Sıratı müstakîm üzeredir) buyurarak bu hakikati veciz bir surette izah etmişlerdir. Yani her mahlûk Esmâî İlahiyeden hangisinin terbiye ve Rübûbiyeti altında ise kendine hâkim o Allah isminin iradesine tâbi oluyor ve onun sevk ve idaresi altında hareket ediyor.

İşte bütün ilhamlar o isimden tecelli eder. Çünkü kendisi ancak o nevl ilhamları almak ve yapmak kabiliyetindedir. Ona bağlıdır. Ve onun iradesine sadıktır. O ne istiyorsa onu yapar o nereye götürüyorsa oraya gider. Binaenaleyh onun yolu da doğrudur. Çünkü Allahın önüne açtığı yegâne yol bu yoldur. Şer'an o yol menfî olabilir. Ve binaenaleyh bâtil diye vasıflandırılır.

Fakat hakikatte o yol dahi Haktır. Zira Allah tarafından açılmıştır ve yol o şahsa göre doğrudur. Çünkü onu değiştirmek ondan kaçınmak kimsenin elinde değildir.

Musevî Mukaddes kitaplarından :

(Mezmurlar — 17 — 5) : “Adımlarımı senin yollarında sabit eyle ki ayaklarım sürçmesin. „

Diğeri:

(Emsâli Süleyman — 20 — 24) : «İnsanın adımları Rabdandır. İmdi bir adam kendi yolunu nasıl anlayabilir.»

Diğeri:

(Emsâli Süleyman — 19 — 21) : «Adamın kalbinde çok tedbir var. Lâkin sabit kalan Rabbin muradıdır. »

Diğeri:

(Emsâli Süleyman — 29 — 18) : «İlham olmazsa kavim fâsid olur. »

Diğeri:

(Eremya — 10 — 23) : « Yâ Rab bilirim ki insanın yolu kendi elinde değildir. Kendi adımlarını doğrultmak yürüyen adamın elinde değildir. »

Diğeri :

(Eremya — 18 — 6) : «Ey İsrâil evi işte çamur çömlükçinin elinde nasıl ise siz benim elimde öylesiniz.»

Kur'ânı kerimden :

(14 — İbrahim — 4) : «Allah istediğini delâlete ve dilediğini hidayete götürür. »

Diğeri :

(49 — Hücerat — 8) : «Ve doğru yolu bulmak Allahın lûtuftu ve keremi ve nimetidir. »

Ne çalışmak veya çalışmamak elimizdedir. Ne düşünmek veya düşünmemek elimizdedir. Ne de çalışıp çabaladığımız ve bütün kuvvetimizle düşündüğümüz halde istediğimizi elde etmek elimizdedir. Çok çalışırız çok düşünürüz belki pek az netice alabiliriz. Veyahut büsbütün ziyan da edebiliriz Hatta emeklerimiz üstelik boşa da gitti deriz. Veyahut gelişi güzel düşünürüz. Pek de az çalışırız fakat belki nisbetsiz derece büyük bir kâr, bir faide elde ederiz. Çünkü neticeye müessir olan bizim irade ve ihtiyarımız değil Allahın irade ve ihtiyarıdır.

İmdi iradeden maksat insanın bir şey yapmak istemesi ve ihtiyardan maksat da o şeyin hususiyetini tayin ise

ve insanın irade ve ihtiyar sahibi olması ; istediğini yapar, istemediğini yapmaz, hatta iyi, faydalı, müsbet neticeli şeyler yapar ve bunun aksinden kaçınır ve kendini korur demek ise; her kes iyi bilir ki hakikat böyle değildir. Gerek ferdlerin gerek zümrelerin hayatında her şey her kesin istediği gibi olmamıştır. Tarih ferdlerin, zümrelerin nedamet ve ziyanla geçirdikleri günlerle doludur. İnsan ne kadar akıllı fikirli ihtiyatlı da olsa hayat; anî vak'alar [sürpiriz] lerle doludur. Çünkü Hakkın iradesi halkın iradesine hâkimdir. Allah kendi eseri olan tabiat kanunlarına tâbi değil hâkimdir. Onun kendi tertibi vardır ki yürürlükte olan odur. Her ferd, her zümre o planda birer vazife almıştır. Hâdiseler , onları o plânın hükümlerine göre faaliyete geçirmekte ve her biri o umumî plânda kendine düşen vazifeyi yapmaktadır. Onun için bazıları kârda ve bazıları ziyandadır. Kendine kalsa insan hiç ziyanına çalışır mı. Âlem için matlûb; neticedir. Bir fabrikada bir çok tezgâhlar çalışır, fakat hepsinin işi birbirinin aynı değildir. Hatta bazen zıddıdır. Fakat hey'eti umumiyesinin faaliyeti neticesi hayırdır. Kimi ayırır, kimi birleştirir kimi bozar kimi düzeltir neticede güzel bir iş meydana gelir.

İnsanın hususî ve umumî hayatında nice hadiseler zuhur eder ki hiç akılda olmayan bu sürprizler bir insanı saadetle veya felâketle karşılaştırabilir. Bunları hazırlayan tekâmül kanunlarının icaplarıdır. Meselâ insan şımarmaz fakat tekâmül kanunu onu haline terk etmez. İnsan tekâmül yolunu değiştirmeye kalkar. Onun da yakasına tekâmül kanununun eli yapışır. Her felâket münebbihdir. İnsanı ikaz eder. Geri gitmek, durmak, yol değiştirmek ; her istediğini yapmak insanın elinde değildir. Allahın umumî plânındaki ve tekâmül kanunundaki muradına mu-

gayir haller, hareketler birer aksülâmel vücade getirir. Acıları ile insanı karşılar ve tekrar yoluna koyar.

Hangi insanın iradesi Allahın iradesine uygun olarak zuhur ederse o gayeye vasil olur. Aksi halde teşebbüs neticesiz kalır.

*
* *

(İnsan irade sahibidir. İsteddiğini yapar, istemediğini yapmaz.) Zihniyetine imkân vermek mantıkan da kabil değildir. Çünkü:

1 — Her insan kendi iradesinin neticelerini elde etmek için, kâfi ve birbirile müsavi varlıklara malik değildir.

2 — Hayatta neticeler varlıklarla mütenasip de değildir.

3 — İstenen şeylerle elde edilen neticeler de uygun değildir.

İmdi bu üç esasa göre dünyada saadet ve muvaffakiyet için lâzım gelen varlıklara mâlik bulunmak insanların irade ve ihtiyarında olmadığı gibi varlıksızların âtiden ümitsiz bulunmalarına da yer yoktur. Zira varlık Allahındır. İsteddiği kuluna istediği zaman istediği taraftan bir kapı açar ve onu ummadığı yerden varlıklandırır.

Beşeriyet için hayatta en mühim fikir; en büyük mânevî servet ve kuvvet işte Allahtan bu ümidi beslemektir. Binaenaleyh her kesin en doğru ve en rahat olarak yapacağı iş ; kendi varlığına değil Allahın varlığına inanmaktır. Allahın nihayetsiz varlığına, kuvvetine, alâkasına bakarak âtîden ümidvâr olmaktır. Ve en zayıf şartlar içinde en büyük işleri bile Allahın inayetile başarmak imkânı olduğuna inanmaktır. Böylece hayatın ilk şartı Allaha tam olarak inanmak, güvenmek ve kayıtsız şartsız teslim olmaktır. Rahatlık ve kuvvet; teslimiyetten sonradır. Ve teslimiyet derecesindedir.

Teslimiyet esası :

Zira İslâmiyet; teslimiyettir. Ve insan; peygamberimiz

efendimizin bir hadisi şeriflerine göre İslâm fitratiyle doğar, yani teslimiyet ihtiyacıyla dünyaya gelir; Ve tekâmül onu teslimiyette derece derece sona ve saadete erdirir. Her Dinin iman esası Allaha teslimiyettir. Bu noktadan dolayı hazreti İbrahimden itibaren malûm Dinlerin hepsi Allahın İslâm, yani teslimiyet dininin beşerî safhalarıdır. Her şeyin önü sonu Allah olduğu gibi mahlûkunda önü sonu teslimiyettir. Bin bir mehalik karşısında kendini; emniyette bulundurmak ve en emin, muhabbetli, şefkatli bir ağuşta barınmak, rahatlanmak için küçük çocuklar nasıl analarına kollarını açıp atılıyorsa insanların da Allaha yapacakları iş kalplerini açarak öyle yapmaktır.

Madem insanların hayatta fitrî ihtiyaçları teslimiyettedir, çünkü ve yalnız kendini Allaha teslim edenin de etmeyenin de hayatta elde ettiği netice Allahın takdirinden ibarettir. Madem bu netice bir emrivakidir. Ve bunun değişmesi kulun ihtiyarında değildir. O halde mârifet; bu neticelerle karşılaşacak zamanları ümidle, hoşlukla geçirmektir. Teslimiyet duymıyanların üzüntülerinden, sıkıntılarından masun olarak geçirmektir ve Bilnetice hiç bir zaman Allahın lütfundan hatta mucizelerinden ümit kesmemektir. Kalp kuvvetiyle hadisâtı karşılamak, sarsılmamaktır. Hayatın hiç bir safhasında hiç bir menfî kuvvet, makûs muamele karşısında iyimserliği kaybetmemek, zaâfa düşmemek, hayat mücadelesinde daima kuvveti, şevk ve gayreti muhafaza etmek lâzımdır. İnsan; bu hakikati anlamayınca rahat huzur bulamaz. Ancak bu hakikati iyi anladıktan sonradır ki her hangi bir muvaffakiyetsizliğine üzülmez, cesaretini kaybetmez. Bilir ki her şey Allahın elindedir. Ve bugün muvaffakiyet elvermezse yarın elverebilir. Çalıştıran Allahtır. Allah boşuna çalıştırmaz. Onun ergeç bir sonu ve bir hikmeti vardır. Hiç bir emek boşa gitmez. Bugünkü mesaî semere vermese bile yarın ki veya her hangi müstakbel bir muvaffakiyetin bir esa-

sını hazırlamış olabilir. Çalışmak ibadettir. Çünkü insan nafakası için, veya yer yüzünü imâr için veya insanların medeniyetine, tekâmülüne hizmet için veya her hangi bir insana yardım için çalışmakla Allaha yardım etmiş oluyor çünkü Allahın sıfatlarının fiiliyatına vasıta oluyor, o fiiliyat semerelerinin vücud bulmasına hizmet ediyor. İmdi Bugünkü çalışma akşama müsbet bir netice vermemiş ise bile o günün yorgunluğu boşa gitmiş değildir. Karşılıksız geçmiş değildir. Manevî karşılığı tamdır. Zira şahsa veya halka hizmet dolayısıyla Allaha hizmet ve yardım edilmiştir.

İnsanın kendini yaşatmak ve müreffeh kılmak ve manen maddeten yükseltmek için yaptığı gayretler Allah yolundadır. Hakikatte Allah içindir. Çünkü insan kendinin değil Allahındır. İnsanın bu bakımdan kendi ile komşusu arasında fark yoktur. Onun içindir ki gerek Tevrat ve gerek İncil Şerifde (komşunu kendin gibi seveceksin) emri Allahı sevmek emrini takibeden baş emirlerden biri olarak verilmiştir. İnsan inanmalıki insanları olduğu gibi onların işlerini de yaratan tertipleyen Allahtır Ve Allah abes, veya hikmetsiz bir şey yaratmaz ve yapmaz. İmdi insan bugünün emeği boşa geçti dememeli. Kimbilir bugünkü emeğim hangi işin bir esasını kurdu, veya bu hizmetim Allah indinde ne derece makbul oldu, demelidir. Çünkü insan her faaliyetinde Allahın bir iradesini filen izhar etmiş, Allahın her hangi bir istediği şeyi yapmış demektir. Bu halde elbette mecûrdur, makbuldür. Ve elbet birgün bunun hikmeti ve nimeti onun önüne çıkacaktır.

Kâinata bir nazar:

Gözümüzü göklere kaldırırsak bir nizam ve intizam alemi görürüz. Muallâkta alemler var düşmüyor. Mütemadiyen hareketler var fakat çarpışma yok.

Felekiyat ilmi [meselâ kozmografya] okuyunca görüyoruz ki bu alemlerin hepsi bir nizama tâbi, üstün bir elin iradesine tâbi' şaşmaz yanılmaz hesaplara tâbi. Bu hesapları yapan, bu kanunları koyan Allahdır. Hikmetleri ve tedbirleri ile bunlara hâkim olan yalnız Allahın iradesidir. Ve onları bu intizam ve emniyette yaşatan da onların irade ve ihtiyarsızlıkları ile bir tek iradeye mutlak surette itaat ve inkıyadlarıdır.

Hiç şüphe edilmesin ki göklerdeki hal ne ise yer yüzünde de aynıdır. Her şey her mahlûk Allahın elinde iradesiz ve ihtiyarsız hareket etmektedir. [d]

Ruh münasebetleri

Ruh; doğmaz ve doğurmaz. Ruh ezeli ve ebedidir. Dünyada vücud alemindeki ruhların gerek kendi araların-

[d]

Hakikate aykırı fikir ceryanları

Bu (irade ve ihtiyar) bahsindeki hakikati herkes kendiliğinden kolay kolay bilemez. Bunları bilmek için bunları bildiren esasları bilmek lâzım. O esasları bilmiyenler ise hakikate aykırı farazîyeler, mülâhazalar, mütalâalar yürütebilirler. Yanlış fikirler ileri sürebilirler. Ve böyle yanlış düşüncelere bina edilmiş hayallere vücud verebilirler. Ve bunları insanlara gaye olarak teklif dahi ederler. Halbuki yanlış fikirlere bina edilecek ideolojiler temelsiz ve ömürsüzdür. Bunun yepyeni bir misali Fransada yol almış, önümdeki gazete haber veriyor. Dünya kurulalı beri kimbilir böyle ne kadar boş fikirler ortaya atılmış, ve ne kadar saf insanı peşinden sürükleyerek yormuştur. İşte Fransadaki bu yanlış fikirler misalini (irade ve ihti-

da gerekse vefat etmiş ruhlar arasında münasebetleri vardır daimîdir. Ruhlar birbirile hem akrabalık hem gayrılık duyarlar. Aynı tabakanın nurunda yaratılmış olan ruhlar birbirini çok severler. Dünyada ayrı ırk, ayrı Din ve mezheb, ayrı sınıf ve cemaata, ayrı milliyete mensup olsalar bile buluşdukları anda birbirlerine karşı derhal yakınlık

(d) haşiyenin devamı

yar) bahsi ile sıkı alâkası dolayisile buraya dercediyorum. Hem o fikrin yanlışlığını insanlar önünde tahlil ile insanlığı ikaz etmek, hem de bahsimizin ehemmiyetini gösteren bir vak'ayı misal getirmiş olmak için bunu faydalı buluyorum.

Yeni fikirler

Yeni her fikir; ya bir ıstırapın veya bir ihtiyacın ifadesidir. Fakat her fikir bu ıstırap veya ihtiyaca karşılık vermez. Bunu verebilmesi; fikrin bir hakikate dayanmasına ve doğruluğuna bağlıdır. Ve buna göredir ki her hangi bir fikir muhitinde kabul veya red görür.

Batıl bir fikrin meydana çıkması; fikir sahibinin ayarsızlığındandır. Öyleleri yalnız nefislerinin meyillerine tâbi olurlar. Halbuki nefis aldatıcıdır. Nefsin temayüllerini frenlemek içindir ki Dinler, ve medenî kanunlar meydana gelmiştir.

Fikri işlek, fakat elinde bir hakikat ifade eden ölçülerden mahrum insanlar batıl türlü fikirler ortaya koyarlar. Bunların içinde öyleleri vardır ki yeni de değil köhnedir. Hatta binlerce sene evvel geçirilenlerdendir. İmdi beşeriyet bir tekâmül ve terekki neticesi o batıl fikirlere uzaklaşmıştır. Halbuki bunun farkında olmayanlar hep yeni diye onları ortaya koyarlar ve yıpranmış çürük bu fikirlerle ne kadar avu-

duyarlar. Ayrı tabakanın nurundan yaratılmış olanlar da bunun aksini duyarlar, birbirlerinden uzaklaşmak isterler. Aynı baba ve ananın iki evlâdında bile bu antipati görülür. Ruhlar için zaman, mekân, mefhumu veya tesirati tabiiyeden teessür imkânı yoktur. Ruhlar için soğuk sıcak, yaşlılık kuruluk, aydınlık karanlık, yakınlık uzaklık gibi farkların tesirleri yoktur. Ruhlar Kelâm vasıtasile değil mâna telkini ile sessiz konuşurlar. Yakınlık duyan ruhlar birbirlerinin sevincine veya kederine iştirak ederler. Ve bu hadiselerin vukuundan evvel bunları duyarlar.

[d] haşiyenin devamı

nurlar. Geçicide olsa etraflarına bir kaç gafil tarafdar dahi toplarlar. İşte bugün misâlini önümdeki gazetede hayretle görüyorum buna dair yazı 16—10—946 tarihli (Vatan) gazetesinin (Dünya mes'eleleri) başlıklı sütununda ve (Dünyayı peşinden sürükleyen yeni bir edebî ceryan) başlığı altında basılmış bir makedir.

Makalesi aşağıya dercedilecek gazetenin ifadesine göre: bu fikir alıp yürümüştür. Fakat hakikate vakıf muharrirlerde bu ceryanın karşısına haklı muhalefetlerle dikilmişlerdir. Hak ve hakikat gayretile ben de onlara iltihak ve muhalefet etmek isterim.

Şimdi :

Bu uzun makalenin esas noktalarını fıkra fıkra olarak ve kısaltarak aşağıya naklediyorum:

Gazeteden:

« Son zamanlarda Fransadan başlayarak bütün dünyayı sarmak istidadını gösteren yeni bir (mezhep) ve yeni bir (edebî ceryan) meydana çıkmıştır. Bu mezhep Türkçeye (mevcudiyetçilik) diye tercüme edebileceğimiz (Existentialisme) dir. »

«Fransayı tamamen kaplayan, sonra da Avrupa-

Rüyâ alemleri bu hakikatlerin birer misalini teşkil eder.

Dünyadaki alâkalı ruhlar sık sık birbirleriyle konuşurlar. Birbirlerini her hatırlama; birbirleriyle buluşmanın, konuşmanın alâmetidir.

Dünyadaki ruhlar ahirete intikal eden ruhlarla da konuşurlar. Dünyadaki ruhlar; hâiz oldukları letafet nisbetinde ahretdeki ruhlara yükselerek yakınlaşırlar ve ahrettekiler de onların çıkamadıkları lâtif sahalara hudutlarına gelip onlarla temas ederler. Veyahut doğruca yer yüzüne inerek yapacaklarını yaparlar.

(d) haşiyenin devamı

nın bir çok yerlerine ve nihayet Amerikaya bile sıçrayan bu yeni ceryanın taraftar ve mensupları çoğalmaktadır.

« Şimdi Fransada [bu mezhebin] önderliğini yapanlardan (I P. Sartre) ; (Heidegger) in ve (Gabriel Marcel) ise (Kierke gaard) m fikirlerini yeniden [bu esasta] yayıyorlar. »

"Bu mezheb taraftarları fikir ve görüşlerini dünyaya yaymak için müteaddit eserler neşretmektedirler.,,

«Felsefe hocası olan (İ. P Sartre) ; kendisile mü-lâkat yayan bir Fransız muharririne bu fikir hakkında şunları söylemiştir :

Bu; insan mukadderatında esrar ve muammanın yeri olmadığını kabul eden bir nazariyedir.

Her şeyden evvel insanın kendisi mevcuttur. O ; kendisine bir yol seçerek ruhunu ve benliğini yaratır. Hareketlerle de şahsiyetine bir mâna verir. Biz; (mevcu olmak) la (yapmak) arasında bir fark görmüyoruz. İnsan; seçtiği yolun ve giriştiği harekâtın bir mubassalasından ibarettir. Bu (seçiş) ve (tatbik ediş) ise; o insanın tabiat ve seciyesine, bir de içinde bulunduğu şeraite bağlıdır. Ben bütün bunlara (umumî

Vefat etmiş insan ruhlarile konuşmak

Vefat etmiş ahretteki insan ruhlarile dünyadaki insan ruhlarının konuşması keyfiyeti minel'kadîm câridir. Fakat bunun bizzat farkına varanlar nadirdir. Allah hangi insanın keşfini açmış ise onlar farkına varırlar ve Allahın istediği zamanda ve istediği kimsenin ahretteki ruhu ile konuşabilirler.

(d) haşiyenin devamı:

imkânlar) ismini veririm. Bu hava ve imkânlar içinde insan; tamamile hürdür. Ve dolayisile kendi hareketından mes'uldür. »

Makaleyi yazan Bay Muvaffak İhsan Garan'ın mütalâası :

«Bu sözlerden anladığımıza göre Ekzistansializm; bizim İslâm Dininde mevcut tasavvuf ilminin iki fikir mezhebinden biri olan (kaderiye — Determinisme) taraftarlarının fikirlerini müdafaa etmektedir. Muhalifi diğer fikir mezhebi olan (Ceberiyeye — Fatalisme) den onları ayıran nokta da şudur :

Determinist'ler; insanların ef'âl ve harekâtında kader'in bir miktar rolü bulunmakla beraber asıl kendilerinin dahli ve mes'uliyeti olduğunu iddia ederler. Yani onlar da Ekzistansialist'ler gibi insanların bütün hareketlerini bilerek ve isteyerek yaptığını kabul eden bir nazariye güderler. »

«(İ P. Sartre) bu fikir taraftarlarının yazdıkları eserlerdeki hususiyeti şöyle izah ediyor :

Biz eserlerimizdeki eşhas için birer karakter yaratmak endişesinden tamamen kurtulmuş bulunuyoruz. Bu hal; bize yazılarımızda geniş bir hürriyet bağışlamaktadır. Benim eski bir eserim için münekkidler

(İspirizm) yolu ile konuşmalardaki muhatab ruhlar çağrılan hüviyetteki insan ruhları değil onları taklide gelen (cin) ruhlarıdır. Onlar insanların her hususiyetine vakıftırlar. Bu taklit işini mükemmelen yaparlar. Çünkü vefat etmiş bir insanın ruhu iki halden birindedir. Ya (serbest) dir ya (mukayyet) tir. Mukayyet olan ruhları [ki; ıstıfa yapmadan ölmüş kimselerin ruhlarıdır Onları] istedikleri yere gitmeğe bırakmazlar ki gelsinler.

(d) haşiyenin devamı

tenkidlerinde : (Eşhasın hiç birinde muayyen bir karakter bulunmağa imkân yoktur. Onların tiplerinde da imî bir vuzuhsuzluk ve hudutsuzluk, ruhlarında ise derin bir boşluk göze çarpıyor) diye yazmışlardı. Çok doğru bir görüş. . . Ben o zamanlar düşünmeksizin yaptığım bu işi; şimdi kasden ve bilhassa yapıyorum. Benim yarattığım eşhas ; hiç bir kayda ve hiç bir çerçeveye tabi' olmadan, şimdi bir hareket yaparlar. Ve biraz sonra bunun tamamen zıddı bir iş görebilirler. Ben onları hareket ve düşüncelerinde mutlak surette serbest bırakır ve sadece sonsuz bir hürriyet havası içinde umumî vaziyeti ve hadissleri geliştirmeye ehemmiyet veririm.

(Zola) nın romanlarında her şey; mutlak ve kat'î bir takım kaideler ve çerçeveler içine alınmıştır. Onun kahramanları maziye bağlıdır. Benim eşhasım ise geniş bir istikbâle sahiptir. Ne çocukluklarıyla, ne hatıralarıyla ne de ailelerinden tevarüs ettikleri hül-yalarla tehdit edilmedikleri için onlar her şeyi açıkca ve olduğu gibi kabul ederler. Esasen insanların ruhlarını fazla tahlile kalkışmak; onları ruhsuz ve manâsız birer varlık haline indirmek demektir.

Bu saydığım telekki ve nazariyeler; belki bizim

[İstifa yapıp cennetlik hale gelmiş] serbest ruhlara gelince : Yer yüzünün nûr kesafeti o musaffa ruhları muazzab edecek derecede ağır ve sıkıcıdır. Bu halde kendilerini azaba sokmak için niye gelsinler. Meğer ki Allah irade etmiş olsun. Böyle bir iradenin hedefi ciddî işler ve Allaha hizmetlerdir. Her halde (ispiritizm) masası dâvetleri değildir. Sureti umumiyede ahretteki serbest bir ruhla dünyadaki insan ruhunun mükâlemesine dair kitabı mukaddesten bir misal dercediyorum :

(d) haşiyenin devamı

eserlerimizi bir çok kimselerin nezih, kibar ve ahlâkî diye vasıflandırdığı meziyetlere sahip olmaktan alıkoyuyor. Fakat biz bunu bir kusur saymıyoruz. Çünkü edebiyatın; kibar, asîl ve terbiyeli olması zaruretini biz gülünç ve saçma buluruz. »

«Tanınmış pek çok muharrirleri Ekzistansialist'lerin mütereddî—dejanere ve ahlâksız bir edebiyat yaratmak istedikleri iddiasile onları ittiham etmekte idirler. İşte meşhur Fransız mütefekkir ve romancısı «André Gide» bu yeni edebî cereyan hakkındaki görüşünü şu sözlerle hulâsa etmiştir.

(Ancak temiz ve asîl san'at devam edecektir. Ekzistansializm'in ömrü ne kadar uzun olacak bilinmez. Fakat onun kısa zamanda çok büyük ve korkunç bir terakki katettiği muhakkaktır. Fakat vahşete doğru giden bir terakki . . ! Bu hali görünce daha dün kime karşı ve niçin mücadele ettiğimizi anlamaktan aciz kalıyoruz. Demek ki; hariçten gelen düşman tarafından bize zorla kabul ettirilmek istenen bir vahşeti reddetmek, fakat sonrada onu kendi arzumuzla yaratmak için mücadele ettik.) »

Hükümdar Saulun müteveffâ Samuelle Peygamberin ruhu ile konuşması

(Mülûkü evvel — 28 — 15): «[Hükümdarın rica ve daveti üzerine ruhu hazır olan müteveffâ peygamber] Samuelle [Hükümdar] Saule: (Niçün beni bihuzûr ettin çıkardın) [Yani arza gelmemi icabettirerek rahatsız ettin. Çünkü arzın nûru; lâtif ruhları sıkır] dedikte Saul ben bir büyük muzayakadayım. Çünkü Flistîler bana karşı harp ediyorlar. Allah dahi benden ayrıldı. Ve artık bana

(d) Haşiyenin devamı

Tahlil

Gazetede ki makale burada ve (mevcudiyetçilik) ceryanına muhalefetle dikilen mütefekkir ve muharrir (André Gide) nin sözleri ile sona eriyor. Şimdi kendim de (André Gide) nin muhalefetini bir tahlil ile destekliyorum : O zat bu muhalefeti aklı selimine dayanarak yapmış. Veciz ve kat'î bir İfade ile (mevcudiyetçilik) ceryanını red etmiş O güzel sözlere kendim yalnız bazı ilmî müeyyide, ilâvesi ile iktifa edeceğim.

Evvelâ mevcûdiyetcilerin inandıkları prensipleri göz önüne sıralayalım:

Onlara göre

1 — İnsan mukadderatında esrar ve muammanın yeri yoktur.

2 — Her şeyden evvel insanın kendisi mevcuttur.

3 — O kendisine bir yol seçerek ruhunu ve benliğini yaratır. İnsan seçtiği yolun ve giriştiği harekâtın bir muhassalasından ibarettir.

4 — İnsan tamamen hürdür. Ve dolayısıyla harekâtından mes'uldur.

ne [mevcud] peygamber vasıtasile, nede rüyalar ile cevap veriyor. Bunun için seni çağırdım ki ne yapacağımı bana bildiresin dedi. »

Dikkat:

Bu vesile ile ehemmiyetle söylemek ve dikkati çekmek isterim ki ispritizma ile meşgul olmak en tehlikeli meşgalelerden biridir. Cinleri davete alışanlara cinler alışırlar, artık çağırmadan gelmeğe başlarlar. Bu netice insanlar için türlü hastalıklara ve felâketlere sebep olabilir.

(d) haşiyenin devamı

Makale sahibi bay Muvaffak İhsan Garan'a göre:

(Mevcûdiyeticilik) (İslâm tasavvufunda mevcud (kaderiye — Determinisme) ve (Ceberiyeye — Fatalisme) denilen iki fikir mezhebinden birincisine uygundur.

Hakikat telâkki ettiğim esaslara göre :

1 — İnsanın mukadderatı kendi elinde değil, Allahın elindedir. İnsan yalnız İlâhî bir tertip silsilesi içinde Allahın takdir ve tayin ettiği hayatı takibeder.

Netekim :

İnsan pek alâ bilir ki her istediği olmuyor. Ve hiç istemedikleri şeylerden de olanlar oluyor.

O halde :

İnsan ; ne celbi menfaata, ne de def'i zarara muktedir değildir. Peygamber efendimiz; (kuş dahi kaderle uçar) buyurmuştur. Ve Kur'ânı kerimden bir yaprağın bile Allahın izini olmadan yere düşmeyeceğini öğreniyoruz. Nitekim bir yaprağın ancak Allahın iradesi ile vücud bulduğuna imân ediyoruz. Diğer Dinlerin esasatı da bu mevzuda aynıdır. Meselâ hazreti

Ölümü müteakip insan ruhlarının hayatı ebediyetine dair Musevî Mukaddes kitaplarındaki esaslar :

(Süleymanın meselleri — 20 — 27): «İnsanın canı Rabbin ırağıdır. »

(Vaız [hazreti Süleyman] — 12— 7): «[Ölüm gelince] o zaman toprak [vücut] evvelki haline dönecek ve ruh onu veren Allaha rücu' edecektir.»

(Mezmûrlar — 146 — 4): «[İnsanın] ruhu çıkıp kendisi toprağa döner.»

(d) haşiyenin devamı

İsâ Allahın izini olmadan bir serçe kuşunun bile yere inemeyeceğini söyler. Ve Musevîlerin şariat kitabı; bütün hayatı ancak Cenabı Hakkın takdir ettiğini, ve insanın imân ve ameline göre bu hayatın Allah tarafından saadet içinde veya talihsizlik ve felâketlerle geçirileceğini bütün tafsilât ve teferruatla bildirir. Meselâ : İnsan Allahın iradesine uygun hareket ederse zengin ömürlü, çok evlâd ve mal, mülk sahibi olacağını her hususda talihli olacağını, her şeyde hareket bulacağını işi rast gideceğini, gam keder hastalık göremeyeceğini, aksi takdirde ise bu saâdetlerin hepsinden mahrum ve perişan olacağını ihtar eder. Hakikat budur.

Allaha inananlar için Allahın bildirdiği dururken fânî bir mahlûkun gaflet veya cehaletle veyahut ruhundaki fitrı muhalefetle bu İlâhî hakikatlere muhalif iddialarına değil uymak; hatta bir an, bir zerre inanmak bile gaflet ve dalâlet olur.

Kur'anı kerimdeki şu âyetler bu meseleyi esasından halletmektedir.

(7 — Araf — 188): «Ya Muhammed de ki: Ben nefsim için celbi menfaat ve def'i zarara malik değilim ancak Allah ne dilerse o olur. »

Îlâhî vasıtalar

Allah ile insan arasında, ve insanların birbirleri arasında, ve insanlarla her şey arasındaki münasebetleri tanzim, tayin ve tesbit eden umumî vasıtalar; semâvî kitaplardır.

Semâvî kitapların muhatabı cemaatler, cemiyetler ve insan hüviyetidir. Binaenaleyh sözleri hem umumîdir. Hem de o zamandaki insanların anlayış kabiliyetine göredir.

(d) haşiyenin devamı

Diğeri:

(28 — Kasas — 68): «İnsanlar için bir şey ihtiyar etmek [istediği yolu tutmak veya kendiliğinden bir şey istemek] hak ve imkânı yoktur. »

Diğeri :

(65 — Talak — 2(3)): «Allah her şey için bir miktar tayin buyurmuştur. »
2 — İnsanın kendisi her şeyden evvel değil her şeyden sonra mevcûttur.

Zira:

Ne insandaki hayat ne hayatiyeti ifade eden ilim, irade ve kuvvet kendinin değildir, Allahındır ve Allahtan tecelli etmektedir.

Kur'anı kerimden :

(35 — Fatır — 16 ve 17(15)): «Ey insanlar siz Allaha muftakır muhtaclarsınız varlığın sahibi ve bizatihi hamd'a müstahak olan; Allahtır.»

Diğeri :

(57 — Hadîd — 1:5(2÷3)): «Her şeye [Allah] kadirdir. Her şeyden evvel, ve her şeyden âhır, her şeyden-zâhir ve her şeyden batındır. Ve her şeyi bilicidir »

Bir de hususî vasıtalar vardırki onlar (ilham) yoluyla gelen talimler, telkinler, emirler ve nihîylerdir.

Mukaddes kitaplar hükümlerinin her devrede, her nesilde bütün teferruatıyla hayata tatbiki ancak ilham vasıtalarıyla gelen talimlere göre mümkündür. Semâvî kitapların umumiyetini teferruatta ve hususiyetlerde izah, ancak ilham vasıtasıyla yapılacak (ictihad) larla kabildir.

(d) haşiyenin devamı

Diğeri :

(53 — Necim — 43 ve 44) : «Kullarını güldüren ve ağlatan, öldüren ve dirilten odur. [Allahtır]

Diğeri:

(50 — Kaaf — 16): «Biz ona [İnsana] şah damarından daha yakınız.»

Diğeri:

(39 — Zümmer — 62) : «Allah her şeyin yaradana ve her şey üzerine vekildir. »

Diğeri:

(9 — Tevbe — 52(51)) : «Ya Muhammed, onlara dedi, bize ancak Allahın yazdığı ve takdir ettiği şey isabet eder.»

Diğeri :

(11 — Hûd — 87(88)): «Bana ancak Allah muvaffakiyet ihsan eder.»

Diğeri :

(18 — Kehf — 26(27)): «Allahın dediklerini değiştirecek yoktur ve sen ondan başka iltica edecek yer de bulamazsın.»

3 — İnsan kendisine yol seçemez, ruhunu benliğini yaratamaz. İnsanla yolunu seçen, ruhunu, benliğini yaratan Allahtır. Her mahlûk gibi, insan dahi Allah tarafından sevk ve idare olunur.

Nitekim ilham bahsinde bundan evvel [Süleymanın me-selleri —29 —18] bir âyet okuduk ki (ilham olmazsa kavim fa-sid olur) mealinde idi. İşte bu âyetin bu içtihad mevzuu ile sı-kı alâkası vardır. Dünyanın hertarafında her gün meydana ge-

(d) haşiyenin devamı

Kur'anı kerimden :

(16— Nahil — 9): «Doğru yolu göstermek Al-laha aiddir.»

Diğeri:

(10 — Yûnüs — 25): «Ve Allah selâmet yere da-
vet eder. Ve istediğini doğru yola hidayet eder.»

Diğeri :

(25 — Furkaan — 31) : «Sana yol gösterici ve yardımcı olarak Rabbin kâfidir.»

Diğeri:

(14 — İbrahim — 4): «Allah istediğini dalâlete ve dilediğini hidayete götürür.»

Diğeri :

(81 — Tekvîr — 29) : «Siz ancak Rabbl'âlemîn olan Allahın dilediğini istersiniz.»

Diğeri:

(77(76)—Mürselât(Dehr)—31(30)):«Allah istemedikçe siz bir şey istiyemezsiniz.»

Diğeri:

(3 — Aliümran — 154) : «Umûrun kâffesi Allahın elindedir.»

Diğeri:

(37 — Safât — 96): «Ve Allah sizi ve amellerinizi yarattı. »

len yenilikler; yeni ictheadlarla sım sıkı takip edilmezse mevzuatın hayata tatbik kabiliyeti azalır gündən güne ara açılır. Nihayet dünya ayrı, Din ayrı zannı hasıl olur. Çünkü Din hayatı takip edemez, hayata ışık tutamaz. Hayatı sevk ve idare edemez olur. Halbuki Din dünya hayatını tanzim içindir. Dünya hayatını hedefine tevcih et-

(d) haşiyenin devamı

Diğeri:

(11 — Hûd — 56) : «Hiçbir hayvan yoktur ki Allah onun nasiyesinden [başından] tutmuş olmasın. [Yani her hayvanın yuları Allahın elindedir. Hayvanlarda görülen hareketler, Allahın sevk ve idaresinden ibarettir.]

İmdi:

İnsan ne istediğini yapabilir ve ne de yarın ne yapacağını veya ne olacağını katiyetle tayin edebilir. Gün her insana o günkü mukadder hayatını getirir. İnsanların geleceğe ait bütün fikirleri tahmîni ve takrîbidir.

4 — İnsan esasta hür değildir. İnsandaki ihtiyar ve irade Hakkın irade ve ihtiyarından birer cüzü' olarak tecelli eder.

Gökdeki yıldızlar, vücudumuzdaki canlı ve faal kürecikler hareketlerinde hür değiller ki bizler hür olalım. Her mahlûk Allahın umumî iradesinden kendine taallûk eden kısmı izhar ve icra eder.

İnsanlar için mutlak bir hürriyet imkânına inanmak bakınız kaç yüzden yanlışır.

A — İnsanları başı boş farzetmek ancak Allahu ve kitaplarını inkâr ile mümkündür.

B — İnsanlara mutlak bir hürriyeti mümkün görmek aşıkâr görülen hadiseleri; hakikatleri — Realiteyi — inkâr ile olur.

C — İnsan için mutlak bir hürriyeti muvafık görmek akli selimi, mantığı inkâr demek olur. Zira başı-

mek ve onu nizam ve emniyet içinde bulundurmak içindir. Hakikatin bu kat'iyetine rağmen ne garipdirki bazı mezhep ve mesleklerde muhafazakârlık meziyyet, marifet telakkî edilmiştir. Küçük bir değişiklik büyük bir hıyanet sanılmıştır. Bu zihniyetle fakat ne yazık ki bu mezheplerde hayat; mevzuattan o kadar uzaklaşmış, fikirler; mevzuatla o kadar anlaşamaz hale gelmiştir ki nihayet bu ayrılıklar bazı yerlerde kendiliğinden hasıl olmuştur. Ve hayat başı boş kalmıştır.

(d) haşiyenin devamı

boş ve ihtiraslarına bırakılan insan hayvandan daha tehlikeli olur.

Bu esasları izah edelim:

A — İnsan kendi iradesine sahib değildir Zira: Allahın iradesile vücud bulmuş, yetişmiştir. Ve Allahın hükmünde, tasarrufundadır. İnsanın her an hayat ve faaliyeti Allahın elindedir. İnsan hür olmak için evvelâ kendi kendinin olmalıdır. Halbuki kendimiz kendimizin değiliz. Hakikatte biz kendimizin ne olduğumuzdan, bizi yaşatan esbap, ve avamilin ilmî mahiyetlerinden bile doğru dürüst haberimiz yoktur.

Allahın varlığı kabul edilince Allahın bir de iradesi olduğunu kabul etmek zaruridir. Allahın iradesini kabul edince mahlûkun iradesine hür ve serbest bir mahiyet vermek doğru olmaz. Zira :

Allah dünyayı ve bütün göklerdeki alemleri bir maksat tahtında yaratmıştır. Her mevcudun, her mahlûkun ve bu meyanda her insanın bu maksada uygun hareket etmesi zaruridir. Aksi halde ya Allahın maksadını yürütmeğe gücü yetmiyor manası çıkar veyahut Allah mahlûku maksadsız yaratmış olur ki Her ikisi de Allahın Allahlığına mugayir nakiselerdir. Ve binaenaleyh küfürdür. Netekim Kur'anı Kerimde gelir :

İçtihadlar ilhamların mahsuludur. Onun da menbâı Allahdır. Fakat ne çareki Bundan istifadeye [müessese siyasi mülâhazaları ile] yanaşmıyanlar vaziyete ve mezhebe veya mesleğe hâkim olmuştur. İşte onlar da nihayet mevzuatla aklı, fikri telif edemeyince Dinde aklın fikrin

(d) haşiyenin devamı

(3 — Aliumran — 109) : « Göklerde ve yerde olan her şey Allahın malı, mülkü, ve mahlûkudur. Her iş ona racidir. »

Diğeri :

(3 — Aliumran — 189) : «Göklerin ve yerin mülkiyeti ve tasarrufu Allahu Taâlânındır. »

Diğeri :

(21 — Enbia — 16) : «Biz gökü ve yeri ve aralarındaki şeyleri oyuncak ve abes olarak yaratmadık. »

Diğeri :

(55 — Rahmân — 1(5)) : «güneş ve ay hesapla hareket ederler ve devir ederler. »

Diğeri:

(59 — Haşir —24) : «O Allahdır ki yaratıcıdır. Mevcudatı yoktan var edendir. Her şeye suret verendir.»

Diğeri:

(53 —Necim — 24) : «İnsanın her istediği olurmu [olmaz]

(59 — Haşir — 23) : «[Allah] mülkü ebedi hükümdardır. »

Mahlûkatın hareket istiklâline ve tam hürriyetine aklen ve mantıkan imkân yoktur.

Zira :

Her mahlûkun ferden ve müctemian hareketleri neticesi; dünyanın yaratılışındaki maksad ve gayeye uygun olmak lâzımdır. Bunun böyle olması için de dünyanın sevk ve idaresi Allahın elinde bulunması ve halkındaki esas mâksada göre Allahın bunu kudretle ve bir el ile sevk ve idaresi gerekir. Her insan tam

müdahalesini men etmişler ve büsbütün işi çıkmaza sokmuşlardır. İşte rûhanî müesseselerin yolu hayattan bu suretle ayrılmış, ve Dine tabiat üstü, fikir üstü, hayat harici bir mahiyet; bu yanlışlıklarla verilmiştir.

[d] haşiyenin devamı

bir hürriyette olursa her kes kendi iradesine göre hareket etmeğe kalkacaktır. O halde dünyanın her karışında ayrı iradeler, ayrı fikirler hüküm sürecektir. Bu bir şûriş, anarşi demektir. Buna, böyle manasız, hikmetsiz, gayesiz, maksadsız işe Allahın Allahlığı müsaid değildir. Buna Allahın hükümrânlığı, velâyeti sahabeti ve ölçüsüz alâkaları mani'dir. İşte Din ve medeni kanunlar bu mutlak hürriyet tasavvurundaki şurişî; şakaveti önlemek için gelmiştir.

Kur'anı Kerimden :

(57 — Hadid — 25) : Biz Resullerimizi vazîh âyat ve mucizat ile gönderdik ve onlarla beraber Kitap ve mîzan inzal ettik ki insanlar adalette kaim olalar. »

B — Hayvanlarda bile hürriyet; bir âfet halinde saldırganlık ve azgınlığa inkilâp etmemek için Cenabıhak onlara bir takım tabî hisler ve çekingenlikler vererek hürriyetlerini tahdit etmiştir. Nerede kaldı bu kadar ihtiraslarla birlikte bu kadar zekâ ve cesaretle mücehhea insanlar hakkında bunu tahdit etmiş olmasın. Netekim insanların; bu hürriyeti (takvâ) şartları ile Allah tarafından tahdit edilmiş olmasına rağmen binbir hile ile bu hudunu aşarak, türlü mâzeret ve uydurma iddialarla insan haklarına tecavüz ettikleri malûm ve böylelerin dünyayı koydukları hal ve harabî meydandadır. İmdi maddî ve manevî mes'uliyetler varken bu böyle ya olmaya idi ne olurdu.

Tahdidleri cemiyette Din ve cemiyetin kendi ka-

Mukaddes kitap lisanı

Allah; hangi zamanın neredeki insanlarına ve o insanların hangi cemaatine Peygamber ve Kitap göndererek hitabetmiş ise onların anlayacaklarına göre ve anlayacakları lisanla söylemiştir. Tâ ki Allahın muradı anlaşılmiş olsun. Netekim Kur'ânı kerimde gelir:

(d) haşiyenin devamı

nunları vazetmiştir. Bu tahdidatın hedefi başkalarını zarardan korumaktır. Yoksa iyi şeyler düşünmek ve yapmak için Dinin tahdidleri olmadığı va kanunların hiçbir tahdidi olamayacağı gibi hatta Din hayrû hasenat ve iyi şeyler yapılmak için hem mükellefiyetler hem müeyyide koymuştur. Ve iyiliği azamî dereceye çıkarmak için hudutsuz mükâfatlar vaad etmiştir. Ve bunu her vesile ile teşvîk etmiştir.

C — Mutlak hürriyet tasavvuru akli selimede uygun değildir. Zira :

1 — Her insan iyi tıynetinde değildir. Tıynetinde şekavet olana ne kadar hariçten telkin yapılırsa, islâha çalışılırsa onun içindeki şekavet ateşi sönmez. Ancak ceza korkusile o; içindekini izhardan çekinebilir

2 — Her insan müsavi kabiliyette değildir. Zekâsı, dirayeti, akıl ve idraki öyle kifayetsiz olanlar vardır ki onları başı boş bırakmak onları muzir hale koyabilir [fena niyetleri olmasa bile] idraksizlikleri, dirayetsizlikleri yüzünden onları fena bir hale getirebilir. Böylelerinin kendilerine de fenalıkları dokunabilir. Bunlar (mevcudiyetçilik) liderlerinin dediği gibi hareket edemezler, kendi yollarını [doğru olarak] seçemezler— ne kadar mes'uliyet der'uhte etseler bile — Doğruyu bulmak onların elinde değildir.

(38—Saat—29) : "Âyetlerini düşünüp mülâhaza etmeleri ve onun muhtevî olduğu mevaiz ve nasayih ile kâmil akıl sahiplerinin mütenebbih olmaları için sana mübarek bir Kitap inzal eyledik. „

(d) haşiyenin devamı

Natekim Mukaddes kitaplarda gelir.

İncil şerifden :

(1 — Korintoslulara — 15 — 10) : «Fakat her ne isem Allahın inayeti ileyim.»

Musevî Mukaddes kitaplarından:

(Eremya — 10 — 23) : «Ya Rab bilirim ki insanın yolu kendi elinde değildir. Kendi adımlarını doğru - rultmak yürüyen adamın elinde değildir. »

(Süleymanın meselleri — 20 — 24): «İnsanın adımları Rabdandır. İmdi bir adam kendi yolunu nasıl anlayabilir. »

İmdi:

İnsan; Allahın iradesi olmadan kendiliğinden yolun doğrusunu bulamaz ve tuttuğu yol bir çıkar yol olmaz. Çıkar yol doğru ve muvazi yollardır. Bunları Allah tahdid ve tayin etmiştir. Ancak böyle bir yol; yolcusunu selâmete çıkarır, saadete erdirir ve başkalarını yolunu kesmeden bu neticeleri temin eder.

*

**

Mevcudiyetçiliğin İslâm tasavvufundaki (kaderiye — Determinism) denilen fikrin münasebetine dair makale sahibinin mütalâasına gelince :

Buradaki benzerlik yalnız her iki fikirde de insanda bir hürriyet ve mes'uliyet olduğu noktasındadır. Fakat şu mühim esaslarda onlar birbirinden tamamen ayrılırlar. Mevcudiyetçilere göre insanda hürriyet; kül-

Diğeri :

(84 — İnşıkak — 19) : “Siz insanlar halden hale tahvil olunursunuz „

Fakat dikkat:

Kur’ânı kerimde (13 — Raad—39(38—39)) :«Her zaman için bir kitap vardır. Allah istediğini imha ve dilediğini isbat eder. » buyurulduğu gibi

Bir Hadis şerifinde de peygamber efendimiz ; “âlimler peygamberlerin varisleridir. ” buyurmuşlardır.

(9) haşiyenin devamı

İdir. Halbuki (kaderiye) cilere göre cüz’idir. İradei külliye Allahtadır.

Mevcudiyetçiler; Allahın hakimiyetine yer vermedikleri için Allaha ait olan küllî iradeyi insana veriyorlar halbuki (kaderiye) ciler mümindirler. Allaha ait huku tanırlar ve tamamen şeriatcıdırlar. Buna mukabil mevcudiyetçiler Allahcı olmadıkları için şeriatçı dahi değillerdir. Ve bahsettikleri mes’uliyet sırf kanunî ve şahsen vicdanî olsa gerektir.

Kaderiyecilik telâkkisi:

İslâm mü’minleri arasında kaderiyeciliğin; (insanda cüz’î irade ve ihtiyar bulunduğu) kanaatini ifade ettiği malûmdur. Şu fark ile ki bu manayı sathı mütalâa edenlerle onun hakikatini kavrayanlar arasında anlayış farkı vardır. Meselâ:

Sathıcılar; bu manadan şunu çıkarırlar:

İnsanda bizatihi bir hürriyet, yani irade ve ihtiyar vardır. Fakat cüz’idir. Küllisi Allahtadır.

Hakikatçiler ise şu mânayı anlarlar:

«İnsanda bizatihi bir şey yoktur. Her ne varsa Allahtan tecelli etmektedir. Meselâ irade ve ihtiyar Al-

Bu hakikatin izahı;

Âlimler; Peygamberlerin naklettikleri emirlerin, getirdikleri mevzuatın kendi devirlerinde, kendi nesillerinde hayata tatbik imkânını daima araştırmak ve ilhamlarla icihad edip temin etmek mükellefiyetindedirler. Dinin tat-

(d) haşiyenin devamı

lahındır. Ancak Allahın istediği insanda istediği kadar tecelli eder. Binaenaleyh cüz'en vaki bu tecellinin dahi sahibi insan değil Allah'tır. Borudan gelen su borunun değil menbaidir. Misalinde olduğu gibi.

Hakikat ehline göre ise (kaderiye) cilik ; insanın irade ve ihtiyar meselesini şeriat mertebesinden görüşünü, (ceberiye) cilik de insanın bu meseleyi hakikat mertebesinden görüşünü ifade eder. Zira yukarıda (1) nci tahlil maddesindeki âyeti kerimelerde görüldüğü üzere hakikatte insanın ef'alinin de hâliki Allah'tır.

Mevcudiyetçiliğin kökü :

Mevcudiyetçiliğin kökü felsefeciliğe, ve felsefenin (tabiatçı) veya (zevahir) ci kısmına dayanır. Malûmdur ki Allaha inanmayan kimseler; Allahı inkardan, hasıl olan boşluğu doldurmak için yeni yeni fikirler icad ederler, ortaya sürdükleri bu fikirler bir müddet tedavül eder fakat o boşluğu doldurmadığı için kısa bir müddet sonra sönüp gider.

Tabiatçılar; tabiatı bizatihi bir varlık diye ele alırlar. Halbuki (tabiat) : Allahın zahir ismidir. Tabiatın tabiatını, feyzini, hassalarını, kabiliyetlerini ve muayyen kanun ve insiyaklarını aldığı bir Ülûhiyyet vardır. Meselâ görünen bir ağaç vardır. Fakat o ağacın altında üstünde o ağacı geliştiren yaşatan varlıklar ve o varlıkları var eden ve kullanan ve onlara hayat

bikatını her devre göre ve hayatın yer yer yenileşen şartlarına göre ve her kesin şahsî imkânlarına, fitrî kabiliyetine göre tevfik ve tanzim etmek ve bunları pratik

(d) haşiyenin devamı

ve kabiliyet veren Hâkim bir varlık vardır. İnsan da öyledir. Onu da yaradan ve geliştiren Allah'tır. İnsanın ruhu Allah'tandır. Bu ruh insanı içte doldurmuş ve vücudun bütün zerrelerini kaplamış ve kuşatmıştır. Hayat ve hayatîyet bu ruhlardır. Bütün kabiliyetler bu ruhtan gelmektedir.

Tabiat kanunları

Her şey tabiat ve tekâmül kanunlarının hükmü altındadır. Bu kanunlara tâbi olan eşya ne bu kanunları yaratmış ne de onları idare etmektedir. Ancak Allahın iradesidir ki bu kanunları vücutte getirmekte ve her zerre ; bu kanunlar vasıtasile Allahın iradesine tâbi bulunmakta ve sevk ve idare olunmaktadır.

Ne her insan, ne her ağaç ne de her hayvan aynı mukadderata tâbidir. Her yaprağın bile kendine göre bir hususiyeti vardır. Kimi çok gelişiyor kimi az yaşıyor. Madem herbirinin hayat ve mukadderatı birer hususiyet arz ediyor. O halde bu hususiyeti yaradan tabiat değildir. Zira tabiat yeknesak bir kabiliyet ifade ve umumî kanunlara istinad eder. O halde her cüz'ü ferdin hayatı hususiyetine ayrı ayrı hakim ve her birini müstakillen idare eden şuurlu bir irade vardır ki bu da Allah'dan ibarettir. Netekim Allahın bir vasfı da (Akl — kül) dür. Ve diğer bir ismi de (irade eden) dir. İşte Allahın umumi hususî faaliyetine hâkim olan şuur ve iradesidir. Allahın ef'alindeki hikmetler; bu şuur ve iradenin neticesidir (Meşiyeti İlâ-

denecek derecede kolaylaştırmak, akıl ve mantıkla ve müs-
bet bilgi hakikatleri ile beraber yürütmek bilginlerin va-
zifesidir. Bilgiyen gaye faidedir. Her şeyin faidesini ve
faidelisini bildirmektir.

(d) haşiyenin devamı

hiyye) denilen ve bütün mahlûkatın cüz'en ve küllen
ferden ve müctemian güdümü bu irade ve hikmet-
lerledir.

İlâhiyat tahsil etmeden felsefe tahsil eden bir in-
san: mefkûresinde temelsiz bir binaya sahiptir. Bu bi-
nada mefkûre rahatsızdır. Daima şüphe ve tereddüt-
ler içinde sarsılır sıkılır. Sağlam temeli bulmadıkça
mekûre rahat edemez bütün hayat fikir değiştirmek
ile ve mesnetsizlik içinde geçer.

Sağlam bir esasa tutunamıyan, hakiki ölçülere ma-
lik olmıyan yani ilâhiyatta vukûfu olmıyan mütefek-
kir ; felsefe dalgalarının üzerinde avaredir. Dalar, çı-
kar sarsılır durur. Har esen rüzgarın tesiri altındadır.
Huzur ve istikrardan mahrumdur, zira önüne yayılan
bir fikrin eğriliğini doğruluğunu, sağlamlığını sakatlı-
ğını ölçecek İlâhî bir ölçüye malik değildir. Ve haki-
katle ancak İlâhî ölçülerdir ki yanılmazlar .

Hangi İlâhiyatçı vardır ki imanından ayrılarak ta-
biatçiliğe dönmüş olsun. Meğer ki yarı bilgili ve fit-
raten delalet ehli olsun. Tabiatçılardan da kolay ko-
lay maddiyatçı felsefeyi kâmilten bırakıp yeni baştan
İlâhiyat tetebbuune başlayanlar da çok değildir. Me-
ğer ki fitreten hidayet ehli olsun ve felsefe tahsiline
hasrettiği ömrünü, ve bunun mukabilinde elde ettiği
mesleğini, mevkiini bırakıp yeniden bir tahsil devre-
sine başlamak gayretini duyacak kadar reaksiyonu

Kelâm mertebeleri

Hakikatleri bilmiyenler Kur'anı kerimde tezad var zan ederler. Halbuki yoktur. Tezad var, zannını veren sebepler şunlardır: 1) Allahın kelâmı muhtelif sıfatlardan veya 2) muhtelif mertebelerden söylenmiş olmasındadır.

Şöyle ki:

1 — Çok olan Allah sıfatlarının içinde manası zıd

(d) Haşiyenin devamı

kuvvetli olsun. Netekim bazı felsefeciler bildikleri kendilerini tatmin etmediği halde sırf bir emek vermiş ve bir meslek ve şahsiyet yapmış olmak tesirile hal hazırlarını idame ederler. Ne felsefeyi benimsemiş ne de İlâhiyatı öğrenip rahatlamışlardır. Böyle rahat-sız bir iç hayati içinde ömürlerini tüketirler.

Mevcûdiyetcilerin münasebetlerini kesmek istedikleri esaslar :

(Mevcudiyetcilerin) liderlerinin yukarıdaki ifade-sinde apaçık görülüyor ki: Bu fikri benimseyenlerin ilk işi mâzî ile ve ahlâkî kayıtlarla alâkalarını kesmektir. Mâziden maksatları her nevi inzibat kayıtlarından yani Din ve Din terbiyesi kayıtlarından kurtulmaktır. Hatta bu esasta nezahet mefhumunu dahi reddediyorlar. Evet; sıyrılmak istedikleri, kayıtlar; hafif değildir. Çünkü iyi bir insan olmak kolay değildir. Her aklına geleni pervasızca yapan ve her canının istediğine haksızca el uzatan, hayata kendi keyfine göre bir mana ve ceryan veren adam cemiyet kuramaz. Cemiyette müsbet bir yer alamaz. Bir kaç kişi

görünenler vardır. Meselâ (Nâfi') ve (Dâr) sıfatları gibi ki biri (fayda veren) diğeri (zarar veren) manasına gelmektedir. Nitekim Allahın (lütfuna) mukabil (kahrı) da vardır. Zira bunların tecellide ayrı yerleri, ayrı sebepleri ve hikmetleri vardır.

2 — Kur'anı kerimdeki ifadelerin bazıısı şeri'at, bazıısı tarikat bazıısı da hakikat mertebesinden söylenmiştir. İfade ettikleri manâ da farklı ve ayırdır. Bu mertebelerin mahiyetini bilmeyenler ifadenin hakikatini anlayamazlar ve

(d) haşiyenin devamı

lik aile içinde bile nizam ve intizam ahenk ve emniyet namına bir şey bulamaz. Mes'uliyet kabul etrneU-ri itibarî bir şeydir. Zira hudutsuz bir hürriyet iddiasında bulunan bir insanın zaten mes'ul olacağı hudut kalmaz. Meselâ hudutsuz hürriyette ve Dinî, ahlâkî kayıdsızlıklarda ilk yer alacak evsaf; hayasızlıklardır. Halbuki her iyiliğin başı haya ile başlar. Hakikî insan değil başkasından kendinden bile hayâ eder. İmdi şehvanî hayatına serbest cereyan vermek için beşeriyet; Putperestlik devrindenberi her devirde bir yeni fikir maskesi altında çıkar kapı aramış ve ahlâkı kayıtları söküp atmamak istemiştir. Yeni başlayan fikrin adı yeni fakat mahiyeti pek, pek eskidir.

Bir ferdi, bir milleti içinden çökerten, kendini kendine ve etrafına hayırsız ve muzir yapan şey; ahlâkî ve manevî kayıdsızlıklar ve hayasızlıklardır. İnsanı başkalarına zarar vermekten alıkoyan şey; iç frenidir. Dinin ahlâk kayıtlarıdır. İnsanlığın hayâ manialarıdır. İnsan, kendi şerefine, ailesi ve cemiyeti menfaatine hâdim ve fedakâr kılan saık; işbu kayıtlardır. Kayıtle yaşamak zordur. Zaten insanlığın bütün kıymeti bu vicdanî kayıtlara ihtiyarî olarak kendini bağlamasından ve emniyet edilir hale gelmesinden ibarettir.

tezad var zannederler.

Meselâ: Kur'ânî kerimde : (Kendinizi tehlikeye koymayın) emri vardır. Bunun zıddı olarak da Allah yolunda [cemiyet yolunda] hak [insanlık hakları] yolunda ölmeğe de teşvik ve taleb vardır ki bunun birincisi şeriat mertebesinde, diğeri hakikat mertebesinde vakı' kelâmıdır.

Zira herkes mukaddes haklar için, cemiyette kurtaçılık için ölümü göze almaz. Göze alanlar Allahın kendilerine o kabiliyeti verdiği idealist, yüksek ruhlu, yüksek hisli,yüksek fikirli insanlardır. Bunlar havas zümresindedirler. Yalnız kendini ve yalnız yaşamasını düşünenler (avam) dandırlar. Avam şeriat mertebesindeki emrin muhatabıdır. Havas hakikat mertebesindeki teşvikîn, talebin muhatabıdır. Allah her insana verdiği muhtelif kabiliyetlere göre avamdan onu ister. Havastan da bunu ister. Çünkü avam denilen kimseler havasın yapabileceğini kendiliğinden ve zorsuz yapamaz. Havas da içinden gelen fedakârlığın icabını yapmadan duramaz. Kur'ânî kerîm; havasa yapacağı işin doğru olduğunu, matlup ye mukaddes olduğunu söyler,hatta bu uğurda ölenlerin şahadet mertebesini ihraz edeceğini tebşir eder. Yani bu fedakârlılıkla ahirette bütün nimetlere nâil olacağını vaad eder ve binnetice onu bu fedakârlık hissinde teşvik ve tergip eder. Avamı da kendinde bulunmayan bir fedakârlık hissinden dolayı mes'ul olacağını,hatta mazur olduğunu ona söyler, çünkü Allah bir insandan kendisine verdiği kadrini ister.

Netekim avam bu mazereti ile teselli bulur. Havas ise bu fedakârlığın değeri ve mükâfatı ile şevkini artırır. Meselâ avam için içtimaî yardımda fedakârlık haddi zekâtıdır [Senelik yatkın servetin yüzde iki buçuğu]. Havas için ise içtimaî yardımda hudud; insana kendine yetecek miktardan fazlasıdır. İşte müeyyidesi:

Kur'ânı kerimden:

(2— Bakara —219) : «Ve senden ne gibi şeyleri infak edeceklerini sorarlar. Kendilerine kifayet eden miktardan fazlasını söyle»

Yukarıda izah edilen esasları tevsîk eden âyeti kerimeleri haşiyeye sırasile dercediyorum. [26]

[26]

Tehlike hakkında

Kur'anı kerimden :

(2 — Bakara — 195) : «Kendi elinizle kendinizi tehlikeye atmayınız »

Fedakârlık hakkında

(49 — Hücerat — 10(9)): « Eğer biri [bir zümre] diğeri üzerine bâğlîlik ve tecavüz edene [mütecaviz olan] Allahın emrine münkad oluncaya değin [yani hakkına razı olup başka haklara riayet edinceye kadar o tecavüz edenle mukatale edin. »

Diğeri:

(4 — Nisâ — 78(75)) : «Size ne oldu ki Allah yolunda muharebe etmezsiniz Halbuki erkek kadın ve çocuklardan bir takım zaif ve âcizler [mazlumlar] Yarabbi bizi ehli zalim olan bu şehirden çıkar ve bize nezdi üluhiyetinden bir velî ve bir yardımcı gönder derler. »

Diğeri:

(9 — Tevbe — 112(111)) : «Allah onlara Cennete bedel olmak üzere mü'minlerden nefislerini ve mallarını satın aldı. »

Diğeri:

(3 — Aliumran — 146) : «Enbiyâdan ne kadarı

Allahın sıfatları

Allahın ef'ali kadar sıfatı vardır. Ve sıfatı miktarınca tecelliyatı mütenevvi'dir.

(26) ıncı haşiyenin devamı

kendileri beraber olan bir çok tabi'leri ile Allah yolunda mukatale ettiler. »

Diğeri :

(2 — Bakara — 207) : «Ve yine insanlardan Allahın rızasını isteyerek nefsini feda eden de vardır. »

Diğeri :

(3 — Ali ümran— 169) : « Allahın yolunda katlolanları mevtalar zan etmeyiniz. Belki onlar hayatta olup Rabları indinde rızklanırlar. »

Fedakârlık talebinin hususiyeti ve mükellefiyetin tâkat nisbeti

(7 — Arâf — 42) : «biz bir nefse vüs'ü tâkâtinden fazla teklif etmeyiz. »

(65 — Talak — 5(7)) : «Allah bir kimseyi ancak ona verdiği kadarile mükellef kılar.»

(9 — Tövbe — 92(91)) ; «Zaiflara , ve huruc edecek şey [yani harbe çıkacak imkân] bulamayan efkarı fukaraya [maddî yoksullara ve hastalara] Allah ve Resuli için [eğer onlar] müminlere nasihat ederlerse [müminleri cihada teşvik ve tergip eyerlerse] [onlara harbe gitmemekten dolayı] günah yoktur. İyilik edenleri [harbe gitmemekle beraber diğerlerini teşvik edenleri] itab ve melâmeta yol yoktur. Allah kullarını mağferet eder. Ve onlara rahmetini ifâze eyler.

Sıfat ayrılıkları

Allahın sıfatı ayrı ve mahiyetce aykırı iki zümreye ayrılır. Bunlar:

1 — Cemalî

2 — Celâlî

Zümre isimleri alırlar. Bu ayırıcı mahiyetler; sureti umumiyede müsbet, menfi telâkkî edilen neticeler ortaya koyar. Meselâ Melek ; cemelî fitratta, şeytan ise celâlî fitrattadır. Fakat her ikisi de tabiatını, mahiyetini, kuvvetini Allahtan yani Allaha ait isim zümrelerinden alır. Bu mahiyetlerle çalışan iki muarız unsurdan şeriata göre birinin e'ali halâl ve mübarektir. Diğerinki haram ve merduddur. Hakikate göre ise her ikisi de emir kuludur. Allahın emrindedir, kendilerinde bir şey yoktur. Her ikisi de Allahın iradelerini izhar eden, Allahın işini gören hizmetkârlardır. Her ikisinin de hizmetleri matlup ve binaenaleyh makbuldur.

(26) ncı haşiyenin devamı

Fedakârlığı icabettiren baş sebebler

(22 — Hac — 39): «Zulüm dide oldukları sebeble mukatele edenlere müşriklerle kıtale izin verildi.»

(22 — Hac — 40): «O zulüm görenler; Rabbimiz Allahtır dedikleri için haksız olarak memleketlerinden çıkarıldılar. Eğer insanların ba'zini baizî ile Allah def etmemiş olsaydı savma'alar (mabedler) kiliseler, havralar ve onlarda Allahın ismi çok zikrolunan camiler yıkılırlardı. Allah kendine nusret eden nusret eder. Allah kavî ve galiptir.»

(4 — Nisâ — 72(74)): « Ahireti hayatı dünyaya tercih edenler Allah yolunda mukatele etsinler. Allah yo-

Şeytânî işlerin fenalığı şeriata göredir. Ve şeriat mer-
tebesinde yaşayan insanların görüşüne göredir. Hakikât-
te fena bir şey yoktur. Fenanın fenalığı nisbîdir. Acımın
fenalığı tatlıya nisbetle olduğu gibi Meselâ adalet elbet-
te ki çok güzel bir şeydir. Ve Allah âdildir, fakat mükâ-
fat âdaletin icaplarından olduğu gibi ceza dahi adaletin
levazımından değildir. Müeyyidesiz adalet, münebbihsiz
asayiş ve emniyet nasıl olur.

İmdi menfî tecelliler müsbetleri yaşatmak, ayakta tut-
mak, hayata hakim kılmak içindir. İnsan faaliyeti bırakır-
sa sefil olur, ölüme kadar gider. Her hakkını kaybeder.
İşte faaliyeti idame ettirmek için sefalet korkusu vardır
ki o münebbihtir. İnsanda intibah ve teyakkuz azalınca

(26) ıncı haşiyenin devamı

**lunda harbederek katlolunan veyahut galebe eden
kimseye biz kariben büyük mükâfat veririz.»**

(4 — Nisâ — 82(84)): «Allah yolunda mukatele et,
ve ancak nefsinin mükellef tut ve mü'minleri de tergi-
p eyle »

Dikkat:

Bu âyeti kerime ile görülüyor ve bundan sonrakin-
de görülecektir ki Allah yolunda can vermek emri
umumi değil hususîdir, havassa mahsustur. Cenabıhâk
şahsen hazreti peygamberi mükellef kılıyor. Ve ha-
vassıda fedakârlıkta teşviki emrediyor. Binaenaleyh
talep; umumî emir mahiyetinde değil teşvik mahiye-
tindedir.

(8 — Enfâl — 65(64)): « Ey Nebî; sana Allah ve sa-
na tabî' olan mü'minler kâfidir.»

(8 — Enfâl — 66(65)): «Ey Nebî mü'minleri kıtale [mü-
dafaai hukuk için fedakârlığın sonu olan harbe kadar]
teşvik et.»

faaliyet kifayetsiz dereceye düşünce o baş gösterir ve cezai vermeğe başlar.

Keza hekim ilâcı acı olabilir fakat bunun fenalığı acılığına nisbeten mahsustur. Hakikatte o sıhate, selâmete vesile olacağı için netice itibarile iyidir. İmdi hakikatte fena hiç bir şey yoktur. Netice itibarile hepsi iyidir. Çünkü Allah iyidir. Ve andan fenalık değil ancak iyilik gelir. Evlâdını terbiye eden ve bu maksatla çocuğun ihtiyaç gösterdiği tazyıkı yapan baba fena değildir. Çocuğun iyiliği için yapılan bu zecrî muamele çocuğa fena görünebilir. Baba da bu muamaleyi yapmaktan zevk almaz. Sevki tabiide o mükâfat etmek, takdir etmek meylinde. Allah da öyledir. Kullarına aslında iyilik, mükâfat etmek ister. Çünkü kullarını sever. Sevdiği için yaratmıştır ve sevdiği için yetiştirmekte ve bakıp gözetmektedir.

Babâ evlâdına, hekim hastasına karşı nasıl ilim ve hikmetle hareket ediyorsa Allah da bütün mahlûkatına öyle hareket ediyor. Baba veya hekim; ilimleri, hikmetleri noksanından hataya düşebilirler. Fakat Allah düşmez. Çünkü Allah her hata ve kusurdan münezzehtir. Baba ve hekim onun için mes'uldür.

Mertebe ayrılıkları

Mertebelerin nefis ve ruhla münasebet ve alâkaları vardır. Bu mertebeler; nefisde; (emmare), (mülhime) (levvâme), (mutmainne), (raziye), (safiyeye) gibi derece isimleri alır.

(Emmare) mertebesi avamın tabii mertebesidir. Yani insan anadan bu mertebede doğar. Ondan sonra, fitratına, kabiliyetine göre ve tevessül edeceği vesilelerle bu mertebeden daha yükseklerine doğru terakki ve tekâmül eder. Şeriat mertebesindeki söz; (nefsi emmare) ehlinin hâlidir. Bu mertebedekiler iyiliği fenalığı hep benlikleri hesabından, şahsî menfaatları noktasından ölçerler. Ve

bunlar; nefislerinin te'siri altında oldukları için evvelâ ne fisleri için çalışırlar. Ve onlar için saadet, falâkette esas; nefislerinin sevdiği şeyi elde etmek veya kaybetmektir. Bunlar kendi hallerine bırakılınca beşerî kuvvetlerini, içtimaî nüfuzlarını ve aynı zamanda akıl ve zekâ mevhibelerini hudutsuz, ölçüsüz olarak şahsî menfaatlerine kullanırlar. Bu takdirde o nisbette de başkalarına zararlı veya faidesiz olabilirler. Bunlar ancak korkutulmak (inzar) ile ve mükâfat va'di (tebşir) ile inzibat altına alınırlar. Yani bu vasıtalarla başkaları onların zararından korunmuş veya faide görmüş olurlar.

Cennet ve Cehennem gibi müeyyidelerin lüzumu bu esastan doğar, mücazat ve mükâfat ihtiyaçları gerek Allahın kanunlarında gerekse o kanunlardan doğan içtimaî kanunlar da bu zaruretle meydana gelmiştir. [27] Yoksa hakikat ehlinin ne cezaya, ne mükâfata ihtiyaç gösterecek nefsi vardır ne de fenalıklara atılmak için ihtirasları vardır. Bütün menfi ihtirasları ile beraber nefis onlarda erimiş ve tahakküm kuvvetini kaybetmiştir.

[27]

Kur'anı kerimden :

(12 — Yûsuf — 53) : «Nefsi emmare daima fenalıkla emredendir.»

Talepler

Asgarî talep :

İşte bu esas hakikate mebnidir ki dinlerde ilk evvel insandan istenen şey; en asgarî taleptir ve o da Allah korkusudur. Peygamberimiz efendimiz bir hadîsi Şeriflerinde : «Hikmetin başı Allah korkusudur.» buyurmuşlardır. Gaye; bu korku ile insanı; (nefsi emmarası) fenalıklarına tabi olmaktan alkoymaktır. Ni-

(Levvâme) ve (mülhime) mertebeleri tarikat mertebeleridir. (Mutmainne) , (raziye) ve (safîye) mertebeleri de hakikat ehlinin mertebeleridir. Hakikat ehlinin bu mertebeleri ile anlayacağımız mâna şunlardır:

Mutmainne — İmanda itmi'nan peyda etmiş demektir. Bu netice insanın Allahın tam ve kâmil varlığı ve kendinin tam ve kâmil yokluğu hakkında hakikî bir fikir hasıl etmiş, emin olmuş, kalben mutmain hale gelmiş, ve bi-naenaleyh yokluktan ibaret kendine Allahı tamamile hâkim kılmış demektir.

(27) inci haşiyenin devamı

tekim milletlerin medenî kanunlarında âmmeden istediği had budur. Fenalıktan çekindirmektir. Ve ceza kanunları buna ait müeyyidelerle doludur.

Azamî talep:

Azamî talebe gelince bu; iyilik talebidir. Din bunun derece derece en yüksek müeyyidelerini havidir.

Dinde gaye; İnsanı evvelâ Allahtan korkutarak fenalıklardan çekindirerek ve sonra telkin ve terbiye ile iyiliği sevdirmek ve iyilik işlerini insanda sevki tabîî haline getirmektir. Fitrî kabiliyeti müsait olanlarda bu his ve bu gayret ideal mertebelere çıkabilir. Bu derecenin temini; bu hislerin insanlarda tamamen inkişaf ettirilmesine ihtiyaç gösterir. Telkin ne kadar kuvvetli ve [müessir olursa bu inkişaf o derece yükseilir. Ve bu azamî dereceyi temin edecek; Din kültüründen daha kuvvetli bir fikir yoktur. Zira Allahtan daha hâkim bir mefhum yoktur. Bu telkin İlâhî olmalıdır ki insan; bilerek ve duyarak iyiliğe bağlansın, bütün bir hayat bu hisse sadık kalsın, hiç bir endişe;

Netekim :

Nefsi mutmainne hakkında Kur'anı kerimde gelir: (89 — Fecir — 27 : 30) : «Ey nefsi mutmainne sen ondan [Allahtan] ve o da [Allah da] senden razı olduğunuz halde Rabbına rücû' et. Benim [hâs] kullarım arasına gir ve onlarla beraber Cennete dahil ol denilir. »

Fakat bu netice hasıl olmak için o zamana kadar bu neticenin husulüne mani olan nefsin aradan çıkması lâzımdır. Zira Allaha teslim olan; Allahın iradelerine kendini teslim etmiş demektir. Allahın iradesi; insanîdir. İnsaniyet; faziletten ibarettir. Fazilet, insanın bir varlığını başkalarından esirgememek, başkaları için fedakâr olmak demektir. Halbuki nefsin karakteri tamamen buna zıddır, muhalifdir. O Yalnız benlikçidir.

*
* *

Raziye — Raziye mertebesine eren Allaha kendini teslim etmiş, ondan gelen nasib ve kadere razı olmuş, Al-

(27) inci Haşiyenin devamı

hiç bir tamah bu hisse tahakküm edemesin.. Bn netice ancak kalbi Allah muhabbeti ile dolanlar da ele gelir. Kalbi nefsin tamah ve ihtiraslarından temizlenenlerde husule gelir. Ancak öyleleridirki Allahın halkını da ayırt etmeksizin sever. O dereceki onları kendine tercih eder. Ve insanların her halini benimser ve paylaşır. Öyle ki: acınacak insanlar; onu her an gayrete getirir. Ancak Allah gayretilerdirki insan maddî manevî hiç bir şeyi insanlardan esirgemez. Allaha verir gibi her şeyi seve seve onlara verir. Canını bile, insanları fanilerin otoritesine, filezofların fikirlerine bağlamakla bu fedakârlık devam ettirilemez. Otoriter şahsiyetler ölür, felsefî fikirler değişir. Yalnız Allah; ve Allah fikri, Allah nüfuzudur ki ebe-

lahtan ve halktan şikâyeti kesmiş, maddî bir şey karşılığı olmıyarak Allah yolunda halka hizmet aşkı duymuş ve her fedakârlığını seve seve yapmış, ve onları helâl etmiş, fena karşılık görse de küsmemiş, me'yus olmamış, şevk ve gayretini kaybetmemiş insan demektir.

Kur'ânı kerimde gelir:

(9 — Tevbe — 10(100)) : «Allah onlardan razı oldu. Ve onlar da Allahtan razı oldular. »

*
* *

Sâfiye — Sâfiye mertebesini bulanlar; Allahın tecelliyatına tam bir alıcı ve verici olarak [nakil] hizmetini gö-

(27) inci haşiyenin devamı

didir. Allahta talepleridirki değişmez ve kuvvetini kaybetmez. Çünkü onları yine Allah yüreğimizde besler ve yaşatır.

Allah; birbirimizi sevelim, birbirimize acıyalım, gayret duyalım ve iyilik yapalım diye kendi mubahbetini yüreklerimize dolduruyor. Fakat yüreklerinde bu aşkı duyanlar eğer kültürlü kimseler ise bu aşkın iktizası ne olduğunu bilirler. Kendiliklerinden halka hizmete koşarlar ve kendilerini Hakka ve halka vakfederler. Kültürsüz olanlar ise ne yapacağını bilmiyerek çırpınıp dururlar. Binaenaleyh Dinde kültür meselesi; en geniş manada ehemmiyeti haiz ve Dindeki gayeye sıkı sıkıya bağlıdır.

İmdi :

Şeriat mertebesinde insanın ilk ihtiyacı nasıl korkuya ve ondan sonra muhabbete ise hakikat mertebesinde de insanın ilk ihtiyacı Allah muhabbetine ve ondan sonra halk muhabbetinedir. İmdi halkı ayırd etmeksizin sevmedikçe insanın Allaha muhabbeti gayesine ermez ve kemâlini bulmaz.

ren tam Musaffa kimselerdir ki Onlar da menfî ihtiraslardan zerre kalmaz. İyiliğe olan meyillerinde de kayd, huded ve ölçü olmaz.

Nefsi Sâfiye hakkında Kur'ânı kerimde gelir :

(27 — Nemil — 59) : “ De ki Allaha hamdolsun ve istifâ eden kullarına selâm olsun. ,,

Diğeri:

(37 — Safât — 1 ve 2) : “Kulluk makamında saf saf duranlar hakkı için, halkı günahlardan men edenler hakkı için [Mâbudunuz birdir.],,,

Dikkat :

Burada (kulluk makamında saf saf duranlar) dan maksat : Kendini nefsinin esaretinden kurtarıp hürriyete ermiş ve Allah kapısında hizmet etmeğe gelip dizilmiş hür insanlar demektir.

Sâfiye ehli:

Sâfiye ehli Allah için ibâdullah için çalışırlar. Ve bu büyük yola hayatlarını, her şeylerini vakfederler. Yürekleri muhabbet, merhamet gayret doludur. Hiç bir kimsenin ihtiyacına karşı alâkasız kalmazlar.

Bu musaffâ, mümtaz İnsanlara Hakkel-yakın ehli derler. Onlar da şahsî, enfüsî hiç bir temayülden eser yoktur. Onlar; Allah ne isterse ancak onu isterler. Ve ancak Allahın istediklerini, iradelerini izhar ederler doğrudan doğruya Allahtan vârid olan bu tecelliyata, bu ilhama kendiliklerinden bir şey katmazlar, aldıkları gibi verirler zaten kendilerinde katıştırılacak bir şey kalmamıştır.

Yükselmenin yolu

İnsanın dünyaya birlikte geldiği ilk nefis mertebesinden kurtulup mutmainne ve daha üst mertebelere yüksel-

mek için bir yol ve mükemmel bir usul vardır. Allah bu dünyada bu yükselmeleri kimlere nasib etmiş ise esbabını onlar hakkında yaratır ve onları gayretle bu yola koyar. Ve bu yolun iç ve dış hayatında onları muhafaza, sevk ve idare eder. İnsan bu yola Allahın tertibi ile girdiğini görür fakat bu hayatta nereye kadar yükseleceğini bilmez. O; yalnız teslimiyetle yürümeği düşünür. Ve her adımlık terakkînin onun ruhunda hasıl ettiği inkişaf ve safâ; onun gayretini her adımda yeniler ve arttırır. Artık o; anasını arayan huzur ve emniyete kavuşmak isteyen bir çocuk gibi hep Allahını arar, Allaha seslenir ve yolunda koşar.

Havas'sa mahsus olan bu yolun yolcularının ilk ve tabîî hareket noktası: her kesin bidayette bulunduğu ilk nefis mertebesi olan (nefsi emmare) dir. Ve hedef; Kurtuluş sahasının ilk kademesi olan (mutmainne) dir. Aradaki merhaleler ise şunlardır. (Levvame) , (Mülhime)

Levvâme — kelimenin manasından da anlaşıldığı üzere bu mertebede insan mazisinden hicab ve melâmet duyar ve kendine levm eder. Yani mazide yaptığı fena şeyleri hatırlar. Ve hatırladıkça kendini tenkit edip ayıplar ve nedamet duyar, sıkılır. O derece ki onlardan bazılarını vaktile yaparken nasıl gurur duyduğunu veya bir marifet saydığını da hatırlayarak hayrete düşer. Ağlayacak derecede kendinden utanır. Bu mertebenin tezâhüratı nedamet ve intibahtır. Nefsi Levvâme hakkında Kur'ânı kerimde buyuruluyor:

(75 — Kıyamet — 2(1÷2)) : «Kıyamet günü ile ve kendine daima levm eden nefis ile kase eylerim.»

Mülhime — Bu merhale; sâlikin ilham alma devridir. Levvame devrindeki acılar; ilham devrindeki varidatla yeni bir hayata tahavvül eder. Salik kurtuluşa azmeder, fenalıktan yalnız nefret etmekle kalmaz iyiliğe de yüzünü

döner ve geçmiş fena hayatını iyiliklerle telâfiye meyleder. Ve bu temayül gittikçe artar. Öyle ki sâlikte nefis perestlikten (elcilik) gayretine doğru bir değişiklik başlar. Fazilete muhabbet duyar. Ve artık yalnız almak değil daha ziyâde vermek zevki başlar: İnsaf, merhamet ölçüleri muhabbet ve fedakârlık gayretleri yükselir. Ve bu hisler kemalini bulunca sâlik artık bu hislerin tatbikat devrine geçmiş olur İşte bu fiiliyat ve tatbikat devri; nefis mertebesi ile hakikat mertebesinin haddi fâsıldır. Allaha teslimiyetin ilk nişaneleri Mutmainne mertebesinin ilk alâmetleridir. İnsanın hakikî hürriyete kavuşmasını; ve nefsinin esaretinden kurtuluşunu belirten müjdelerdir.

Nefsi Mülhime hakkında Kur'ânı kerimde gelir:
(91— Şemis — 8): «Fücurunu da takvasını da ilham etti.»

Kelam mertebelerine dair misaller

Mukaddes kitaplardaki âyetlerin bazısı nefsi emmare ehli avâm'a, bazısı avâmdan ayrılmak isteyen ehli tarika yani fazilet yolcularına, bazısı da hakikate eren fazilet erlerinin mertebesine hitaben söylenmiştir. Avâm; şariat mertebesinden söylenenlerin muhatabıdır. Onlar, diğer mertebelere taallük eden hitapların ne özünü anlarlar, ne de anlatılsa zevk alırlar. Çünkü henüz bu, onların hakları, harçları değildir. İnsan hazırlanmadığı hale intibak edemez.

Tarık ehlinin ise eli şeriâtte gözü, tamahı hakikattedir. Ve her gün ufku tahavvüdedir. Bir yolcu gibi o da hergün yeni yeni şeyler görmekte öğrenmektedir. Böylece hakikat mertebesine hazırlanmakta ve ona yaklaşmaktadır. Vardıktan sonradırki temkin galir ve her şeyin hakikî mahiyeti artık taayyün etniğe başlar. İnsan geçtiği merhalelerin geçirdiği hayat safhalarının mahiyetlerini idrak etmeğe başlar. Şeriâtin; emniyet temin eden umumi bir nizam,

tarikâtın ıstıfa yolunu açan bir istikamet mes'eleşi olduğu ve cümlesinin kendine ait riayet edilecek hükümleri ve şartları, edebi ve terbiyesi bulunduğu anlaşılır. Ve hakikat mertebesindeki kelâmın hakiki manası ve onun hakiki zevki ondan sonra duyulmağa başlanır.

Meselâ :

İncil Şerifde öyle bir âyet vardır ki, hemen her cümlesi şeriat, tarikat ve hakikat meratibine bir mevzuda temas edip misâl teşkil eder. Şöyle ki: Biri gelir hazreti İsbaya sorar: Ebedî hayata nail olmak için ne yapmalıyım der.

Hazreti İsbâ, cevaben; « Şerfatın » on emrini [evamiri aşereyi] tut der. İşte şerfat mertebesinde bir söze misâl. [Matta — 19 — 13 : 19(16÷19)].

Fakat soran sorduğunu ileriye götürür, ve: Bu emirleri yapıyorum, bundan başka yapılacak bir şey varmı ? der. İşte bu da (Tarikat) mertebesini araştırana tam yerinde bir sualdir [Matta — 19 — 20].

Hazreti İsbâ da cevaben: « Evet var, kâmil olmak istiyorsan git, nen varsa sat fakirlere dağıt sonra gel benim arkama düş beni takip et» der. [Matta —19 — 21] İşte burada (kâmil olmak) gayesi hakikat gayesine, hakikat mertebesine işaretir. Gel arkama düş ve beni takip et demesi de tarikat devresine bir misâldir.

Öyle ki :

Şerfat mertebesindeki insan da cennete girer, ebedî hayata nail olur. Fakat insanın istidadı varsa Allah adamı olmağa kabiliyetli ise, o Allaha hâs hizmetkâr olmağa yetişecek bir insandır. O; idealist, mefkûreci olmağa namzettir. O; aklından ziyade hissine, nefsinden ziyade ruhuna uyacaktır. Onun içinde yüksek idealinin aşkı yancaktır, damarlarındaki kan bu ateşle kaynayacaktır. Ne

Dünya nimeti gözünü doyuracak, ne de Cennet sefası; ona emel ve gaye olacaktır. O içden gelen bir isteğin peşindedir. Bu istek onu nereye sevkederse o oraya gidecektir. Ve ancak bu gidişle rahatlayacak, bu yolun yorgunluğu ona zevk olacaktır. Ve bütün külfetler ve fedakârlıklar ona ilâç ve derdine merhem olacaktır. İşte beşeriyetin her devirde aradığı bunlardır. Ve her nesilde beşeriyete hizmet etmiş, insanlığa mal olmuş olanlar bunlardır. Ve bütün dünya; her ıstırabından kurtulup kat'î kurtuluş, ve selâmete erinceye kadar. İnsanlığın arayacağı da yine bunlar olacaktır.

Hakikat İlmi — irfan kitabının fihristi

Sahife

- 3 — Ön söz
5 — Hakikat ilmi — Garp müeyyideleri
7 — Allah ve Allah hakkı
14 — Batın ilmi — İrfan
16 — Hâlik ile mahlûkun mahiyetleri ve münasebetleri
17 — Sufizm — Tasavvuf
18 — Sûfi
20 — Tasavvufta gaye — Dinlerde müşterek gayedir
21 — Garplı mütefekkirlerin Beşerî ıstırabdan kurtuluş
için kanaat ettikleri çare
43 — Dünyada tek başına uğraşan bir idealist
46 — Tasavvuf kelimesi
52 — Tasavvuf cepheleri
53 — İnsan
59 — Âlem
61 — Ef'al birliği
77 — İslâmiyet — Teslimiyet mefhumu
80 — Kemal talebi
82 — Âlemlerin vücûdu
83 — Âlemin ahvâli — ve âlemde vücûd ve ef'al
birliği
94 — Hılkat ve mertebeleri
104 — Vahidiyet mertebesi
106 — Ef'al devri
107 — Âlem'in hayatı

Evliya Taalimi *Ahlâkî Hakikatler*

- 108 — Hazreti Seyyid Abdüsselâm El'Esmerin ahlâkî mektupları

131 — Hazreti Seyyid Abdüsselâmın tasavvufî taâlîmî

Mülhak fasıllar

Hakikatlere toplu bakışlar

- 210 — Batnî hakikatler
210 — Allah ile mahlûk münasabetleri
211 — Emirler Tebliğler
211 — Vahiyyer
211 — Melek ve insan
212 — Allahın mahluk dilini kullanması
214 — Allahın zatı
217 — Allanın nûru
218 — Sıfat nûru
226 — Zât nûru
226 — Rûhül — kudüs
228 — Allah kelâmı
239 — İlham
241 — İhtisas mevhibeleri
243 — Hidayet tecellisi
243 — İrşad
245 — Dalâlet tecellisi

İlâhî kanunlar

- 249 — Tabiat ve tekâmül kanunları
249 — Mucizeler
251 — İnsan vasıtasile mucize
252 — Allahın mutlak hakimiyet ve tasarrufu
252 — İrade ve ihtiyar

Ruh

- 261 — Ruh münasabetleri
265 — Ahretteki ruhlarla konuşmak
268 — Hükümdarın Ahretteki bir peygamber ruhu ile konuşması

270 — Ruhların ebediyeti

İlahî vasıtalar

271 — Vasıtalar

278 — Mukaddes kitap lisanı

284 — Kelâm mertebeleri

288 — Allahın sıfatları

289 — Sıfat ayrılıkları

Rûh ve nefis mertebeleri

291 — Mertebe ayrılıkları

296 — Yükselmenin yolu

298 — Kelâm mertebelerine dair misaller

İlâhiyat Külliyyatının Basılmak üzere olan kitapları

A Serisi: — Dinler:

1 — Mesevîliğin Kuruluşu

2 — Musevîlik

3 — İsevîlik

4 — Muhammedîlik

5 — Şark Dinleri

B Serisi : — Kitaplar :

6 — Tasnifli Kur'anı kerim

7 — Tasnifli İncili Şerif

8 — Tasnifli Musevî Mukaddes kitapları

9 — Tevratı Şerif Vesikası

10 — İncili Şeriften bir kısmının tefsiri

11 — Mukaddes Kitaplara Müstenit Hayat Muhtiras

12 — Mukaddes Müeyyideler

C Serisi: — İbadet

13 — Namaz mefhûmu

- 14 — Oruç mefhumu
- 15 — MÜNACÂAT VE İLÂHÎLER
- 16 — İslâmda ıstifâ yolu

D Serisi : — Kültür

- 17 — Dinler arası İlâhiyyat fikri
- 18 — İslâm İlmihali
- 19 — İÇTİHAT
- 20 — Hikmetler ve Hakikatler
- 21 — Ana Kültür
- 22 — Öğreticiler

E Serisi İÇTİMAÎ TEKÂMÛL:

- 23 — Tekâmülde bugün
- 24 — » Yarın
- 25 — Beşeriyette İdeoloji safhaları
- 26 — Melekûk

F Serisi: — Hukûk

- 27 — Milletler arası harp ve sulh hükümleri
- 28 — Siyaset ve Mezhep

Müellifin külliyatından şimdiye kadar
basılmış eserleri

KİTAPLAR

<u>Numara</u>	<u>İsmi</u>	<u>Fiatı</u>
1	Başlangıçdaki fikir	25
2	Allah mefhumu	45
3	Din ve safhaları	20
4	Din ve esasları	30
5	Din ve telakkileri	45
6	Din ve hikmetleri	45
7	Dinler arası ilmiyel esasları	50
8	Müslümanlık esasları	25
9	Hıristiyanlarda intibah hareketleri	120
10	Musevîlere çıkar yol	50
11	Istırap	150
12	Ümit	200
13	Kurtuluş	250
14	Orada askerlik kültürü	125
15	Din dersleri	175
16	Hakikat ilmi — İrfan	300

Broşürler

A — Münacât	3
B — Münacât izahı	7,5
C — Münacât — Manzum	7,5
D — İslâm muhtırası	5
E — Asumanın münacâtı — Manzum	80

Fi : 300 kr.

A-T-*